Vägledning 2003:6 Version 24

Assistansersättning

Försäkringskassan

En vägledning är i första hand ett stöd för Försäkringskassans medarbetare vid ärendehandläggning och utbildning. Den innehåller en samlad information om vad som gäller på det aktuella området, uppdelat på tillämpnings- och metodstödsavsnitt.

En vägledning kan innehålla beskrivningar av

- författningsbestämmelser
- allmänna råd
- förarbeten
- rättspraxis
- JO:s beslut

En vägledning kan även innehålla beskrivningar av hur man ska handlägga ärenden på det aktuella området och vilka metoder som då ska användas.

Vägledningarna uppdateras fortlöpande. Ändringar arbetas in i den elektroniska versionen. Den elektroniska versionen hittar du på http://www.forsakringskassan.se/Om Försäkringskassan/Dina rättigheter och skyldigheter/Vägledningar och rättsliga ställningstaganden – Vägledningar.

Du som arbetar på Försäkringskassan hittar dem också på Fia.

Upplysningar: Försäkringskassan
Rättsavdelningen

Beslutad 2019-06-27

Innehåll

Förkortningar ... **8**

Sammanfattning ... **10**

Läsanvisningar ... **11**

1 Vad är personlig assistans? ... **13**
1.1 Bakgrund ... 13
1.2 Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) ... 13
1.3 Assistansersättning ... 14
1.3.1 Bestämmelserna om assistansersättning ... 15
1.4 Möjlighet att leva som andra ... 15
1.5 Personlig assistans ... 17

2 Aktörerna och deras roll inom assistansersättning ... **21**
2.1 Försäkringskassan ... 21
2.2 Den försäkrade ... 21
2.3 Kommunerna ... 21
2.4 Hälso- och sjukvården ... 22
2.5 Andra statliga myndigheter ... 22
2.6 Verksamhet som bedrivs med personlig assistans ... 23
2.7 Försäkringskassans anmälningsskyldighet till Inspektionen för vård och omsorg ... 24
2.7.1 Metodstöd – anmäla till IVO enligt 110 kap. 42 a § SFB ... 26
2.8 Lämna uppgifter till andra myndigheter ... 26
2.9 Rapporteringsskyldighet enligt LSS ... 26
2.9.1 Rapporteringsskyldigheten för handläggare på Försäkringskassan ... 27
2.10 Anmälan vid misstanke om att ett barn far illa ... 28
2.11 Lämna uppgifter till kontrollutredning ... 28

3 När ska rätten till assistansersättning prövas? ... **29**
3.1 Ansökan ... 29
3.2 Anmälan från kommunen ... 31
3.3 Förmånstiden ... 32
3.4 Skyldighet att anmäla ändrade förhållanden ... 33
3.5 Prövning av rätten till fler timmar ... 35
3.6 Omprövning av rätten till assistansersättning ... 36
3.7 Medicinsk information ... 38

4 Försäkrad och rätt till assistansersättning i gränsöverskridande situationer ... **40**
4.1 Försäkrad och gällande skydd ... 40

5 Kapitel 5 ... **42**

6 Förutsättningar för rätt till assistansersättning ... **43**
6.1 Bedöma rätten till assistansersättning ... 43
6.1.1 Förutsättningar i lagstiftningen ... 44
6.2 65 års ålder ... 46
6.3 Boende- och vistelsesituation ... 48
6.3.1 Assistansersättning lämnas inte vid sjukhusvistelse ... 49
6.4 Tillhör personen LSS personkrets? ... 49

6.5 Sjukvårdande insatser ... 50
6.6 Behöver personen ett personligt utformat stöd för hjälp med grundläggande behov? ... 53
6.7 Finns rätt till assistansersättning? ... 54
6.8 Föräldraansvar ... 55
6.9 Tillgodoses behoven på annat sätt? ... 58
6.10 Vistas eller deltar personen i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet? ... 60
6.11 Finns rätt till assistansersättning för andra personliga behov? ... 62
6.12 Goda levnadsvillkor ... 63
6.13 Antal assistanstimmar per beviljandeperiod ... 64

7 Utreda och analysera ... 65
7.1 Försäkringskassans utredningsskyldighet ... 65
7.2 Uppgifter från den enskilde ... 65
7.2.1 Utredningssamtal med den enskilde ... 66
7.3 Uppgifter från någon annan än den enskilde ... 68
7.3.1 Uppgifter från hälso- och sjukvården ... 68
7.3.2 Uppgifter från kommunen ... 69
7.3.3 Uppgifter från barnomsorg, skola eller daglig verksamhet ... 70
7.3.4 Uppgifter från anordnare av personlig assistans ... 71
7.4 Vägran att medverka vid utredning ... 72
7.5 Vad är försäkringsmedicin? ... 72
7.5.1 Vad är en försäkringsmedicinsk analys? ... 73
7.5.2 Analys av det medicinska underlaget ... 73
7.5.3 Metodstöd – försäkringsmedicinsk analys ... 75

8 LSS personkrets ... 77
8.1 LSS personkrets ... 77
8.2 LSS personkrets – första gruppen ... 78
8.3 LSS personkrets – andra gruppen ... 78
8.4 LSS personkrets – tredje gruppen ... 79
8.4.1 Tredje gruppen och små barn ... 82

9 Bedöma rätten till assistansersättning och beräkna tid ... 83
9.1 Behov av hjälp med grundläggande behov ... 85
9.1.1 Personlig hygien, måltider och av- och påklädning ... 87
9.1.2 Kommunikation och annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om den funktionshindrade ... 91
9.2 Andra personliga behov ... 98
9.3 Dubbel assistans ... 102
9.4 Beviljandeperiod ... 104
9.5 Metodstöd – beräkning av tid ... 105
9.5.1 Faktorer att ta hänsyn till vid beräkningen ... 106
9.5.2 Beräkning av grundläggande behov ... 107
9.5.3 Beräkning av andra personliga behov ... 111
9.5.4 Beräkning av det totala behovet ... 111
9.6 Ersättning för retroaktiv tid ... 114

10 SFB och andra stödformer ... 115
10.1 Bostad med särskild service enligt LSS och SoL – en möjlighet att leva som andra ... 115
10.2 Begreppet omvårdnad – vad innebär det? ... 116
10.2.1 Omvårdnad enligt LSS ... 116
10.3 SFB och LSS ... 118

10.3.1 Råd och stöd ... 119
10.3.2 Biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans (9 § LSS p. 2) ... 119
10.3.3 Ledsagarservice ... 119
10.3.4 Kontaktperson ... 119
10.3.5 Avlösarservice i hemmet ... 120
10.3.6 Korttidsvistelse utanför det egna hemmet ... 120
10.3.7 Korttidstillsyn för skolungdomar över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen och under lov ... 120
10.3.8 Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet ... 121
10.3.9 Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna ... 122
10.3.10 Daglig verksamhet ... 124
10.4 SFB och SoL ... 124
10.4.1 Särskilda boendeformer för service och omvårdnad enligt SoL ... 124
10.4.2 Hemtjänst ... 124
10.4.3 Familjehem enligt SoL ... 125
10.5 SFB och speciella skolformer ... 125
10.5.1 Elevhem vid statliga specialskolor ... 125
10.5.2 Boende vid riksgymnasier ... 126
10.6 Vissa andra boendeformer ... 127
10.7 Särskilt utbildningsstöd ... 127
10.8 Personligt biträde till personer med arbetshandikapp ... 128
10.9 Hjälpmedel och bostadsanpassningsbidrag ... 128
10.9.1 Hjälpmedel ... 128
10.9.2 Bostadsanpassning ... 129

11 Beslut hos Försäkringskassan ... 130
11.1 Kommunicering ... 130
11.2 Beslut om assistansersättning ... 130
11.2.1 Beslut av särskilt utsedd beslutsfattare ... 131
11.2.2 Beslut om assistansersättning av handläggare ... 131
11.3 Beslut gäller omedelbart eller vid annan tidpunkt ... 132
11.4 Beslut med förbehåll ... 132

12 Assistansersättningens timbelopp ... 133
12.1 Schablonbelopp ... 133
12.2 Högre timbelopp ... 135
12.2.1 Särskilda skäl för högre timbelopp ... 135
12.2.2 Utreda och bedöma det högre timbeloppets storlek ... 137
12.3 Skäligt belopp ... 139

13 Kommunen och Försäkringskassan ... 141
13.1 Beslut till kommunen ... 141
13.2 Utbetalning till kommunen när en försäkrad fått biträde av personlig assistent av kommunen ... 141
13.3 Kommunens betalningsansvar ... 143
13.4 Om den ordinarie assistenten blir sjuk ... 144
13.5 Kommunens anmälningsskyldighet ... 145

14 Utbetalning, utförande av personlig assistans och möjliga betalningsmottagare ... 146
14.1 Assistansersättning används för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter ... 146
14.1.1 Den som köper assistans ... 146

14.1.2 Den som själv anställer sina assistenter ... 147
14.1.3 Uppföljning och kontroll av utbetald ersättning ... 147
14.1.4 Assistansersättning betalas ut i efterskott, men Försäkringskassan kan medge utbetalning i förskott ... 147
14.2 Utförandet av personlig assistans ... 148
14.2.1 Den försäkrade anställer själv sina assistenter ... 148
14.2.2 Kommunen eller någon annan som bedriver verksamhet med personlig assistans ... 150
14.2.3 Avtal med en assistansanordnare ... 150
14.3 Möjliga betalningsmottagare ... 151
14.3.1 Utbetalning till den försäkrade ... 151
14.3.2 Utbetalning till en assistansanordnare ... 151
14.3.3 Byte av betalningsmottagare ... 152
14.3.4 Beslut om utbetalning till någon annan på Försäkringskassans initiativ ... 153

15 Redovisning av utförd assistans ... 154
15.1 Tidsredovisning och räkning ... 154
15.2 Tidsredovisning ... 154
15.2.1 Uppgifter på tidsredovisningen ... 155
15.3 Räkning ... 155
15.3.1 Metodstöd om underskrift saknas ... 156
15.3.2 Vikten av att underteckna på heder och samvete ... 157
15.4 Redovisning när assistans utförs innan beslut har fattats ... 158
15.4.1 När handlingarna senast ska lämnas in ... 159
15.4.2 Från vilken tidpunkt ersättningen tidigast kan betalas ... 160
15.4.3 Om handlingarna kommer in för sent ... 160
15.5 Redovisning när assistansersättning har beviljats ... 160
15.5.1 Vid vilken tidpunkt handlingarna senast ska lämnas in ... 160
15.6 Utredning och bedömning av redovisade timmar ... 160
15.6.1 Fler timmar än vad som ingår i beviljandeperioden ... 160
15.6.2 Redovisningen är inte komplett ... 161
15.6.3 Kortare sjukhusvistelse ... 162
15.6.4 Vistelse i eller deltagande i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet ... 162
15.6.5 Assistans som utförs av någon som inte fyllt 18 år ... 162
15.6.6 Assistans utöver tillåten arbetstid ... 163
15.6.7 Assistans av någon som saknar arbetsförmåga ... 166
15.6.8 Assistans av någon som är bosatt utanför EES ... 167
15.6.9 Arbetsgivaren eller uppdragsgivaren har inte uppfyllt sin uppgiftsskyldighet ... 168

16 Redovisning av utförd assistans – efterskottsbetalning ... 170
16.1 Redovisning av hur assistansersättningen har använts ... 170
16.2 Redovisning vid högre timbelopp och skäligt belopp ... 171
16.2.1 Slutlig avstämning ... 172
16.3 Begränsning av antalet timmar ... 173
16.3.1 Beviljandeperiod med enbart utbetalning i efterskott ... 173
16.3.2 Beviljandeperiod med både utbetalning i förskott och efterskott ... 174

17 Redovisning av utförd assistans – förskottsbetalning ... 175
17.1 Beräkning av preliminärt månadsbelopp ... 175
17.2 Avräkning vid större avvikelser månadsvis ... 176
17.3 Slutavräkning ... 176
17.3.1 Avräkning av antalet utförda timmar mot antalet timmar som har legat till grund för preliminär utbetalning ... 177

17.3.2 Avräkning av den genomsnittliga kostnaden per timme mot den timersättning som legat till grund för den preliminära utbetalningen 178
17.3.3 Redovisning av samtliga kostnader för personlig assistans 178
17.3.4 Redovisning av att assistansersättningen har använts för köp av personlig assistans 180
17.3.5 Saknad räkning 180
17.3.6 Återbetalning av assistansersättning 180

18 Återbetalning av assistansersättning 182
18.1 Återbetalning 182
18.1.1 När beslutet riktas till den försäkrade 183
18.1.2 Återbetalning om den försäkrade avlider 183
18.1.3 Ränta 183
18.2 Eftergift 183
18.3 Kvittning 183
18.4 Interimistiskt beslut 184

Källförteckning 185

Bilaga 1 Beslut som har fattats före lagändringarna i SFB och LSS den 1 april 2018 193

Förkortningar

Bet.	Betänkanden
Domsnytt	Försäkringskassans Domsnytt
EEG	Europeiska ekonomiska gemenskapen
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
EU	Europeiska unionen
FB	Föräldrabalken
FKRS	Försäkringskassans rättsliga ställningstagande
FL	Förvaltningslagen (2017:900)
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HSL	Hälso- och sjukvårdslag (2017:30)
ICF	International Classification of Functioning, Disability and Health (Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa)
ICF-CY	International Classification of Functioning, Disability and Health: Children & Youth (Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa: barn- och ungdomsversion)
IVO	Inspektionen för vård och omsorg
KRNG	Kammarrätten i Göteborg
KRNS	Kammarrätten i Stockholm
KRNSU	Kammarrätten i Sundsvall
KRNJ	Kammarrätten i Jönköping
LASS	Lagen (1993:389) om assistansersättning
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen
Prop.	Proposition
RAR	Riksförsäkringsverkets allmänna råd
RFFS	Riksförsäkringsverkets författningssamling
RFV	Riksförsäkringsverket
RGD	Riksgymnasiet för döva
RGH	Riksgymnasiet för hörselskadade

RÅ	Regeringsrättens årsbok
SFB	Socialförsäkringsbalken
SKL	Sveriges Kommuner och Landsting
SkolL	Skollag (2010:800)
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SoS	Socialstyrelsen
SoU	Socialutskottet
SOU	Statens offentliga utredningar
WHO	Världshälsoorganisationen

Sammanfattning

Denna vägledning är avsedd att vara ett stöd i det dagliga arbetet hos Försäkringskassan. Den ska bidra till att socialförsäkringsbalken, förordningen (1993:1091) om assistansersättning och tillhörande författningar tillämpas på ett riktigt sätt.

För att beviljas assistansersättning måste den sökande anses vara bosatt i Sverige och därmed omfattas av svensk socialförsäkring. Socialförsäkringsbalken reglerar om en person omfattas av den svenska socialförsäkringen.

I och med att Sverige är med i Europeiska Unionen (EU) kan den sökande också komma att omfattas av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen (förordning 883/2004) eller Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpning av system för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen.

Vägledningen behandlar framför allt frågor som rör rätten till assistansersättning.

En person har rätt att få assistansersättning från Försäkringskassan om hon eller han

- tillhör den personkrets som omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)
- har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov under i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan
- inte bor i en gruppbostad eller vårdas på en institution som tillhör eller drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting
- inte har fyllt 65 år. Den försäkrade kan få behålla ersättningen efter sin 65-årsdag. Antalet assistanstimmar får dock inte utökas efter det att hon eller han har fyllt 65 år.

Med personlig assistans menas ett personligt utformat stöd som ges i olika situationer av ett begränsat antal personer. Personlig assistans enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken har samma betydelse som i LSS.

Assistansersättningen ger den personen mycket stort inflytande över hur stödet ska ges. Hon eller han kan själv anställa en eller flera personliga assistenter (kostnader för personliga assistenter) eller anlita assistenter som kommunen, kooperativ, ett företag eller annan organisation är arbetsgivare för (köp av personlig assistans).

Assistansersättningen betalas ut månadsvis. Varje beviljad assistanstimme ersätts med ett schablonbelopp. I vissa fall kan Försäkringskassan bevilja ett högre timbelopp, men det får inte överstiga schablonbeloppet med mer än 12 procent.

Läsanvisningar

Denna vägledning ska vara ett stöd för Försäkringskassans medarbetare i handläggningen och vid utbildning.

Vägledningen redovisar och förklarar lagar och andra bestämmelser. Den redogör för de delar av lagens förarbeten som är särskilt viktiga för att förstå hur lagen ska tillämpas. Den redogör också för rättspraxis samt för Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden.

Vägledningen innehåller också en beskrivning av hur man ska handlägga ärenden och vilka metoder som då ska användas för att åstadkomma både effektivitet och kvalitet i handläggningen. Rubriken till sådana kapitel eller avsnitt inleds med ordet Metodstöd.

Hänvisningar

I vägledningen finns hänvisningar till lagar, förordningar och föreskrifter. De är som regel citerade i en ruta som texten före eller efter rutan hänvisar till. Det finns också hänvisningar till allmänna råd, Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden, interna styrdokument, förarbeten, rättsfall, JO-beslut och andra vägledningar. Dessa hänvisningar finns antingen i löpande text eller inom parentes i direkt anslutning till den mening eller det stycke den avser.

I vägledningen beskrivs sådant som är specifikt för assistansersättning. Andra vägledningar behöver därför användas i handläggningen av ett ärende.

Läs om

- offentlighet och sekretess i vägledning 2001:3 *Offentlighet eller sekretess?*
- omprövning och överklagande i vägledning 2001:7 *Omprövning och överklagande av Försäkringskassans beslut*
- Rättelse och ändring av beslut i vägledning 2018:1 *Rättelse och ändring av beslut*
- förvaltningsrätt i vägledning 2004:7 *Förvaltningsrätt i praktiken*
- utbetalning i vägledning 2005:1 *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar*
- återkrav i vägledning 2005:3 *Återkrav*
- försäkringstillhörighet i vägledning 2017:1 Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal.

Sist i vägledningen finns en källförteckning som redovisar de lagar, förordningar, domar med mera som nämns i vägledningen.

Exempel

Vägledningen innehåller också exempel. De är komplement till beskrivningarna och åskådliggör framför allt hur en ersättning ska beräknas.

Historikbilaga

Denna vägledning har reviderats. I historikbilagan finns en kortfattad beskrivning av de sakliga ändringar som gjorts i respektive version av vägledningen. Genom att läsa historikinformationen får du en överblick över de viktigaste nyheterna i den här versionen.

Att hitta rätt i vägledningen

I vägledningen finns en innehållsförteckning. Den är placerad först och ger en översiktsbild av vägledningens kapitel och avsnitt. Med hjälp av fliken ”Bokmärken” i vänsterkanten kan du navigera mellan avsnitten. Det finns också en sökfunktion för att hitta enstaka ord och begrepp.

Funktionsnedsättning och funktionshinder

I den här vägledningen används begreppen funktionsnedsättning och funktionshinder enligt Socialstyrelsens definition. Funktionsnedsättning är en nedsättning av den fysiska, psykiska eller intellektuella funktionsförmågan. Funktionshinder är den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen. Tidigare användes termen handikapp för att beskriva förhållandet mellan en individ och omgivningen. Termen avråds som synonym till såväl funktionsnedsättning som funktionshinder, men finns kvar som begrepp i äldre material och lagstiftning.

1 Vad är personlig assistans?

Detta kapitel ger en övergripande bild av syftet och målet med personlig assistans och assistansersättning.

1.1 Bakgrund

Hösten 1988 tillsatte regeringen en utredning med uppgift att behandla frågor om samhällets stöd till människor med omfattande funktionsnedsättningar. Utredningen antog namnet 1989 års handikapputredning. Handikapputredningen lämnade flera betänkanden. I juni 1991 överlämnade utredningen sitt huvudbetänkande ”Handikapp – Välfärd – Rättvisa” som innehöll förslag för att säkra svårt funktionsnedsattas tillgång till ett individuellt anpassat stöd och service i samhället (SOU 1991:46).

Vid tiden för handikapputredningen hade personer med omfattande funktionsnedsättningar stöd utifrån socialtjänstlagen (1980:620) (SoL), om de inte omfattades av personkretsen enligt lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl. Stödet gavs ofta i form av hemtjänst och det varierade från kommun till kommun.

Handikapputredningen konstaterade flera brister: Det rådde ojämlikhet mellan personer med funktionsnedsättning och andra. De handikappolitiska målen om jämlikhet och delaktighet hade inte nåtts. Personer med omfattande funktionsnedsättning hade svårt att få inflytande över insatser och stöd utifrån sina behov och den som fick hemtjänst för att tillgodose sina behov hade mycket små möjligheter att bestämma vem som skulle ge hjälpen och när den skulle ges. Inte heller hade det miljörelaterade handikappbegreppet – att handikapp inte är någon egenskap hos den enskilde utan ett förhållande mellan skadan/sjukdomen och personens omgivning – fått något genomslag i praktisk handling.

Utredningens slutsatser var att det krävdes kraftfulla åtgärder för att åstadkomma en förbättring. Både generella och individuella insatser ansågs nödvändiga och en viktig åtgärd för att nå dit var en ny lagstiftning för individuella stöd- och serviceinsatser. Förslaget utformades som en rättighetslagstiftning som preciserade både den personkrets och de insatser lagen skulle ge rätt till. Utredningen tyckte att ramlagar var otillräckliga för personer med omfattande behov av stöd och service, som ansågs behöva ett starkare skydd med preciserade rättigheter och möjligheter att överklaga beslut i högre instans. Den föreslagna lagstiftningen skulle delvis ha samma personkrets som den tidigare omsorgslagen och utredningen såg det som uteslutet att försämra denna grupps rättigheter. Det talade för att lagen borde utformas som en rättighetslag. Lagen skulle ses som en så kallad pluslag och komplettera de insatser som kan ges med stöd av hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) (HSL) och socialtjänstlagen.

1.2 Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)

Den 1 januari 1994 infördes en ny lag för personer med omfattande funktionsnedsättningar, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS).

LSS är en rättighetslag, vilket bland annat innebär att rättigheten preciseras i lagen, att det går att överklaga ett beslut och att det kan finnas sanktioner om ett beslut inte verkställs. För att omfattas av insatserna för särskilt stöd och särskild service ska personen tillhöra den personkrets som nämns i 1 § LSS, det vill säga personer

1. med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd,
2. med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom, eller
3. med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

Personer som tillhör personkretsen enligt LSS har rätt till insatser i form av stöd och service enligt 9 § LSS om de behöver sådan hjälp i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt (7 § LSS). Insatserna för särskilt stöd och service är

1. rådgivning och annat personligt stöd som ställer krav på särskild kunskap om problem och livsbetingelser för människor med stora och varaktiga funktionshinder
2. biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans, till den del behovet av stöd inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt bestämmelserna i socialförsäkringsbalken
3. ledsagarservice
4. biträde av kontaktperson
5. avlösarservice i hemmet
6. korttidsvistelse utanför det egna hemmet
7. korttidstillsyn för skolungdom över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen och under lov
8. boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet
9. bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna
10. daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig.

Landstinget ansvarar i de flesta fall för rådgivning och annat personligt stöd, medan kommunen ansvarar för övriga insatser.

För den som behöver personlig assistans för sin dagliga livsföring med i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka infördes en ny statlig ersättning – assistansersättning. År 1996 förtydligades det i lagen vad som avses med grundläggande behov, samtidigt infördes kravet på att de grundläggande behoven ska uppgå till i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka för att berättiga till assistansersättning. Läs mer om LSS personkrets i kapitel 8 och LSS tio insatser i avsnitt 10.3.

1.3 Assistansersättning

Lagen (1993:389) om assistansersättning (LASS) trädde i kraft samtidigt som LSS. Den 1 januari 2011 kom socialförsäkringsbalken (SFB) som ersatte ungefär 30 av de tidigare socialförsäkringsförfattningarna. Det innebar att LASS upphävdes och reglerna om assistansersättning fördes över i stort sett oförändrat till SFB, kapitel 51.

Genom LASS skapades ett finansieringssystem som innebar att staten avlastar kommunernas kostnader för mer omfattande insatser av personlig assistans. Riksförsäkringsverket och de allmänna försäkringskassorna fick uppdraget att ansvara för den statliga assistansersättningen då försäkringskassorna bedömdes ha kompetens och erfarenhet av frågor om individuella stöd- och hjälpbehov till personer med funktionsnedsättning. Försäkringskassans roll ska inte vara att faktiskt ge omsorg eller stöd och inte heller att fungera som arbetsgivare för personliga assistenter. (Prop. 1992/93:159 s. 68–69)

1.3.1 Bestämmelserna om assistansersättning

Bestämmelserna om assistansersättning finns i socialförsäkringsbalken. Rätten till assistansersättning, förmånstiden, beräkning av assistansersättning, omprövning vid väsentligt ändrade förhållanden, utbetalning av assistansersättning, samverkan med kommunen och uppgiftsskyldighet finns beskrivet i 51 kap. SFB. Det finns även bestämmelser i andra kapitel i socialförsäkringsbalken som reglerar assistansersättningen. Boende- och vistelsesituationer (106 kap. 24-25 §), återkrav (108 kap. 9 a § SFB), undantag från sekretess när Försäkringskassan anmäler en assistansanordnare till IVO (110 kap. 42 a § SFB) och skyldighet att anmäla ändrade förhållanden (110 kap. 46 § SFB) är exempel på sådana bestämmelser.

Bestämmelserna i LSS som gäller rätten till insats och utförandet av insatsen personlig assistans gäller också för assistansersättning.

Bestämmelser om assistansersättning finns också i förordningen (1993:1091) om assistansersättning och i Försäkringskassans föreskrifter (FKFS 2016:4) om assistansersättning. Det finns även generella rekommendationer om tillämpningen av en del av bestämmelserna i Riksförsäkringsverkets allmänna råd (RAR 2002:6) om assistansersättning.

I vägledningen beskriver vi hur bestämmelserna ska tillämpas utifrån uttalanden i förarbeten och rättspraxis. När svar saknas i principiella rättsfrågor eller när rättsläget är oklart kan Försäkringskassan ta ställning till hur bestämmelserna ska tillämpas. Det görs i så kallade rättsliga ställningstaganden.

1.4 Möjlighet att leva som andra

Verksamhet som bedrivs med stöd av LSS ska främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för den som omfattas av lagen. Målet ska vara att han eller hon får möjlighet att leva som andra (5 § LSS).

Insatserna enligt LSS ska tillförsäkra personen goda levnadsvillkor, de ska vara varaktiga och samordnade, anpassas till personens individuella behov och utformas så att de är lätt tillgängliga och stärker personens förmåga att leva ett självständigt liv (7 § andra stycket LSS).

Målet är att människor med omfattande funktionsnedsättningar ska kunna skapa sig ett värdigt liv, så likt andra människors som möjligt och i gemenskap med andra människor. (Prop. 1992/93:159 s. 50)

LSS bygger på de grundläggande principerna *självbestämmande och inflytande*, *tillgänglighet*, *delaktighet*, *kontinuitet* och *helhetssyn*. De finns i lagens förarbeten ”Handikapp – Välfärd – Rättvisa” (SOU 1991:46) och i prop. 1992/93:159 Stöd och service till vissa funktionshindrade.

Självbestämmande och inflytande innebär att den som får insatser enligt LSS så långt som möjligt ska vara med och bestämma när insatserna planeras, utformas och utförs. Eftersom behov och önskemål om stöd och service varierar från person till person och i livets olika skeden ska insatserna anpassas till personens aktuella

situation. Han eller hon ska också få möjlighet att påverka olika intresseområden, till exempel genom att utöva sitt medborgarskap, delta i föreningsliv eller delta i planering och genomförande av insatser för samhällets utveckling.

Den som har mycket begränsade möjligheter att ge uttryck för sin vilja och har svårt att utöva något inflytande kan behöva stöd eller hjälp av någon annan, till exempel en god man, att fatta vissa beslut. Då krävs emellertid mycket stor lyhördhet och respekt för de önskemål som personen ger uttryck för.

Tillgänglighet har en vidsträckt betydelse i fysisk-teknisk, social, psykologisk, ekonomisk och organisatorisk bemärkelse. Livsvillkoren för personer med omfattande funktionsnedsättningar påverkas av var och en av dessa aspekter på tillgänglighet och den samverkan som finns mellan dem.

Delaktighet handlar om aktivt kunna delta i samhällslivet. I det ingår medborgliga rättigheter och skyldigheter.

Kontinuitet innebär att den enskilde och hans eller hennes familj ska känna säkerhet i att stödet inte plötsligt upphör eller förändras.

Helhetssyn innebär att respektera personlig integritet och individualitet, att stödet planeras och ges med utgångspunkt i att den enskildes hela tillvaro ska fungera.

Mänskliga rättigheter

Alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska ha samma möjligheter att vara delaktiga i samhället och ta del av mänskliga rättigheter.

De mänskliga rättigheterna är universella och gäller för alla. De slår fast att alla människor är lika i värde och rättigheter. Därför är det Försäkringskassans skyldighet att de vi har kontakt med får sina mänskliga rättigheter tillgodosedda i handläggning, bemötande och beslut. Läs mer i Försäkringskassans policy (2015:03) Mänskliga rättigheter på Försäkringskassan.

Försäkringskassan ska utforma och bedriva hela sin verksamhet med beaktande av de nationella målen för funktionshinderpolitiken. Det står i förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderpolitiken.

De nationella målen för funktionshinderspolitiken beslutades 2000 i arbetet med den nationella handlingsplanen Från patient till medborgare (prop. 1999/2000:79). Målen är ständigt aktuella och har ingen bortre tidsgräns.

Funktionshinderspolitiken handlar om att skapa ett samhälle utan hinder för delaktighet och med jämlika levnadsvillkor för människor med funktionsnedsättning. Den utgår från FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Läs mer

Regeringens proposition 1992/93:159 Stöd och service till vissa funktionshindrade

Regeringens proposition 2008/09:28 Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Om funktionshinderspolitiken på regeringens webbplats www.regeringen.se och på Myndigheten för delaktighets webbplats www.mfd.se.

Om mänskliga rättigheter på regeringens webbplats www.manskligarattigheter.se

1.5 Personlig assistans

Personlig assistans som ersätts med assistansersättning har samma betydelse som sådan personlig assistans som avses i 9 a § LSS (51 kap. 2 och 3 §§ SFB).

Med insatsen personlig assistans menas ett personligt utformat stöd som ges i olika situationer av ett begränsat antal personer. Vilka stödbehov som ska ge rätt till personlig assistans var inte definierat i LSS och LASS när de trädde i kraft, men av förarbetena framgick att assistansen ska vara förbehållen krävande eller i olika avseenden komplicerade situationer, i regel av mycket personlig karaktär. Avgörande bör vara att man behöver personlig hjälp för att klara sin hygien, för att klä sig och klä av sig, för att inta måltider eller för att kommunicera med andra. Därutöver ska man kunna få assistans i andra situationer som ingår i det dagliga livet där man behöver kvalificerad hjälp, till exempel för att komma ut i samhället, för att studera, för att delta i daglig verksamhet eller för att få eller behålla ett arbete (prop. 1992/93:159 s. 64).

Av förarbetena framgick också att den som behöver stöd i det dagliga livet i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka kan få assistansersättning. I andra fall är det kommunerna som ansvarar för personlig assistans i sin helhet. (Prop. 1992/93:159 s. 61)

Den 1 juli 1996 skrevs det in i LSS att personlig assistans är ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med sin personliga hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (grundläggande behov). Den som har rätt till personlig assistans för sina grundläggande behov har också rätt till personlig assistans för andra personliga behov, om de inte tillgodoses på annat sätt. Samtidigt infördes kravet om att de grundläggande behoven ska uppgå till i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka för att ge rätt till assistansersättning.

Förslaget om personlig assistans eller ekonomiskt stöd till sådan assistans var ett sätt att ge personer med omfattande funktionshinder ett verkligt inflytande över sin egen livssituation. Personlig assistans blev således ett medel för att uppnå målet med handikappolitiken, att leva som andra, för människor med omfattande funktionshinder. (prop. 1992/93:159 s. 62–63)

Med personlig assistans kan den enskilde få frihet att själv bestämma i vilka situationer och vid vilka tillfällen som hon eller han ska få hjälpen. Personlig assistans kan för vissa personer vara en viktig förutsättning för att de ska kunna arbeta eller studera. Andra behöver ett fåtal medhjälpare som de känner väl för att kunna göra sig förstådda och för att själva kunna ta emot information. För många är en samlad hjälp i olika situationer och verksamheter ett viktigt medel för att undvika isolering och passivitet och för att kunna delta i både planerade och spontana aktiviteter. (Prop. 1992/93:159, s. 64)

Med personlig assistans avsågs ett personligt utformat stöd som skulle ges i olika situationer av ett begränsat antal personer. Stödet skulle vara knutet till personen och inte till någon viss verksamhet. Personer som dagligen var mycket beroende av omfattande hjälp skulle ha ett avgörande inflytande på vem som skulle ge hjälpen. Antalet personer som gav sådan hjälp skulle kunna begränsas och den enskilde skulle själv kunna avgöra på vilket sätt och i vilka situationer som hjälpen skulle ges. Assistansen skulle vara förbehållen krävande eller i olika avseenden komplicerade situationer, i regel av mycket personlig karaktär. Om stöd och hjälp kunde ges i form av personlig assistans och anordnas på det sätt som den enskilde finner bäst, skulle personen med funktionshinder ges mycket goda möjligheter till självbestämmande och inflytande över sin livssituation. (Prop. 1992/93:159, s. 62–64)

I begreppet personlig assistans ligger att det ska vara fråga om ett personligt stöd som ger personen med funktionshinder ökade möjligheter till ett självständigt liv. Det ska alltså vara knutet till den personen och vara tillgängligt för henne eller honom i olika verksamheter och under olika tider på dygnet. Den personliga assistenten ska i möjligaste mån garantera en kontinuitet i stödet och därmed trygghet för personen och hans eller hennes närstående. Personens behov av stöd och hjälp ska kunna tillgodoses av ett begränsat antal personer – personliga assistenter.
(Prop. 1992/93:159, s. 174)

Assistansersättning kan beviljas under dygnsvila, om den hjälp som behövs är av mycket privat karaktär och därför bör ges av någon som den försäkrade har valt och har förtroende för (prop. 1992/93:159 s. 64 och 70).

Assistenten ska, i vissa fall efter att ha fått särskilda instruktioner, kunna utföra enklare insatser som uppehåller och förstärker personens funktionsförmåga. Assistenten ska också kunna göra sådant som annars skulle skötas av hemtjänsten, men bara det som assistenten gör tillsammans med personen som ett led i det personliga stödet till henne eller honom. Städning, inköp och liknande uppgifter ska annars inte tas med vid beräkningen av behovet av personlig assistans. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1 s. 175–176)

Personen bör ha ett mycket stort inflytande över vem som anställs som assistent och när och hur hjälpen ska ges, det vill säga kunna bestämma över sin livssituation. (Prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 174 och prop. 1995/96:146, avsnitt 9.1 s. 20)

Barn med funktionsnedsättning

Barns rätt till personlig assistans och assistansersättning diskuterades bland annat vid införandet av LSS och LASS. I förarbetena ansågs personlig assistans vara av grundläggande betydelse för barn som hade ett omfattande omvårdnadsbehov under hela dygnet eller stor del av dygnet. Det ansvar en förälder har som vårdnadshavare enligt föräldrabalken, att ansvara för barnets personliga förhållande och se till att barnets behov blir tillgodosedda med hänsyn till ålder, utveckling och övriga omständigheter, är detsamma oavsett om barnet har ett funktionshinder eller inte. (Prop. 1992/93:159, s. 65–66)

I såväl LSS som SFB görs ingen skillnad mellan barn och vuxna vad gäller insatsen personlig assistans. Den personliga assistansen är ett medel för att ett barn med funktionsnedsättning ska kunna leva ett liv så likt andra barn i samma ålder som möjligt.

I 51 kap. 6 § SFB anges att Försäkringskassan, vid bedömningen av rätten till assistansersättning, ska bortse från det hjälpbehov som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt föräldrabalken (FB) med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Se vidare i avsnitt 6.8.

Den 20 november 1989 antog FN:s generalförsamling konventionen om barnets rättigheter, oftast kallad barnkonventionen. Barnkonventionen syftar till att ge alla barn oavsett bakgrund rätt att behandlas med respekt och få komma till tals. Barnets bästa ska komma i främsta rummet i alla åtgärder som rör barn. Konventionen definierar barn som varje människa under 18 år.

Sverige ratificerade barnkonventionen 1990. Konventionen är en del av den internationella folkrätten, vilket innebär att de stater som ratificerat den är skyldiga att göra sitt yttersta för att följa konventionens artiklar. Barnkonventionen innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn och är rättsligt bindande för de stater som ratificerat den.

Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer. De ska vara styrande för tolkningen av övriga artiklar, men har också en självständig betydelse:

- Inget barn får diskrimineras på grund av härkomst, kön, religion, funktionshinder eller andra liknande skäl (artikel 2).
- Barnets bästa ska vara vägledande vid allt beslutsfattande och vid alla åtgärder som rör barn och unga (artikel 3).
- Barn och unga ska tillåtas att utvecklas i sin egen takt och utifrån sina egna förutsättningar (artikel 6).
- Barn och unga ska ges möjlighet att framföra och få respekt för sina åsikter i frågor som berör dem (artikel 12).

År 2011 infördes ändringar i LSS i syfte att stärka barnets rätt. De citeras här ordagrant och kommenteras i anslutning till varje citat. Citaten är markerade genom kursivering.

När åtgärder rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. (6 a §)

Paragrafen motsvarar kravet i artikel 3 i barnkonventionen, där det betonas att barnets bästa ska sättas i förgrunden vid alla åtgärder som rör barn, oavsett om de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ.

I förarbetena till lagen står det att barnets bästa dock inte ska anges som ett kriterium för rätten till insatser enligt LSS, eftersom det skulle kunna innebära en försvagning av den starka rätt till en viss insats som LSS ger enskilda i dag (prop. 2009/10:176 s. 31–33). Bestämmelsen om barnets bästa i LSS får större betydelse vid andra åtgärder, till exempel vid utförandet av insatserna, vid planeringen och vid tillståndsgivning och tillsyn.

När en insats rör ett barn ska barnet få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. (8 § andra stycket)

Paragrafen reglerar barns rätt till information och rätten att komma till tals. Bestämmelsen formulerades på ett annat sätt än sin motsvarighet i socialtjänstlagen för att bättre överensstämma med formuleringarna i art. 12 i FN:s barnkonvention.

Vid tillämpningen av bestämmelsen ska barnets bästa särskilt beaktas enligt 6 a §. Vilken information barnet ska få och hur barnet ska få den ska anpassas till det enskilda barnets förutsättningar att ta till sig informationen. Det kan ibland innebära att barnet inte ska informeras, eller bara delvis informeras, beroende på vad som är bäst med hänsyn till barnets ålder, mognad och tidigare kunskaper.

Även när barnet ska få möjlighet att framföra åsikter ska barnets bästa beaktas. Det kan innebära att det inte alltid är lämpligt att fråga efter barnets åsikt. Artikel 12 i barnkonventionen uttrycker det som att det barn som är i stånd att bilda egna åsikter ska få rätt att uttrycka dessa.

Om barnet inte uppnått tillräcklig ålder och mognad för att själv kunna ta ställning, måste vårdnadshavaren samtycka till att barnet framför sina åsikter. Det är således även vårdnadshavarens ansvar att bevaka att barnet inte får möjlighet att uttrycka sina åsikter om det skulle vara olämpligt för just det barnet.

Barnet är aldrig skyldigt att redogöra för sin inställning, utan ska bara få möjlighet att framföra åsikter. (prop. 2009/10:176 s. 74)

Förälder med funktionsnedsättning

För en förälder som själv har en funktionsnedsättning kan den personliga assistansen vara en viktig förutsättning för att kunna utöva sitt föräldraskap.

Ett barns behov av omvårdnad är principiellt inte en uppgift för förälderns personliga assistent. Under den allra första tiden av ett barns liv är dock barnet känslomässigt och praktiskt totalt beroende av någon vuxen, oftast en förälder. Först gradvis kan barnet utveckla en uppfattning om sig självt och relatera till andra personer. Det är därför viktigt för barnets utveckling att det under denna tid kan få sina grundläggande behov tillgodosedda av bara ett fåtal vuxna personer. Om en förälder med funktionsnedsättning har en personlig assistent är det naturligt att assistenten under barnets första tid även hjälper föräldern med den praktiska omvårdnad om barnet som han eller hon inte kan ge själv. Det kan gälla till exempel vid amning och blöjbyten. (Prop. 1992/93:159, s. 66 och 176)

Barnets behov kan självfallet motivera andra eller ytterligare stödinsatser. Ansvaret för detta ligger hos kommunen. (Prop. 1992/93:159, s. 66 och 176)

Behovet av personlig assistans i föräldrarollen varierar efterhand som barnet växer och utvecklas och är störst under de första åren i barnets liv. Bedömningen av hur länge viss omvårdnad av barnet bör anses ingå i förälderns personliga assistans måste avgöras i varje enskilt fall. (Prop. 1992/93:159 s. 66)

Vad är inte personlig assistans?

Den tid de personliga assistenterna använder för gemensamma träffar för genomgång och information bör inte räknas med när Försäkringskassan beviljar assistanstimmar (RAR 2002:6 till 51 kap. 3 § SFB). Assistansersättningens timbelopp bör i stället täcka kostnader för personalsamråd.

Städning, inköp eller liknande, som assistenten inte gör tillsammans med den enskilde som ett led i det personliga stödet till personen ska inte tas med i beräkningen av personlig assistans (prop. 1992/93:159 s. 176).

Personlig assistans förutsätter ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer (9 a § LSS). Personlig assistans skiljer sig därför från en hemtjänstinsats vilket också var syftet. Inflytande och självbestämmande över sin egen livssituation är viktiga grundläggande principer för utformandet av insatsen personlig assistans. Ett personligt utformat stöd förutsätter assistenter som är knutna till individen och att han eller hon varit delaktig vid valet av de personliga assistenterna.

I RÅ 2004 ref. 31 slog HFD fast att en assistanspool hos en arbetsgivare (där assistenterna hade ansvar för att tillgodose flera personers hjälpbehov under samma tid) inte heller likställs med personlig assistans. Assistenten kan förvisso arbeta som personlig assistent åt flera individer men då avskilt från varandra. Det går inte att säga hur många personer som är ett begränsat antal i varje enskilt fall. Antalet assistenter beror bland annat på antalet timmar men även på den enskildes eget val. Många timmar kan som regel medföra fler assistenter.

Om det framgår att hjälpen har utförts på ett sätt som inte borde betraktas som personlig assistans enligt 9 a § LSS kan det vara så att kraven i 51 kap. 4 § SFB inte är uppfyllda, vilket innebär att assistansersättning inte ska betalas för den hjälpen. Se kapitel 15.

2 Aktörerna och deras roll inom assistansersättning

Detta kapitel beskriver övergripande de aktörer som är aktuella inom assistansersättning och skyldigheten att rapportera missförhållanden.

2.1 Försäkringskassan

Försäkringskassans roll är att bedöma rätten till assistansersättning för att därefter administrera och betala ut den. I rollen ingår inte att anordna personlig assistans eller att fungera som arbetsgivare för personliga assistenter. (Prop. 1992/93:159 s. 69)

2.2 Den försäkrade

Den försäkrade som beviljas assistansersättning avgör själv om han eller hon vill

- köpa personlig assistans av en anordnare som bedriver verksamhet med personlig assistans
- själv anställa personliga assistenter.

2.3 Kommunerna

Kommunerna gjordes redan från början till huvudmän för merparten av insatserna enligt LSS. Även om kommunerna hade det huvudsakliga ansvaret för LSS så fick de också en avlastning för kostnader för personlig assistans. Assistansersättning var på så sätt en ekonomisk konstruktion som innebar att kommunerna fick kostnadsansvaret för personlig assistans för personer med ett mindre omfattande behov medan staten fick ansvar för personer med mer omfattande behov (prop. 1992/93:159 s. 68, 72, 93 och 107).

Den 1 november 1997 fick kommunerna kostnadsansvaret för de första 20 assistanstimmarna per vecka för alla personer med assistansersättning. (Prop. 1996/ 97:150 s.138)

I rollen som huvudmän för LSS har kommunerna också ett basansvar för hela insatsen personlig assistans. Enligt 2 § och 9 § 2 LSS ska varje kommun svara för insatsen biträde av personlig assistans eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans, till den del behovet av stöd inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt 51 kap. SFB. Det innebär att kommunerna har det yttersta ansvaret för att alla som omfattas av lagens personkrets och som behöver personlig assistans får det, oavsett om de sedan tidigare är beviljade assistansersättning enligt SFB eller inte (RÅ 2009 ref. 61). I detta basansvar ingår också ett uttryckt ansvar för att tillhandahålla assistans och att finansiera den om det uppstår ett tillfälligt utökat behov av personlig assistans, till exempel under en semesterresa eller när den ordinarie assistenten är sjuk. (Prop. 1992/93:159 s. 72 f. och s. 177)

I 15 § LSS beskrivs vad som hör till kommunens uppgifter. Bland annat ska kommunen anmäla till Försäkringskassan när någon som har ansökt om biträde av personlig assistans enligt 9 § 2 kan antas ha rätt till assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.

Kommunerna har även en roll som anordnare av personlig assistans, både enligt LSS och SFB.

Läs mer om Kommunen och Försäkringskassan i kapitel 13.

2.4 Hälso- och sjukvården

För att bedöma rätten till assistansersättning behöver Försäkringskassan medicinsk information och har rätt att begära ett utlåtande från läkare eller annan sakkunnig (110 kap. 14 § SFB).

Assistansersättning kan inte beviljas för sjukvårdande insatser enligt HSL (51 kap. 5 § SFB). En sjukvårdande insats som utförs som egenvård sker inte med stöd av HSL. Om en hälso- och sjukvårdsåtgärd bedöms kunna utföras som egenvård kan assistansersättning i vissa fall beviljas för detta hjälpbehov. Den behandlande legitimerade yrkesutövaren inom hälso- och sjukvården ska inom sitt ansvarsområde bedöma om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård. Han eller hon ska då tillämpa Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2009:6) Bedömningen av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård.

Läs mer om medicinsk information i avsnitt 7.4 och om sjukvård och egenvård i avsnitt 6.5.

2.5 Andra statliga myndigheter

Socialstyrelsen

En av Socialstyrelsens uppgifter är att utfärda föreskrifter, allmänna råd och vägledning inom hälsa, vård och omsorg. Bestämmelserna i LSS som avser utförandet av insatsen personlig assistans gäller även personlig assistans enligt SFB (51 kap. 2 § SFB). Det innebär att föreskrifter och allmänna råd som Socialstyrelsen tar fram om bland annat dokumentationsskyldighet, kvalitetsarbete och anmälan av missförhållanden också gäller för personlig assistans som ersätts med assistansersättning. Som exempel kan nämnas:

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:5) om lex Sarah.

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete, som bland annat ska tillämpas i verksamhet som omfattas av LSS.

Socialstyrelsens föreskrifter (2009:6) om bedömningen av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård.

Socialstyrelsens allmänna råd (2014:2) om kunskaper hos personal som ger stöd, service eller omsorg enligt SoL och LSS till personer med funktionsnedsättning.

Inspektionen för vård och omsorg

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ansvarar för tillsyn över hälso- och sjukvård, hälso- och sjukvårdspersonal, socialtjänst och verksamhet enligt LSS. IVO ansvarar också för viss tillståndsprövning, bland annat för att bedriva verksamhet med personlig assistans. Den som har beviljats ekonomiskt stöd för personlig assistans enligt 9 § 2 LSS eller assistansersättning enligt 51 kap. SFB, och som har anställt någon för sådan personlig assistans, ska göra en anmälan till IVO innan assistenten påbörjar sitt arbete enligt 23 § LSS.

I tillsynsuppdraget ingår att ha tillsyn över verksamhet som har fått tillstånd att bedriva verksamhet med personlig assistans och handläggning av anmälningar, till exempel lex Sarah och lex Maria.

IVO har rätt att inspektera verksamhet som står under deras tillsyn (26 d § LSS). När assistansersättning har beviljats och assistansen utförs av någon som är närstående (make, maka, sambo, barn, förälder och syskon samt deras makar, sambor och barn) till eller lever i hushållsgemenskap med den försäkrade ska IVO få tillträde till bostaden för att inspektera assistansen. Detta gäller dock inte när assistenten är anställd av kommunen. (51 kap. 16 a § SFB)

IVO ska vidare inom ramen för sin tillsyn lämna råd och ge vägledning, kontrollera att brister och missförhållanden avhjälps, förmedla kunskap och erfarenhet som myndigheten får genom tillsynen, och informera och ge råd till allmänheten. (26 a § LSS)

Läs mer i avsnitt 2.6 Verksamhet som bedrivs med personlig assistans och i avsnitt 2.7 Försäkringskassans skyldighet att anmäla till IVO.

Läs mer

Om IVO:s verksamhet på www.ivo.se.

Arbetsmiljöverket

Arbetsmiljöverket är ansvarig myndighet för arbetsmiljö- och arbetstidsfrågor. I deras uppdrag ingår att utöva tillsyn över arbetsmiljö- och arbetstidslagstiftningen, att meddela föreskrifter med stöd av dessa lagstiftningar och att utarbeta och sprida information inom arbetsmiljöområdet.

Skatteverket

Skatteverkets huvuduppgifter är att ta in skatter, sköta folkbokföringen och registrera bouppteckningar.

Den som själv vill anställa sina assistenter ska anmäla det till Skatteverket för att bli registrerad som arbetsgivare.

Det är Skatteverket som efter ansökan godkänner företag för F-skatt. Skatteverket bedömer också vilka kostnader som är godtagbara i en assistansverksamhet och som det kan medges skatteavdrag för.

När Försäkringskassan kontrollerar hur assistansersättningen används kan uppgifter behöva begäras in från Skatteverket om personliga assistenter och om dem som bedriver yrkesmässig verksamhet med personlig assistans (110 kap. 31 och 34 a §§ SFB).

2.6 Verksamhet som bedrivs med personlig assistans

Den 1 januari 2011 infördes krav på att den som ska bedriva verksamhet med personlig assistans ska ha tillstånd. IVO är den myndighet som prövar ansökan om tillstånd. Tillståndsplikten gäller både fysiska och juridiska personer, men inte den som får assistansersättning och anställer egna assistenter eftersom han eller hon inte bedriver yrkesmässig verksamhet. (Prop. 2009/10:176 s. 76)

Kommuner och landsting som ska bedriva verksamhet med personlig assistans ska anmäla den till IVO innan verksamheten påbörjas.

IVO har uppgift om alla som får bedriva verksamhet med personlig assistans och om verksamheten får bedrivas för barn eller vuxna och för vilken personkrets.

Den som bedriver verksamhet med personlig assistans ska förutom bestämmelserna i LSS och SFB med tillhörande föreskrifter och allmänna råd från Försäkringskassan

och Socialstyrelsen också följa sådan lagstiftning som rör till exempel skatt, arbetsgivaravgifter, bokföring, arbetsrätt och arbetsmiljö.

2.7 Försäkringskassans anmälningsskyldighet till Inspektionen för vård och omsorg

IVO har tillsyn över assistansanordnares verksamhet, vilket innebär att de ska granska att verksamheten uppfyller krav och mål enligt lagar och andra föreskrifter. Tillsynen innebär också en granskning av att den som meddelats tillstånd fortlöpande uppfyller lämplighetskraven enligt 23 § LSS (26 § LSS).

För att IVO ska få kännedom om omständigheter som gör att tillståndet ska kunna ifrågasättas har det införts en skyldighet för såväl Försäkringskassan som kommunen att anmäla sådana uppgifter till IVO. En anmälan innebär att IVO kan inleda en utredning eller inspektion av den aktuella anordnaren. (Prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9 s. 235)

Försäkringskassan ska anmäla till Inspektionen för vård och omsorg om det finns anledning anta att lämpligheten för att bedriva verksamhet med personlig assistans kan ifrågasättas för den som har sådant tillstånd (110 kap. 42 a § SFB). Anmälningsskyldigheten innebär att Försäkringskassan kan lämna ut uppgifter rörande detta till IVO utan hinder av sekretess.

Eftersom den som har tillstånd att bedriva verksamhet med personlig assistans ska uppfylla krav och mål enligt lagar och andra föreskrifter samt beslut som har meddelats med stöd av sådana föreskrifter (26 § LSS) ska lämpligheten ifrågasättas om en anordnare inte lever upp till de krav som finns för att bedriva verksamhet med personlig assistans. Om anordnaren inte har tillstånd att bedriva verksamhet för barn, vuxna eller en viss personkrets men ändå gör det är inte det tillåtet.

Tillstånd får endast meddelas den som med hänsyn till sina ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt visar sig lämplig att bedriva verksamhet med personlig assistans (23 § LSS). Tillståndshavaren är också skyldig att tillhandahålla all den assistans som den försäkrade blivit beviljad ekonomiskt stöd eller assistansersättning för (24 § LSS).

En anordnares tillstånd får återkallas enbart på grund av ekonomisk misskötsamhet (26 g § tredje stycket LSS). Skälen till detta är att det inte kan anses rimligt att en tillståndshavare som till exempel underlåter att betala skatt och arbetsgivaravgifter för sina anställda eller som inte kan visa hur assistansersättningen har använts, ska få fortsätta att ta emot och förvalta stora summor från allmänna medel (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 217).

- Du ska anmäla till IVO när du upptäcker eller får impulser om att en anordnare saknar gällande F-skattsedel, anställer en assistent som saknar arbets- och uppehållstillstånd, missköter redovisning och betalning av skatter och arbetsgivaravgifter eller till exempel använder assistansersättningen till annat än kostnader för assistans.

När det gäller andra omständigheter än de ekonomiska kan det till exempel handla om man ska ha tillräcklig kunskap och erfarenhet för att bedriva verksamhet, både generellt och särskilt när det gäller personlig assistans. Man ska även ha kunskap om vilka krav LSS, SFB och därtill hörande föreskrifter ställer (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 215). Omständigheter i övrigt som kan ha betydelse för lämpligheten kan till exempel vara annan brottslighet än ekonomisk.

En anordnare med tillstånd som med den enskildes medgivande anlitar en underentreprenör som saknar tillstånd ansvarar fullt ut för att den lämnade assistansen lämnas enligt de krav som gäller för beviljande av tillstånd. Det innebär bland annat

att verksamheten bedrivs av personer som har tillräcklig kunskap och erfarenhet för att bedriva verksamhet med personlig assistans.

- Du ska anmäla till IVO när du får kännedom om att den verksamhet som anordnaren anlitar som underentreprenör verkar sakna kunskaper om LSS och SFB:s regler om assistans, till exempel om verksamheten har en helt annan inriktning än personlig assistans, och det dessutom finns misstanke om brister i kvaliteten av assistansens utförande.
- Du ska anmäla till IVO om en verksamhet som har tillstånd ger assistans till någon som tillhör en åldersgrupp eller personkrets som verksamheten inte har tillstånd för.

När det gäller kunskap om de krav SFB ställer, kan det till exempel handla om de krav som finns på anordnaren att lämna uppgifter till Försäkringskassan, både på eget initiativ enligt 51 kap. 24 § 1–2 och 110 kap. 46 § SFB och på begäran av Försäkringskassan enligt 51 kap. 24 § 3 och 110 kap. 31 § SFB.

- Du ska anmäla till IVO om du märker att anordnaren missköter sin uppgiftsskyldighet till Försäkringskassan.

Det kan också handla om de förutsättningar som gäller enligt SFB för att assistansersättning ska kunna betalas ut, till exempel de situationer som anges i 51 kap. 16 § SFB, att assistansersättning inte får betalas ut om assistansen har utförts av någon som inte har fyllt 18 år, om assistansen har utförts på arbetstid som överstiger den tid som anges i arbetstidslagarna eller enligt kollektivavtal, eller om assistansen har utförts av någon som på grund av ålderdom, sjukdom eller liknande orsak saknar förmåga att utföra arbete som personlig assistent.

- Du ska anmäla till IVO när du har dragit in eller sänkt utbetalningen på grund av att anordnaren inte följt det som gäller enligt SFB.

Tillståndshavaren är skyldig att tillhandahålla all den assistans som den försäkrade blivit beviljad ekonomiskt stöd eller assistansersättning för. Undantag gäller dock om tillståndshavaren har särskilda skäl för att inte tillhandahålla all assistans (24 § LSS). Med särskilda skäl avses i första hand oförutsedda händelser som exempelvis akuta sjukfall som små assistansanordnare saknar förutsättningar att ha beredskap för (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 257).

Bakgrunden till den här bestämmelsen var att en assistansanordnare tidigare inte hade samma lagstadgade skyldighet som kommunen att tillhandahålla all assistans. En kommun är enligt 9 § 2 LSS skyldig att svara för att en enskild som har behov av personlig assistans får biträde av en personlig assistent, om inte behovet tillgodoses på annat sätt. Det innebär bl.a. att en kommun aldrig kan vägra att ge den enskilde stöd till de mest krävande assistansbehoven eller vägra assistans på obekväma arbetstider. En assistansanordnare är fortfarande fri att själv välja med vem avtal ska slutas, men däremot ställs det nu krav på assistansanordnare att tillhandahålla assistans även på obekväm arbetstid. Tidigare fanns det exempel på att vissa assistansanordnare enbart åtog sig att lämna assistans under normal arbetstid och hänvisade till kommunen för assistans under kvällar, nätter och helger. (Prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 218)

Den enskilde är fortfarande fri att välja olika assistansanordnare för olika tider eller behov om han eller hon vill det. Det är en av de grundläggande intentionerna med personlig assistans att den enskilde har valfrihet och bestämmanderätt över sin assistans (prop. 2012/13:1, Utgiftsområde 9, s. 218). Den nu lagstadgade skyldigheten för assistansanordnare att inte kunna neka sina kunder assistans på vissa tider innebär att den assistansberättigades ställning har stärkts därför att han eller hon nu aldrig mot sin vilja kan tvingas att anlita flera olika anordnare för olika tider på dygnet.

- Du ska anmäla till IVO när du får impulser om att en anordnare inte tillhandahåller all assistans, till exempel om anordnaren köper tjänster från ett hemtjänstbolag som utför assistansen under vissa obekväma tider på dygnet. Du bör dock inte göra en anmälan om detta är i enlighet med den försäkrades egen vilja.

Utöver de fall som beskrivits kan tillståndet precis som tidigare dras in om det råder allvarliga missförhållanden för den enskilde som får assistans.

- Du ska anmäla till IVO när du får uppgifter om att det råder missförhållanden för den försäkrade.

2.7.1 Metodstöd – anmäla till IVO enligt 110 kap. 42 a § SFB

Innan en anmälan görs är det ofta lämpligt att du kontaktar den försäkrade eller anordnaren om det förhållande du överväger att anmäla och tar ställning till om anordnaren bör få viss tid på sig att rätta till förhållandet. Om uppgifterna rör information om den försäkrade ska du göra en sekretessprövning för att se om uppgifterna går att lämna ut till anordnaren. Se närmare i *vägledning (2001:3).* Om Försäkringskassan får den försäkrades samtycke till att lämna uppgifterna till anordnaren kan du göra det utan hinder av sekretess.

Om det finns en pågående kontrollutredning bör du samråda med kontrollutredare innan du gör anmälan.

Anmälan till IVO ska vara skriftlig, till stöd finns wimimall 11219.

Du skickar anmälan enligt rutin *Att anmäla till IVO* till ledningsstöd för verksamhetsområde assistansersättning där anmälan diarieförs och vidarebefordras till IVO:s tillsynsavdelning.

2.8 Lämna uppgifter till andra myndigheter

Generellt gäller sekretess hos Försäkringskassan för uppgifter om en enskild persons hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden. Det innebär att Försäkringskassan måste göra en sekretessprövning innan uppgifter kan lämnas ut till utomstående och andra myndigheter. Läs mer om socialförsäkringssekretessen i *vägledning 2001:3*.

Försäkringskassan kan i handläggningen av assistansersättning upptäcka brister som gäller förhållanden hos en arbetsgivare och kan då anmäla det till Skatteverket. Om det finns misstanke om att en anordnare använder assistansersättningen till annat än assistanskostnader kan Skatteverket ha intresse av uppgifterna.

Försäkringskassan ska meddela Skatteverket så snart det finns anledning att anta att någons adress inte är registrerad i folkbokföringen eller att den adress som är registrerad i folkbokföringen är felaktig eller ofullständig.

Detta framgår av 2 § folkbokföringsförordningen (1991:749). Försäkringskassan är alltså anmälningsskyldig till Skatteverket när det gäller uppgifter om folkbokföring. Anmälningsskyldigheten innebär att Försäkringskassan kan lämna ut uppgifter om folkbokföring till Skatteverket utan hinder av sekretess.

2.9 Rapporteringsskyldighet enligt LSS

I 24 a–f §§ LSS finns lex Sarah-bestämmelserna som innebär att anställda med flera ska rapportera om de uppmärksammar eller får kännedom om ett missförhållande eller påtaglig risk för ett missförhållande, som rör den som får eller kan komma ifråga

för insatser hos den som bedriver verksamheten. Den som har tagit emot rapporten ska utan dröjsmål utreda, avhjälpa och undanröja missförhållandet eller risken. Om missförhållandena eller risken för missförhållandena är allvarliga ska den som bedriver verksamheten snarast anmäla det till IVO.

Syftet med bestämmelserna om lex Sarah är att komma tillrätta med brister inom den egna verksamheten, att utveckla den och att förhindra att liknande missförhållanden uppkommer igen. (Prop. 2009/10:131)

Med missförhållanden som ska rapporteras avses såväl utförda handlingar som handlingar som någon av försummelse eller av annat skäl inte har utfört och som innebär eller har inneburit ett hot mot eller har medfört konsekvenser för enskildas liv, säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa. (2 kap. 3 § första stycket SOSFS 2011:5)

En påtaglig risk för missförhållande ska också rapporteras. Med det menas att det är fråga om en uppenbar och konkret risk för ett missförhållande. (2 kap. 3 § andra stycket SOSFS 2011:5)

Läs mer

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:5) om lex Sarah.

Lex Sarah – Handbok för tillämpningen av bestämmelserna om lex Sarah, Socialstyrelsen.

2.9.1 Rapporteringsskyldigheten för handläggare på Försäkringskassan

Av förarbetena framgår att rapporteringsskyldigheten även gäller den som handlägger ärenden om personlig assistans, oavsett om det är hos kommunen eller vid Försäkringskassan. Rapporteringsskyldigheten enligt 24 b § LSS gäller missförhållanden eller påtagliga missförhållanden som handläggaren uppmärksammar eller får kännedom om. Rapporteringsskyldigheten gäller endast inom den egna verksamheten (prop. 2009/10:131 s. 32, 36 och 53).

Den som handlägger ärenden om assistansersättning på Försäkringskassan och uppmärksammar eller får kännedom om ett missförhållande eller påtaglig risk för ett missförhållande som rör den som får eller kan komma ifråga för assistansersättning är skyldig att rapportera detta om det sker inom Försäkringskassans verksamhet. Bristande rättssäkerhet vid handläggningen kan vara ett sådant missförhållande om det innebär eller har inneburit ett hot mot eller medfört konsekvenser för enskildas liv, säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa.

Handläggaren antecknar och redogör för missförhållandet eller risken för ett missförhållande i en rapport. Det bör ske i form av en journal eller motsvarande. Handläggaren lämnar sedan över rapporten till närmaste verksamhetsansvarig, vanligtvis till enhetschefen. I rapporten ska det stå vad som har hänt, handläggarens namn och att ärendet gäller en anmälan enligt 24 b § LSS. Rapporten ska diarieföras, se riktlinjerna (2005:05). Ärendet handläggs i pappersform på den aktuella funktionen, till exempel ett lokalt kontor. Den som har tagit emot rapporten om missförhållandet eller risken för missförhållandet ska utreda och avhjälpa det inträffade. Vidtagna åtgärder ska dokumenteras. Om det inträffade inte kan lösas på det lokala kontoret ska det lyftas till områdesnivå. Kan det inte lösas där ska det lyftas till nationell nivå och ledningsgruppen för avdelningen för funktionsnedsättning.

Om en medarbetare på Försäkringskassan får kännedom eller har misstankar om missförhållanden inom en annan verksamhet för någon som får eller kan komma ifråga för insatser enligt LSS kan medarbetaren anmäla det direkt till IVO. Anmälan

kan även ske till kommunen eftersom det ingår i kommunens skyldighet enligt 15 § 1 och 2 LSS att följa upp vilka personer som omfattas av LSS, vilket behov av stöd de behöver och verka för att de får sina behov tillgodosedda.

Eftersom det inte finns någon sekretessbrytande uppgiftsskyldighet i fall som rör missförhållanden för enskilda personer, kan Försäkringskassan bara anmäla till IVO eller en kommun efter en bedömning enligt generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL. Enligt den har Försäkringskassan möjlighet att lämna ut uppgifter till en annan myndighet om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. För att man ska kunna lämna uppgifter med stöd av generalklausulen i de här fallen ska det vara fråga om ett allvarligt missförhållande. Mer information om generalklausulens tillämpningsområde finns i *vägledning 2001:3.*

Anmälan till en kommun eller IVO om att det råder eller finns misstankar om ett missförhållanden bör vara skriftlig och vara skild från den övriga handläggningen av ett ärende. Anmälan ska också diarieföras hos Försäkringskassan. Om uppgiften kan ha betydelse för rätten till ersättning ska det framgå av anteckning i ärendet att anmälan är gjord. Se riktlinjerna (2005:05).

Om det som har framkommit till Försäkringskassan innebär att det finns anledning att anta att lämpligheten för att bedriva verksamhet med personlig assistans kan ifrågasättas sker den anmälan enligt 110 kap. 42 a § SFB till IVO. Läs mer i avsnitt 2.7.

2.10 Anmälan vid misstanke om att ett barn far illa

Alla har ett ansvar för att uppmärksamma om ett barn far illa. Vissa är skyldiga att anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa (14 kap. 1 § SoL). För andra är det en rekommendation som följer av 14 kap. 1 c § SoL. Försäkringskassan har ingen generell skyldighet att anmäla misstankar om att barn far illa som andra myndigheter vars verksamhet rör barn har. Försäkringskassan har i Försäkringskassans riktlinjer (2016:02) Anmälan till socialtjänsten eller polisen vid misstanke om att ett barn far illa beskrivit att du ska anmäla om du i din yrkesutövning får kännedom eller misstänker att ett barn far illa eller har utsatts för brott. Riktlinjerna beskriver hur du ska göra. Läs mer i Socialstyrelsens handbok Anmäla oro för barn – stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare.

2.11 Lämna uppgifter till kontrollutredning

Oavsett om uppgifterna gäller den försäkrade, en personlig assistent eller en assistansanordnare kan det vara aktuellt att skicka en impuls till en kontrollutredningsenhet, se Försäkringskassans riktlinjer (2009:09) Överlämning av impulser samt beslut i samband med kontrollutredning.

Om en impuls leder till att en kontrollutredning startar, ska du inte på eget initiativ skicka den till aktuella myndigheter. Kontrollutredaren lämnar uppgifterna om han eller hon tycker att det är lämpligt. Om impulsen inte leder till en kontrollutredning, kan du själv skicka uppgifterna till aktuella myndigheter.

3 När ska rätten till assistansersättning prövas?

Detta kapitel beskriver

- bestämmelserna om ansökan, anmälan, skyldighet att anmäla ändrade förhållanden och omprövning
- prövning av rätten till fler timmar.

En utredning om rätten till assistansersättning kan initieras genom att Försäkringskassan får en ansökan eller anmälan och ska pröva om den enskilde har rätt till assistansersättning. Den kan också initieras genom att Försäkringskassan prövar i vilken utsträckning väsentligt ändrade förhållanden innebär att rätten till assistansersättning har minskat (partiell omprövning).

3.1 Ansökan

8 § LSS

Insatser enligt denna lag ska ges den enskilde endast om han eller hon begär det. Om den enskilde är under 15 år eller uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan kan vårdnadshavare, god man, förmyndare, förvaltare eller framtidsfullmaktshavare begära insatser för honom eller henne.

En viktig grundprincip i LSS är att insatser endast beviljas om den enskilde själv har begärt det. Om inte den enskilde har förmåga att själv begära assistansersättning anges i 8 § LSS vilka som kan begära insatsen åt honom eller henne.

Ansökan om assistansersättning kan göras på blanketten *Ansökan om assistansersättning* (3062). Gäller ansökan ett högre timbelopp kan ansökan göras på blankett *Ansökan assistansersättning – högre timbelopp* (3051). Det finns dock inget krav på att använda Försäkringskassans blankett eller motsvarande e-blankett.

Läs mer

Vägledning (2004:7) innehåller en utförlig beskrivning av vad som gäller vid en ansökan om en förmån. Där kan du till exempel läsa om

- heder och samvete
- uppgiftsskyldigheten
- rätten att ändra sin ansökan
- komplettering av ansökan
- avvisning av ofullständig ansökan.

I vägledning 2004:7 kan du även läsa om en enskild persons rättshandlingsförmåga och vad som gäller när hon eller han företräds av någon annan i ett ärende.

När det gäller vårdnadshavare och ombud finns det särskilda bestämmelser för assistansersättning. Därför beskrivs de nedan.

Vårdnadshavare

6 kap. 1 § FB

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

6 kap. 2 § FB

Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller 18 år.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter samt ska bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. […]

6 kap. 11 § FB

Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren ska därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

6 kap. 13 § FB

Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, skall vad som sägs i 11 eller 12 § gälla dem tillsammans.

Är en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan uppskjutas, bestämmer den andre ensam. Denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

Bestämmelserna i FB innebär att om ett barn har två vårdnadshavare ska båda skriva under en ansökan, eftersom ett beslut om assistansersättning är ett *beslut av ingripande betydelse för barnets framtid*. En ansökan om högre timbelopp anses däremot inte vara det och därför räcker det med en vårdnadshavares underskrift i detta fall.

Ombud

110 kap. 5 § tredje stycket SFB

När det gäller assistansersättning ska, i de fall uppgifter lämnas av ett ombud, uppgifter om faktiska förhållanden lämnas på heder och samvete även av ombudet.

Ett ombud kan inte ansöka om assistansersättning, däremot lämnar han eller hon uppgifter som kan vara grund för prövning på heder och samvete.

3.2 Anmälan från kommunen

När Försäkringskassan får en anmälan från kommunen ska Försäkringskassan pröva om den enskilde har rätt till assistansersättning trots att han eller hon själv inte har ansökt om det.

15 § 8 LSS

Till kommunens uppgifter hör att anmäla till Försäkringskassan när någon som har ansökt om biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till sådan assistans enligt 9 § 2 kan antas ha rätt till assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.

110 kap. 6 § första stycket SFB

Ansökan behöver, trots det som föreskrivs i 4 §, inte göras om följande förmåner:

[…]

3. Assistansersättning när kommunen har anmält till Försäkringskassan att det kan antas att den enskilde har rätt till sådan ersättning.

Bestämmelsen om att kommunen ska anmäla till Försäkringskassan fanns tidigare i LASS, men flyttades till LSS utan att någon ändring i sak var avsedd. I förarbetena till bestämmelsen står bland annat följande:

> Kostnader för personlig assistans som är tänkta att finansieras genom Försäkringskassan bör inte kunna övervältras på kommunen genom att den enskilde underlåter att ansöka om assistansersättning. Med denna lösning kan kommunen således genom anmälan till Försäkringskassan möjliggöra att assistansersättning utges när den enskilde är berättigad till det även i fall då någon ansökan inte gjorts.
>
> (Prop. 1992/93:159 s.196)

Kommunens anmälan bör vara skriftlig. Försäkringskassan har tagit fram en blankett, *Anmälan från kommunen – behov av personlig assistans* (3078) som kommunen kan använda.

3.3 Förmånstiden

51 kap. 7 § SFB

Assistansersättning får inte lämnas för längre tid tillbaka än en månad före den månad när ansökan gjorts eller det kommit in en anmälan från kommunen att det kan antas att den enskilde har rätt till assistansersättning. Assistansersättning som avser assistans som utförs innan beslut har fattats i ett ärende lämnas endast om den enskilde månadsvis under handläggningstiden redovisar till Försäkringskassan att assistansen utförs i enlighet med kraven och förutsättningarna i denna balk.

11 a § förordning (1993:1091) om assistansersättning

En försäkrad som har köpt personlig assistans ska redovisa till Försäkringskassan att assistansersättningen har använts för sådant köp. En försäkrad som själv har anställt sina personliga assistenter ska redovisa till Försäkringskassan att assistansersättningen har använts för kostnader för sådana assistenter.

Bestämmelserna innebär att assistans kan ha utförts redan innan Försäkringskassan beviljar assistansersättning. Den enskilde ska redovisa vad assistansersättningen använts till på samma sätt som vid den löpande redovisningen efter att ersättningen har beviljats (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s.232). Försäkringskassans föreskrifter (FKFS 2016:4) om assistansersättning beskriver vad som krävs för utbetalning av assistansersättning för personlig assistans som utförts före beslut. Läs mer i avsnitt 15.4.

51 kap. 8 § SFB

Assistansersättning kan lämnas för tid efter det att den försäkrade har fyllt 65 år endast om

1. ersättning har beviljats innan han eller hon har fyllt 65 år, eller

2. ansökan kommer in till Försäkringskassan senast dagen före 65-årsdagen och därefter blir beviljad.

51 kap. 10 § SFB

Antalet assistanstimmar får inte utökas efter det att den försäkrade har fyllt 65 år.

Motsvarande reglering som i 51 kap. 8 och 10 §§ SFB finns i 9 b § LSS.

51 kap. 12 § SFB

Rätten till assistansersättning ska omprövas i den utsträckning som denna rätt har minskat i omfattning på grund av väsentligt ändrade förhållanden som är hänförliga till den försäkrade.

Så länge det inte uppkommer väsentligt ändrade förhållanden som är hänförliga till den försäkrade och som innebär en minskning av rätten till assistansersättning ska beslutet om rätten till assistansersättning inte omprövas. Ändrad rättstillämpning

utgör inte grund för omprövning. Detta för att undvika att förändringar i rättspraxis får ingripande effekter för enskilda som redan har beviljats assistansersättning (jfr prop. 2017/18:78 s. 19 f.).

3.4 Skyldighet att anmäla ändrade förhållanden

110 kap. 46 § SFB

Den som ansöker om, har rätt till eller annars får en förmån enligt denna balk ska anmäla sådana ändrade förhållanden som påverkar rätten till eller storleken av förmånen.

Det som anges i första stycket kan avse

1. bosättning i Sverige eller utlandsvistelse,
2. bostadsförhållanden,
3. civilstånd, vårdnad och sammanboende med vuxen eller barn,
4. hälsotillstånd,
5. förvärvsarbete i Sverige eller utomlands,
6. arbetsförmåga,
7. inkomstförhållanden,
8. förmögenhetsförhållanden, och
9. utländsk socialförsäkringsförmån.

Anmälan som gäller assistansersättning ska även göras av den till vilken assistansersättning har betalats ut enligt 51 kap. 19 §, om denne har kännedom om de ändrade förhållandena.

Anmälan behöver inte göras om den handläggande myndigheten har kännedom om ändringen och därför saknar behov av en anmälan. […]

110 kap. 47 § första stycket SFB

Anmälan enligt 46 § ska göras så snart som möjligt och senast fjorton dagar efter det att den anmälningsskyldige fick kännedom om förändringen.

Den som ansöker om eller har rätt till assistansersättning ska alltså anmäla till Försäkringskassan sådant som påverkar rätten till eller storleken på assistansersättningen. Utöver det som står i 110 kap. 46 § SFB ska den enskilde anmäla om

- han eller hon vårdas på en institution, vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet eller om han eller hon bor i en gruppbostad (se 106 kap. 24 § SFB)
- ett hjälpbehov övergår till en sjukvårdande insats enligt HSL (se 51 kap. 5 § SFB).

Om den enskilde har en legal ställföreträdare enligt föräldrabalken är det ställföreträdaren som är skyldig att anmäla ändrade förhållanden. Detta följer av 12 kap. 2 och 3 §§ FB.

Anmälningsskyldigheten gäller också den som assistansersättningen har betalats ut till enligt 51 kap.19 § SFB, om betalningsmottagaren känner till de ändrade förhållandena. Betalningsmottagaren kan vara en kommun eller någon annan som har tillstånd enligt 23 § LSS att bedriva verksamhet med personlig assistans.

I förarbetena står det att skyldigheten enligt 110 kap. 46 § SFB inte innebär att förhållanden måste efterforskas, utan omfattar förhållanden som den som tagit emot utbetalningen har kännedom om (prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9, s. 259).

15 § LSS

Till kommunens uppgift hör att

[…]

9. underrätta Försäkringskassan när någon som får assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken beviljas boende med särskild service, daglig verksamhet, barnomsorg eller någon annan insats som kan påverka behovet av personlig assistans.

[…]

Bestämmelsen ska säkerställa att Försäkringskassan får kännedom om att kommunen har beviljat sådana insatser, så att Försäkringskassan kan förhindra att assistansersättning betalas ut på felaktig grund (jfr prop. 2012/2013:1 utgiftsområde 9, s. 234).

15 § LSS

Till kommunens uppgifter hör att

[…]

10. anmäla till Försäkringskassan om det finns anledning att anta att assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken används för annat än köp av personlig assistans eller kostnader för personliga assistenter, och

[…]

Avsikten är inte att anmälningar ska göras slentrianmässigt från kommunens sida. Anmälningsplikten inträder när det rent faktiskt finns anledning att anta att assistansersättningen används för annat än vad den är avsett för. Det kan till exempel hända när kommunen genom sin övriga verksamhet får veta att någon som beviljats assistansersättning klarar betydligt mer av sin dagliga livsföring än vad som borde vara fallet för den som har beviljats assistansersättning. Avsikten är inte att kommunen ska utreda förhållandena, utan den närmare undersökningen får i stället Försäkringskassan göra efter en anmälan från kommunen. (Prop. 2012/2013:1 utgiftsområde 9, s. 235)

Försäkringskassan är skyldig att ompröva rätten till assistansersättning i den utsträckning som denna rätt har minskat i omfattning på grund av väsentligt ändrade förhållanden som är hänförliga till den försäkrade, läs mer under avsnitt 3.6. Om ett ändrat förhållande hos den försäkrade leder till att han eller hon har ett ökat hjälpbehov förutsätter det en ansökan av den försäkrade eller en anmälan från en kommun (110 kap. 4 § och 6 § första stycket 3 SFB).

Om inte den försäkrade uppfyller sin anmälningsskyldighet enligt 110 kap. 46 § SFB kan det få konsekvenser för rätten till ersättning eftersom Försäkringskassan kan dra in eller sätta ned ersättningen enligt 110 kap. 52 § SFB läs mer i vägledning (2004:1) *Kontrollutredning*. Om den försäkrade har förorsakat den felaktiga utbetalningen genom att ha brustit i sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet kan han eller hon bli återbetalningsskyldig (108 kap. 2 och 11 §§ SFB). Läs mer om återbetalning i avsnitt 18.1.

3.5 Prövning av rätten till fler timmar

Behovet av personlig assistans i den dagliga livsföringen kan förändras av olika orsaker. Om förändringen är varaktig och innebär att den enskilde behöver fler assistanstimmar kan Försäkringskassan pröva om han eller hon har rätt till det under förutsättning att det kommer in en ansökan från den enskilde eller en anmälan från kommunen.

Assistansersättningen ska bara täcka stadigvarande behov. Men ibland behöver en person med funktionsnedsättning tillfälligt särskild eller utökad hjälp. Då bör behovet av utökad assistans prövas av kommunen inom ramen för LSS. (Jfr 1992/93:159 s. 70)

Försäkringskassan kan få information som visar att den försäkrade kan ha rätt till fler assistanstimmar. Informationen kan till exempel komma fram i arbetet med att fatta beslut om utbetalning eller genom att den försäkrade anmäler ett ändrat förhållande. Det är då lämpligt att Försäkringskassan informerar den försäkrade om möjligheten att ansöka om fler assistanstimmar. När Försäkringskassan ska pröva en ansökan om fler timmar har följande faktorer betydelse för resultatet av prövningen:

- Det senaste beslutet om rätten till assistansersättning.
- Om förutsättningarna (författningar, rättspraxis och annan normering) för rätten till assistansersättning har förändrats efter det senaste beslutet om rätten till assistansersättning.

När rätten till fler timmar prövas ska Försäkringskassan ta ställning till om den enskilde har rätt till de extra assistanstimmarna som ansökan gäller. Det är bara det totala antalet beviljade timmar som Försäkringskassan är bunden av vid prövning av ansökan om utökad assistansersättning (KRNG 6645-10, Domsnytt 2012:009). Försäkringskassan behöver ändå utreda med den enskilde om förhållandena är desamma som vid tidigare beslut eftersom det kan påverka Försäkringskassans bedömning av rätten till fler assistanstimmar.

Metodstöd – pröva rätten till fler timmar

När du ska pröva rätten till fler assistanstimmar behöver du ta ställning till om det har skett ändringar i författningar, rättspraxis och annan normering sedan den senaste prövningen av rätten till assistansersättning samt om det påverkar tidigare beviljade assistanstimmar.

Det har inte skett ändringar i författningar, rättspraxis och annan normering sedan den senaste prövningen av rätten till assistansersättning

Om det inte har skett ändringar i författningar, rättspraxis och annan normering sedan den senaste prövningen bedömer du om den försäkrade har rätt till fler assistanstimmar utifrån sin ansökan.

Det har skett ändringar i författningar, rättspraxis och annan normering sedan den senaste prövningen av rätten till assistansersättning

Om det har skett ändringar i författningar, rättspraxis och annan normering sedan den senaste prövningen behöver du även ta ställning till följande:

- Hur många tidigare beviljade assistanstimmar berörs av ändringarna?

När du ska beräkna det totala antalet assistanstimmar ska du bortse från de tidigare beviljade assistanstimmarna som berörs av ändringarna.

- Finns det utrymme att bevilja fler assistanstimmar utifrån ansökan?

För att kunna bedöma detta lägger du till assistanstimmarna för det nytillkomna hjälpbehov som ansökan avser till det antal assistanstimmar som kvarstår sedan du bortsett från dem som berörs av ändringar i författning, rättspraxis och annan normering.

Om det totala antalet assistanstimmar då blir *fler än i det tidigare beslutet* blir resultatet av prövningen att den försäkrade beviljas fler assistanstimmar.

Om det totala antalet assistanstimmar då blir *färre än i det tidigare beslutet* blir resultatet av prövningen att ansökan om fler timmar avslås men att den försäkrade ändå har rätt till samma totala antal timmar som i det senaste beslutet.

Om den försäkrades grundläggande behov inte uppgår till i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan på grund av ändrad rättspraxis blir resultatet av prövningen om fler timmar att ansökan avslås men att den försäkrade har rätt till samma totala antal timmar som i det senaste beslutet.

3.6 Omprövning av rätten till assistansersättning

51 kap. 12 § SFB

Rätten till assistansersättning ska omprövas i den utsträckning som denna rätt har minskat i omfattning på grund av väsentligt ändrade förhållanden som är hänförliga till den försäkrade.

Numera har bestämmelsen om tvåårsomprövning av rätten till assistansersättning tagits bort. Försäkringskassan ska endast ompröva rätten till assistansersättning i den utsträckning som denna rätt har minskat i omfattning på grund av väsentligt ändrade förhållanden som är hänförliga till den försäkrade (51 kap. 12 § SFB). Syftet med förändringen är att undvika att förändringar i rättspraxis får ingripande effekter för enskilda som redan har beviljats assistansersättning. Detta syfte uppnås inte om begreppet väsentligt ändrade förhållanden skulle anses omfatta prejudikat (prop. 2017/18:78 s. 20).

Bestämmelsen i 51 kap. 12 § SFB reglerar omprövning av rätten till assistansersättning. Försäkringskassan har en skyldighet att ompröva rätten till assistansersättning vid väsentligt ändrade förhållanden. Skyldigheten är dock begränsad till att gälla förhållanden som är hänförliga till den försäkrade och som innebär att den försäkrades rätt till assistansersättning minskar i omfattning. Det ska vara faktiska förhållanden som har ändrats. Det innebär att ändrad praxis i fråga om rätten till assistansersättning inte kan ligga till grund för omprövning enligt bestämmelsen. Omprövningsskyldigheten gäller också om rätten till assistansersättning har upphört. (Prop. 2017/18:78 s. 21 och 27)

Att de ändrade förhållandena ska vara hänförliga till den försäkrade ska förstås i vid bemärkelse. Ändringar i den försäkrades livssituation får således betraktas som hänförliga till den försäkrade. Det kan exempelvis vara fråga om att den försäkrades hjälpbehov tillgodoses genom ett annat samhällsstöd eller att den försäkrade har flyttat till ett annat boende (prop. 2017/18:78 s. 27). I 110 kap. 46 § SFB finns exempel på andra förhållanden som typiskt sett är hänförliga till den försäkrade. Av den bestämmelsen framgår också att med ändrade förhållanden avses förhållanden som påverkar rätten till eller storleken på assistansersättningen.

Av såväl 51 kap. 12 § som 110 kap. 46 § SFB framgår alltså att de enda förhållanden som kan prövas är sådana som innebär att assistansersättningen ska minskas eller helt dras in. Vad som karakteriserar *väsentligt* ändrade förhållanden framgår inte direkt av lagtext eller förarbeten. I kravet på att ändringen av den enskildes

förhållanden ska vara väsentlig ligger att det måste vara frågan om en betydande förändring. Att den enskilde enligt 110 kap. 46 § SFB är skyldig att anmäla förändring av vissa förhållanden innebär exempelvis inte att varje förändring är så betydande att det är ett väsentligt ändrat förhållande.

Det går inte att generellt säga vad som är väsentligt ändrade förhållanden utan en bedömning får i stället göras i det enskilda fallet. En genomgripande förändring, till exempel en flytt till bostad med särskild service eller att beviljas ett omfattande annat samhällsstöd som helt eller delvis tillgodoser de behov som assistansersättningen avser kan ofta vara väsentligt ändrade förhållanden som är hänförliga till den enskilde. Förändringen skulle också kunna tänkas röra en situation när ett hjälpbehov har bedömts som egenvård men sedan blir delegerad sjukvård. Om detta beror på att den enskildes hälsotillstånd är väsentligt ändrat kan det vara ett väsentligt förhållande som är hänförligt till den enskilde. Det saknas vidare stöd i förarbetena att lägga samman flera ändrade förhållanden för att göra gällande ett väsentligt ändrat förhållande. Omprövningen ska utgå från den senaste prövningen av rätten till assistansersättning.

Av bestämmelsen framgår att omprövningen är partiell. Det betyder att det inte ska göras en fullständig prövning av rätten till assistansersättning. I stället ska omprövningen endast handla om i vilken utsträckning de ändrade förhållandena innebär att rätten till assistansersättning har minskat i omfattning. Timmar med assistansersättning som inte berörs av de ändrade förhållandena ska alltså inte omprövas. Timmar med assistansersättning som berörs av de ändrade förhållandena ska inte heller omprövas på någon annan grund än dessa ändrade förhållanden. (Prop. 2017/18:78 s. 27)

Efter en omprövning enligt 51 kap. 12 § SFB ska förutsättningarna för assistansersättning fortfarande vara uppfyllda för att rätten till assistansersättning ska finnas.

En omprövning enligt bestämmelsen kan inte leda till att den försäkrade beviljas fler timmar med assistansersättning. Ett sådant beslut förutsätter en ansökan av den försäkrade eller en anmälan av kommunen (se 110 kap. 4 § och 6 § första stycket 3 SFB).

Försäkringskassans skyldighet att göra en omprövning vid väsentligt ändrade förhållanden och prövningsramen påverkas inte av på vilket sätt Försäkringskassan har fått vetskap om de ändrade förhållandena (prop. 2017/18:78 s. 21). Det spelar alltså inte någon roll om Försäkringskassan får kännedom om förhållandet genom en anmälan enligt 110 kap. 46 § SFB, en anmälan från kommunen enligt 15 § 9 LSS eller på annat sätt.

3.7 Medicinsk information

Den medicinska informationen är en del av beslutsunderlaget som Försäkringskassan behöver för att bedöma om personen har rätt till assistansersättning. Det är viktigt att informationen håller hög kvalitet. Det är villkoren som finns i lagen för att beviljas assistansersättning som styr vilka uppgifter som behövs i den medicinska informationen. Den medicinska informationen ska innehålla uppgifter om följande:

- diagnos enligt ICD-10 med diagnoskod
- funktionsnedsättning.
  Med funktionsnedsättning menas nedsättning av fysiska eller psykiska funktioner. Den medicinska informationen ska beskriva status och undersökningsfynd som funktionsnedsättningen baseras på. Den ska också beskriva den nedsättning som personen har inom olika funktionsområden, till exempel psykiska funktioner, sinnesfunktioner, neuromuskuloskeletala och rörelserelaterade funktioner. Graden av funktionsnedsättning inom olika funktionsområden kan också beskrivas. Funktionsområdena baseras på ICF som är WHO:s klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa.
- aktivitetsbegränsning.
  Med aktivitetsbegränsning menas svårigheter att genomföra aktiviteter, en uppgift eller en handling – det som personen inte kan göra på grund av sin sjukdom eller funktionsnedsättning. Den medicinska informationen ska beskriva hur sjukdomen eller funktionsnedsättningen begränsar individens förmåga att klara aktiviteter i det dagliga livet.

Utöver diagnos, funktionsnedsättning och aktivitetsbegränsningar behöver Försäkringskassan få information om pågående och planerade medicinska behandlingar och hur funktionsnedsättningen och aktivitetsbegränsningarna förväntas utvecklas över tid.

Om personen behöver hjälp med sjukvårdande insatser i hemmet ska det av den medicinska informationen framgå vilken insatsen är, omfattningen och om den sker enligt HSL eller i form av egenvård. Läs mer i avsnitt 6.5.

Beskrivningen av en persons funktionsnedsättning och aktivitetsbegränsningar görs av olika medicinska professioner som läkare, psykolog, fysioterapeut, arbetsterapeut eller logoped. Relationen till sjukdomstillstånd eller diagnos bör styrkas av läkare som har träffat och undersökt personen.

Läkarutlåtande

Ett läkarutlåtande ska innehålla information om patientens diagnos, funktionsnedsättning, aktivitetsbegränsningar, medicinsk behandling och hur funktionsnedsättningen och aktivitetsbegränsningarna förväntas utvecklas över tid. Omständigheterna i det enskilda fallet avgör hur omfattande information ett läkarutlåtande behöver innehålla.

Huvudregeln är att ett läkarutlåtande baseras på läkarens undersökning av patienten, se Socialstyrelsens föreskrifter (HSLF-FS 2018:54) om att utfärda intyg i hälso- och sjukvården. Andra medicinska utredningar eller underlag från hälso- och sjukvården kan bifogas.

Det finns inget lagstadgat krav på att ett läkarutlåtande ska bifogas en ansökan om assistansersättning, inte heller att ett läkarutlåtande ska utfärdas på en fastställd blankett. I praktiken behöver Försäkringskassan medicinsk information i alla ärenden om rätt till assistansersättning och kan med stöd av 110 kap. 14 § SFB begära ett läkarutlåtande.

Försäkringskassan har en särskild blankett för läkarutlåtanden för assistansersättning (7805). Underlag från andra professioner kan bifogas läkarutlåtandet. Läkaren har också möjlighet att ange om det finns andra relevanta utredningar och från vilken vårdenhet Försäkringskassan kan begära dem.

Försäkringskassan ersätter inte den allmänna hälso- och sjukvården för läkarutlåtanden eftersom de får ersättning för arbetet med att utfärda läkarutlåtanden genom ett särskilt statsbidrag. Det gäller läkare som är anställda av landstinget eller arbetar hos en privat vårdgivare som har vårdavtal med landstinget eller ingår i vårdvalssystemet (förordningen [1984:908] om vissa statsbidrag för sjukvården m.m.).

Försäkringskassan kan inte heller ersätta läkare som arbetar på privata vårdenheter som inte har samverkansavtal med landstinget enligt lagen (1993:1651) om läkarvårdsersättning, eller de som står helt utanför den offentligt finansierade hälso- och sjukvården.

4 Försäkrad och rätt till assistansersättning i gränsöverskridande situationer

Det här kapitlet handlar om

- försäkrad och gällande skydd
- förordning 883/2004 och avtal om social trygghet.

4.1 Försäkrad och gällande skydd

För att ha rätt till assistansersättning krävs att man

- är försäkrad i Sverige
- omfattas av det svenska socialförsäkringsskyddet
- uppfyller de särskilda förmånsvillkoren.

Assistansersättning är en bosättningsbaserad förmån och det krävs därför som huvudregel att man är bosatt i Sverige för att vara försäkrad (jfr 5 kap. SFB).

Läs mer

Det står mer om villkoren för att vara försäkrad för bosättningsbaserade förmåner i beskrivningen av 5 kap. 2–8 §§ i SFB i vägledning 2017:1 *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal*.

Även om Försäkringskassan konstaterar att man är försäkrad i Sverige krävs det dessutom att man uppfyller de andra villkor som gäller för förmånen enligt 5–7 kap. SFB (jfr 4 kap. 3 § andra stycket SFB). Detta gäller exempelvis SFB:s bestämmelser om krav på uppehållstillstånd för personer som behöver det och bestämmelserna om förmåner vid utlandsvistelse.

Läs mer

I beskrivningen av 5 kap. 12–18 §§ i vägledning 2017:1 *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal* står det mer om bestämmelserna för bosättningsbaserade förmåner.

I vissa situationer måste Försäkringskassan också ta hänsyn till olika internationella regelverk, till exempel EU:s förordningar, avtal om social trygghet och andra avtal som Sverige har ingått med andra länder för att avgöra om en person har rätt till assistansersättning. Det kan bli aktuellt när det rör sig om en gränsöverskridande situation, det vill säga när minst två länder är inblandade. Det kan till exempel vara att man flyttar till ett annat land, bor och arbetar i olika länder eller har sin familj i ett annat land. Det innebär att bestämmelserna i SFB ibland inte kan upprätthållas i en viss situation.

Läs mer

Det står mer om dessa situationer i vägledning 2017:1 *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal*.

Assistansersättning ingår i förordning 883/2004 och Sverige har anmält att den ska samordnas som en vårdförmån (Sveriges lagstiftningsförteckning till artikel 9). Bestämmelserna i förordningen kan innebära att en person inte behöver uppfylla bestämmelserna om försäkrad och gällande skydd i SFB i vissa situationer.

Läs mer

Läs om definitionen av vårdförmåner i beskrivningen av artikel 1 va) i vägledning 2017:1 och om bestämmelserna för hur vårdförmåner och därmed assistansersättning ska samordnas när förordning 883/2004 är tillämplig i vägledning 2001:10 *Vårdförmåner i internationella förhållanden*.

Assistansersättning ingår inte i något avtal om social trygghet som Sverige har med andra länder.

5 Kapitel 5

Innehållet i kapitlet är borttaget och kapitlet lämnas tomt till kommande revidering.

6 Förutsättningar för rätt till assistansersättning

Detta kapitel handlar om

- att bedöma rätten till assistansersättning
- förutsättningarna i lagstiftningen.

6.1 Bedöma rätten till assistansersättning

För att avgöra om en person kan få assistansersättning för personlig assistans för sin dagliga livsföring behöver man bedöma om förutsättningarna i lagstiftningen är uppfyllda. En första förutsättning för att en person ska kunna få assistansersättning är att han eller hon omfattas av svensk socialförsäkring och är försäkrad för assistansersättning i Sverige, läs mer i vägledning (2017:1). När det är konstaterat att personen är försäkrad för assistansersättning, sker bedömningen om personen har rätt till assistansersättning i olika steg utifrån förutsättningarna i lagstiftningen. I de olika stegen finns frågor som ska besvaras för att rätten till assistansersättning ska kunna bedömas. Frågorna ska besvaras i den ordning som de beskrivs nedan.

Om en förutsättning inte är uppfylld i stegbedömningen har den försäkrade inte rätt till assistansersättning. Det blir då inte aktuellt att bedöma om efterföljande förutsättningar är uppfyllda. Försäkringskassans beslut om att det inte finns rätt till assistansersättning motiveras utifrån den förutsättning som inte är uppfylld och med hänvisning till den bestämmelse där förutsättningen finns.

Om personen uppfyller en förutsättning går man vidare och tar ställning till om personen uppfyller nästa förutsättning. Så fortsätter bedömningen så länge som förutsättningen är uppfylld.

6.1.1 Förutsättningar i lagstiftningen

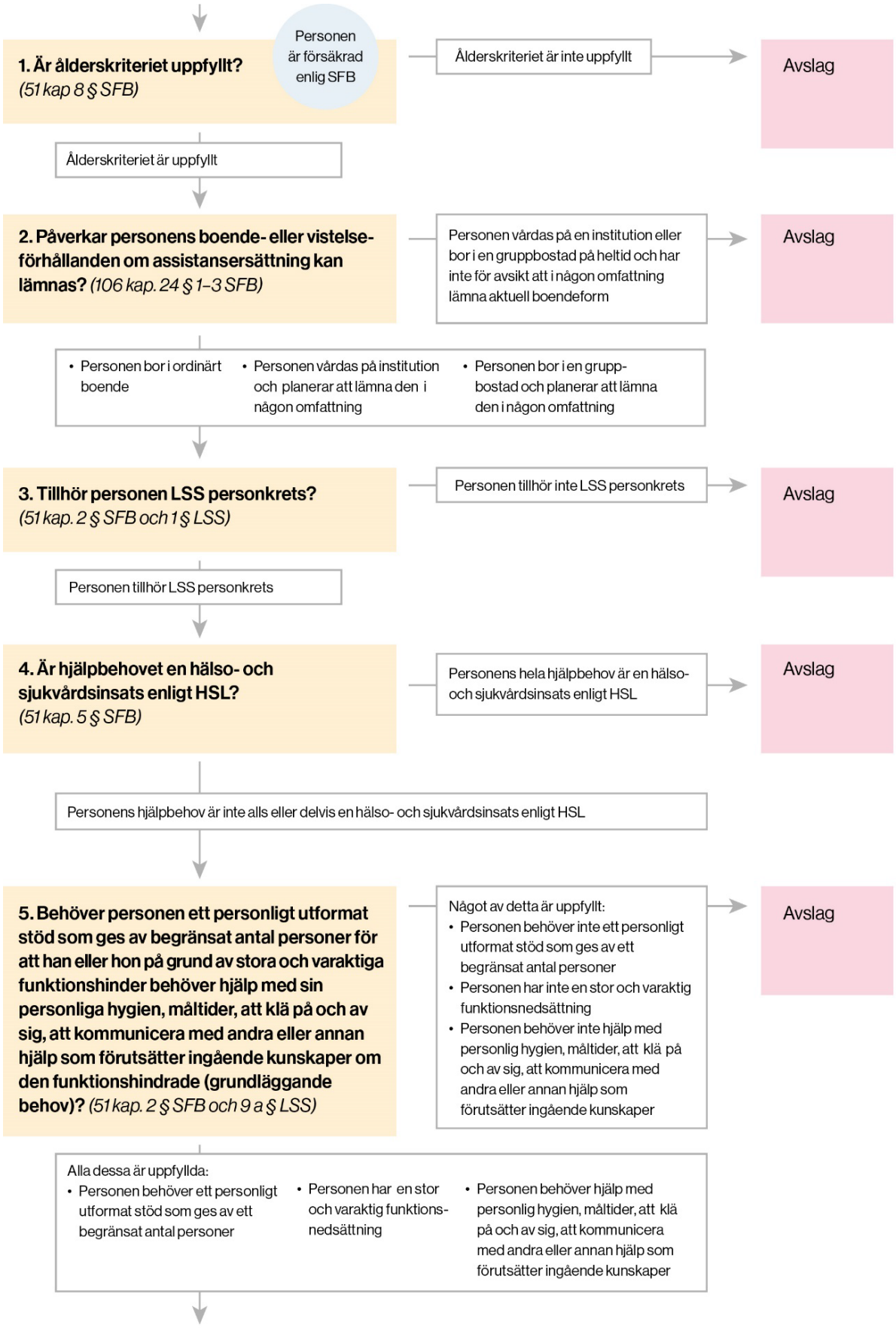

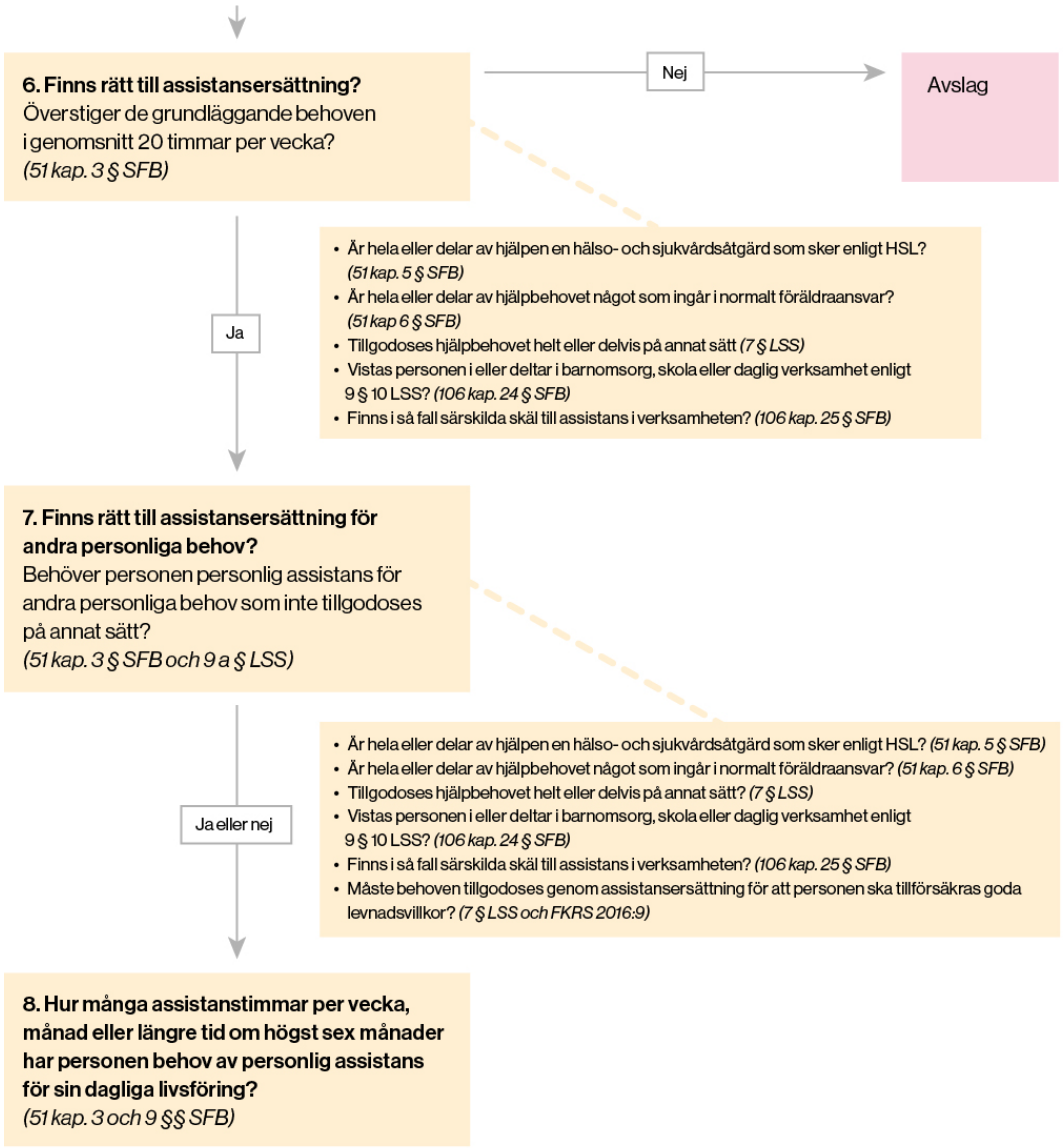

Metodstöd – bedöma förutsättningarna i lagstiftningen

För att kunna bedöma om en förutsättning är uppfylld behöver du ha tillräckligt underlag. Förutsättningarna i lagstiftningen är därför inte bara ett stöd i din bedömning utan också ett stöd för att veta vad du behöver utreda och vilka uppgifter som behövs för att kunna bedöma om förutsättningen i respektive steg är uppfylld.

För varje steg behöver du avgöra vilka uppgifter du behöver ha som underlag för din bedömning av förutsättningarna i just det steget. Om du inte har tillräckliga uppgifter för att kunna göra bedömningen i aktuellt steg behöver du komplettera underlaget. I ställningstagandet om underlaget behöver kompletteras ingår också att ta ställning till vem som kan lämna den uppgift som du behöver och på vilket sätt den ska hämtas in. Genom att hela tiden utgå från förutsättningarna i lagstiftningen säkerställer du att du utreder tillräckligt, men inte mer än vad som krävs, för att kunna göra den aktuella bedömningen.

I praktiken kommer du att bedöma flera steg i nära anslutning till varandra. Det innebär också att du vid ett och samma tillfälle har möjlighet att komplettera för att få tillräckligt underlag för att kunna bedöma flera olika steg. Om det till exempel finns oklarheter gällande kopplingen mellan diagnos, funktionsnedsättning och aktivitetsbegränsning kan det medicinska underlaget behöva kompletteras, och den uppgiften

behöver du ha tillgång till vid bedömningen i flera av stegen. Ett annat exempel är att du kan behöva begära flera olika uppgifter från kommunen, till exempel om beviljade insatser och beslut om boendeform. Då ska du göra detta vid ett och samma tillfälle.

I vissa situationer kan det bli nödvändigt att begära kompletterande uppgifter från samma aktör vid flera tillfällen. Så kan vara fallet om det dyker upp nya omständigheter som du inte kände till i ett inledande skede.

I de allra flesta stegen förutsätter bedömningen att du har gjort en försäkringsmedicinsk analys av de uppgifter som finns. Det är sedan de uppgifter som du har analyserat som ligger till grund för din bedömning utifrån förutsättningarna i lagstiftningen.

Vissa förutsättningar återkommer i flera steg i bedömningen. Ett exempel på det är föräldraansvar som du både ska ta hänsyn till i bedömningen av grundläggande behov och andra personliga behov.

6.2 65 års ålder

Assistansersättning kan inte beviljas för första gången eller utökas efter det att den försäkrade har fyllt 65 år. Det framgår av 51 kap. 8 och 10 §§ SFB. Motsvarande reglering som i 51 kap. 8 § SFB finns även i 9 b § LSS.

51 kap. 8 § SFB

Assistansersättning kan lämnas för tid efter det att den försäkrade har fyllt 65 år endast om

1. ersättning har beviljats innan han eller hon har fyllt 65 år, eller

2. ansökan kommer in till Försäkringskassan senast dagen före 65-årsdagen och därefter blir beviljad.

51 kap. 10 § SFB

Antalet assistanstimmar får inte utökas efter det att den försäkrade har fyllt 65 år.

I de inledande bestämmelserna i LSS och LASS begränsades insatsen personlig assistans till att enbart omfatta personer som inte fyllt 65 år.

Skälen till att införa en övre åldersgräns för ansökningstidpunkten var att insatsen eller ersättningen främst är ett stöd för att den som är funktionsnedsatt ska kunna leva ett aktivt liv, oberoende av sitt funktionshinder. Om rätten till insatsen eller ersättningen skulle kunna sökas för första gången, oavsett den sökandes ålder, skulle det kunna ändra karaktär på insatsen. Behov som för första gången uppkommer efter 65 år får lösas inom ramen för äldreomsorgen och ska inte lösas med personlig assistans eller med assistansersättning. (Prop. 2000/01:5 Personlig assistans till personer över 65 år s. 11)

Eftersom bedömningen av den enskildes behov av insats alltid ska göras med utgångspunkt från vad som anses normalt för personer i samma ålder och med hänsyn till att personlig assistans och assistansersättning endast beviljas personer med funktionsnedsättningar som uppenbart inte beror på normalt åldrande, infördes en begränsning som innebär att omfattningen av assistansen inte kan utökas efter 65-årsdagen. Behov av ökade insatser efter 65-årsdagen ska i stället tillgodoses på annat sätt, till exempel genom ledsagning enligt LSS eller i form av insatser enligt

socialtjänstlagen. Även dessa insatser kan utföras i assistansliknande former. (Prop. 2000/01:5 s. 13)

Den som beviljats assistansersättning kan vara inlagd på sjukhus eller av någon annan anledning, till exempel korttidsboende, rent faktiskt inte ha någon assistans eller få någon assistansersättning vid det tillfälle då han eller hon fyller 65 år. En person kan också ha beviljats rätt till förmånen före 65-årsdagen, men ännu inte fått någon ersättning utbetald. Sådana mer tillfälliga avbrott eller fördröjningar ska inte frånta den försäkrade rätten till assistans efter 65-årsdagen. (Prop. 2000/01:5 s. 11)

Om en försäkrad på eget initiativ antingen väljer bort assistansersättningen för att till exempel flytta till en gruppbostad eller begär att omfattningen ska minska, men efter 65-årsdagen skulle vilja återfå assistansersättningen är detta möjligt. I en sådan situation måste personen ansöka om ersättning. Någon ny prövning av behovet behöver då inte göras men beslutet kan som mest omfatta antalet timmar som gällde vid 65-årsdagen. (Prop. 2000/01:5 s. 14)

Om Försäkringskassan dragit in eller minskat assistansersättningen till följd av väsentligt ändrade förhållanden, bör det finnas en möjlighet för den försäkrade att få tillbaka eller öka assistansen framöver, om förhållandena på nytt ändras väsentligt. Försäkringskassan ska då bedöma behovet men den försäkrade kan inte beviljas fler timmar än vad som gällde vid 65-årsdagen. (Prop. 2000/01:5 s. 14)

Om en försäkrad är beviljad assistansersättning kan han eller hon ansöka och beviljas högre timbelopp enligt 51 kap. 11 § SFB även efter 65 års ålder. Det beror på att det bara är antalet assistanstimmar som inte får utökas efter det att den försäkrade fyllt 65 år (51 kap. 10 § SFB).

En begäran om att Försäkringskassan ska pröva om det finns särskilda skäl enligt 106 kap. 25 § SFB att behålla assistansersättningen vid kortare sjukhusvistelse avser inte en ansökan om fler assistanstimmar. En sådan prövning kan därför ske trots att en försäkrad fyllt 65 år (51 kap. 8 § SFB).

Metodstöd – är ålderskriteriet uppfyllt?

Ny ansökan om assistansersättning från en person som aldrig varit beviljad assistansersättning

Om det kommer in en ansökan om assistansersättning från en person som har fyllt 65 år och som tidigare inte har haft assistansersättning, så omfattas personen inte av rätten till assistansersättning på grund av bestämmelserna 51 kap. 8 § SFB.

Anmälan från kommunen

En anmälan enligt 15 § LSS från kommunen att en person är i behov av assistansersättning kan komma in till Försäkringskassan efter det att personen har fyllt 65 år. För att Försäkringskassan ska kunna pröva rätten till assistansersättning krävs att personlig assistans enligt LSS blivit beviljad före personens 65-årsdag. Det är också tillräckligt att kommunen har fått in en ansökan om personlig assistans enligt LSS senast dagen innan 65-årsdagen och därefter beviljat personlig assistans för att Försäkringskassan ska göra en prövning.

Ansökan om fler assistanstimmar

Om en person sedan tidigare är beviljad assistansersättning, måste ansökan om utökning komma in dagen före 65-årsdagen för att Försäkringskassan ska kunna pröva rätten till ökad assistansersättning. Om ansökan kommer in på 65-årsdagen eller senare har personen inte rätt till fler assistanstimmar enligt 51 kap. 10 § SFB.

Personen har inte rätt till assistansersättning

Om inte ålderskravet är uppfyllt så omfattas personen inte av rätten till assistansersättning enligt 51 kap. 8 § SFB. Om inte ålderskravet är uppfyllt så har en försäkrad som har beviljats assistansersättning före fyllda 65 år inte rätt till fler assistanstimmar enligt 51 kap. 10 § SFB. När ålderskravet inte är uppfyllt behöver du inte gå vidare till bedömningssteget om boende- och vistelsesituationen.

6.3 Boende- och vistelsesituation

Vissa boende- och vistelseförhållanden kan påverka den försäkrades rätt till assistansersättning. Dessa omnämns i 106 kap. 24 § SFB. Om personen vårdas på en institution eller bor i en gruppbostad finns inte rätt till assistansersättning, om inte den försäkrade har för avsikt att lämna institutionen eller gruppbostaden.

106 kap. 24 § 1–4 SFB

Assistansersättning lämnas inte för tid när den funktionshindrade

1. vårdas på en institution som tillhör staten, en kommun eller ett landsting,

2. vårdas på en institution som drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting,

3. bor i en gruppbostad, eller

4. vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 9 § 10 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

I förarbetena sägs att om en person bor på en institution eller i en gruppbostad utges inte assistansersättning för assistansbehov under den tiden. I en gruppbostad, liksom på en institution, ska det finnas bemanning som i huvudsak ska täcka de boendes hela stödbehov (prop. 1992/93:159 s. 196). Med institution menas till exempel sjukhus (även hospice) och kriminalvårdsanstalt.

Tidpunkten för när institutionsvistelsen påbörjas och avslutas sammanfaller med tidpunkten för in- och utskrivning. Detta följer av 106 kap. 24 § 1–2 SFB. En person som vårdas på en institution kan få assistansersättning under permissioner i hemmet eller någon annanstans om övriga förutsättningar är uppfyllda.

Med gruppbostad menas vanligen ett litet antal bostäder som är grupperade i villor, radhus eller flerfamiljshus kring gemensamma utrymmen och där service och vård kan ges alla tider på dygnet (prop. 1992/93:159 s. 86). Läs mer om gruppbostad i avsnitt 10.3.9.

Personlig assistans bör alltid övervägas som alternativ till att bo på en institution (prop. 1992/93:159 s. 64). I Försäkringskassans allmänna råd till 106 kap. 24 § SFB står det att Försäkringskassan bör fatta ett beslut med förbehåll inför planerad flyttning från institution eller från en gruppbostad. Utgångspunkten i utredningen och prövningen av rätten till assistansersättning är om personen planerar att lämna institutionen eller flytta från gruppbostaden och hur behovet av assistansersättning kommer att se ut i det kommande egna boendet. Läs mer om beslut med förbehåll i avsnitt 11.4

Se även kapitel 10 om olika boendeformer.

6.3.1 Assistansersättning lämnas inte vid sjukhusvistelse

Huvudregeln är att man inte kan få assistansersättning när man vårdas på sjukhus. Man kan dock få assistansersättning vid en kortare sjukhusvistelse om det finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB). Enligt det allmänna rådet till 106 kap. 25 § SFB bör som kortare tid räknas en tid om högst fyra veckor (Riksförsäkringsverkets allmänna råd [RAR 2002:6] om assistansersättning).

Vid bedömningen av särskilda skäl är utgångspunkten att personen har rätt till assistanstimmar enligt 51 kap. 9 § SFB. Om det finns särskilda skäl kan personen använda dessa timmar även under en sjukhusvistelse. Om det inte finns särskilda skäl påverkar det inte antalet beviljade timmar enligt 51 kap. 9 § SFB.

Enligt förarbetena kan särskilda skäl finnas exempelvis i

- de fall där karaktären av funktionshindret gör det särskilt angeläget att den personliga assistenten finns till hands (prop. 1995/96:146 s. 15)
- situationer då en persons funktionshinder eller kombination av funktionshinder, hälsotillstånd eller möjligheter att kommunicera kräver att en eller ett starkt begränsat antal personer med ingående kunskap om den funktionshindrade finns till hands (bet. 1995/96: SoU15 s. 16).

Om personen är ett barn ska man bedöma om hjälpbehovet under en sjukhusvistelse faller under normalt föräldraansvar, se avsnitt 6.8 och Domsnytt 2015:039.

Eftersom huvudregeln är att assistansersättning inte lämnas för tid när personen vårdas på sjukhus måste han eller hon begära att Försäkringskassan prövar om det finns särskilda skäl för att assistansersättning ska kunna lämnas under en kortare sjukhusvistelse. Om personen begär att Försäkringskassan tar ställning till om det finns särskilda skäl ska en prövning göras. Försäkringskassans ställningstagande ska framgå i ett skriftligt beslut. Begäran om prövning kan ske antingen i samband med prövningen av rätten till assistansersättning eller vid en annan tidpunkt.

Läs mer

Om utbetalning vid kortare sjukhusvistelse i avsnitt 15.6.3.

6.4 Tillhör personen LSS personkrets?

En försäkrad som omfattas av LSS personkrets kan för sin dagliga livsföring få assistansersättning för kostnader för sådan personlig assistans som avses i 9 a § LSS.

51 kap. 2 § SFB

En försäkrad som omfattas av 1 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade kan för sin dagliga livsföring få assistansersättning för kostnader för sådan personlig assistans som avses i 9 a § samma lag.

1 § LSS

Denna lag innehåller bestämmelser om insatser för särskilt stöd och särskild service åt personer

1. med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd,

2. med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom, eller

3. med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

Läs mer om LSS personkrets i kapitel 8.

Om inte personen omfattas av LSS personkrets så har inte personen rätt till assistansersättning på grund av bestämmelserna 51 kap. 2 § SFB.

6.5 Sjukvårdande insatser

51 kap. 5 § SFB

Assistansersättning lämnas inte för sjukvårdande insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

Bestämmelsen infördes för att insatser som faller inom hälso- och sjukvårdens område inte ska finansieras genom statlig assistansersättning. En annan aspekt var att säkerställa kvaliteten genom den kompetens som berörda verksamheter besitter. (Prop. 1995/96:146 s. 15)

Regeln innebär att när behovet av personlig assistans bedöms för en person kan inte hälso- och sjukvårdsåtgärder enligt HSL ingå i beräkningen av antalet assistanstimmar enligt 51 kap. 9 § SFB. Beroende på vad den försäkrade ansöker om assistansersättning för kan bedömningen enligt 51 kap. 5 § SFB återkomma vid flera tillfällen.

Vad är en hälso- och sjukvårdsåtgärd?

Med hälso- och sjukvård avses i HSL åtgärder för att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador (2 kap. 1 § HSL).

Hälso- och sjukvård kan under vissa förutsättningar delegeras till personliga assistenter. Se Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om delegering av arbetsuppgifter inom hälso- och sjukvård och tandvård (SOSFS 1997:14).

En sjukvårdande insats enligt HSL är alltså hälso- och sjukvård som utförs av

- hälso- och sjukvårdpersonal, till exempel en läkare eller en sjuksköterska
- en person, till exempel en personlig assistent, som har fått en skriftlig delegering av en legitimerad yrkesutövare att utföra arbetsuppgiften.

Sjukvårdshuvudmannen ska finansiera den tid som en HSL-insats tar att ge till en person som behöver personlig assistans. Det innebär att om en åtgärd är delegerad till en personlig assistent ska den åtgärden inte ersättas genom assistansersättning.

En hälso- och sjukvårdsåtgärd som en legitimerad yrkesutövare har bedömt att en person själv kan utföra är inte hälso- och sjukvård enligt HSL utan egenvård (2 kap. 1 § Socialstyrelsens föreskrifter [SOSFS 2009:6] Bedömningen av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård).

Vad är egenvård?

En insats som utförs som egenvård sker inte med stöd av HSL. En legitimerad yrkesutövare, till exempel en läkare eller en sjuksköterska, ska vid sin bedömning av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård tillämpa Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2009:6).

Det går inte att säga generellt vilka åtgärder som utgör egenvård. Det beror på omständigheter i varje enskilt fall och ska alltid föregås av en individuell bedömning. Det är den behandlande legitimerade yrkesutövaren inom hälso- och sjukvården som inom sitt ansvarsområde ska bedöma om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård. Bedömningen ska göras i samråd med patienten, utifrån patientens fysiska och psykiska hälsa och livssituation (4 kap. 1, 3–4 §§ SOSFS 2009:6).

Bedömningen av om en åtgärd kan utföras som egenvård ska finnas dokumenterad i patientens journal (4 kap. 8 § SOSFS 2009:6). Den som har gjort bedömningen ska ansvara för att egenvården omprövas om förutsättningarna ändras och att den följs upp regelbundet om det inte är uppenbart obehövligt (4 kap. 10 § SOSFS 2009:6).

Om patienten behöver stöd och hjälp i samband med egenvården, behöver praktisk hjälp av en närstående, socialtjänsten eller någon annan (till exempel en personlig assistent) för att utföra egenvården, eller av något annat skäl behöver planering, ska det finnas en planering för egenvården om det inte är uppenbart obehövligt. Den som enligt 4 kap. 1 § har gjort bedömningen ska ansvara för att en planering görs. Patienten ska delta i planeringen och den ska ske i samråd med de som ska hjälpa patienten med egenvården. (5 kap. 1–3 §§ SOSFS 2009:6)

Av dokumentationen av planeringen av egenvården ska det enligt 5 kap. 4 § SOSFS 2009:6 framgå

- vilken åtgärd som har bedömts som egenvård
- om patienten själv eller med hjälp av någon annan ska utföra egenvården
- hur de som ska utföra egenvården ska få information och instruktioner
- vad som ska göras och vem som ska kontaktas om patienten har drabbats av eller har utsatts för risk att drabbas av skada eller sjukdom i samband med egenvården
- vad som ska göras och vem som ska kontaktas om patientens situation förändras
- hur och när bedömningen av egenvården ska följas upp
- när bedömningen av egenvården ska omprövas.

En och samma åtgärd kan i en situation eller miljö bedömas som egenvård men i en annan bedömas som hälso- och sjukvård enligt HSL.

En HSL-åtgärd kan också övergå till att vara egenvård, till exempel när assistenterna fått tillräcklig upplärning. Det är hälso- och sjukvården som ansvarar för att utbilda assistenterna.

Förändringar av exempelvis hälsotillstånd, vilka som hjälper personen att utföra egenvården eller i vilken situation som åtgärden utförs kan medföra att bedömningen om egenvård omprövas. Det är den legitimerade yrkesutövare som har gjort bedömningen som ska ansvara för att egenvården omprövas om förutsättningarna ändras (4 kap. 10 § SOSFS 2009:6).

Om assistansersättning tidigare lämnats för en insats som sedan bedöms som sjukvård enligt HSL innebär detta ett sådant ändrat förhållande enligt 110 kap. 46 § SFB som den enskilde eller den som ersättningen har betalats ut till enligt 51 kap. 19 § SFB ska anmäla till Försäkringskassan.

Hälso- och sjukvård eller egenvård

Assistansersättning lämnas enligt 51 kap. 5 § SFB inte för sjukvårdande insatser enligt HSL. En åtgärd som utförs som egenvård sker inte med stöd av HSL. Egenvård som avser något av de grundläggande behoven som anges i 9 a § första stycket LSS kan beaktas inom ramen för bedömningen av hjälpbehovet (jfr Domsnytt 2018:007). En åtgärd som utförs som egenvård kan även avse ett annat personligt behov.

Grunden i den medicinska informationen

När det är klarlagt om en åtgärd är hälso- och sjukvård, egenvård eller över huvud taget inte är en åtgärd för att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador kan det tas ställning till om det finns rätt till assistansersättning. För att kunna göra det behöver Försäkringskassan medicinsk information.

Läs mer

Om medicinsk information i avsnitt 3.7 och uppgifter från hälso- och sjukvården i avsnitt 7.3.1.

Om försäkringsmedicin och försäkringsmedicinsk analys i avsnitt 7.5.

6.6 Behöver personen ett personligt utformat stöd för hjälp med grundläggande behov?

51 kap. 2 § SFB

En försäkrad som omfattas av 1 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade kan för sin dagliga livsföring få assistansersättning för kostnader för sådan personlig assistans som avses i 9 a § samma lag.

9 a § första och tredje stycket LSS

Med personlig assistans enligt 9 § 2 avses personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med sin personliga hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (grundläggande behov).

Den som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bidrag enligt lagen (2018:222) om bostadsanpassningsbidrag eller hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), har utretts.

Med daglig livsföring menas förutsebara, kontinuerliga, dagliga eller ofta återkommande aktiviteter eller situationer av vardagligt slag (prop.1992/93:159 s. 195).

Att ha betydande svårigheter i den dagliga livsföringen innebär bland annat att personen med funktionshinder inte på egen hand kan klara vardagsrutiner som toalettbestyr och hygien, påklädning, mathållning, kommunikation (till exempel direkt samtal med andra och telefonering), förflyttning inomhus eller utomhus, sysselsättning och nödvändig träning eller behandling. Det kan också handla om att kunna göra sig förstådd eller sköta sin ekonomi. (Prop. 1992/93:159 s. 169)

Assistansersättningen ska bara täcka kontinuerliga behov. Men ibland behöver en person med funktionsnedsättning tillfälligt särskild eller utökad hjälp. Då bör behovet av utökad assistans prövas av kommunen inom ramen för LSS. (Prop. 1992/93:159 s. 70)

Behov av personlig assistans för aktiviteter som är inplanerade och regelbundet återkommande ska ingå i bedömningen av rätten till assistansersättning medan behov som bedöms vara av mer tillfällig natur inte ingår i bedömningen.

Med regelbundet återkommande avses till exempel behov som uppstår med anledning av

- semesteruppehåll eller lov inom barnomsorg, skola och daglig verksamhet
- lov för studerande i eftergymnasial utbildning
- den försäkrades semesterledighet.

Om verksamheten däremot är stängd av andra skäl, till exempel akut på grund av sjukdom, strejk eller liknande är behovet av personlig assistans under motsvarande tid tillfälligt och ska inte ingå i bedömningen av rätten till assistansersättning.

För att behov som bedöms som regelbundet återkommande ska ingå i bedömningen gäller att förutsättningarna för rätten till assistansersättning i övrigt är uppfyllda. (FKRS 2006:04)

Med tillfälligt utökat behov av personlig assistans menas i första hand en utökning av assistansen som beror på en tillfällig förändring i personens tillvaro och som gör att det behövs mer assistans eller fler personer för att tillgodose behovet. En semesterresa kan medföra ett tillfälligt utökat behov likväl som deltagande i en verksamhet för en kortare period. Rör det sig om en mer varaktig förändring ska man ta ställning till om personen har rätt till assistansersättning.

I detta steg ingår att ta ställning till om personen

- behöver ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer
- har en stor och varaktig funktionsnedsättning
- behöver hjälp med personlig hygien, måltider, att klä på och av sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper. Läs mer i kapitel 9.

Om personen inte uppfyller samtliga ovanstående villkor finns inte rätt till assistansersättning enligt 51 kap. 2 § SFB.

6.7 Finns rätt till assistansersättning?

51 kap. 3 § SFB

För rätt till assistansersättning krävs att den försäkrade behöver personlig assistans i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan för sådana grundläggande behov som avses i 9 a § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

För att den försäkrade ska ha rätt till assistansersättning ska de grundläggande behoven i genomsnitt överstiga 20 timmar per vecka. För att kunna göra det ställningstagandet är det flera bedömningar som måste göras.

- Är hela eller delar av hjälpen en hälso- och sjukvårdsåtgärd som sker enligt HSL? (51 kap. 5 § SFB). Se avsnitt 6.5.
- Är hela eller delar av hjälpbehovet något som ingår i normalt föräldraansvar? (51 kap. 6 § SFB). Se avsnitt 6.8.
- Tillgodoses hjälpbehovet helt eller delvis på annat sätt? (7 § LSS). Se avsnitt 6.9.
- Vistas eller deltar personen i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet? (106 kap. 24 § 4 SFB). Se avsnitt 6.10.
- Finns särskilda skäl till assistans i verksamheten? (106 kap. 25 § SFB).

I bedömningen ingår att bedöma om behovet är regelbundet återkommande. Se avsnitt 6.6.

I detta ingår också att bedöma om behovet och tidsåtgången är rimlig utifrån personens funktionsnedsättning. Se avsnitt 7.5 om försäkringsmedicinsk analys.

Kammarrätten i Göteborg har i två domar funnit att den rimligaste tolkningen av dåvarande 3 § LASS (numera 51 kap. 3 § SFB) är att om beräkningen av de grundläggande behoven avser en längre period, så ska beslutet om assistansersättning grundas på det genomsnittliga hjälpbehovet per vecka under perioden (KRNG 6235-07 och 1312-07). Det innebär att en person kan ha rätt till assistansersättning för samtliga veckor, även om de grundläggande behoven under vissa veckor understiger 20 timmar i veckan. Det som är avgörande är alltså att behovet i *genomsnitt* överstiger 20 timmar i veckan.

HFD konstaterade i en dom att av dåvarande 4 § LASS, numera 106 kap. 24 § SFB, har ansetts följa att det normala är att en person med funktionsnedsättning som deltar i verksamhet som omfattas av paragrafen ska anses få sina grundläggande behov tillgodosedda inom den verksamheten. Sådan tid ska man därför inte ta hänsyn till när omfattningen av de grundläggande behoven bestäms enligt 51 kap. 2 och 3 §§ SFB. Denna regel kan bara frångås om det finns särskilda skäl och om tiden för deltagande i bland annat daglig verksamhet då kan ingå i timberäkningen enligt tidigare 3 § LASS (numera 51 kap. 3 § SFB) (RÅ 2000 ref. 11).

Det som framkommer i domen ovan är att om en person inte bedöms ha särskilda skäl för att bli beviljad assistansersättning vid barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 106 kap. 25 § SFB, så ska man inte ta hänsyn till behov av personlig assistans för de grundläggande behov som infaller under tiden personen deltar i sådana verksamheter.

Läs mer om grundläggande behov och dubbel assistans i kapitel 9. Om den försäkrades grundläggande behov inte överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka finns inte rätt till assistansersättning.

6.8 Föräldraansvar

När Försäkringskassan bedömer ett barns rätt till personlig assistans är huvudprincipen att ersättning endast ska betalas ut för sådan hjälp som inte ingår i det normala föräldraansvaret. Det framgår av 51 kap. 6 § SFB. Beroende på vad den försäkrade söker assistansersättning för kan bedömningen enligt 51 kap. 6 § SFB återkomma vid flera tillfällen.

51 kap. 6 § SFB

När behovet av personlig assistans bedöms för ett barn ska det bortses från det hjälpbehov som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose enligt föräldrabalken med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter.

Om omvårdnadsbidrag lämnas får det inte påverka bedömningen enligt 3 §.

Enligt övergångsbestämmelser gäller andra stycket även när vårdbidrag lämnas.

Bestämmelserna om en förälders ansvar för ett barn finns i 6 kap. 1–2 §§ föräldrabalken. Att Försäkringskassan ska bortse från detta vid bedömningen av rätten till personlig assistans innebär att man jämför barnets behov med de behov som ett barn utan funktionsnedsättning i samma ålder har. För små barn betyder det i de flesta fall att föräldern ska svara för barnets behov under ett visst antal timmar och att assistansersättning inte betalas ut för den tiden. Den arbetsinsats som en förälder utför för ett barn med omfattande funktionshinder innebär något helt annat än den arbetsinsats som ingår i ett normalt föräldraansvar. Ett normalt föräldraansvar kan därför sägas avse den normala vårdnaden av ett barn som alla barn har behov av oavsett funktionshinder. Tiden och insatsen som går åt till att hjälpa ett barn med funktionshinder att äta, sköta sin hygien, klä sig, röra sig, förflytta sig, kommunicera etc., är betydligt mer omfattande och krävande än för andra barn i motsvarande ålder.

Att fastställa vad som ingår i ett normalt föräldraansvar för ett barn i en viss ålder är en svår uppgift. Försäkringskassan har därför gjort ett antal ställningstaganden som ska underlätta bedömningen, se nedan. Variationen av vad som kan anses som normalt föräldraansvar är betydande. Att jämnåriga barns förmågor skiljer sig åt mellan individerna är dock, enligt Försäkringskassans uppfattning, inget skäl att inte fastställa vad som ingår i ett normalt föräldraansvar för ett barn i en viss ålder.

HFD har i ett avgörande bedömt att behoven av hjälp med de grundläggande behoven i den mening som avses i 9 a § LSS är av begränsad omfattning för ett barn utan funktionshinder i tolv års ålder (RÅ 1997 ref. 23 I). Det är därför inte möjligt att med hänvisning till föräldraansvaret bortse från någon nämnvärd del av den tid som krävs för att tillgodoses barnets grundläggande behov.

Slutsatsen av domen är att föräldrar inte har ansvar för att tillgodose de grundläggande behoven rent praktiskt för barn från och med tolv års ålder.

När du utreder ett barns behov av personlig assistans med de grundläggande behoven, är det lämpligt att du utreder barnets totala behov av hjälp med samtliga grundläggande behov. Därefter bedömer du för respektive grundläggande behov vad av det totala behovet av hjälp som beror på funktionsnedsättningen. I denna bedömning jämför du med vad ett barn utan funktionsnedsättning i samma ålder behöver hjälp med. Det är alltså det extra omvårdnadsbehovet som ska ligga till grund för rätten till assistansersättning. Om inte hela det uppgivna hjälpbehovet kan tillgodoses genom personlig assistans ska du motivera vad som inte kan tillgodoses och varför. Men hänsyn till domen RÅ 1997 ref. 23 I, gäller detta tillvägagångssätt för barn upp till 12 års ålder. För barn som är 12 år eller äldre bedömer du behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven på samma sätt som för vuxna.

Precis som när det gäller behov av hjälp med de grundläggande behoven utreder du barnets totala hjälpbehov för respektive övrigt behov. Därefter bedömer du hur mycket av hjälpbehovet som beror på funktionsnedsättningen. Om inte hela det uppgivna hjälpbehovet kan tillgodoses genom personlig assistans ska du motivera vad som inte kan tillgodoses och varför.

Försäkringskassan har i en rättsfallsöversikt, *Personlig assistans föräldraansvar, Rättslig uppföljning 2015:1*, gått igenom samtliga domar avseende föräldraansvaret från HFD samt kammarrättsdomar under perioden 2011–2014. Granskningen avser både situationen då kommunen bedömt personlig assistans enligt LSS och då Försäkringskassan bedömt rätten till assistansersättning enligt SFB. Rättsfallsöversikten innehåller dels en redogörelse för och analys av dessa domar, dels ställningstaganden där Försäkringskassan, mot bakgrund av kammarrätternas avgöranden, gjort vissa uttalanden av vad som ingår i ett normalt föräldraansvar. Ställningstagandena syftar till att göra handläggarnas tillämpning mer enhetlig och förutsebar för de försäkrade och ska följas vid bedömningen av rätten till assistansersättning.

Översikten visar att kammarrätterna anser att föräldraansvaret överlag är omfattande och långtgående för barn upp till och med fem års ålder när det gäller behov av hjälp med de grundläggande behoven. I enlighet med HFD-praxis är det enbart när barnet har ett mycket speciellt vårdbehov som föräldraansvaret inte ska beaktas (RÅ 2008 ref. 17 och HFD 2011 not. 81, se Domsnytt 2012:003). I RÅ 2008 ref. 17 hade barnet behov av hjälp av sådan teknisk natur att det inte ansågs ingå i ett normalt föräldraansvar att tillgodose behovet. HFD 2011 not. 81 rörde en treårig flicka som hade ett mycket gravt funktionshinder och var extremt resurskrävande att vårda i hemmet. Flickans behov ansågs inte till någon del vara omfattad av ett normalt föräldraansvar.

I RÅ 2010 ref. 17 har HFD konstaterat att det inte finns något föräldraansvar för hjälp med kommunikation och aktiv tillsyn av övervakande karaktär för en nioåring.

Sedan rättsfallsöversikten publicerades har en dom från Högsta förvaltningsdomstolen tydliggjort i vilka fall det kan finnas rätt till assistans för annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om personen (HFD 2015 ref. 46, Domsnytt 2015:041). Se avsnitt 9.1.2.

Grundläggande behov – personlig hygien, måltider och av- och påklädning

Generellt anser kammarrätterna att det för barn från sex till och med åtta år finns ett föräldraansvar i varierande omfattning för de grundläggande behoven personlig hygien, måltider och av- och påklädning.

Ställningstagande – personlig hygien

Försäkringskassan anser att hjälp med personlig hygien **inte till någon del** omfattas av normalt föräldraansvar för barn från och med nio års ålder.

Grundläggande behov – kommunikation

Vid bedömningen av hjälp med kommunikation fäster kammarrätterna vikt vid om barnet har uppnått skolåldern eller inte. För barn till och med fem års ålder har behovet av hjälp med kommunikation i samtliga fall ansetts ingå i det normala föräldraansvaret. Bedömningen har gjorts med hänvisning till att barn i förskoleåldern normalt inte har så omfattande kontakter med andra eller aktiviteter tillsammans med andra barn utanför förskola och familj som kräver en förälders medverkan för att kommunicera med sin omgivning i vanliga sociala situationer. Däremot har hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer utanför skola och familj från sexårsåldern i princip ansetts falla utanför föräldraansvaret. I översikten finns endast två domar som rör föräldraansvarets omfattning vid hjälp med kommunikation med myndigheter, sjukvårdspersonal eller liknande. I dessa domar framgår att hjälp med kommunikation omfattas av föräldraansvaret i vart fall upp till och med nio års ålder.

Ställningstagande – kommunikation

I rättsfallsöversikten tolkade Försäkringskassan kammarrätternas domar på så sätt att föräldraansvaret inte ska beaktas för hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer, till exempel fritidsaktiviteter utanför skola, fritids och familj för barn från sex års ålder.

Försäkringskassan har därefter gjort följande rättsliga ställningstagande om hur föräldraansvaret ska beaktas för barn som inte uppnått skolåldern och förtydligat från vilken tidpunkt ett barn ska anses ha gjort det.

Behov av hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer utanför familj och förskola ska **helt** omfattas av föräldraansvaret till och med juli det år då barnet fyller sex år (FKRS 2015:05).

Från och med augusti det år då barnet fyller sex år ska behov av hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer utanför familj, skola och fritids **inte till någon del** omfattas av föräldraansvaret.

Tillsyn som grundläggande eller andra personliga behov

Översikten visar att tillsyn som andra personliga behov ingår i föräldraansvaret för barn upp till och med fem år. För barn från sex till och med elva år har kammarrätterna däremot ansett att det finns skäl för att ta hänsyn till visst föräldraansvar och ett begränsat föräldraansvar för barn äldre än 12 år.

Ställningstagande tillsyn som andra personliga behov

Försäkringskassan anser att tillsyn, som räknas till andra personliga behov, **helt** omfattas av normalt föräldraansvar för barn till och med fem års ålder.

Försäkringskassan anser att behovet av tillsyn, som andra personliga behov, **delvis** omfattas av föräldraansvaret för barn från och med sex års ålder.

Försäkringskassan anser att behovet av tillsyn som andra personliga behov **helt** faller utanför normalt föräldraansvar för barn från 12 års ålder.

Ställningstagande tillsyn som grundläggande behov

Aktiv tillsyn av övervakande karaktär vilken förutsätter ingående kunskaper om barnet, kan **helt eller delvis** gå utöver ett normalt föräldraansvar för barn till och med fem års ålder.

Ställningstagande föräldraansvar och väntetid under dygnsvila

Försäkringskassan har beslutat ett rättsligt ställningstagande (FKRS 2018:1) avseende bedömningen av föräldraansvar och väntetid under dygnsvilan.

Av detta framgår det att om ett assistansberättigat barn uppfyller kraven för rätt till väntetid under dygnsvilan, så ska bedömningen av föräldraansvaret för den tiden göras på samma sätt som för övriga dygnet. Vid bedömningen av om väntetid ingår i föräldraansvaret ska man jämföra med vad ett barn i motsvarande ålder utan funktionsnedsättning normalt kräver. Vid bedömningen ska man se till frekvensen av hjälpbehoven under natten och därmed till föräldrarnas möjlighet att ha en ostörd nattsömn. Väntetiden anses inte ingå i det normala föräldraansvaret, om föräldrarnas aktiva insatser eller om deras uppvaknanden är så frekventa att deras nattsömn störs i en omfattning som normalt inte gäller föräldrar till ett barn utan funktionsnedsättning.

Sjukhusvistelse

Huvudregeln är att man inte kan få assistansersättning när man vårdas på sjukhus. Man kan dock få det vid en kortare sjukhusvistelse om det finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB). Även om barnet skulle uppfylla särskilda skäl för att få assistansersättning under en kortare sjukhusvistelse ska hänsyn tas till om det ingår i föräldraansvaret att närvara. Att kommunicera med sjukvårdspersonal ses inte som en vanlig social situation (FKRS 2015:05) och det tillsynsbehov ett barn har under en sjukhusvistelse är inte heller att jämföra med tillsyn som grundläggande eller andra personliga behov (se även Domsnytt 2015:039).

6.9 Tillgodoses behoven på annat sätt?

Den försäkrade har rätt till assistansersättning om behoven inte tillgodoses på annat sätt. Det följer av 7 § LSS. Beroende på vad den försäkrade söker assistansersättning för kan bedömningen enligt 7 § LSS återkomma vid flera tillfällen.

> **7 § LSS första meningen**
>
> Personer som anges i 1 § har rätt till insatser i form av särskilt stöd och särskild service enligt 9 § 1 - 9, om de behöver sådan hjälp i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt.

För att personen ska kunna nekas en viss insats, till exempel assistansersättning, med motivering att behovet tillgodoses på något annat sätt ska behovet också faktiskt tillgodoses på något annat sätt (prop. 1992/93:159 s. 172). Detta skiljer sig från socialtjänstlagens bestämmelse enligt vilken man kan vägra någon en insats om han eller hon själv kan få sina behov tillgodosedda på annat sätt (jfr 4 kap. 1 § SoL).

Annat samhällsstöd

Behoven kan tillgodoses genom annat samhällsstöd – exempelvis genom insatser där det enligt SoL, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) eller 9 e § LSS ingår omvårdnad. I dessa fall blir det en bedömning från fall till fall om behoven är tillgodosedda. För att personlig assistans ska kunna nekas den

funktionshindrade på grund av att behovet är tillgodosett ska det framgå på vilket sätt behovet tillgodoses.

Läs mer om annat samhällsstöd i kapitel 10.

Makars gemensamma ansvar

En persons behov av hjälp kan tillgodoses genom det gemensamma ansvar för hem och hushåll som finns makar emellan (1 kap. 2 § äktenskapsbalken). I ett sådant fall är behovet också tillgodosett på ett annat sätt, enligt 7 § LSS.

Två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll (sambor) ska likställas med personer som är gifta och registrerade partner vid prövningen av rätten till assistansersättning (FKRS 2006:14).

HFD har i två domar berört frågan om hur rätten till assistansersättning påverkas av det ansvar som makar har gentemot varandra. Målen rörde två kvinnor med omfattande funktionshinder som var beroende av hjälp för att klara sina grundläggande behov. HFD framhöll att det behov av jour och beredskap som fanns i allt väsentligt fick anses vara tillgodosett av de hemmavarande makarna. Vidare fastslog domstolen att makar har ett gemensamt ansvar för hushållet, och detta medförde att kvinnornas makar ansågs kunna stå för en stor del av göromålen i detta hänseende. Däremot skulle – med tanke på syftet med assistansreformen att funktionshindrade ska kunna leva som andra – en del av behovet som avsåg skötseln av hushållet tillgodoses genom personlig assistans. (RÅ 1997 not. 165, jfr prop. 1992/93:159 s. 175–176)

Makars ansvar för varandra och väntetid under dygnsvila

Kammarrätten i Göteborg har i ett mål tagit ställning till i vilken utsträckning makars ansvar för varandra omfattar aktiva insatser som sker under natten. Ärendet gällde en kvinna som behövde hjälp med toalettbesök under natten. Kammarrätten bedömde att aktiva insatser som är regelbundet återkommande och som inte är av obetydlig omfattning i regel inte bör anses falla under makars ansvar för varandra. Insatsens karaktär bör också beaktas med hänsyn till vilka uppgifter makar normalt kan förväntas utföra åt varandra. (KRNSU 437-11)

Kammarrätten i Göteborg har även funnit att en make/maka som också var personlig assistent inte ska behöva riskera sin egen hälsa för att tillgodose sin makes behov inom ramen för det ansvar som makar har gentemot varandra. Rätten fann att mannen hade rätt till assistansersättning i form av jour (väntetid) under natten. (KRNG 2086-11)

Försäkringskassan måste i varje enskilt fall bedöma om den försäkrades behov av väntetid väsentligt kan anses vara tillgodosett av dennes make/maka eller sambo. I bedömningen kan man väga in makens eller sambons eget hälsotillstånd och den försäkrades hälsotillstånd. Den försäkrades typ och omfattning av hjälpbehov som sker under natten är även omständigheter som påverkar bedömningen av makars ansvar för varandra. Det gäller både vid aktiva insatser eller vid väntetid. För att ett behov ska kunna anses omfattas av make/makaansvar måste behovet också faktiskt kunna tillgodoses av make/maka (Se KRNSU 437-11, KRNG 2086-11, Domsnytt 2012:109).

6.10 Vistas eller deltar personen i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet?

106 kap. 24 § SFB

Assistansersättning lämnas inte för tid när den funktionshindrade

…

4. vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 9 § 10 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

106 kap. 25 § SFB

Om det finns särskilda skäl kan assistansersättning lämnas även under tid när den funktionshindrade vårdas på sjukhus under en kortare tid eller deltar i verksamhet enligt 24 § 4.

Huvudregeln säger att man inte kan få assistansersättning när man vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS (106 kap. 24 § 4 SFB).

Beroende på vad den försäkrade ansöker om assistansersättning för kan bedömningen enligt 106 kap. 24–25 §§ återkomma vid flera tillfällen.

En grundtanke i assistansreformen var att personlig assistans inte ska ersätta personal som behövs för att driva en kommunal verksamhet, till exempel barnomsorg, skola eller daglig verksamhet. Det framhölls i allmänmotiveringen till prop. 1992/93:159, men kom inte till klart uttryck i lagstiftningen. (Prop.1995/96:146 s. 14)

Den 1 juli 1996 blev det uttryckt i lagen att assistansersättning inte lämnas under tid i barnomsorg, skola och daglig verksamhet. Regeringen fann det viktigt både av principiella och finansiella skäl att gränsdragningen mellan personlig assistans, finansierad genom statlig assistansersättning, och näraliggande primärkommunala och landstingskommunala verksamheter tydliggjordes och beaktades. (Prop. 1995/96:146 s. 14–15)

Kommunen är skyldig enligt annan lagstiftning – socialtjänstlagen, skollagen (2010:800) och LSS – att ge det stöd som behövs för att personerna i fråga ska kunna delta i verksamheterna. Det bör vara huvudmannens uppgift att se till att de resurser som krävs med hänsyn till den enskildes behov tillförs verksamheten, till exempel genom höjd personaltäthet, specialpedagogiskt stöd eller elevassistans. Denna avgränsning kan i många fall vara viktig ur kvalitativ synvinkel med hänsyn till de särskilda kvalifikationer och den yrkeskunskap som personalen inom de berörda verksamheterna besitter. (Bet. 1995/96:SoU15, s. 13 och 15)

Barnomsorg och skola

Ett barn med funktionsnedsättning har ofta särskilda behov av stöd i barnomsorgen, skolan och under fritiden. Om barnets behov av särskilt stöd i till exempel förskolan och skolan inte tillgodoses inom ramen för den ordinarie verksamheten bör det vara huvudmannens uppgift att se till att resurser tillförs med hänsyn till barnets behov. Det kan till exempel innebära att personaltätheten höjs eller att elevassistans tillförs. (Prop. 1992/93:159 s. 65)

Med skola enligt socialförsäkringsbalken bör avses sådan utbildning som ingår i det allmänna skolväsendet. Däremot bör inte till exempel folkhögskola, Statens skola för vuxna samt universitet räknas som skola (RAR 2002:6 till 106 kap. 24 § SFB).

I skollagen finns grundläggande bestämmelser om skolväsendet samt om vissa särskilda utbildningsformer och annan pedagogisk verksamhet. I skollagen regleras vilka rättigheter och skyldigheter barn, elever och deras vårdnadshavare har samt de krav som ställs på huvudmannen för verksamheten. Läs mer på www.skolverket.se.

Daglig verksamhet

Personer som anges i 1 § 1 och 2 LSS personkrets har rätt till daglig verksamhet enligt 9 § 10 om personen har behov av insatsen och behovet inte tillgodoses på annat sätt (7 § LSS). Daglig verksamhet riktar sig till personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig (9 § 10 LSS).

Precis som för övriga insatser enligt 9 § LSS ska daglig verksamhet anpassas till mottagarens individuella behov och tillförsäkra honom eller henne goda levnadsvillkor. Verksamheten ska främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för de personer som omfattas av den. Målet ska vara att den enskilde får möjlighet att leva som andra (5 och 7 §§ LSS). I insatsen daglig verksamhet ingår omvårdnad (9 e § LSS). Det ska finnas den personal som behövs för att kunna ge ett gott stöd, en god service och omvårdnad (6 § LSS).

I omvårdnaden ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp till enskilda med de dagliga behov som de inte klarar själva. Exempel på sådana behov kan vara att sköta hygienen, att klä på sig, att förflytta sig, att kommunicera med andra, att komma ut bland andra människor och att hjälpa till med till exempel inköp av olika slag. (Prop. 1992/93:159, s. 91)

Särskilda skäl

Om det finns särskilda skäl kan assistansersättning lämnas även för tid när personen vistas i eller deltar i barnomsorg, skola och daglig verksamhet (106 kap. 25 § SFB). Detta kan gälla exempelvis

- i situationer där personens funktionsnedsättning skapar särskilda svårigheter att kommunicera med andra än den personliga assistenten
- när det med hänsyn till personens hälsotillstånd är viktigt att den personliga assistenten finns till hands
- i situationer där funktionsnedsättningen gör det särskilt angeläget att personen har ett starkt begränsat antal personer knutna till sig
- om funktionsnedsättningen är sådan att personen behöver tillgång till någon som har ingående kunskap om honom eller henne och hälsotillståndet. (Prop. 1995/96:146 s. 15 och bet. 1995/96:SoU15 s. 15)

HFD fann i en dom att till de grundläggande behoven hör också att kommunicera med andra och att därmed kunna upprätthålla sociala kontakter. I rättsfallet var mannens språkliga förmåga begränsad till enstaka ord och korta fraser och han uttryckte sig främst genom signaler i beteende och ansiktsuttryck. Det var svårt för utomstående att tolka dessa signaler. När han kände sig oförstådd blev han frustrerad och kunde då också bli aggressiv. Han hade svårt att vänja sig vid nya miljöer och främmande människor. HFD ansåg därför att han hade särskilda svårigheter att kommunicera med andra och behövde ha tillgång till en person med ingående kunskaper om honom. I hans fall ansågs det finnas sådana särskilda skäl som avses i 106 kap. 25 § SFB. (RÅ 2000 ref. 11)

Den som bor i en gruppbostad kan inte få assistansersättning när han eller hon deltar i daglig verksamhet, även om det skulle finnas särskilda skäl. (RÅ 2004 ref. 90)

Att det finns särskilda skäl att bevilja enkel assistans i förskola, skola eller daglig verksamhet innebär inte att det per automatik finns rätt till dubbel assistans om

personen behöver hjälp av två personer i verksamheten. Utgångspunkten när det finns särskilda skäl för enkel assistans i sådana verksamheter är att assistenten, som har ingående kunskaper, sedan kan kommunicera med och informera den ytterligare person som krävs när behov uppstår. Denna ytterligare person behöver därför exempelvis inte ha ingående kunskaper om personen utan kan vara exempelvis en elevassistent i klassen och ansvaret ligger då inom huvudmannens ansvarsområde. Se Domsnytt 2012:107 där Försäkringskassan visserligen ansåg att det fanns rätt till dubbel assistans i just det aktuella målet (KRNG 5809-11) men inte höll med i kammarrättens resonemang om anledningen till det.

6.11 Finns rätt till assistansersättning för andra personliga behov?

51 kap. 3 § SFB

För rätt till assistansersättning krävs att den försäkrade behöver personlig assistans i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan för sådana grundläggande behov som avses i 9 a § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

9 a § andra och tredje stycket LSS

Den som har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov har även rätt till insats enligt 9 § 2 för andra personliga behov om behoven inte tillgodoses på annat sätt. Personlig assistans för andra personliga behov avser även

1. tid under den enskildes dygnsvila när en assistent behöver vara tillgänglig i väntan på att den enskilde behöver hjälp utan att det är fråga om tillsyn (väntetid),

2. tid under den enskildes dygnsvila när en assistent i stället behöver finnas till förfogande på annan plats i väntan på att den enskilde behöver hjälp (beredskap), och

3. tid när en assistent behöver vara närvarande i samband med en aktivitet utanför den enskildes hem på grund av att ett hjälpbehov kan förväntas uppstå.

Den som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bidrag enligt lagen (2018:222) om bostadsanpassningsbidrag eller hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), har utretts.

Den som har rätt till assistansersättning för sina grundläggande behov har även rätt till assistansersättning för andra personliga behov om behoven inte tillgodoses på annat sätt. Det är alltså först när Försäkringskassan konstaterat att den försäkrade behöver personlig assistans för sina grundläggande behov i den omfattningen att det finns rätt till assistansersättning som det är aktuellt att bedöma om det finns rätt till personlig assistans för andra personliga behov.

I detta steg ingår att ta ställning till följande frågor:

- Är hela eller delar av hjälpen en hälso- och sjukvårdsåtgärd som sker enligt HSL? (51 kap. 5 § SFB). Se avsnitt 6.5.
- Är hela eller delar av hjälpbehovet något som ingår i normalt föräldraansvar? (51 kap. 6 § SFB). Se avsnitt 6.8.
- Tillgodoses hjälpbehovet helt eller delvis på annat sätt? (7 § LSS). Se avsnitt 6.9.
- Vistas personen i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet? (106 kap. 24 § SFB). Se avsnitt 6.10.
- Finns särskilda skäl till assistans i verksamheten? (106 kap. 25 § SFB).
- Måste behoven tillgodoses genom assistansersättning för att personen ska tillförsäkras goda levnadsvillkor? (7 § LSS och FKRS 2016:9). Läs mer i avsnitt 6.12.

I bedömningen ingår att bedöma om behovet är regelbundet återkommande. Se avsnitt 6.6. I detta ingår också att bedöma om behovet och tidsåtgången är rimlig utifrån personens funktionsnedsättning. Se avsnitt 7.5 om försäkringsmedicinsk analys.

Läs mer om andra personliga behov, dubbel assistans och beräkning i kapitel 9.

6.12 Goda levnadsvillkor

7 § LSS

Personer som anges i 1 § har rätt till insatser i form av särskilt stöd och särskild service enligt 9 § 1–9, om de behöver sådan hjälp i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Personer som anges i 1 § 1 och 2 har, under samma förutsättningar, även rätt till insatser enligt 9 § 10.

Den enskilde ska genom insatserna tillförsäkras goda levnadsvillkor. Insatserna ska vara varaktiga och samordnade. De ska anpassas till mottagarens individuella behov samt utformas så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem och stärker deras förmåga att leva ett självständigt liv.

I förarbetena till LSS anges att vid bedömningen av om den enskilde har behov av insatsen i sin livsföring måste jämförelser göras med den livsföring som kan anses normal för personer i samma ålder (prop. 1992/93:159 s. 172).

Försäkringskassan har gjort följande rättsliga ställningstagande om begreppet goda levnadsvillkor vid bedömningen av assistansersättning för andra personliga behov.

Vid bedömningen av hur många assistanstimmar som ska beviljas för andra personliga behov, ska Försäkringskassan väga in i vilken omfattning behoven måste tillgodoses genom assistansersättning för att den enskilde ska tillförsäkras goda levnadsvillkor. Med goda levnadsvillkor menas att den enskilde ska ha möjlighet att leva som andra utifrån sina individuella förutsättningar. Försäkringskassan ska göra en helhetsbedömning av behovet av personlig assistans. Vid bedömningen ska det beaktas att även personer med funktionsnedsättning måste prioritera mellan sina behov. Försäkringskassan ska väga in

- hur människor utan funktionsnedsättning i motsvarande ålder normalt lever
- vad personen har för livssituation, till exempel om han eller hon är gift, registrerad partner eller sambo och har barn
- om det finns något annat än personlig assistans som kan bidra till att personen får möjlighet att leva som andra, till exempel andra beviljade insatser enligt LSS. (FKRS 2016:09)

6.13 Antal assistanstimmar per beviljandeperiod

51 kap. 9 § SFB

Assistansersättning ska beviljas för ett visst antal timmar per vecka, månad eller längre tid, dock längst sex månader, när den försäkrade har behov av personlig assistans för sin dagliga livsföring (beviljade assistanstimmar).

Om det finns rätt till assistansersättning blir det sista steget att bedöma hur många assistanstimmar som personen har rätt till.

Vid beräkningen av antalet assistanstimmar beaktas all den tid som avser uppgifter som assistenten utför som ett led i det personliga stödet i den dagliga livsföringen till den enskilde (3 § förordningen [1993:1091]).

Du kan läsa mer om beräkning av tid i kapitel 9.

7 Utreda och analysera

Detta kapitel handlar om

- Försäkringskassans utredningsskyldighet, den sökandes ansvar och vad Försäkringskassan får göra i en utredning
- vad en försäkringsmedicinsk analys innebär.

7.1 Försäkringskassans utredningsskyldighet

Innan Försäkringskassan börjar utreda rätten till assistansersättning är det viktigt att avgöra vilken information som behövs för att kunna fatta beslut. Det innebär att man granskar och värderar de uppgifter som finns och tar ställning till vad som behöver kompletteras. Det handlar om att Försäkringskassan ska utreda ärendet i den omfattning som dess beskaffenhet kräver (110 kap. 13 § SFB).

Att utreda innebär att hämta in de uppgifter som behövs för att få ett tillräckligt underlag för att bedöma rätten till assistansersättning, till exempel från den enskilde själv och medicinsk information från hälso- och sjukvården, men också information som Försäkringskassan redan har om den enskilde.

Varje ställningstagande om att hämta in uppgifter ska föregås av en värdering av den information som redan finns. Om kompletterande uppgifter har hämtats in från någon behöver uppgifterna värderas på nytt för att kunna ta ställning till om de är tillräckliga för att fatta beslut. Den försäkringsmedicinska analysen är ett stöd i att värdera om den medicinska informationen är tillräcklig. Där analyseras den medicinska informationen utifrån förutsättningarna i försäkringen.

Försäkringskassans utredningsskyldighet regleras i förvaltningslagen och i socialförsäkringsbalkens kapitel 110 Handläggning av ärenden.

Läs mer

Vägledning (2004:7) innehåller en utförlig beskrivning av Försäkringskassans utredningsmetoder och utredningsskyldighet. Där kan du även läsa om reglerna kring dröjsmålstalan.

7.2 Uppgifter från den enskilde

110 kap. 4 § andra stycket SFB

En ansökan om förmån ska innehålla de uppgifter som behövs i ärendet och ska vara egenhändigt undertecknad. Uppgifter om faktiska förhållanden ska lämnas på heder och samvete.

110 kap. 5 § tredje stycket SFB

När det gäller assistansersättning ska, i de fall uppgifter lämnas av ett ombud, uppgifter om faktiska förhållanden lämnas på heder och samvete även av ombudet.

Om den enskilde lämnar muntliga uppgifter till sin ansökan ska Försäkringskassan informera om att även dessa uppgifter lämnas på heder och samvete. Det ska också dokumenteras. Om den enskilde har ett ombud gäller reglerna även för ombudet. Av 12 kap. FB följer att uppgifter ska lämnas på heder och samvete av en förmyndare, en god man eller en förvaltare (prop. 2008/09:200 s. 473). Läs mer i vägledning (2004:7) om en enskild persons rättshandlingsförmåga och vad som gäller när han eller hon företräds av någon annan i ett ärende.

Assistansersättning har komplicerade regler och det kan vara svårt för den enskilde att överblicka konsekvenserna av olika alternativ. I förarbetena understryks att den sökande alltid har rätt att ändra sitt anspråk i en ansökan under ärendets handläggning (prop. 2008/09:200 s. 551). En muntlig förändring av anspråket ska dokumenteras i ärendet (se 27 § FL och vägledning 2004:7).

För att kunna planera den fortsatta handläggningen utifrån en ansökan finns det vissa uppgifter som Försäkringskassan initialt behöver från den enskilde. Det är först när dessa grundläggande uppgifter finns som det går att planera för den fortsatta handläggningen. Det kan till exempel gälla medicinsk information.

Medicinsk information från hälso- och sjukvården har betydelse för bedömningen av rätten till assistansersättning och därför ska den enskilde lämna dessa uppgifter. Det gör han eller hon genom att skicka in ett medicinskt underlag, antingen direkt tillsammans med ansökan eller på begäran av Försäkringskassan. När den enskilde ansöker om assistansersättning första gången känner Försäkringskassan inte till hans eller hennes kontakter inom hälso- och sjukvården och vem som kan utfärda ett läkarutlåtande. Därför är det mest praktiskt att den enskilde gör det.

7.2.1 Utredningssamtal med den enskilde

Utifrån de uppgifter som initialt finns i ärendet tar handläggaren ställning till om och i så fall vilka ytterligare uppgifter han eller hon behöver hämta in från den enskilde.

Vilka uppgifter som ska hämtas in beror på vad som behövs för att kunna bedöma förutsättningen i det aktuella bedömningssteget.

Den sökandes behov ska klarläggas i direkt kontakt med den sökande så långt som möjligt och kontakten får inte ersättas av kontakter med anhöriga eller ombud (prop. 2012/2013:1 utgiftsområde 9, s. 242). Utifrån vilka uppgifter som behöver hämtas in vid ett utredningssamtal med den enskilde behöver Försäkringskassan också ta ställning till formen för utredningssamtalet. Ett utredningssamtal med den enskilde kan ske via telefon eller vid ett personligt möte, antingen på Försäkringskassans kontor, den enskildes hem eller på en annan plats.

110 kap. 14 § SFB

När det behövs för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av denna balk får den handläggande myndigheten

[…]

2. besöka den försäkrade,

[…]

I förarbetena (prop. 1996/97:121 s. 29 f.) till bestämmelsen om att Försäkringskassan får besöka den försäkrade står det så här:

> Regeringen anser att besök kan vara ett värdefullt led i utredningen i ett försäkringsärende. Det gäller bl.a. i ärenden där kompletterande underlag behövs för att försäkringskassan skall kunna ta ställning till en sökt förmån eller till den fortsatta rätten av en beviljad förmån. Sådana besök kan också vara en serviceåtgärd gentemot den försäkrade och sker normalt efter överens-kommelse med vederbörande. Särskilt beträffande förmåner till funktions-hindrade kan det vara värdefullt ur servicesynpunkt med ett besök hos den försäkrade.
>
> […]
>
> Hembesök kan också vara ett effektivt sätt att kontrollera om missbruk och fusk med försäkringen förekommer ”

Försäkringskassan behöver ta ställning till syftet med ett hembesök. Ett sådant ställningstagande medför även att det blir tydligt vilka uppgifter som ska hämtas in vid ett hembesök och vilka som kan hämtas in på annat sätt.

Även om den enskilde har ett ombud ska han eller hon personligen lämna uppgifter om Försäkringskassan begär det (110 kap. 13 § SFB och 14 § FL).

En utredning om rätten till assistansersättning innehåller ofta integritetskänsliga uppgifter. Därför är det lämpligt att begränsa antalet personer som deltar vid utredningen, både av omtanke om den försäkrade och för att utredningen i ärendet ska bli så bra som möjligt.

Läs mer

I vägledning (2004:7) finns ett metodstöd för hur ett hembesök ska genomföras.

Metodstöd – utredningssamtal

Inför utredningssamtalet tar du ställning till om det behövs en tolk. Om den försäkrade inte kan svenska eller är allvarligt hörsel- eller talskadad ska Försäkringskassan anlita en tolk. Läs mer om tolkning i vägledning (2004:7).

Ta ställning till hur utredningssamtalet ska ske, om det ska vara via telefon, på Försäkringskassans kontor, i den försäkrades hem eller någon annanstans.

Inför utredningssamtalet ska du kontakta den försäkrade eller hans eller hennes vårdnadshavare, god man, förmyndare, förvaltare eller ombud för att informera om hur utredningssamtalet ska gå till. Du behöver också ta reda på hur många personer som planerar att delta vid utredningssamtalet för att du ska kunna ta ställning till om du ska begränsa antalet deltagare.

Om utredningen gäller ett barn bör du inför utredningssamtalet informera barnets vårdnadshavare om innehållet i 8 § andra stycket LSS, det vill säga att barnet ska få relevant information, ha möjlighet att framföra sina åsikter och att de ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Du bör fråga vårdnadshavaren när det passar bäst att få träffa barnet. Efter samråd med vårdnadshavaren tar du ställning till om barnet är moget nog för att få information och komma till tals i sitt ärende. Att beakta barnets bästa kan innebära att barnet inte ska informeras alls, eller bara få viss information.

Informera den försäkrade om att han eller hon lämnar uppgifterna på heder och samvete. Dokumentera att du har lämnat informationen.

Utredningssamtalet ska dokumenteras. Läs mer om dokumentation i vägledning (2004:7).

Förutom att du vid utredningssamtalet ska hämta in de uppgifter som du har bedömt att den enskilde själv kan lämna för att du ska få ett tillräckligt underlag för din bedömning behöver du särskilt beakta följande.

Om den försäkrade redan är beviljad assistansersättning och utredningen är föranledd *av en ansökan om fler assistanstimmar* behöver du utreda

- varför den försäkrade ansöker om fler timmar
- om behovet av personlig assistans i övrigt är oförändrat. Om inte behöver du veta hur det har förändrats.

7.3 Uppgifter från någon annan än den enskilde

Läs mer

När det behövs för att få ett fullgott beslutsunderlag kan Försäkringskassan behöva hämta in uppgifter från andra. Läs mer om detta i vägledning (2004:7).

7.3.1 Uppgifter från hälso- och sjukvården

Beroende på vilka uppgifter som finns i det medicinska underlaget kan det finnas anledning för Försäkringskassan att vända sig till olika professioner inom hälso- och sjukvården för att få tillräckligt medicinskt underlag. För att vara tillräckligt för bedömningen av rätten till ersättning behöver det medicinska underlaget bland annat innehålla objektiva uppgifter om den enskildes aktivitetsbegränsningar. Detta är uppgifter som en arbetsterapeut kan lämna utifrån en genomförd ADL-bedömning. Arbetsterapeuten är i detta sammanhang *någon annan sakkunnig* som nämns i 110 kap. 14 § p. 3 SFB.

Det finns inget krav på ADL-bedömning när rätten till assistansersättning prövas. Däremot behöver det finnas tillräckliga objektiva uppgifter som kan ligga till grund för den försäkringsmedicinska analysen. Eftersom objektiva beskrivningar av aktivitetsbegränsningar är en viktig del av underlaget när den enskildes behov av hjälp av personlig assistans ska bedömas är ofta ADL-bedömningar av stor vikt.

Läs mer

I avsnitt 6.5 kan du läsa mer om sjukvårdande insatser och vilka uppgifter som ska finnas dokumenterade av ansvarig vårdgivare avseende egenvård.

Metodstöd – hämta in medicinsk information

Om informationen om diagnos, funktionsnedsättning, aktivitetsbegränsning, pågående och planerad medicinsk behandling, hur funktionsnedsättningen och aktivitetsbegränsningarna förväntas utvecklas över tid eller uppgift om sjukvårdande insatser inte är tillräckliga ska du be den som har utfärdat utlåtandet att komplettera det. Om inte läkaren kan ge en fullständig beskrivning av personens funktionsnedsättning och aktivitetsbegränsningar kan du behöva begära in underlag från andra medicinska professioner inom hälso- och sjukvården.

Om det inte framgår om sjukvårdande insatser utförs i hemmet, vilka insatserna är, deras omfattning och om de utförs enligt HSL eller i form av egenvård ska du ställa

kompletterande frågor till den läkare som utfärdat utlåtandet. Du kan ta hjälp av en försäkringsmedicinsk rådgivare för att formulera frågorna.

Om läkaren i läkarutlåtandet skrivit att det inte utförs sjukvårdande insatser i hemmet, men det vid utredningen med den försäkrade framkommer att han eller hon behöver hjälp av en personlig assistent med hälso- och sjukvårdsåtgärder behöver du komplettera uppgifterna med hälso- och sjukvården.

Vid båda de situationer som beskrivs ovan bör du i första hand efterfråga en skriftlig bedömning av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård. I vissa fall kan du behöva få ta del av egenvårdsplaneringen.

Om läkarutlåtandet inte innehåller objektiva uppgifter om den enskildes aktivitetsbegränsningar kan du behöva begära att den enskilde kompletterar med en ADL-bedömning av en arbetsterapeut.

Läs mer

Försäkringsprocessen (2007:02) *Assistansersättning* beskriver hur du kompletterar medicinska underlag.

7.3.2 Uppgifter från kommunen

I handläggningen av assistansersättning blir det aktuellt för Försäkringskassan att hämta uppgifter från olika områden inom en kommun, till exempel förskolan, skolan, socialtjänsten eller överförmyndaren. Hur kommunerna har valt att organisera sin verksamhet varierar och därmed också vem inom kommunen som Försäkringskassan ska vända sig till för att hämta uppgifter. Sekretess kan gälla mellan olika verksamheter inom samma kommun.

Metodstöd – hämta uppgifter från kommunen

En förutsättning för att få de uppgifter som du behöver är att du vänder dig till den funktion inom kommunen där de uppgifterna finns. Därför ska du

- se till att du vet vilken del inom den kommunala organisationen som är ansvarig för det område som du behöver uppgift om
- ta reda på vilken funktion inom det aktuella området som kan lämna de uppgifter du behöver
- bedöma vilka uppgifter som behöver skickas till vilken kommunal verksamhet när du hämtar in uppgifter.

51 kap. 21 § SFB

När en försäkrad ansöker om eller beviljas assistansersättning ska den kommun som enligt 16, 16 c eller 16 d § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade har ansvar för insatser åt den försäkrade höras i ärendet, om det inte är obehövligt. […]

En kommuns ansvar enligt LSS gäller gentemot den som är bosatt i kommunen. Det finns dock vissa undantag för den som efter beslut av en annan kommun bor i vissa angivna boendeformer som anges i 16 c och 16 d §§ LSS.

Samrådet med kommunen vid bedömning av den enskildes assistansbehov är viktigt eftersom kommunerna har kostnadsansvaret för de 20 första assistanstimmarna per vecka (bet. 1997/98:SoU4 s. 6–7).

Kommunens ansvar enligt LSS för personlig assistans gör att uppgifter från kommunen nästan alltid måste inhämtas i ärenden om assistansersättning. I vissa fall behövs det inte, till exempel om den försäkrade har sagt nej till hjälp från kommunen och själv organiserar sin service på annat sätt. (Prop. 1992/93:159 s. 198)

För att kunna bedöma rätten till assistansersättning behöver Försäkringskassan till exempel veta om kommunen har beviljat några insatser enligt SoL eller LSS, eller om personen bor i gruppbostad, servicebostad eller någon annan kommunal boendeform och i så fall vilken.

Du kan använda Försäkringskassans blankett *Anmälan från kommunen – beviljade insatser för den som har personlig assistans* (3064) för att hämta in de här uppgifterna. Men det finns inga hinder för att kommunen kommer in med uppgifterna på något annat sätt.

Om kommunen har beslutat att en enskild har rätt till personlig assistans enligt 9 § 2 LSS, så behöver Försäkringskassan veta om beslutet gäller biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans. Biträde av personlig assistent innebär att kommunen själv utför assistansen. Om den enskilde har ett beslut om biträde av personlig assistent, ska Försäkringskassan utreda om ersättningen kan betalas ut till kommunen enligt 51 kap.17 § SFB. Du kan använda Försäkringskassans blankett *Begäran från kommunen – Ersättning för biträde av personlig assistent genom kommunen* (3032) för att hämta in de här uppgifterna. Men det finns inga hinder för att kommunen kommer in med uppgifterna på något annat sätt.

Läs mer

Du kan läsa mer i avsnitt 10.3.2 *Biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans* och i avsnitt 13.2 *Utbetalning till kommunen när en försäkrad fått biträde av personlig assistent av kommunen.*

7.3.3 Uppgifter från barnomsorg, skola eller daglig verksamhet

Om den sökande yrkar på assistansersättning för tid i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet behöver Försäkringskassan hämta uppgifter därifrån för att kunna bedöma om det finns särskilda skäl för assistansersättning i verksamheten. Det gäller oavsett om verksamheten bedrivs i kommunal eller privat regi.

Uppgifterna utgör en del av underlaget vid bedömning av särskilda skäl. En annan del är det medicinska underlaget. Både uppgifter från verksamheten och den medicinska informationen ligger till grund för en försäkringsmedicinsk analys för att få svar på frågan om det finns en logisk koppling mellan behovet av hjälp och den försäkrades diagnos, funktionsnedsättning och aktivitetsbegränsning.

Metodstöd – begära uppgifter från barnomsorg, skola eller daglig verksamhet

Ta reda på om den aktuella verksamheten bedrivs i kommunal eller privat regi. Det påverkar inte din möjlighet att begära uppgifter, men däremot hur du ska agera om du inte får de begärda uppgifterna.

Kontakta den som är ansvarig för den aktuella verksamheten för att till exempel ta reda på

- vilken slags verksamhet den försäkrade vistas i. Ett barn kan till exempel gå i träningsskola eller ordinarie grundskola.
- vilket behov av hjälp den försäkrade har när han eller hon vistas i skola, barnomsorg eller daglig verksamhet
- i vilka situationer den försäkrades behov inte kan tillgodoses av verksamhetens personal
- varför verksamhetens personal inte tillgodoser den försäkrades behov. Om det avser sådan hjälp som normalt ska omfattas i insatsen, till exempel omvårdnad i daglig verksamhet, behöver du ta reda på vad som gör att det inte fungerar för just den försäkrade.

Om yrkandet avser assistansersättning i daglig verksamhet kan det även finnas anledning att kontakta biståndshandläggaren som har beslutat om insatsen daglig verksamhet och det ställe där den enskilde har sin dagliga verksamhet.

7.3.4 Uppgifter från anordnare av personlig assistans

Det framgår inte av förarbetena att uppgiftsskyldigheten för anordnare av personlig assistans ska bedömas på något särskilt sätt jämfört med vad som exempelvis gäller för anställda hos försäkringsinrättningar. Den gäller därför samtliga personer som arbetar hos anordnaren, till exempel en personlig assistent. Uppgiftsskyldigheten kan således gälla även för en personlig assistent. Uppgiftsskyldigheten bryter den tystnadsplikt om en individs personliga förhållanden som en personlig assistent har enligt 29 § LSS eller kollektivavtal. (Jfr prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9, s. 238 f.)

Med tanke på denna tystnadsplikt och dess innebörd måste handläggaren fråga sig om det är nödvändigt att vända sig direkt till assistenten i de fallen som handläggaren har bedömt att anordnaren behöver svara på vissa frågor. Ibland kan någon annan inom assistansbolaget ha kännedom om de efterfrågade uppgifterna. Om en person hos en anordnare inte kan svara på Försäkringskassans frågor är det naturligt att han eller hon vidarebefordrar frågan till någon annan hos anordnaren som kan svara. Anordnaren har dock inte någon skyldighet att efterforska information utöver den information som redan finns hos de som är anställda hos anordnaren (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 258 f.).

Metodstöd – begära uppgifter från anordnare av personlig assistans

När du behöver hämta uppgifter från anordnaren av personlig assistans bör du ta reda på om det finns en kontaktperson. Det är då lämpligt att i första hand kontakta honom eller henne. Han eller hon kan då svara själv, vidarebefordra dig till en assistent eller anvisa dig att direkt kontakta en assistent.

Om det inte finns någon kontaktperson, eller om du har bedömt att det är det mest lämpliga, kan du ställa frågor direkt till en assistent. Innan du kontaktar en viss assistent ska du ha säkerställt att han eller hon är bäst lämpad. Behöver du till exempel ställa frågor om den försäkrades behov av assistans under nattetid kanske bara vissa assistenter kan svara på det. När du kontaktar assistenten bör du inledningsvis kontrollera att han eller hon är i tjänst, eftersom man inte har någon skyldighet att svara på sin fritid. Fråga också om det är lämpligt att ställa frågor vid det aktuella tillfället eller om det är lämpligare att återkomma senare.

7.4 Vägran att medverka vid utredning

110 kap. 53 § SFB

Ersättning enligt denna balk får dras in eller sättas ned om den som är berättigad till ersättningen utan giltig anledning vägrar att medverka till utredningsåtgärder enligt 14-19 och 26-28 §§. Då gäller 52 § andra stycket.

110 kap. 52 § SFB

Ersättning enligt denna balk får dras in eller sättas ned om den försäkrade eller den som annars får ersättningen

1. medvetet eller av grov vårdslöshet har lämnat oriktig eller vilseledande uppgift,

2. inte har lämnat uppgift enligt 13 §, eller

3. inte har anmält ändrade förhållanden enligt 46, 47, 50 och 51 §§.

Indragningen eller nedsättningen får avse viss tid eller gälla tills vidare. Det som anges i första stycket gäller endast om det är fråga om ett förhållande som är av betydelse för rätten till eller storleken av ersättningen.

Om Försäkringskassan har bedömt att någon av de utredningsåtgärder som beskrivs i 110 kap. 14 § SFB är nödvändig för att kunna bedöma rätten till ersättning kan ersättningen påverkas om den enskilde vägrar att medverka. Vägran att ta emot besök kan dock aldrig ensamt vara skäl för att dra in eller sätta ned ersättningen enligt 110 kap 53 § SFB (jfr prop. 1985/86:38 s. 9, prop. 1994/95:147 s. 35 f. och prop. 1996/97:121 s. 32). Ersättningen dras in tillfälligt till dess att den enskilde medverkar till att åtgärden blir av. För att en indragning ska kunna bli aktuell ska den enskilde vid upprepade försök utan giltig anledning ha vägrat medverka. Försäkringskassan ska också först ha informerat skriftligt om att detta kan bli följden om han eller hon inte medverkar till utredningen.

110 kap. 57 a § SFB

Assistansersättning får dras in eller sättas ned om den försäkrade vid upprepade tillfällen utan giltig anledning vägrar att medverka till

1. besök enligt 14 § 2 när assistansen utförs av någon som är närstående till eller lever i hushållsgemenskap med den försäkrade och som inte är anställd av kommunen, eller

2. inspektion av Inspektionen för vård och omsorg enligt 51 kap. 16 a §.

För att Försäkringskassan ska kunna dra in eller sätta ned ersättningen enbart på grunden att den försäkrade vägrar att medverka till hembesök krävs alltså att assistenten är närstående till eller lever i hushållsgemenskap med den försäkrade samt att assistenten inte är anställd av kommunen.

Läs mer om inspektion av Inspektionen för vård och omsorg i avsnitt 2.5.

7.5 Vad är försäkringsmedicin?

Försäkringsmedicin är ett kunskapsområde om hur funktionstillstånd, diagnostik, behandling, rehabilitering och förebyggande av sjukdom och skada påverkar och

påverkas av olika försäkringars utformning samt därmed relaterade överväganden och åtgärder inom berörda professioner.

Försäkringsmedicinsk kompetens behövs inom Försäkringskassan för att vi ska kunna förstå och värdera medicinsk information i försäkringsjuridiska sammanhang.

I försäkringsmedicinsk kompetens ingår

- viss grundläggande medicinsk kunskap
- god kunskap om det försäkringsjuridiska sammanhang där informationen ska användas
- god kunskap om existerande stödverktyg och stödresurser och kunskap om hur och när de ska användas

I handläggningen finns också behov av fördjupad försäkringsmedicinsk kompetens som innefattar ingående medicinsk kunskap. För att tillgodose det behovet finns det försäkringsmedicinska rådgivare som ska stödja handläggarna i handläggningsprocesserna. Se Försäkringskassans riktlinjer (2016:10) om det försäkringsmedicinska arbetet på Försäkringskassan.

7.5.1 Vad är en försäkringsmedicinsk analys?

En försäkringsmedicinsk analys är inte en analys av en persons totala hälsa. Det är i stället en analys av vad en viss diagnos och funktionsnedsättning innebär och vilka aktivitetsbegränsningar de medför för den enskilde. Den försäkringsmedicinska analysen är en del av flera utredningsmoment i ett ärende om rätten till assistansersättning.

Den försäkringsmedicinska analysen handlar om att analysera den medicinska informationen utifrån de förutsättningar som gäller för rätten till assistansersättning. En försäkringsmedicinsk analys görs vid varje tillfälle när rätten till ersättning prövas. Hur omfattande analysen är och vilka kompetenser inom Försäkringskassan som är involverade kan däremot variera.

7.5.2 Analys av det medicinska underlaget

En del av den försäkringsmedicinska analysen är att sortera den information som finns i det medicinska underlaget och analysera hur den hänger samman. Syftet är att kunna bedöma om det medicinska underlaget är tillräckligt eller om det behöver kompletteras. Med medicinskt underlag menas i detta sammanhang både ett separat läkarutlåtande och andra medicinska underlag från olika professioner inom hälso- och sjukvården.

Det är du som handläggare som gör den försäkringsmedicinska analysen och bedömningen. För att göra det har du ett antal stöd till din hjälp. Stöden är framtagna dels av Försäkringskassan och dels av andra nationella eller internationella aktörer. Dessa stöd är

- DFA-kedjan
- ICD
- ICF-modellen
- Läkemedelsboken
- Socialstyrelsens databas Ovanliga diagnoser.

DFA-kedjan

DFA-kedjan är en av de pusselbitar som behövs för att göra en försäkringsmedicinsk analys och är ofta utgångspunkten för analysen.

Diagnos – beskriver den försäkrades diagnos. Är kopplat till ICD-10 klassifikationen.

Funktionsnedsättning – beskriver sjukdomens eller symtomens påverkan på kroppsliga och psykiska funktioner.

Aktivitetsbegränsning – beskriver vad en försäkrad inte kan göra på grund av funktionsnedsättningen.

DFA-kedjan går ut på att man tar ställning till om aktivitetsbegränsningen är beskriven så att det framgår att den är en följd av den diagnos som anges och den funktionsnedsättning som beskrivs. DFA har sitt ursprung i ICF-modellen som beskrivs nedan.

ICD

Den internationella sjukdomsklassifikationen ICD är en statistisk klassifikation med diagnoskoder för att gruppera sjukdomar och dödsorsaker i syfte att göra översiktliga statistiska sammanställningar och analyser. Den svenska versionen heter ICD-10-SE.

Du hittar den på socialstyrelsen.se.

ICF-modellen

ICF-modellen används för att beskriva och dokumentera funktionstillstånd och bedöma behov på ett strukturerat sätt. På en övergripande nivå fungerar ICF-modellen som stöd för att organisera information. ICF-modellen ger också stöd för att information om de mest betydelsefulla faktorerna för individens fungerande i sin miljö inte blir utelämnade i utredningen om rätten till assistansersättning. Socialstyrelsen har beskrivit ICF-modellen och de olika komponenterna och interaktionen mellan dessa. (Se Individens behov i centrum, Socialstyrelsen, s. 16–18.)

Det finns en särskild barn- och ungdomsversion av ICF som heter ICF-CY.

Du kan läsa mer om ICF och ICF-CY på socialstyrelsen.se.

Läkemedelsboken

I Läkemedelsboken finns information om en rad olika diagnoser. Den kan användas som referenslitteratur.

Du hittar den på lakemedelsverket.se.

Socialstyrelsens databas Ovanliga diagnoser

I databasen Ovanliga diagnoser finns kvalitetssäkrad information om ovanliga diagnoser. Du hittar den på socialstyrelsen.se.

Vårdguiden 1177

På webbplatsen 1177.se finns samlad kunskap inom hälsa och vård från alla Sveriges landsting och regioner. Där kan du läsa om sjukdomar, behandlingar och barns utveckling.

7.5.3 Metodstöd – försäkringsmedicinsk analys

Det är du som handläggare som gör bedömningen av om en person tillhör LSS personkrets, om hjälpbehovet är ett grundläggande behov eller andra personliga behov och av antalet assistanstimmar som personen behöver.

Använd gärna följande frågor till stöd för din analys:

Personkrets

- Finns uppgift om diagnos?
- Vilka medicinska utredningar krävs för att kunna fastställa aktuell diagnos? (Du kan hitta stöd i till exempel Läkemedelsboken.)
- Vilka medicinska utredningar har gjorts för att fastställa diagnosen?
- Vilka utredningar har gjorts för att fastställa funktionsnedsättningen?
- Finns det uppgifter som styrker att personen har en varaktig fysisk eller psykisk funktionsnedsättning som inte beror på normalt åldrande?
- Är de beskrivna aktivitetsbegränsningarna en logisk följd av personens funktionsnedsättning och diagnos?

Stor och varaktig funktionsnedsättning

- Vilka funktionsnedsättningar finns beskrivna i de medicinska underlagen?
- Vilka aktivitetsbegränsningar finns beskrivna i medicinska och andra underlag samt i utredningen med den sökande?
- Finns det uppgifter som styrker att personen har en varaktig fysisk eller psykisk funktionsnedsättning som inte beror på normalt åldrande?
- Är de beskrivna aktivitetsbegränsningarna en logisk följd av funktionsnedsättning och diagnos?
- Är rehabiliteringsmöjligheterna uttömda, om inte vilka rehabiliteringsmöjligheter finns kvar?
- Hur förväntas aktivitetsbegränsningarna utvecklas över tid?
- Vilka åtgärder har gjorts inom hälso- och sjukvården?

Hjälp med grundläggande behov

- Finns det en logisk koppling mellan det angivna hjälpbehovet och den funktionsnedsättning och aktivitetsbegränsning som finns i de medicinska underlagen?
- Har personen en stor och varaktig psykisk funktionsnedsättning? (nedsättning av psykiska funktioner enligt ICF/ ICF-CY)
- Är rehabiliteringsmöjligheterna uttömda, om inte vilka rehabiliteringsmöjligheter finns kvar?
- Medför funktionsnedsättningen att det kan inträffa allvarliga konsekvenser av ett utåtagerande beteende (att egendom skadas eller att personen skadar sig själv eller andra)?
- Framgår det av den medicinska informationen eller andra utredningar hur ofta ingripanden krävs och om de kan förutses eller inte?

Hjälp med andra personliga behov

- Finns det en logisk koppling mellan det angivna hjälpbehovet och den funktionsnedsättning och aktivitetsbegränsning som beskrivs i de medicinska underlagen?

Sjukvårdande insatser

- Förekommer det åtgärder som kan vara hälso- och sjukvård?
- Finns det uppgift i det medicinska underlaget om en hälso- och sjukvårdsinsats som utförs som egenvård?

Framkommer tillräckliga uppgifter i det medicinska underlaget för att kunna göra en försäkringsmedicinsk analys? Förändringar i det medicinska tillståndet

- Finns det uppgifter i de medicinska underlagen som visar att det skett en förändring i det medicinska tillståndet jämfört med vad som framkommit av de underlag som har legat till grund för tidigare prövning?

Den försäkringsmedicinska rådgivarens roll

En försäkringsmedicinsk rådgivare är expert i medicinska frågor i försäkrings-handläggningen. Den försäkringsmedicinska rådgivaren ska fungera som ett stöd i handläggningen och vid behov hjälpa dig att förstå och analysera informationen om den enskildes medicinska tillstånd, funktion och förmåga till aktivitet som finns i de medicinska underlagen. Han eller hon ska också stödja en generell kompetens-utveckling i medicinska frågor. Det kan vara till exempel om du behöver fördjupad kunskap om diagnos, funktionsnedsättning eller barns normala utveckling.

När du tar hjälp av en försäkringsmedicinsk rådgivare är utgångspunkten alltså att du ska få hjälp att analysera den medicinska informationen. Det kan också framkomma i dialog med den försäkringsmedicinska rådgivaren att de medicinska underlagen behöver kompletteras och du kan då få stöd kring kompletteringen, som måste utformas för att passa det enskilda ärendet.

När du behöver hjälp i den försäkringsmedicinska analysen av en försäkrings-medicinsk rådgivare kan du få ett skriftligt yttrande eller en muntlig konsultation.

Muntlig konsultation

En muntlig konsultation är en diskussion där du som handläggare samråder med den försäkringsmedicinska rådgivaren. Efter samtalet dokumenterar du tillsammans med den försäkringsmedicinska rådgivaren vad som kommit fram under rådgivningen, använd Wimimall 15892. Inför en muntlig konsultation måste du bedöma om det är nödvändigt att den försäkringsmedicinska rådgivaren tar del av handlingar innan konsultationen. Du gör din bedömning utifrån sekretess och dataskyddsförordningen.

Skriftligt yttrande

Ibland kan analysen av det medicinska underlaget vid en muntlig konsultation resultera i att det behövs ett skriftligt yttrande från den försäkringsmedicinska rådgivaren. Använd då Wimimall 11135 och formulera dina frågor där.

Läs mer

Läs mer om dokumentation och sekretess och dataskyddsförordningen i vägledning 2004:07

8 LSS personkrets

Detta kapitel beskriver personkretsen enligt LSS.

8.1 LSS personkrets

Den som omfattas av personkretsen enligt LSS har rätt till assistansersättning om övriga förutsättningar är uppfyllda (51 kap. 2 och 3 §§ SFB).

Personkretsen enligt 1 § LSS är personer med:

- utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd
- betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom
- andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och orsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

Den första och andra gruppen täcker in samma personkrets som ingick i lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl., omsorgslagen, som ersattes av LSS 1994. Den tredje gruppen är en utökning av personkretsen i förhållande till omsorgslagen. Se avsnitt 1.1.

Personkretstillhörigheten enligt grupp 1 och 2 bygger på medicinska diagnoser. De kriterier som anges i grupp 3 ska inte prövas för grupp 1 och 2. (prop. 1992/93:159 s. 167)

Personkretstillhörighet enligt grupp 3 bygger på en funktionsbedömning utifrån vilka svårigheter den enskilde har i den dagliga livsföringen till följd av ett eller flera funktionshinder och tar inte fasta på någon speciell diagnos.

Personer som på grund av funktionshinder möter svårigheter i sin livsföring, men som inte bedöms ingå i lagens personkrets, har rätt att få sina behov av stöd och service tillgodosedda genom till exempel socialtjänsten eller hälso- och sjukvården (prop.1992/93:159 s. 55).

Vid personkretsbedömningen för ett barn ska inte någon bedömning av föräldraansvaret göras. Någon värdering ska inte heller göras av om barnet är på förskola eller inte (se KRNG 5273-10, Domsnytt 2011:79).

Underlag och bedömning av personkretstillhörighet

Många gånger kan den enskilde själv visa intyg etc. som visar att hon eller han tillhör personkretsen. I andra fall bör yttrande inhämtas från personal inom till exempel habiliterings- eller rehabiliteringsorganisationen, sjukvården, barnhälsovården, barnomsorgen, skolhälsovården, socialtjänsten m.fl. Kompletterande undersökningar kan i vissa fall vara nödvändiga innan man kan ta slutlig ställning till personkretstillhörighet. För barn kan till exempel ofta en pedagogisk utredning behöva göras. (prop. 1992/93:159 s. 57)

Eftersom grupperna 1 och 2 bygger på medicinska diagnoser ska det finnas medicinska underlag som styrker personkretstillhörigheten. Det är viktigt att det i underlaget är redogjort för vilka utredningar som ligger till grund vid ställningstagandet av den medicinska diagnosen. Grupp 3 bygger på vilka svårigheter den enskilde har i den dagliga livsföringen till följd av ett eller flera funktionshinder och tar

inte fasta på någon speciell diagnos. Vid bedömning av tillhörigheten enligt grupp 3 är de medicinska underlagen en del av underlaget för bedömningen tillsammans med en funktionsbedömning. Bedömningen görs utifrån de kriterier som anges i grupp 3.

En person kan uppfylla kriterierna i såväl grupp 1 som grupp 3 eller grupp 2 och grupp 3. Grupperna 1 och 2 har företräde framför grupp 3. När det finns ett medicinskt underlag som styrker tillhörighet enligt grupp 1 eller 2 är det alltså någon av dessa som ska fastslås även om kriterierna för grupp 3 också uppfylls. Personkretstillhörighet enligt grupp 1 och 2 nämns särskilt för att det inte ska råda någon tvekan om att de tillhör LSS personkrets. Många av dem som tillhör grupp 1 och grupp 2 har på grund av intellektuella funktionshinder svårare än andra att hävda sina behov av samhällets insatser. Grupperna 1 och 2 har till skillnad från grupp 3 rätt till daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS. (prop. 1992/93:159 s. 53)

Vid ansökan eller anmälan om assistansersättning ska Försäkringskassan alltid fatta beslut om personkretstillhörighet oavsett om personen beviljas assistansersättning eller inte. Detta gäller även om kommunen också beslutat eller bedömt personkretstillhörigheten. Försäkringskassan är inte beroende av kommunens bedömning av personkretstillhörighet.

8.2 LSS personkrets – första gruppen

Den första gruppen omfattar personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd (1 § 1 LSS).

Utvecklingsstörning

Med utvecklingsstörning avses en intellektuell funktionsnedsättning som uppkommit under personens utvecklingsperiod, och som är så betydande att han eller hon behöver särskilt stöd och särskild hjälp i sin livsföring. Med utvecklingsperiod avses vanligen åren före 16 års ålder. (prop. 1992/93:159 s. 53–54)

Autism eller autismliknande tillstånd

Begreppen autism eller autismliknande tillstånd ersätter i LSS begreppet barndomspsykos i den tidigare omsorgslagen. Med autism eller autismliknande tillstånd avses en djupgående personlighetsstörning som debuterar under barndomen, i regel före sju års ålder. De djupgående störningarna påverkar bland annat social förmåga, kommunikation och beteende. Dessa tillstånd ger nästan alltid allvarliga psykiska funktionshinder under hela livet. (Prop. 1992/93:159 s. 54 och 167)

8.3 LSS personkrets – andra gruppen

Den andra gruppen gäller personer som fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom (1 § 2 LSS).

Däremot avses inte personer med olika psykiska sjukdomstillstånd, som också kan medföra begåvningshandikapp, till exempel demens, och inte heller personer med sjukdomar som är en följd av missbruk av beroendeframkallande medel. Dessa personer kan endast omfattas av lagen om de uppfyller kriterierna enligt den tredje gruppen (prop. 1992/93:159 s. 168). Personer med olika psykiska sjukdomstillstånd kan dock omfattas av lagen enligt kriterierna i den andra gruppen om deras tillstånd kan anses vara en hjärnskada som föranletts av en kroppslig sjukdom. HFD har i en dom gjort bedömningen att en person med Alzheimers sjukdom uppfyller kriterierna för tillhörighet till personkrets 2 enligt 1 § LSS. Av utredningen i målet framgår att Alzheimers sjukdom är en hjärnskada till följd av kroppslig sjukdom. Domstolen ansåg att den medicinska utredningen i målet fick anses visa att personen ådragit sig

en hjärnskada till följd av kroppslig sjukdom och att han på grund härav hade ett betydande och bestående funktionshinder. (RÅ 2008 ref 78)

Begåvningsmässigt funktionshinder

Det är fråga om personer som efter utvecklingsåren har fått en hjärnskada och till följd av det ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder. Orsaken ska vara kroppsliga sjukdomar som tumörer, hjärnblödningar och inflammationer eller skador som föranletts av yttre våld, till exempel trafikskador. (Prop. 1992/93:159 s. 167–168)

I förarbetena används begreppet begåvningsmässigt funktionshinder vilket speglar det språkbruk som var gällande då förarbetena skrevs. I dag används begreppet intellektuellt funktionshinder för samma sak.

8.4 LSS personkrets – tredje gruppen

Den tredje gruppen (1 § 3 LSS) omfattar personer som har:

- andra **varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder** som uppenbart inte beror på normalt åldrande
- om de är **stora** och
- orsakar **betydande svårigheter i den dagliga livsföringen** och
- därmed ett **omfattande behov av stöd eller service**.

Alla angivna kriterier ska vara uppfyllda för att lagen ska vara tillämplig. Kriterierna går dock inte att helt självständigt bedöma var för sig, eftersom de påverkar varandra (prop. 1992/93:159 s. 168).

Den tredje gruppen omfattar barn, ungdomar och vuxna med långvariga habiliterings- och rehabiliteringsbehov. Det gäller personer som på grund av sitt funktionshinder har ett i flera avseenden likartat behov som de som omfattas av den första och den andra gruppen. (Prop. 1992/93:159 s. 168)

Orsaken till eller arten av funktionshinder är inte avgörande, inte heller den medicinska diagnosen. Inom kretsen finns personer med fysiska, psykiska och begåvningsmässiga funktionshinder. (Prop. 1992/93:159 s. 168)

Personer med olika psykiska sjukdomstillstånd, som också kan medföra begåvningshandikapp, till exempel demenser, och personer med sjukdomar som är en följd av missbruk av beroendeframkallande medel ingår i gruppen under förutsättning att alla kriterier är uppfyllda. (Prop. 1992/93:159 s. 168)

För personer med flera funktionshinder måste den samlade effekten bedömas. Små men flera funktionshinder kan i samverkan verka multiplicerande och därför sammantaget orsaka betydande svårigheter. (Prop. 1992/93:159 s. 169)

HFD fann i en dom att en man med en grav synskada inte ansågs tillhöra personkretsen enligt LSS eftersom inte samtliga krav enligt bestämmelsen varit uppfyllda. Mannen ansågs ha ett stort och varaktigt funktionshinder. Funktionshindret ansågs dock inte orsaka sådana betydande svårigheter i hans dagliga livsföring som förutsätts i bestämmelsen. Det därmed sammanhängande behovet av stöd och service ansågs inte heller omfattande. (RÅ 1999 ref. 54)

HFD fann i en dom att det faktum att en person i viss utsträckning behöver hjälp med sina grundläggande behov inte nödvändigtvis också innebär att han eller hon tillhör personkretsen enligt 1 § 3 LSS. HFD ansåg att det var klarlagt att kvinnans funktionsnedsättning var varaktig och inte berodde på normalt åldrande. Hon behövde i viss

utsträckning hjälp för att klara den dagliga livsföringen. Men hennes funktionsnedsättning kunde trots det inte anses vara så stor och förorsaka sådana betydande svårigheter i den dagliga livsföringen att den medförde ett så omfattande behov av stöd och service som förutsätts för tillhörighet till personkretsen enligt 1 § 3 LSS. (HFD 2012 ref. 8, Domsnytt 2012:32)

Varaktigt funktionshinder

Funktionshindren ska vara varaktiga, dvs. inte vara av tillfällig eller mer övergående natur (prop. 1992/93:159, avsnitt 14.1, s. 169). Lagen syftar i första hand till att tillförsäkra personer med livslånga eller mycket långvariga funktionshinder det särskilda stöd som de behöver för att bygga upp och bibehålla levnadsvillkor som är likvärdiga med andra människors (prop. 1992/93:159 s. 56).

Ett behov av stöd och service kan variera över tid men funktionshindret ska vara varaktigt. Personer med till exempel varaktiga psykiska funktionshinder kan ha ett varierat behov av stöd och service med anledning av symtomen från funktionshindret. Det varierade behovet får bedömas mot de övriga kriterierna i personkrets 3.

Domar på senare tid bekräftar att det inte finns någon fast tidsgräns för vad som ska anses som ett varaktigt funktionshinder enligt 1 § 3 LSS. Domarna visar att det för att bedöma personkretsen är viktigt att titta på utredningen i sin helhet och att en fastställd diagnos inte i sig är avgörande. Vidare framgår av domarna att rehabilitering är en av de omständigheter som kan läggas till grund vid bedömningen, men att pågående rehabilitering eller behandling inte ensamt är skäl för att anse att funktionshindret inte är varaktigt. (KRNG 555-2001, KRNG 2442-12, KRNS 4091-12, KRNJ 244-13, KRNG mål nr 8091-12 och Domsnytt 2013:031).

Det ska vara uppenbart att en persons funktionsnedsättning inte beror på normalt åldrande för att hon eller han ska omfattas av grupp 3 i LSS. En funktionsförlust av den omfattning som lagen förutsätter, som naturligt hänger samman med åldern inträffar i realiteten enbart hos äldre. Som äldre betraktas med vanligt språkbruk personer över 65 år. (Prop. 1992/93:159 s. 169)

Stora funktionshinder

Funktionshindret ska ha en sådan karaktär eller omfattning att det starkt påverkar flera viktiga livsområden samtidigt, till exempel boende, fritid eller behov av habilitering eller rehabilitering. Det gäller till exempel om en person till följd av funktionshinder dagligen är mycket beroende av hjälpmedel. Det gäller också när någon har återkommande behov av en annan persons hjälp för den dagliga livsföringen i boendet, i utbildningssituationen, på arbetet eller på fritiden. Behovet av hjälp kan finnas för att förflytta sig, för att meddela sig med andra eller för att ta emot information. (Prop. 1992/93:159 s. 55)

Personer med uttalade rörelsehinder, med grava syn- eller hörselskador eller med svårartade och invalidiserande effekter av sjukdomar som till exempel diabetes eller hjärt- och lungsjukdomar kan vara exempel på personer med sådana funktionshinder (prop. 1992/93:159 s. 55).

Också funktionshinder som för en utomstående kan verka ha mindre konsekvenser, kan för den enskilde orsaka betydande inskränkningar i det dagliga livet och medföra behov av särskilda stödinsatser. Vissa mag- och tarmsjukdomar kan till exempel medföra behov av täta tarmtömningar. Vissa typer av hjärnskador kan innebära mindre uttalade intellektuella störningar i vissa avseenden men omfattande störningar i andra. Även vissa psykiska störningar kan medföra stora och varaktiga funktionshinder. (Prop. 1992/93:159 s. 55)

Kombinationer av skador vars sammantagna följder är speciellt svåra eller komplicerade medför ofta att den enskilde har särskilt stora svårigheter i den dagliga livsföringen. Det kan gälla till exempel personer med dövblindhet, med kombinationer av rörelsehinder eller med tal- och språkstörning i kombination med utvecklingsstörning. (Prop. 1992/93:159 s. 56)

Betydande svårigheter i den dagliga livsföringen

Med betydande svårigheter i den dagliga livsföringen menas att den enskilde inte på egen hand kan klara vardagsrutiner som till exempel hygien, toalettbestyr, påklädning, mathållning, förflyttning inomhus och utomhus, sysselsättning eller att utföra nödvändig träning eller behandling. Det kan också innebära att en person inte kan förstå eller klara sin ekonomi. Andra svårigheter kan vara att kommunicera med andra. Det gäller både svårigheter att ta emot och att ge information och att samtala med andra direkt eller per telefon. Begreppet bör även kunna användas om en person som på grund av funktionshinder löper risk att bli isolerad från andra människor. (Prop. 1992/93:159 s. 56)

Ovan nämns att svårigheten med att kommunicera med andra kan medföra att personen har betydande svårigheter i den dagliga livsföringen. Ett av de grundläggande behoven är behov av personlig assistans för att kommunicera med andra. Se avsnitt 9.1.

Svårigheter att kommunicera, som avses i ställningstagande till betydande svårigheter i den dagliga livsföringen när det gäller bedömningen av personkretstillhörighet enligt tredje gruppen skiljer sig från ställningstagandet vid bedömningen av grundläggande behov. Att ha behov av personlig assistans för att kunna kommunicera, som avses i ställningstagande till de grundläggande behoven, innebär bland annat att personen behöver ha ytterligare en person, det vill säga den personliga assistenten, närvarande för att kommunikation över huvud taget ska vara möjligt. Svårigheter att kommunicera med andra, som avses i ställningstagandet i bedömningen av personkretstillhörighet, behöver inte medför att personen har behov av en personlig assistent för att kommunikation över huvud taget ska vara möjlig.

Omfattande behov av stöd eller service

Med omfattande behov av stöd eller service avses både kvantitativa och kvalitativa aspekter. Den enskilde ska i allmänhet ha ett återkommande behov av särskilt stöd för att klara funktioner som andra kan klara på egen hand. Med återkommande menas att stödbehovet vanligen finns dagligen och i olika situationer och miljöer. Behov av stöd bör uppfattas i vid bemärkelse och avse stöd av olika karaktär. (Prop. 1992/93:159 s. 56)

Ibland kan det behövas stödinsatser som är så speciella att de trots mindre tidsåtgång kan betraktas som omfattande. Ett behov av omfattande stöd eller service som medför en mycket specifik utbildning eller kompetens kan tala för att ett omfattande behov av stöd och service finns (prop. 1992/93:159 s. 56) Däremot är det en senare fråga om assistansersättning kan beviljas för ändamålet. Assistansersättning kan inte beviljas för sjukvårdande insatser enligt HSL, (51 kap. 5 § SFB). Det finns inget som hindrar att det är samma person, den personliga assistenten, som tillgodoser behovet även om olika huvudmän har det finansiella ansvaret.

Behov av hjälp med toalettbesök, påklädning, matlagning, skrivning, läsning, kommunikation, förflyttning, sysselsättning och rekreation med mera kan vara exempel på omfattande behov av stöd eller service (prop. 1992/93:159 s. 169).

Bedömningen av en persons behov av stöd eller service måste alltid ske utifrån en sammanvägning av medicinska, sociala och psykologiska faktorer (prop. 1992/93:159 s. 169).

8.4.1 Tredje gruppen och små barn

Hos små barn med funktionshinder kan det, på grund av barnets låga ålder, vara svårt att bedöma de betydande svårigheterna i den dagliga livsföringen eftersom alla små barn behöver hjälp med att äta, kommunicera och förflytta sig m.m. I dessa fall får man bedöma om barnet med stigande ålder kan antas komma att få betydande stora svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service. (Prop. 1992/93:159 s. 169)

Avsikten med att göra en prognos om barnets framtida svårigheter och därmed sammanhängande stödbehov är att redan för mycket små barn kunna bedöma om barnet tillhör LSS personkrets. Personkretsens grupptillhörighet kan ändras allt eftersom barnet utvecklas och möjligheterna att ställa diagnos enligt grupp 1 blir säkrare.

Bedömningen av barns rätt till personlig assistans behandlas i avsnitt 6.8.

9 Bedöma rätten till assistansersättning och beräkna tid

Detta kapitel beskriver de regler som gäller för att bedöma rätten till assistansersättning och hur du beräknar tid inom assistansersättningen. Kapitlet handlar i huvudsak om

- grundläggande behov
- andra personliga behov
- dubbel assistans
- beviljandeperiod
- beräkning av assistanstimmar.

Inom assistansersättning förekommer det olika försäkringsjuridiska begrepp exempelvis grundläggande behov, andra personliga behov och tillsyn. Ett försäkringsjuridiskt begrepp innebär att begreppet har en specifik betydelse inom socialförsäkringen, till exempel vid bedömningen av rätten till assistansersättning. Försäkringskassan gör sina bedömningar utifrån de försäkringsjuridiska begreppen. Ofta har försäkringsjuridiska begrepp som grundläggande behov och tillsyn en annan innebörd än vad man menar med de begreppen i andra sammanhang, till exempel tillsyn av patienter inom hälso- och sjukvården eller tillsyn av barn inom barnomsorgen.

9 a § LSS

Med personlig assistans enligt 9 § 2 avses personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med sin personliga hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (grundläggande behov).

Den som har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov har även rätt till insats enligt 9 § 2 för andra personliga behov om behoven inte tillgodoses på annat sätt. Personlig assistans för andra personliga behov avser även

1. tid under den enskildes dygnsvila när en assistent behöver vara tillgänglig i väntan på att den enskilde behöver hjälp utan att det är fråga om tillsyn (väntetid),

2. tid under den enskildes dygnsvila när en assistent i stället behöver finnas till förfogande på annan plats i väntan på att den enskilde behöver hjälp (beredskap), och

3. tid när en assistent behöver vara närvarande i samband med en aktivitet utanför den enskildes hem på grund av att ett hjälpbehov kan förväntas uppstå.

Den som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bidrag enligt lagen (2018:222) om bostadsanpassningsbidrag eller hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), har utretts.

51 kap. 3 § SFB

För rätt till assistansersättning krävs att den försäkrade behöver personlig assistans i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan för sådana grundläggande behov som avses i 9 a § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

9 a § LSS reglerar begreppet personlig assistans och rätten till personlig assistans.

Första stycket reglerar personlig assistans för grundläggande behov. De grundläggande behoven är personlig hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade. Uppräkningen i första stycket är uttömmande. Lagtexten anger vilka typer av behov eller hjälpinsatser som det kan vara fråga om. Rättspraxis har i viss mån förtydligat detta.

Av andra stycket framgår att den som har rätt till personlig assistans för sina grundläggande behov även har rätt till personlig assistans för andra personliga behov, om behoven inte tillgodoses på annat sätt. I lagtexten anges inget om vilka typer av behov eller hjälpinsatser som det kan vara fråga om, till skillnad från när det gäller de grundläggande behoven. HFD klargör dock i HFD 2017 ref. 27 att den hjälp som den enskilde behöver måste vara i någon mening kvalificerad för att kunna ge rätt till personlig assistans (assistansersättning). Andra stycket i bestämmelsen reglerar även tre situationer som ska anses vara assistans för andra personliga behov trots att assistentens insats inte kan betecknas som kvalificerad på det sätt som annars krävs för sådana behov (jfr HFD 2017 ref. 27).

Tredje stycket reglerar en av flera förutsättningar för att kunna beviljas rätten till två eller flera assistenter, så kallad dubbel assistans.

Bestämmelserna i 9 a § LSS och 51 kap. 3 § SFB innebär att Försäkringskassan måste utreda och bedöma hur mycket personlig assistans den försäkrade behöver för att tillgodose sina grundläggande behov. Detta eftersom avgörande för rätten till assistansersättning är att behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven överstiger i genomsnitt 20 i timmar i veckan (51 kap. 3 § SFB). I bedömningen måste man ta hänsyn till de olika förutsättningar och bedömningsmoment som beskrivs i kapitel 6.

Den som har rätt till assistansersättning för sina grundläggande behov har även rätt till assistansersättning för andra personliga behov om behoven inte tillgodoses på annat sätt (9 a § andra stycket LSS och 51 kap. 3 § SFB).

Ett behov av hjälp med personlig hygien, måltider, att klä av och på sig och att kommunicera med andra kan antingen vara grundläggande eller andra personliga behov. Det gäller även tillsyn. Det är karaktären på hjälpbehovet som avgör. Det är därför nödvändigt att utreda och bedöma både vilka behov som finns och vilken hjälp som behövs, det vill säga vad assistenten behöver göra (jfr RÅ 2009 ref. 57 och HFD 2015 ref. 46). Samma krav på utredning och bedömning behövs för att kunna avgöra om den tillsyn som en försäkrad behöver hör till grundläggande eller andra personliga behov.

I bedömningen tar man hänsyn till samtliga underlag i ärendet, till exempel utredningen med personen själv, medicinska underlag, information om funktionsnedsättningen och uppgifter från andra såsom skola eller daglig verksamhet. Motstridiga uppgifter och vem som har lämnat uppgifterna i utredningen kan vara en viktig del i den sammantagna bedömning som ska göras. Utlåtanden som endast grundar sig på uppgifter från närstående bör bedömas med försiktighet (Domsnytt 2014:24).

Om Försäkringskassan bedömer att personens beskrivning av behovet av assistansersättning inte är rimlig ska den försäkrade få en motivering till varför Försäkringskassan inte delar hans eller hennes beskrivning. Motiveringen ska vara så tydlig att personen förstår vad Försäkringskassan grundar sin bedömning på. Han eller hon ska kunna bemöta Försäkringskassans bedömning, antingen i samband med en kommunicering innan beslutet fattas eller i samband med en begäran om omprövning eller ett eventuellt överklagande.

9.1 Behov av hjälp med grundläggande behov

9 a § första stycket LSS

Med personlig assistans enligt 9 § 2 avses personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med sin personliga hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (grundläggande behov).

För att ha rätt till assistansersättning krävs ett behov av hjälp med personlig hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller behov av annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (9 a § LSS). Dessa behov är de grundläggande behoven enligt LSS. Det är dock inte all hjälp med dessa behov som kan ge rätt till insatsen personlig assistans. Det man behöver veta är vad som ryms i begreppen, hur behovet avgränsas och i vilken utsträckning behovet av hjälp med grundläggande behov berättigar till insatsen personlig assistans. Det är därför nödvändigt att utreda och bedöma både vilka behov som finns och vilken hjälp som behövs, det vill säga vad assistenten behöver göra.

Aktiverings- och motiveringsinsatser ingår normalt inte i de grundläggande behoven. Undantag görs om det rör sig om aktiv tillsyn av övervakande karaktär. Påminnelser, praktiska instruktioner och liknande kan inte räknas till sådan kvalificerad tillsyn. (RÅ 2003 ref. 33 och där angivna rättsfall)

Annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den försäkrade kan endast komma ifråga för personer som har en psykisk funktionsnedsättning. Det klargjordes i HFD 2015 ref. 46. Om personen har en psykisk funktionsnedsättning, men behovet av hjälp av någon med ingående kunskaper inte är en följd av den psykiska funktionsnedsättningen, kan inte tid för sådan hjälp beaktas som grundläggande behov. För att ett behov av hjälp av någon med ingående kunskaper om personen ska kunna ses som ett grundläggande behov måste behovet av hjälp också kunna kopplas till de andra grundläggande behoven, det vill säga hjälp med personlig hygien, måltider, att klä av och på sig eller att kommunicera med andra (Domsnytt 2015:041). Läs mer i 9.1.2.

Behov av hjälp med de tre första grundläggande behoven personlig hygien, måltider och att klä av och på sig ska vara av en särskild karaktär (se RÅ 2009 ref. 57, Domsnytt 2010:33). Behoven ska vara mycket privata och känsliga för den personliga integriteten, där den funktionshindrade måste anses ha ett särskilt intresse av att kunna bestämma vem som ska ge sådan hjälp och hur den ska ges. All hjälp med till exempel måltider eller påklädning är inte av ett sådant kvalificerat slag. Behov av hjälp med de två övriga grundläggande behoven ställer krav på ingående kunskaper om den försäkrade (Rättsfallsöversikt Anser 2012:2).

Högsta förvaltningsdomstolen har sammanfattat rättsläget så att grundläggande behov handlar om högst basala behov och att det ska vara fråga om hjälp eller stöd av mycket privat karaktär. Hjälpbehoven ska uppfattas som mycket känsliga för den personliga integriteten. (HFD 2015 ref. 46, Domsnytt 2015:041, RÅ 2009 ref. 57 och HFD 2012 ref. 41)

Det räcker dock inte att hjälpen är av sådan karaktär, om den avser något annat än de uppräknade grundläggande behoven, och det räcker inte heller att hjälpen avser något av de grundläggande behoven om den inte är av mycket privat karaktär. En följd av detta är att behov av hjälp med personlig hygien, måltider, av- och påklädning, kommunikation och tillsyn kan bedömas antingen som grundläggande eller som annat personligt hjälpbehov, beroende på vilken karaktär hjälpbehovet har. Behovet kan också vara delvis ett grundläggande och delvis ett annat personligt behov, till exempel vid måltid där hjälp med att föra maten till munnen kan vara ett grundläggande behov medan hjälp med att duka fram kan vara ett annat personligt behov. Det finns inte något krav på att tid ska beviljas för det specifika grundläggande behovet för att få det beviljat som andra personliga behov (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2).

En sjukvårdande insats som utförs enligt HSL kan aldrig vara ett grundläggande behov enligt 9 a § första stycket LSS (51 kap. 5 § SFB). En sjukvårdande insats som utförs som egenvård sker inte med stöd av HSL. Egenvård som avser något av de grundläggande behoven som anges i 9 a § första stycket LSS kan beaktas inom ramen för bedömningen av hjälpbehovet (HFD 2018 ref. 21, Domsnytt 2018:007). Se även avsnitt 6.5.

Bedömningen av de grundläggande behoven ska göras i det enskilda fallet, särskilt utifrån vad som är rimligt i förhållande till den enskildes funktionsnedsättning (jfr FKRS 2017:02).

Vid prövning av rätten till assistansersättning ska dubbel assistans beaktas vid beräkningen av tiden för behov av personlig assistans för de grundläggande behoven (RÅ 2010 ref. 53).

9.1.1 Personlig hygien, måltider och av- och påklädning

Lagtexten definierar inte vad som ingår i respektive grundläggande behov. Av praxis framgår dock att det handlar om högst basala behov (HFD 2015 ref. 46). Det bör vara behov som språkligt sett ingår i respektive behov, till exempel tvätta sig, sköta toalettbehov, äta och dricka samt av- och påtagning av kläder.

Eftersom alla hjälpbehov med personlig hygien, måltider och av- och påklädning inte ses som hjälp med grundläggande behov, måste Försäkringskassan utreda vad den enskilde behöver hjälp med. Hjälp med de tre första grundläggande behoven består av praktisk hjälp i situationer där assistenten måste vara nära den försäkrade för att kunna hjälpa honom eller henne och där hjälpen är av mycket privat karaktär och uppfattas som mycket känslig för den personliga integriteten (jfr RÅ 2009 ref. 57 och HFD 2015 ref. 46). Det räcker inte att det finns ett behov av att ha en annan person närvarande för att aktivera och motivera eller påminna och ge instruktioner utan det ska röra sig om praktisk hjälp när det gäller dessa tre grundläggande behov.

Hjälp med förflyttning anses som huvudregel inte ingå i de grundläggande behoven (KRNJ 3361-09 och KRNSU 1789-09). Men i vissa situationer kan hjälp med förflyttningen ingå i beräkningen av de grundläggande behoven. Det som avgör om tiden ska bedömas som grundläggande hjälpbehov är om hjälpen med förflyttningen är en del av de grundläggande behoven och mycket privat och känslig för den personliga integriteten.

Personlig hygien

I personlig hygien ingår flera delbehov som i sig kan innehålla olika moment. Eftersom det inte finns någon enhetlig eller tydlig definition av begreppet personlig hygien har Försäkringskassan gjort ett rättsligt ställningstagande om vad som avses med personlig hygien.

- Det grundläggande behovet hjälp med personlig hygien handlar typiskt sett om att hålla sig ren och liknande behov. Det ska vara behov som man normalt inte avstår ifrån. Hjälpen måste dessutom vara av en särskild karaktär, som kännetecknas av att den är mycket privat och uppfattas som mycket känslig för den personliga integriteten.
- Hur ofta det grundläggande behovet personlig hygien behöver tillgodoses och hur lång tid det tar måste avgöras genom en bedömning i det enskilda fallet, särskilt utifrån vad som är rimligt i förhållande till den enskildes funktionsnedsättning. (FKRS 2017:02)

Hjälpbehoven rör sig alltså om behov som till exempel att tvätta sig, att sköta toalettbehov samt viss kroppsvård som tandborstning och att klippa naglarna. Det bör exempelvis inte handla om sminkning eftersom den inte syftar till att hålla sig ren. Hjälp med ett behov inom personlig hygien kan vara delvis ett grundläggande behov och delvis ett annat personligt behov, om personen till exempel vill tvätta sig och samtidigt bada varmt av annat skäl än att bli ren (jfr HFD 2012 ref. 41, Domsnytt 2012:110). (FKRS 2017:02)

När den enskilde vill att behovet ska utföras spelar inte någon roll. Den enskilde kan därför välja att duscha på morgonen eller på eftermiddagen, till exempel efter träning, för att hålla sig ren. Försäkringskassan måste dock bedöma hur ofta en person behöver duscha och hur lång tid det tar för att hålla sig ren. Om personen vill duscha fler gånger per dag eller under längre tid än vad Försäkringskassan bedömer behövs för att personen ska kunna hålla sig ren kan det överstigande behovet vara ett annat personligt behov. En bedömning ska göras i det enskilda fallet, särskilt utifrån vad som är rimligt i förhållande till den enskildes funktionsnedsättning. (FKRS 2017:02)

Hjälpen måste dessutom vara av en särskild karaktär, som kännetecknas av att den är mycket privat och uppfattas som mycket känslig för den personliga integriteten.

Det rör sig om praktisk hjälp med till exempel schamponering och att borsta tänderna (RÅ 2009 ref. 57). Även här ska en bedömning göras i det enskilda fallet utifrån hur hjälpen utförs, till exempel om det räcker att assistenten applicerar tandkräm på tandborsten eller om den enskilde dessutom behöver hjälp med själva borstningen av tänderna. (FKRS 2017:02)

Om man kan köpa hjälpen som en tjänst kan det indikera att hjälpen inte är mycket privat och integritetskänslig. Det kan till exempel röra sig om manikyr och pedikyr. (FKRS 2017:02)

Bedömning av tid

Normalt beaktas endast den tid assistenten måste hjälpa den försäkrade med de grundläggande behoven. Personlig hygien kan dock innefatta ett flertal olika moment och även förutsätta av- och påklädning. Det innebär att viss kortare tid kan uppstå mellan momenten, som till exempel mellan toalettbesök och att tvätta sig. Om momenten utförs i ett sammanhang och assistenten måste närvara och hjälpa till i badrummet när den försäkrade sköter sin personliga hygien kan hela situationen vara av en sådan karaktär att den betraktas som grundläggande behov. Det går inte att säga exakt vad som avses med ”en kortare tid”. Det får bedömas i det enskilda fallet med hänsyn till behovet av hjälp och vad assistenten måste göra.

Hjälp med måltider

Hjälp med måltider kan språkligt gälla allt från att bestämma vilken mat man ska äta, matlagning, duka fram och av mat, få mat på tallriken och hälla upp dryck, skära och dela maten och att inta måltiden.

HFD har i en dom (HFD 2018 ref. 21) klargjort vad som ingår i det grundläggande behovet måltid. Det avgörande är att kroppen tillförs den näring som behövs. Hur näringen intas är inte avgörande. Även andra sätt att tillgodose en persons näringsbehov än att föra mat till munnen kan alltså innefattas i begreppet måltid. (Domsnytt 2018:007).

För att hjälp med måltiden ska beaktas i bedömningen av de grundläggande behoven krävs dock att den försäkrade behöver hjälp med intagandet av måltiden (jfr prop. 1992/93:159 s. 64 och 174). Med det menas att den försäkrade behöver hjälp med att föra maten till munnen eller behöver hjälp med att få maten till munnen. Med hjälp att få maten till munnen avses att den försäkrade behöver en annan person som hjälper till genom att till exempel stödja hans eller hennes arm. Det kan exempelvis vara så att personen på grund av skakningar har svårt att föra maten till munnen eller lätt sticker sig på gaffeln.

Intagande av måltid kan också avse situationer när den försäkrade inte är fysiskt förhindrad att föra maten till munnen, men inte förstår att han eller hon ska göra det och därför måste matas (KRNJ 3650-10). Det kan exempelvis gälla personer med kognitiva funktionsnedsättningar och demenssjukdomar. I intagande av måltid ingår även att tugga och svälja maten och att hjälpa en person som har satt i halsen.

Övriga moment runt måltiden som hjälp med att laga mat, duka fram och av mat, att få mat på tallriken, att skära och dela mat anses inte vara hjälp med grundläggande behov (RÅ 2009 ref. 57). Dessa moment kan ingå i andra personliga behov, om det sammanlagda behovet av hjälp med de grundläggande behoven överstiger 20 timmar i veckan.

För det grundläggande behovet måltider är det den tid det tar att föra maten till munnen som ska ingå i beräkningen. Även den tid som personen behöver för att tugga och svälja maten och eventuellt få hjälp med att få upp mat som satts i halsen räknas med, om personen dessutom behöver hjälp med att få eller föra maten till munnen.

Vissa personer kan inte ta in föda genom munnen utan får det på annat sätt. Då finns det skäl att utreda om åtgärden ska bedömas som hälso- och sjukvård eller egenvård. Se avsnitt 6.5. Om åtgärden bedöms vara egenvård ska Försäkringskassan utreda vilka moment som avser det grundläggande behovet måltid.

Högsta förvaltningsdomstolen har i dom 2018 ref. 21 uttalat att näringstillförsel i form av sondmatning ingår i begreppet måltid och är ett grundläggande behov (Domsnytt 2018:007). Om sondmatningen utförs som egenvård ska Försäkringskassan bedöma vilken hjälp som är tillräckligt privat och integritetskänslig för att ge rätt till assistansersättning. En individuell bedömning ska alltid göras i det enskilda fallet.

Hjälp med på- och urkoppling samt justering av slangar är vanligen tillräckligt privat och integritetskänslig (FKRS 2018:04).

Själva matningen genom sond, det vill säga näringstillförseln, är dock typiskt sett inte tillräckligt privat och integritetskänslig. Det beror på att sondmatning utförs på ett annat sätt än matning genom munnen. Matning genom munnen innebär ett mycket nära samspel mellan den enskilde och assistenten. Motsvarande samspel förekommer vanligen inte vid sondmatning. (FKRS 2018:04)

Sondmatning kan dock i vissa fall förutsätta att assistenten övervakar matningen och därigenom den enskilde på ett så intensivt och närgånget sätt att matningen bör betraktas som tillräckligt privat och integritetskänslig. Sådan övervakning kan behövas av medicinska skäl när det finns en väsentligt förhöjd risk för att vätska och mat hamnar i luftstrupe och lungor (aspiration) med risk för allvarliga komplikationer om den enskilde inte själv kan påkalla hjälp. Det kan vara fallet för medvetandesänkta personer, sängbundna personer utan normal sväljreflex och personer med tendens till ventrikelretention (jfr Vårdhandboken). Det rör sig om en komplex medicinsk bedömning som bör göras i varje enskilt fall. (FKRS 2018:04)

Behovet av sådan övervakning bör vara en direkt följd av att assistenten sondmatar den enskilde. Det bör alltså inte vara fråga om tillsynsbehov som hade funnits även om assistenten inte hade sondmatat den enskilde. Det bör inte heller vara fråga om aktiv tillsyn av övervakande karaktär som förutsätter ingående kunskaper om den enskilde. (FKRS 2018:04)

Eftersom behovet av övervakning är en följd av den enskildes behov av näringstillförsel, spelar det inte någon roll om assistenten utför sondmatningen manuellt eller maskinellt. Vilken nivå av övervakning som behövs ska framgå av egenvårdsbedömningen eller annan medicinsk utredning i ärendet. (FKRS 2018:04)

Övervakningen är en del av hjälpen med måltiden, inte ett separat hjälpbehov. Vid bedömningen av vilken del av hjälpen med sondmatning som i det enskilda fallet ska ses som hjälp med det grundläggande behovet måltider behöver Försäkringskassan alltså bedöma om sondmatningen kräver sådan övervakning.

Läs mer

Läs mer i Försäkringskassans rättsliga ställningstagande Bedömning av hjälp med måltid i form av sondmatning (FKRS 2018:04).

Klä av och på sig

Klä av och på sig kan språkligt avse flera moment, till exempel att välja kläder, ta av och på klädesplagg och knäppning av knappar. Det är dock endast hjälp som är mycket privat och känslig för den personliga integriteten som ska ses som grundläggande behov.

Det grundläggande behovet att klä av och på sig avser att få på och av sig kläder. Hjälp med att ta av och på kläder som är närmast kroppen, som underkläder, tröja, kjol och byxor är i regel mycket privat och känslig för den personliga integriteten. Hjälp med att ta på och av vissa proteser kan också vara av sådan karaktär. Detta grundläggande behov är avgränsat till den konkreta situationen att få kläderna på och av sig. Det gäller oavsett när det sker på dygnet och oavsett sammanhanget.

Hjälp med att ta på och av sig ytterkläder och skor är normalt inte mycket privat och känsligt för den personliga integriteten eftersom man har kläder under. När det gäller personer med allvarlig smärtproblematik eller svårartad benskörhet kan behov av hjälp med ytterkläder betraktas som grundläggande behov eftersom hjälpen till följd av smärtan kan kännas som en kontakt in på bara kroppen (Domsnytt 2014:020). Den bedömningen måste göras i det enskilda fallet.

Hjälp med andra moment, till exempel klädvård och att plocka fram eller undan kläder anses alltså inte som grundläggande behov. Sådan hjälp kan räknas som andra personliga behov.

Metodstöd – bedömning av personlig assistans för de grundläggande behoven personlig hygien, på- och avklädning och måltider

För att hjälp med personlig hygien, att klä på och av sig eller måltider ska bedömas som ett grundläggande behov enligt 9 a § LSS är det flera förutsättningar som ska vara uppfyllda. I detta metodstöd beskrivs steg i bedömningen av om den hjälp som den försäkrade behöver är ett grundläggande behov. Det kan vara lämpligt att bedöma stegen i den ordning som de presenteras nedan men det är inget krav. Om du direkt kan konstatera att en eller flera förutsättningar inte är uppfyllda behöver du inte gå vidare och bedöma övriga steg, eftersom samtliga behöver vara uppfyllda.

Steg 1. Är personens behov av hjälp av praktisk karaktär?

Om behovet av hjälp med personlig hygien, på- och avklädning eller måltider inte är praktiskt men avser någon form av aktiv tillsyn av övervakande karaktär kan det i stället handla om det grundläggande behovet annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper. Läs mer i 9.1.2.

Steg 2. Är personens behov av hjälp en följd av en stor och varaktig funktionsnedsättning?

För att kunna svara på denna fråga behöver du göra en försäkringsmedicinsk analys för att konstatera om det finns en logisk koppling mellan personens behov av hjälp och personens diagnos, funktionsnedsättning och aktivitetsbegränsning. Läs mer i 7.5.

Steg 3. Är hjälpen en sjukvårdande insats enligt HSL eller egenvård?

Om insatsen är en hälso- och sjukvårdsåtgärd som sker enligt HSL kan den inte ingå i bedömningen av de grundläggande behoven. Om insatsen är bedömd som egenvård kan den däremot ingå i bedömningen av de grundläggande behoven.

Steg 4. I vilken utsträckning är hjälpen med ett grundläggande behov av tillräckligt privat och integritetskänslig karaktär för att berättiga till insatsen personlig assistans?

Om du bedömer att hjälpen inte är av tillräckligt privat och integritetskänslig karaktär kan du behöva ta ställning till om den avser ett annat personligt behov. Se avsnitt Andra personliga behov.

Om bedömningen gäller ett barn behöver du även få svar på frågan:

- Är det någon del av hjälpbehovet som ryms inom det som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter? Läs mer i 6.8.

9.1.2 Kommunikation och annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om den funktionshindrade

I Rättsfallsöversikt – personlig assistans (Anser 2012:2) behandlar Försäkringskassan samtliga domar mellan 1997 och 2011 från Högsta förvaltningsdomstolen (tidigare Regeringsrätten) som gäller behov av hjälp med kommunikation och annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om den försäkrade, samt kammarrättsdomar från 2010 och 2011 som gäller samma sak. Beskrivningen i rättsfallsöversikten inkluderar enbart de domar som gäller bedömningen av rätten till personlig assistans för dessa behov.

Sedan rättsfallsöversikten publicerades har en dom från Högsta förvaltningsdomstolen, HFD 2015 ref. 46, tydliggjort i vilka fall det kan finnas rätt till assistans för annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om personen. Försäkringskassan har tagit fram ett domsnytt och ett rättsligt ställningstagande med anledning av domen (Domsnytt 2015:041, FKRS 2015:07). Se avsnitt 9.1 och längre fram i detta avsnitt under rubriken Annan hjälp som förutsätter ingående kunskap.

Försäkringskassan har dessutom publicerat ännu ett domsnytt som förtydligar vad som avses med det grundläggande behovet annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om personen (Domsnytt 2016:017). Se längre fram i detta avsnitt under rubriken Annan hjälp som förutsätter ingående kunskap.

Kommunicera med andra

Ett grundläggande behov av assistans för att kunna kommunicera med andra innebär att personen med funktionsnedsättning behöver ha ytterligare en person, det vill säga den personliga assistenten, närvarande för att en kommunikation över huvud taget ska vara möjlig.

För att kommunikation ska bedömas som ett grundläggande hjälpbehov krävs att tre förutsättningar är uppfyllda. En annan person (den personliga assistenten) ska behöva

- kunskap om kommunikationsformen
- kunskap om funktionsnedsättningen
- särskild kunskap om personen med funktionsnedsättningen.

Hjälpen ska alltså avse något annat än enbart tolkhjälp. Det ska krävas särskild kunskap om personen för att kommunicera med honom eller henne, exempelvis hur han eller hon reagerar i olika situationer och på olika stimuli samt vad olika uttryck betyder. Särskild kunskap handlar om vad som krävs för att hjälpa personen att kommunicera med andra. Att en personlig relation kan underlätta och förbättra tolkningen påverkar inte bedömningen. (HFD 2018 ref. 44, Domsnytt 2018:010)

Syftet med det grundläggande hjälpbehovet kommunicera med andra är att möjliggöra för personen att både upprätthålla och skapa sociala kontakter med andra människor. Det behöver alltså inte vara visat att personen i dag har många sociala relationer, men man behöver ändå bedöma sannolikheten utifrån personens önskan att upprätthålla sociala relationer. En bedömning behöver alltså göras av personens behov av hjälp med kommunikation.

Behovet av personlig assistans för att kommunicera är liksom de övriga grundläggande behoven i lagtexten formulerat som ett eget fristående behov. I bedömningen av behov av personlig assistans för att kommunicera är det viktigt att utreda i vilka situationer behovet av hjälp med att kommunicera uppstår för att nå delaktighet i den avsedda situationen. Bedömningen måste därför ske utifrån personens individuella förutsättningar – att lämna och ta emot ett budskap såväl som mottagarens möjlighet att förstå och svara upp på budskapet.

I avsnitt 9.5 som handlar om beräkning, framgår det hur tiden för kommunikation som ett grundläggande behov ska beräknas om behovet uppkommer samtidigt som ett annat personligt behov, till exempel en fritidsaktivitet.

Kommunikation har i rättspraxis endast beviljats som ett grundläggande behov (Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2). Detta innebär dock inte att kommunikation inte kan beviljas som andra personliga behov, om förutsättningarna för det är uppfyllda, se avsnitt 9.2.

För att man ska kunna bedöma om behovet av hjälp med kommunikation är ett grundläggande behov behöver följande frågor vara besvarade:

- Vilken särskild kunskap behövs om personen som har svårt att kommunicera?
- Kan vem som helst förstå personen enbart genom att ha kunskap om funktionsnedsättningen och kommunikationsformen eller behövs en mer specifik kunskap om personen?
- Vilken specifik kunskap behövs om funktionsnedsättningen?
- Vilken specifik kunskap behövs om kommunikationssättet?
- I vilka situationer behöver personen hjälp med kommunikation?

Om bedömningen gäller ett barn behöver du även få svar på frågan:

- Är det någon del av hjälpbehovet som ryms inom det som en vårdnadshavare normalt ska tillgodose med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter?

Annan hjälp som förutsätter ingående kunskap

Som sägs i avsnitt 9.1 kan det femte grundläggande behovet – annan hjälp som förutsätter ingående kunskap om den funktionshindrade – endast bli aktuellt när personen har en psykisk funktionsnedsättning.

Det finns inte någon enhetlig definition av uttrycket ”psykisk funktionsnedsättning”. Försäkringskassan har därför gjort följande rättsliga ställningstagande om psykisk funktionsnedsättning vid bedömning av grundläggande behov.

Vid Försäkringskassans bedömning av det grundläggande behovet ”annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade” ska personer som har en nedsättning av någon av de psykiska funktionerna anses ha en psykisk funktionsnedsättning (9 a § lagen [1993:387] om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS).

Vad som avses med psykiska funktioner framgår av Socialstyrelsens version av WHO:s International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). Det finns en särskild barn- och ungdomsversion av ICF, som heter ICF-CY. I de delar som här är aktuella är innehållet dock detsamma.

Enligt 9 a § LSS ska funktionshindret som orsakar hjälpbehovet vara stort och varaktigt. Det innebär att den psykiska funktionsnedsättningen ska vara stor och varaktig.

En sjukdom som vanligtvis endast medför fysiska funktionsnedsättningar kan även medföra en nedsättning av en psykisk funktion. Det är därför inte möjligt att enbart utifrån en viss diagnos, sjukdom eller tillstånd bedöma om det finns en psykisk funktionsnedsättning eller inte. Nedsättningen i de psykiska funktionerna ska framgå av läkarutlåtandet. (FKRS 2015:07)

Annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper – aktiv tillsyn av övervakande karaktär som förutsätter ingående kunskaper

Av exemplen i förarbetena framgår att med annan hjälp avses så kallade kvalificerade motivations- och aktiveringsinsatser. När hjälpbehovet enbart gällt åtgärder för att aktivera och motivera personen, har hjälpen enligt rättspraxis inte ansetts avse de grundläggande behoven. Det har den däremot ansetts göra när personen, i huvudsak på grund av sitt psykiska tillstånd, krävt sådan aktiv tillsyn som närmast haft karaktären av övervakning. (RÅ 1997 ref. 23 I, RÅ 2000 not. 97, RÅ 2010 ref. 17 och RÅ 2003 ref. 33)

Med annan hjälp som förutsätter *ingående kunskaper* om den funktionshindrade menas enligt praxis *aktiv tillsyn av övervakande karaktär*. HFD har använt olika begrepp för att beskriva hur aktiv tillsynen måste vara, men Försäkringskassan bör endast använda ett begrepp: aktiv tillsyn av övervakande karaktär. Tillsynen ska vara kvalificerad och syfta till att

- förmå personen att själv utföra något av de andra grundläggande behoven (kvalificerade motivations- och aktiveringsinsatser) eller
- begränsa allvarliga konsekvenser av ett utåtagerande beteende (att egendom skadas eller att personen skadar sig själv eller andra). (Domsnytt 2016:017)

Aktiv tillsyn av övervakande karaktär med kvalificerade motivations- och aktiveringsinsatser syftar till att förmå personen att själv utföra något av de andra grundläggande behoven och det finns därigenom en koppling till de andra grundläggande behoven.

HFD har funnit att en kvinna med schizofreni har haft rätt till assistansersättning. Hon kunde, rent tekniskt, sköta sina basala behov, men hon kunde inte fullfölja påbörjade aktiviteter utan hjälp. Hon agerade oberäkneligt och irrationellt och behövde någon i sin närhet som förstod hur hon fungerade och som kunde avvärja faror. HFD konstaterade att kvinnan hade stort behov av praktisk hjälp i den dagliga livsföringen. Domstolen ansåg vidare att hennes behov av hjälp i huvudsak inte kunde anses bestå av sådana motivations- och aktiveringsinsatser som, enligt förarbetena till LASS, inte borde ge rätt till assistansersättning. Hon behövde också i viss omfattning sådan aktiv tillsyn som i praxis gav rätt till assistansersättning. Vidare fick det anses visat att den hjälp hon behövde förutsatte ingående kunskaper om henne. HFD beviljade därför kvinnan assistansersättning. (RÅ 2000 not. 97)

Att insatserna ska vara kvalificerade innebär att det inte är tillräckligt med allmänna motivations- och aktiveringsinsatser, till exempel påminnelser och praktiska instruktioner (RÅ 2003 ref. 33).

Aktiv tillsyn av övervakande karaktär för att begränsa allvarliga konsekvenser av ett utåtagerande beteende syftar till att begränsa främst skador på personen själv eller andra, men även skador på egendom. Avsaknad av insikt om vad som är farligt, oförutsägbarhet i beteendet, impulsstyrdhet, avsaknad av konsekvenstänkande och rymningsbenägenhet kan ha betydelse i bedömningen. Tillsynen har inte någon direkt koppling till något annat grundläggande behov. Om behovet av aktiv tillsyn av övervakande karaktär inte innefattar några kvalificerade motivations- och aktiveringsinsatser för att förmå personen att utföra något av de andra grundläggande behoven, utan endast är en följd av ett utåtagerande beteende krävs därför att det i princip finns ett behov av hjälp med det grundläggande behovet att kommunicera

med andra. Det krävs dock inte att personen beviljats eller ens sökt assistansersättning för kommunikation. Det avgörande är om han eller hon till följd av en psykisk funktionsnedsättning behöver hjälp med kommunikation som förutsätter att den personliga assistenten ska behöva kunskap om personen, funktionsnedsättningen och sättet att kommunicera. I denna bedömning ska inte heller behovet av kommunikation bedömas i förhållande till 51 kap. 6 § SFB.

Det är främst konsekvenserna av utebliven tillsyn, frekvensen på ingripandena och tillsynens karaktär som har betydelse för bedömningen av om det krävs aktiv tillsyn av övervakande karaktär. Det ska, utifrån person, situation, omgivning med mera, vara fråga om en tydlig risk för skada i det enskilda fallet. Behovet av aktiv tillsyn av övervakande karaktär kan därför vara begränsat till vissa situationer eller aktiviteter. Hjälpen ska innefatta frekventa ingripanden och kräva att assistenten är i personens omedelbara närhet och kan ingripa omedelbart. (Domsnytt 2016:017)

Konsekvenserna av utebliven tillsyn

För kvalificerade aktiverings- och motiveringsinsatser består de allvarliga konsekvenserna av utebliven tillsyn i att ett eller flera av de grundläggande behoven inte blir tillgodosett, till exempel att personen annars inte får i sig mat. För aktiv tillsyn på grund av ett utåtagerande beteende krävs en risk för att egendom skadas eller att personen skadar sig själv eller andra. Det måste finnas utredning som visar att det finns en sådan risk. En risk för att ett barn rivs eller nyps är inte en tillräckligt allvarlig konsekvens för att motivera tillsyn som grundläggande behov. Man kan säga att det, utifrån person, situation, omgivning med mera, ska vara fråga om en tydlig risk för skada i det enskilda fallet. (Rättsfallsöversikt – Personlig assistans Anser 2012:2 och Domsnytt 2016:017)

Frekvensen på ingripandena

För att det ska vara fråga om aktiv tillsyn av övervakande karaktär krävs att det behövs frekventa ingripanden från assistenten (RÅ 2010 ref. 17, där det var fråga om ständiga ingripanden i sådant syfte och RÅ 2000 not. 97 där personen ständigt behövde någon i sin närhet). Det krävs att risken uppstår med en viss frekvens, det vill säga att någon ofta behöver ingripa. Man kan även beakta om det går att förutse behovet av tillsyn och ingripanden, i vilken omfattning personen faktiskt utsätter sig för faror och om det till exempel inte behövs tillsyn i daglig verksamhet. Om det inte krävs frekventa ingripanden, utan snarare är fråga om att vara närvarande, är det inte fråga om aktiv tillsyn av övervakande karaktär. (Rättsfallsöversikt – Personlig assistans Anser 2012:2 och Domsnytt 2016:017)

Tillsynens karaktär

Tillsynen måste vara av kvalificerat slag. Motivations- och aktiveringsinsatser är inte ett grundläggande behov annat än i kvalificerade fall. Bakgrunden till sådana tillstånd kan vara en kombination av psykisk funktionsnedsättning och psykisk sjukdom. I förarbetena talas om ”vissa speciella fall”, till exempel där personen är helt ur stånd att själv klara sin hygien eller få i sig mat (1995/96:SoU15). Kvalificerade motivations- och aktiveringsinsatser kan innehålla viss praktisk hjälp och ska bedömas som annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper.

Om det är tillräckligt att någon är hos personen i hemmet har det bedömts inte vara behov av aktiv tillsyn av övervakande karaktär. För att tillsynen ska vara av övervakande karaktär måste konsekvenserna av utebliven tillsyn och frekvensen på ingripandena motivera att assistenten genast måste kunna uppmärksamma behov av och utföra omedelbara ingripanden. Assistenten måste därför hela tiden ha uppsikt över personen och vara i hans eller hennes omedelbara närhet. (Domsnytt 2016:017)

Ingående kunskaper

För att aktiv tillsyn av övervakande karaktär ska vara ett grundläggande behov måste det krävas att assistenten har ingående kunskaper om personen för att kunna utföra tillsynen. Varken lagtext eller förarbeten ger en tydlig definition av vad som avses med ingående kunskaper.

Redan av definitionen av assistans enligt 9 a § LSS framgår att med personlig assistans avses ett personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer. Ingående kunskaper handlar således om något *mer än*

- ett personligt utformat stöd
- personalkontinuitet
- kännedom om funktionshindret (jfr RÅ 2003 ref. 33).

Vid bedömningen av ingående kunskap kan man bland annat ta hänsyn till om det krävs personal med personspecifik kännedom. Om det räcker med adekvat utbildning om funktionsnedsättningen och om det räcker med att man får kunskap om personen och funktionsnedsättningen utifrån medicinsk dokumentation och adekvata säkerhetsåtgärder, kan det inte anses krävas ingående kunskaper om just den personen. (Domsnytt 2013:067)

För att tillsynen ska förutsätta ingående kunskaper om personen ska särskilda personspecifika kunskaper om personen och hur man måste förhålla sig till just honom eller henne vara nödvändiga för att syftet med tillsynen ska kunna uppnås. Sådana personspecifika kunskaper avser typiskt sett hur man ska kommunicera med och bemöta eller förhålla sig till personen (Domsnytt 2016:017)

HFD fann i en dom att en nioårig pojke med autism, XYY-syndrom och utvecklingsstörning hade rätt till personlig assistans enligt LSS. Pojken behövde aktiva hjälpinsatser vid personlig hygien, påklädning och fram- och bortplockning av mat. Han behövde också hjälp med kommunikation och på fritiden ledsagning och aktivering. Pojken behövde dessutom ständig tillsyn. Han kunde vara utåtagerande både mot sig själv och andra, han förstod inte faror och han var impulsstyrd. Det gick inte att lämna honom ensam utan det krävdes ständiga ingripanden. HFD ansåg att det krävdes kunskap om pojken, hans funktionshinder och hans kommunikationssätt för att kunna förstå vad han ville säga och hjälpa honom att uppfatta budskap som andra ville förmedla till honom. HFD fann därför att pojken behövde hjälp för att kommunicera med andra. Domstolen konstaterade att pojken behövde ständig tillsyn under den tid han var vaken och att han saknade insikt i vad som var farligt, han kunde till exempel springa rakt ut i trafiken. Han blev lätt frustrerad och reagerade då ofta med att bli aggressiv och destruktiv. Det gjorde att ständiga ingripanden krävdes för att hindra att hans reaktioner vändes mot honom själv, mot andra människor eller mot egendom. HFD fann därför att den aktiva tillsynen som pojken behövde förutsatte goda kunskaper om honom, bland annat på grund av hans kommunikationssvårigheter. Den utgjorde därför ett grundläggande behov. Med hänvisning till att pojken hade rätt till personlig assistans på grund av sitt behov av aktiv tillsyn och kommunikation kunde hänsyn tas också till pojkens behov av hjälp med andra personliga behov. Han hade därför rätt till personlig assistans för till exempel personlig hygien, av- och påklädning, och sådan tillsyn som inte kunde räknas som aktiv. (RÅ 2010 ref.17)

Allmänna kunskaper om och erfarenheter av hur man bör bemöta människor med olika sorters psykiska funktionsnedsättningar och vad som är motiverat ur ett medicinskt perspektiv vid till exempel krampanfall utgör inte ingående kunskaper om personen. Det krävs alltså att assistenten behöver tillbringa åtminstone längre tid tillsammans med personen för att skaffa sig sådana kunskaper än vad som normalt krävs för att kunna hjälpa en person med de grundläggande behoven. Eftersom hjälpen ska förutsätta ingående kunskaper om personen är det inte tillräckligt att sådana kunskaper vore till fördel – de måste vara nödvändiga. (Domsnytt 2016:017)

Eftersom personlig assistans enligt 9 a § LSS ges av ett begränsat antal personer och ingående kunskaper förutsätter större personkännedom än vid normal personalkontinuitet, kan normalt endast ett fåtal personliga assistenter samtidigt anses ha ingående kunskaper om personen.

HFD fann i en dom att en man med bristande minnesfunktioner och orientering inte hade rätt till assistansersättning. Mannens behov av hjälp och vägledning var av relativt kontinuerlig art, eftersom han mycket snabbt glömde vad som sagts till honom och vad han gjort. Det kunde dock inte anses vara fråga om ett behov av sådan aktiv tillsyn som var av övervakande karaktär. Även om det med hänsyn till hans bristande minnesfunktioner var påkallat med en personalkontinuitet i den hjälp han fick och en kännedom om hans funktionshinder, kunde det ändå inte anses att hjälpen måste ges av ett begränsat antal personer och att den förutsatte ingående kunskaper om honom. Behovet av personlig assistans översteg därför inte i genomsnitt 20 timmar per vecka. (RÅ 2003 ref. 33)

Genom HFD 2010 ref. 17 blev det klarlagt att tillsyn också kan anses ingå i andra personliga behov vid beräkningen av assistansersättning. Om det alltså inte krävs ingående kunskaper om personen, kan den aktiva tillsynen av övervakande karaktär i stället bedömas som ett annat personligt behov, se Domsnytt 2013:067. Detta gäller för båda formerna av aktiv tillsyn av övervakande karaktär.

Metodstöd – bedömning av annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper

Flera faktorer behöver vägas samman för att du ska kunna konstatera om personen behöver hjälp med det grundläggande behovet annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper. För att kunna bedöma detta behöver du svara på nedanstående frågor. Eftersom en förutsättning för att bevilja annan hjälp som förutsätter ingående kunskap är att det finns en psykisk funktionsnedsättning ska du börja med att bedöma om det finns en sådan nedsättning och om den är stor och varaktig. Bedömningen ska göras utifrån de medicinska underlagen i ärendet. För att personen ska kunna beviljas assistansersättning för detta grundläggande behov behöver svaret på samtliga frågor vara ja.

- Har personen en stor och varaktig psykisk funktionsnedsättning?
- Behöver personen hjälp av någon med ingående kunskaper om honom eller henne?
- Finns det en koppling mellan behovet av hjälp av någon med ingående kunskaper och något av de övriga grundläggande behoven, det vill säga hjälp med personlig hygien, måltider, att klä av och på sig eller att kommunicera?
- Är behovet av hjälp en följd av den psykiska funktionsnedsättningen?

Om svaret på någon av frågorna är ”nej” kan ”annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade” inte beaktas vid bedömningen av om de grundläggande behoven uppgår till mer än 20 timmar per vecka.

Att ta ställning till i bedömningen

Nedan följer att antal frågor som du kan behöva få svar på för att kunna göra din bedömning enligt punkterna ovan. Det finns ingen inbördes ordning mellan frågorna eller mellan rubrikerna annat än vad gäller psykisk funktionsnedsättning, eftersom det är en förutsättning för att den hjälp som personen behöver ska kunna bedömas höra till annan hjälp som förutsätter ingående kunskap. Frågorna är inte uttömmande och det kan uppkomma fler frågor.

När bedömningen gäller ett barn behöver du alltid ställa dig frågan:

- Tillgodoses hela eller delar av hjälpbehovet genom normalt föräldraansvar?
- I vilka situationer omfattas hjälpbehovet av föräldraansvar?

Se avsnitt 6.5.3 om föräldraansvar

Psykisk funktionsnedsättning

- Har personen en stor och varaktig psykisk funktionsnedsättning?
- Är behovet av hjälp en följd av den psykiska funktionsnedsättningen?

Aktiv tillsyn av övervakande karaktär

- Varför behöver personen aktiv tillsyn av övervakande karaktär?
  - För att förmå personen att själv utföra något av de andra grundläggande behoven?
  - För att begränsa allvarliga konsekvenser av ett utåtagerande beteende?
- Vad blir konsekvensen för personen om han eller hon inte har en personlig assistent som utövar aktiv tillsyn av övervakande karaktär?
  - I samband med något av de andra grundläggande behoven?
  - I samband med utåtagerande beteende?
- I vilka situationer eller sammanhang behöver personen aktiv tillsyn av övervakande karaktär?
  - Kan det vara skillnad i okänd miljö eller van hemmiljö?
  - Hur ser till exempel behovet ut när personen vistas i andra verksamheter, som till exempel skola, daglig verksamhet och korttidsvistelse?
- Med vilken frekvens behöver assistenten ingripa?
- Är det möjligt att förutse behov av tillsyn och ingripande? Hur går det till? Vad gör den som hjälper personen då?
- Vad blir följden av om assistenten inte hela tiden har uppsikt över personen och är i hans eller hennes omedelbara närhet?
- Är det tillräckligt att assistenten endast finns hos personen utan att behöva ingripa?
- På vilket sätt behöver assistenten ingripa?

Koppling till ett annat grundläggande behov

- Vilken koppling finns mellan behovet av aktiv tillsyn av övervakande karaktär och något av de övriga grundläggande behoven, det vill säga hjälp med personlig hygien, måltider, att klä av och på sig eller kommunikation?

Om kopplingen är till det grundläggande behovet kommunikation behöver du ta ställning till om personen behöver hjälp med kommunikation även i de fall det inte har varit aktuellt att pröva detta. Det är behovet av hjälp med det grundläggande behovet kommunikation som är det avgörande och inte om behovet ska tillgodoses av assistansersättning eller tillgodoses på annat sätt. Det innebär att när bedömningen gäller ett barn ska du i denna del av bedömningen inte ta hänsyn till om behovet av hjälp med kommunikation omfattas av normalt föräldraansvar.

Ingående kunskaper

- Vilken kunskap behöver den som hjälper personen ha för att hjälpa?
  - Är det tillräckligt med allmänna kunskaper om och erfarenheter av hur man bör bemöta människor med olika sorters psykiska funktionsnedsättningar och vad som är motiverat ur ett medicinskt perspektiv för att kunna utföra tillsynen?
  - Förutsätter tillsynen personspecifika kunskaper om personen och hur man måste förhålla sig till just honom eller henne? Vilka och varför?
- Vad blir konsekvensen om man inte har den specifika kunskapen om personen?
- På vilket sätt får assistenten den ingående kunskapen om personen?
  - Kan assistenten få kunskap om personen och funktionsnedsättningen genom inläsning av medicinsk dokumentation och adekvata säkerhetsåtgärder?
  - Behöver en assistent tillbringa längre tid tillsammans med den försäkrade för att skaffa sig tillräckliga kunskaper för att kunna utföra tillsynen?
- Om personen redan är beviljad assistansersättning kan du även ta reda på hur behovet av hjälp tillgodoses när ordinarie assistenter inte kan göra det.

9.2 Andra personliga behov

9 a § andra stycket LSS

Den som har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov har även rätt till insats enligt 9 § 2 för andra personliga behov om behoven inte tillgodoses på annat sätt. Personlig assistans för andra personliga behov avser även

1. tid under den enskildes dygnsvila när en assistent behöver vara tillgänglig i väntan på att den enskilde behöver hjälp utan att det är fråga om tillsyn (väntetid),

2. tid under den enskildes dygnsvila när en assistent i stället behöver finnas till förfogande på annan plats i väntan på att den enskilde behöver hjälp (beredskap), och

3. tid när en assistent behöver vara närvarande i samband med en aktivitet utanför den enskildes hem på grund av att ett hjälpbehov kan förväntas uppstå.

I vilka situationer ska assistans ges?

Den som har rätt till assistansersättning för sina grundläggande behov har även rätt till assistansersättning för andra personliga behov om behoven inte tillgodoses på annat sätt (9 a § andra stycket LSS och 51 kap. 3 § SFB). Det är alltså först när Försäkringskassan konstaterat att den försäkrade behöver personlig assistans för sina grundläggande behov i den omfattningen att det finns rätt till assistansersättning som det är aktuellt att bedöma om det finns rätt till personlig assistans för andra personliga behov.

I lagtexten anges inget om vilka typer av behov eller hjälpinsatser som är *andra personliga behov*. Av förarbetena till LSS anges att personlig assistans ska vara förbehållen krävande eller i olika avseenden komplicerade situationer, i regel av mycket personlig karaktär. Det angavs att avgörande för rätt till denna form av stöd bör vara att den enskilde behöver personlig hjälp för att klara sin hygien, för att klä av och på sig, för att inta måltider eller för att kommunicera med andra. Assistans ska

därutöver också kunna ges i andra situationer där den funktionshindrade behöver kvalificerad hjälp och som ingår i det dagliga livet, till exempel om personen behöver hjälp för att komma ut i samhället, för att studera, för att delta i daglig verksamhet eller för att få eller behålla ett arbete (prop. 1992/93:159 s. 64). När dessa förarbeten skrevs var behoven inte uppdelande i grundläggande och andra personliga behov. Genom ett senare förarbetsuttalande kan man förstå att även andra personliga behov enligt 9 a § andra stycket LSS handlar om kvalificerad hjälp (jfr bet.1995/95 SoU:15 s. 12).

Högsta förvaltningsdomstolen har uttalat att inte alla personliga behov ger rätt till personlig assistans enligt bestämmelsen i 9 a § andra stycket LSS. Det särskilda stöd som den funktionshindrade behöver ska också i någon mening vara kvalificerat för att grunda en rätt till personlig assistans enligt bestämmelsen. Detta krav får anses innefatta att den personliga assistentens insats ska ha en direkt och konkret koppling till ett individuellt behov av hjälp i det dagliga livet. (HFD 2017 ref. 27 och Domsnytt 2018:005)

Efter domen har lagstiftaren gjort ett tillägg av tre punkter till 9 a § andra stycket LSS och reglerat vissa situationer som ska anses vara assistans för andra personliga behov trots att assistentens insats inte kan betecknas som kvalificerad på det sätt som annars krävs för sådana behov (jfr HFD 2017 ref. 27) (prop. 2017/18:78 s. 28).

Tillgodoses behoven på annat sätt?

För att en viss insats ska kunna nekas på grund av att behovet tillgodoses på annat sätt, ska behovet också faktiskt tillgodoses på något annat sätt (prop. 1992/93:159 s. 172). Det räcker inte att behoven *kan* tillgodoses på annat sätt.

Behov som tillgodoses på annat sätt, till exempel genom annan samhällsinsats eller genom makars gemensamma ansvar för varandra, kan inte ingå i bedömningen av andra personliga behov (7 § LSS). En vän eller en kollega som följer med den assistansberättigade på en aktivitet bör inte anses vara någon ”annan” som ska tillgodose den assistansberättigades behov (prop. 2017/18:78 s. 29 f.).

Sjukvårdande insatser enligt HSL kan inte ingå i bedömningen av andra personliga behov och inte heller hjälpbehov som ska tillgodoses enligt föräldrabalken (51 kap. 5 och 6 §§ SFB).

När ska hjälpen anses vara kvalificerad?

Redan av definitionen av personlig assistans i 9 a § första stycket LSS framgår det att ett hjälpbehov ska vara en följd av funktionsnedsättningen. Det ska alltså vara ett sådant hjälpbehov som inte vem som helst har, utan som uppkommer just på grund av personens funktionsnedsättning. Om även personer utan funktionsnedsättningar vanligtvis tar hjälp av någon annan för att tillgodose behovet eller om behovet av hjälp uppkommer av någon annan anledning än funktionsnedsättningen, talar det för att behovet inte är ett sådant behov som kan ge rätt till personlig assistans. Även personer utan funktionsnedsättning kan till exempel ta hjälp av andra för att klippa håret.

Av HFD 2017 ref. 27 kan utläsas att för att avgöra om hjälpen är kvalificerad ska avgörande vikt inte bara läggas vid att assistenten hjälper den enskilde utan också *hur* assistenten hjälper honom eller henne. Det finns alltså ett tydligt fokus på att hjälpen ska avse personen med funktionsnedsättning, vilket även uttrycket andra *personliga* behov indikerar. Detta ligger i linje med och utvecklar resonemanget i förarbetena om att uppgifter som inte utförs tillsammans med personen, som ett led i det personliga stödet till honom eller henne, inte ger rätt till personlig assistans. Det krävs att den enskilde genom sin närvaro påverkar insatsens utförande (jfr prop. 1992/93:159 s. 175 f. och 3 § förordningen [1993:1091]). Att hjälpen i någon mening ska vara kvalificerad innebär dock inte att den måste vara svår att utföra.

Tillsyn som andra personliga behov är en kvalificerad hjälpinsats som har utvecklats i rättspraxis (jfr HFD 2017 ref. 27). Av Högsta förvaltningsdomstolens dom i RÅ 2010 ref. 17 framgår att tillsyn kan ingå i bedömningen av andra personliga behov. I de kammarrättsdomar som meddelats efter RÅ 2010 ref 17 har det varit fråga om tillsyn som andra personliga behov när den försäkrades funktionsnedsättning inneburit att någon behöver ha tillsyn över den försäkrade därför att skadliga situationer kan uppstå för den försäkrade själv eller andra (RÅ 2010 ref. 17, KRNS 4203-09, KRNG 422-10, 6340-10, KRNG 2753-10, KRNJ 3237-10 och Rättsfallsöversikt – personlig assistans Anser 2012:2).

Av domarna följer att för att assistansersättning ska kunna beviljas för tillsyn i form av andra personliga behov behöver funktionsnedsättningen också vara sådan att det finns behov av att den personliga assistenten kan se den försäkrade eller i vart fall befinna sig på hörbart avstånd. Aktiv tillsyn av övervakande karaktär som inte kräver ingående kunskap om den enskilde och funktionsnedsättningen är tillsyn som ett annat personligt behov (Domsnytt 2013:067).

Andra personliga behov som inte kräver en kvalificerad hjälpinsats

I 9 a § andra stycket LSS anges vissa situationer som är andra personliga behov trots att assistentens insats inte är kvalificerad på det sättet som annars krävs för sådana behov (jfr HFD 2017 ref. 27). Assistentens insats består i dessa fall av närvaro eller tillgänglighet för att kunna gripa in om ett hjälpbehov skulle uppstå (jfr prop. 2017/18:78 s. 28 f.). Situationerna anges i tre punkter och är

- Tid under dygnsvila (väntetid)
  Om den försäkrade under sin dygnsvila behöver en assistent tillgänglig i väntan på att personen behöver hjälp, utan att det är fråga om tillsyn, kan personlig assistans lämnas för denna tid (väntetid). Kravet på tillgänglighet innebär att assistenten ska befinna sig på den plats där den enskilde utövar sin dygnsvila, vilket i normalfallet är den enskildes hem. Det innebär dock inte att assistenten måste befinna sig i samma rum som den enskilde. Väntetid avser tillgänglighet. Detta ska skiljas från assistans i form av s.k. tillsyn (prop. 2017/18:78 s. 29). Se avsnitt 9.5.4 för beräkning av assistanstimmar för väntetid.
- Tid under dygnsvila (beredskap)
  Med beredskap avses att assistenten under den enskildes dygnsvila finns till förfogande på en annan plats än den enskilde i väntan på att den enskilde behöver hjälp. Assistenten kan till exempel befinna sig i sitt eget hem (prop. 2017/18:78 s. 29). Se avsnitt 9.5.4 för beräkning av assistanstimmar för beredskap.
- Aktiviteter utanför den enskildes hem
  Vid aktiviteter utanför den enskildes hem kan personlig assistans beviljas för hela aktiviteten, inte bara för preciserade hjälpbehov (grundläggande eller andra personliga behov) i samband med aktiviteten. Assistenten ska behöva vara närvarande under hela aktiviteten på grund av att ett hjälpbehov kan förväntas uppstå. Det är alltså situationer där det inte skulle vara möjligt för den enskilde att utöva aktiviteten om inte assistans beviljades för hela aktiviteten. Med närvarande innebär i detta sammanhang inte nödvändigtvis att assistenten befinner sig i den enskildes omedelbara närhet. Vid till exempel ett sammanträde kan den personliga assistenten ibland av sekretesskäl inte vara i samma rum som den enskilde. Det får då anses vara tillräckligt att assistenten befinner sig strax utanför rummet så att den enskilde snabbt kan kalla på hjälp vid behov. (Prop. 2017/18:78 s. 29)

Bestämmelsen reglerar rätten till personlig assistans vid aktiviteter ”utanför den enskildes hem”. Den ska inte ses som en inskränkning av rätten till personlig assistans i samband med regelbundna aktiviteter i samhället såsom arbete, arbetsträning eller studier (jfr prop. 1992/93:159 s. 64 och 2017/2018:78 s. 14).

Begreppet hem innebär en plats där den enskilde regelmässigt tillbringar sin dygnsvila. Detta bör bedömas med ledning av bestämmelsen i 7 § andra stycket folkbokföringslagen (1991:481). Enligt denna bestämmelse ska en person anses regelmässigt tillbringa sin dygnsvila på en fastighet där han eller hon under sin normala livsföring tillbringar dygnsvilan minst en gång i veckan eller i samma omfattning men med en annan förläggning i tiden. En enskild kan alltså i vissa fall bedömas ha fler än ett hem, t.ex. vid växelvis boende. (Prop. 2017/18:78 s. 14)

Bestämmelsen tar sikte på behov av assistans i samband med en aktivitet, vilket även inbegriper resor till och från aktiviteten. Om ett hjälpbehov kan förväntas uppstå under resan, ska alltså personlig assistans beviljas även för övrig restid. (Prop. 2017/18:78 s. 30). Det innebär att även tiden mellan preciserade hjälpbehov under en resa till och från en aktivitet bör berättiga till personlig assistans (prop. 2017/18:78 s. 15 f).

Utöver de tre situationer som särskilt beskrivs i 9 a § andra stycket 1–3 LSS kan personlig assistans för andra personliga behov inte beviljas för tid mellan kvalificerade hjälpinsatser.

En grundförutsättning för väntetid, beredskap och aktiviteter utanför hemmet är alltså att det först har konstaterats att den försäkrade har behov av assistans för grundläggande behov eller för ett annat personligt behov som förutsätter en kvalificerad hjälpinsats. Det är först därefter som det kan bli aktuellt att tillämpa någon av de tre punkterna som beskrivs i 9 a § LSS andra stycket. Vid bedömningen om det finns rätt till assistansersättning för dessa situationer gäller precis som för andra personliga behov att rätten till finns om behovet inte tillgodoses på annat sätt samt att förutsättningarna för rätten till assistansersättning i övrigt är uppfyllda, se avsnitt 6.1.

Metodstöd – bedömning av personlig assistans för andra personliga behov som förutsätter en kvalificerad hjälpinsats

Steg 1. Är hjälpbehovet en följd av den försäkrades funktionsnedsättning?

Gör en försäkringsmedicinsk analys för att bedöma om det finns en logisk koppling mellan diagnos, funktionsnedsättning och aktivitetsbegränsning. Om bedömningen gäller tillsyn som andra personliga behov ska det på grund av den försäkrades funktionsnedsättning finnas risk för att skadliga situationer uppstår för personen själv eller andra.

Steg 2. Ges hjälpen på ett sätt som har en direkt och konkret koppling till den försäkrades individuella behov?

I detta ligger att bedöma *hur* assistenten hjälper personen. Du behöver också bedöma om hjälpen påverkas på något sätt av att den försäkrade är närvarande och om så är fallet på vilket sätt. Om assistenten gör samma sak oavsett om personen är närvarande eller inte så är hjälpen inte så kvalificerad att den kan ge rätt till assistansersättning.

Om bedömningen gäller tillsyn som andra personliga behov behöver du i detta steg bedöma om assistenten behöver kunna uppmärksamma skadliga situationer och kunna ingripa och vidta åtgärder.

Om du har bedömt att den försäkrade har ett behov eller behöver en hjälpinsats som är andra personliga behov enligt 9 a § LSS andra stycket som förutsätter att hjälpen betecknas som kvalificerad ska du gå vidare och ta ställning till övriga förutsättningar som påverkar om och i vilken omfattning som assistansersättning kan beviljas för andra personliga behov. Se avsnitt 6.11.

Metodstöd – bedömning av personlig assistans för andra personliga behov som inte kräver en kvalificerad hjälpinsats

För att kunna bedöma om det finns rätt till personlig assistans för *väntetid eller beredskap* under dygnsvilan behöver du ta ställning till följande:

Steg 1. Finns det behov av assistans för hjälp med grundläggande behov eller andra personliga behov (som förutsätter en kvalificerad hjälpinsats) under dygnsvilan?

Steg 2. Behöver i så fall assistenten finnas tillgänglig på den plats där den försäkrade tillbringar sin dygnsvila eller någon annanstans i väntan på att ett sådant hjälpbehov ska uppstå?

För att kunna bedöma om det finns rätt till personlig assistans i samband med *en aktivitet utanför den enskildes hem* på grund av att ett hjälpbehov kan förväntas uppstå, behöver du ta ställning till följande:

Steg 1. Finns det behov av personlig assistans för hjälp med grundläggande behov eller andra personliga behov (som förutsätter en kvalificerad hjälpinsats) under aktiviteten?

Steg 2. Behöver i så fall assistenten vara närvarande under hela aktiviteten i väntan på att ett sådant hjälpbehov ska uppstå?

9.3 Dubbel assistans

9 a § tredje stycket LSS

Den som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bidrag enligt lagen (2018:222) om bostadsanpassningsbidrag eller hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), har utretts.

Behovet av dubbel assistans kan uppstå både för grundläggande behov och för andra personliga behov. Det är individens behov av dubbel assistans som är avgörande för om dubbla timmar kan beviljas. Försäkringskassan måste göra en individuell bedömning i varje enskilt fall. Det kan ibland behövas hjälp av flera assistenter samtidigt. När en person vistas i miljöer där det är nödvändigt med mänsklig lyfthjälp, kan två personer behövas för att ge assistans. Detta kan inträffa under resor, när man bor utanför hemmet, vid deltagande i fritids- och träningsaktiviteter etc. Ytterligare exempel på situationer som kan kräva dubbel assistans är rörelseträning för personer med stora rörelsehinder.

Behov som kan härledas till assistenten eller anordnaren ingår inte i bedömningen av rätten till assistansersättning: det är endast den försäkrades behov som är styrande. Assistenternas arbetsmiljö är därför inte skäl att bevilja dubbel assistans. Försäkringskassan ska inte heller ta hänsyn till assistenternas schema eller deras behov av att kunna lägga ett schema.

En försäkrad som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bidrag enligt lagen om bostadsanpassningsbidrag eller hjälpmedel enligt HSL, har utretts (9 a § tredje LSS).

Behovet av hjälp av en extra assistent bör vid till exempel skötsel av hygien och vid av- och påklädning i vissa fall kunna underlättas genom att en lyft installeras i bostaden. Det bör kunna krävas av den enskilde att denne undersökt och övervägt alternativa lösningar för behoven av dubbel assistans. Även om han eller hon finner att behovet kan tillgodoses exempelvis genom bostadsanpassning, bör det även

fortsättningsvis stå fritt för honom eller henne att välja att ansöka om dubbel assistans i stället. Det bör alltså räcka med att de alternativa lösningarna har utretts. (Prop. 2009/10:176 s. 57)

Att möjligheterna ska ha utretts innebär att beslut om bostadsanpassning och en bedömning av en arbetsterapeut eller motsvarande utredning ska bifogas en ansökan om dubbel assistans. Så snart en utredning har presenterats av den enskilde ska han eller hon ha rätt till dubbel assistans om övriga villkor är uppfyllda, även om det finns möjlighet att tillgodose behovet på annat sätt, till exempel genom beviljade hjälpmedel så länge hjälpmedlen inte rent faktiskt är installerade. Den som redan tagit reda på sina möjligheter i dessa avseenden behöver inte på nytt undersöka förutsättningarna, utan kan bifoga de beslut eller den utredning som redan finns. Om bostadsanpassningsbidrag över huvud taget inte är aktuellt får möjligheterna anses utredda redan med ett sådant konstaterande (Prop. 2009/10:176 s. 75)

Om den försäkrade fått tillgång till hjälpmedel eller bostadsanpassning och får sina behov tillgodosedda på så sätt, har han eller hon inte rätt till dubbel assistans. (51 kap. 2 § SFB och 7 § LSS)

Läs mer om bostadsanpassning och hjälpmedel under avsnitt 10.9.

Försäkringskassan är skyldig att informera och vägleda den försäkrade om vilken utredning som krävs och möjligheter han eller hon har att få sina hjälpbehov tillgodosedda genom hjälpmedel, bostadsanpassning eller rätt till två eller fler assistenter. Det är viktigt att det sker redan när utredningen börjar.

Utredningen ska svara på följande frågor:

- Har möjligheten att anpassa personens bostad utretts (gäller ordinarie bostad och eventuellt fritidsboende)?
- Har möjligheten att anpassa personens arbetsplats utretts?
- Vilken bostadsanpassning har eller kommer personen att få?
- Har möjligheten till hjälpmedel utretts?
- Vilka hjälpmedel har eller kommer personen att få?

För att utreda behovet av dubbel assistans är det viktigt att ta ställning till

- i vilka situationer personen behöver dubbel assistans
- varför personen behöver dubbel assistans
- när personen behöver dubbel assistans
- i vilken omfattning personen behöver dubbel assistans.

Behovet av dubbel assistans kan infalla både vid vissa avgränsade moment och under längre perioder. En given förutsättning i utredningen av dubbel assistans är att det redan finns en assistent. Beräkningen av den dubbla assistansen avser därför i normalfallet endast de moment där den dubbla assistansen behövs. Momenten däremellan ingår som regel inte i beräkningen av den dubbla assistansen. Det är således huvudsakligen endast tiden för den andra assistentens faktiska insatser som beaktas. Undantag kan göras vid allvarliga hälsorisker, se KRNS 2398-08 nedan.

Exempel

Judith behöver på grund av sin funktionsnedsättning dubbel assistans när hon ska duscha och utföra den dagliga träning som hon behöver för att bibehålla funktionsförmågan. Judith duschar en gång om dagen. Utredningen visar att det tar cirka 30 minuter per gång. Hon tränar varje dag och det tar cirka en timme per gång. Av den totala tiden, 1 timme och

30 minuter, framkommer det att det dubbla behovet vid duschning är begränsat till 15 minuter och vid träning till 20 minuter. Försäkringskassan beviljar dubbel assistans med totalt 35 minuter per dag.

HFD har i en dom om dubbel assistans gjort samma bedömning som kammarrätten. Kammarrätten fann med åberopande av bl.a. förarbetsuttalanden att det vid fastställande av assistansersättning kan tas hänsyn till dubbel bemanning. Därför saknas enligt kammarrätten skäl för att inte tillämpa motsvarande synsätt även vid uträknande av om de grundläggande behoven uppgår till 20 timmar (RÅ 2010 ref 53). I och med HFDs dom är det klarlagt att vid beräkningen av tid för de grundläggande behoven ska hänsyn tas till behov av dubbel bemanning.

Kammarrätten fann i en dom att en kvinna inte kunde beviljas mer än de 7,5 timmes dubbel assistans under dagtid som Försäkringskassan beviljat. Hon menade att hennes behov inträffade slumpvis under den vakna delen av dygnet. Av intyg framgick även att hon lätt kunde drabbas av stressutlösta epilepsianfall där hon behövde hjälp av två personer. Kvinnan hade yrkat 15 timmar per dag. Kammarrätten anförde att beräkningen av tid för dubbel assistans i normalfallet ska utgå från den tid det tar att utföra en aktiv insats, utan att hänsyn tas till omständigheter som hänför sig till assistenten, schemaläggningsproblem och liknande. Domstolen anförde vidare att undantag kunde göras i fall då hjälpbehovet var av sådan art att det var förenat med allvarliga hälsorisker att medge dubbel assistans endast för den tid det tog att utföra aktiva insatser. Utredningen i målet gav enlig kammarrättens mening inte stöd för att sådana allvarliga hälsorisker förelåg i kvinnans fall. Prövningen skulle därför göras utifrån den faktiska tid som det tog att utföra de aktiva insatser som kvinnan var i behov av. I domskälen jämförde kammarrätten med KRNS 3219-08. I den domen instämde kammarrätten med länsrättens bedömning. Länsrätten fann att en man var i behov av dubbel assistans under all vaken tid samt två timmar under natten. Detta med hänsyn till att hans epilepsi var av kontinuerligt, omfattande och samtidigt helt oförutsägbart slag och att han vid anfall krävde snabba insatser för att inte skadas. (KRNS 2398-08)

Nedanstående dom ger exempel på särskilda omständigheter, livräddande insatser, som domstolen tagit hänsyn till för att bevilja dubbel assistans.

Kammarrätten fann i en dom att en kvinna behövde hjälp av två assistenter under hela tiden vid måltider eftersom kvinnan hade mycket lätt för att sätta i halsen. Det behövdes också två assistenter under en timme efter måltidens slut eftersom kvinnan fick upp mat under denna tid och kunde sätta i halsen. När så skedde hade man en till två minuter på sig för livräddande insatser. Man måste vara två personer eftersom kvinnan då reflexmässigt kastade sig på rygg. Kvinnan vägde 75 kg och var stark. En person måste hålla henne upprätt och en person frilägga hennes luftvägar från de mycket stora mängder segt slem som snabbt bildades. Kammarrätten godtog tre timmars dubbel assistans i samband med måltider på grund av kvävningsrisken. (KRNG 4738-01)

När man beräknar de grundläggande behoven ska hänsyn tas till om dubbel assistans behövs (jfr RÅ 2010 ref 53). Naturligtvis gäller samma sak vid beräkning av andra personliga behov.

9.4 Beviljandeperiod

Assistansersättning ska beviljas för ett visst antal timmar per vecka, månad eller längre tid, dock längst sex månader, när personen behöver personlig assistans för sin dagliga livsföring (beviljade assistanstimmar) (51 kap. 9 § SFB).

När Försäkringskassan beviljar assistanstimmar för en beviljandeperiod enligt 51 kap. 9 § socialförsäkringsbalken, ska perioden räknas från och med ingången av den första månaden som assistansersättning betalas ut för (1 § föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

När Försäkringskassan har bedömt att det finns rätt till assistansersättning ska också beviljandeperioden fastställas. Beviljandeperioden är alltid kopplad till en bedömning av behovet av personlig assistans. En beviljandeperiod fastställs därför enbart i samband med ett beslut om rätten till assistansersättning.

I samband med att en beviljandeperiod ska fastställas kan Försäkringskassan också ta hänsyn till om personen framför önskemål om en särskild förläggning i almanackan av perioderna. Om en person har önskemål om att perioderna löpande ska vara till exempel halvårsvis kan en kortare period beviljas för att därefter komma i fas med de löpande beviljandeperioderna.

När en person är beviljad assistansersättning är det inte möjligt att ändra perioderna under tid med ersättning. Det kan bara göras i samband med ett beslut om rätten till assistansersättning.

Det kan hända att en beviljandeperiod enligt 51 kap. 9 § SFB inte kan fastställas i samband med beslutet om rätten till assistansersättning, till exempel på grund av att en person är inlagd på sjukhus och rätten till assistansersättning finns från och med det att personen blir utskriven. I en sådan situation kan beviljandeperioden fastställas vid ett senare tillfälle, när Försäkringskassan har fått samtliga underlag som krävs för att assistansersättning ska kunna betalas ut, eftersom det finns en koppling till den tidigare behovsbedömning som låg till grund för beslutet om rätten till assistans-ersättning.

9.5 Metodstöd – beräkning av tid

I det här avsnittet beskrivs först vad du ska ha utrett innan beräkningen börjar. Därefter beskrivs hur beräkningen går till. Det som tas upp är bland annat följande:

- Faktorer att ta hänsyn till vid beräkningen.
- Beräkning av grundläggande hjälpbehov.
- Beräkning av grundläggande behov när behoven inte är lika varje vecka.
- Beräkning av andra personliga behov.
- Beräkning av det totala behovet.

Innan du börjar beräkningen ska du ha utrett och bedömt

- om behovet är att betrakta som behov av personlig assistans
- om det är ett grundläggande hjälpbehov
- om det är ett annat personligt hjälpbehov
- tidsåtgången för hjälpbehovet.

I de situationer där det är aktuellt, har du också tagit ställning till om det finns särskilda skäl till assistansersättning under tid i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet, enligt 106 kap. 25 § SFB.

Du har dessutom tagit ställning till om hela eller delar av hjälpbehovet tillgodoses på annat sätt (7 § LSS), till exempel genom makars ansvar för varandra eller genom det hjälpbehov som en förälder enligt föräldrabalken normalt ska tillgodose (51 kap. 6 § SFB). Detta har du också vägt in i din tidsbedömning av behovet. När du kommer fram till beräkningen återstår därför endast den tid som faktiskt ska beräknas för behov av hjälp av personlig assistans.

För att ha rätt till assistansersättning framgår det av 51 kap. § 3 SFB att den försäkrade ska behöva personlig assistans för sina grundläggande behov med i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka. Eftersom den tiden är ett avgörande kriterium, så ska du alltid beräkna de grundläggande behoven först. Om den försäkrades grundläggande hjälpbehov inte överstiger i genomsnitt 20 timmar per vecka har han eller hon inte rätt till assistansersättning och då ska du inte beräkna andra personliga behov. Om de grundläggande behoven däremot överstiger i genomsnitt 20 timmar i veckan beräknar du även tiden för andra personliga behov.

Tidsbedömningen ligger till grund för beslutet om hur många timmar med assistansersättning den försäkrade har rätt till.

Utgångspunkter för beräkningen

Bestämmelser i SFB

I SFB finns två bestämmelser som påverkar beräkningen av tid inom assistansersättning. Det är 51 kap. 3 § SFB som ställer krav på beräkning av ett genomsnitt per vecka, uttryckt i timmar och 51 kap. 9 § SFB som reglerar att det totala behovet av assistanstimmar ska beviljas för ett visst antal timmar per vecka, månad eller längre tid, dock längst sex månader när den försäkrade har behov av personlig assistans för sin dagliga livsföring.

Statistik

Förutom lagstiftningens krav på hur assistanstimmarna ska beräknas, så är det viktigt att beräkningen på ett tydligt sätt kan visas i Försäkringskassans presentationer av statistik. En anledning till det är att Försäkringskassan ansvarar för att utveckla, producera och tillgängliggöra officiell statistik och annan statistik som gäller utfallet i försäkringen. Försäkringskassan måste också kunna svara på frågor om statistiken och framställa underlag för analyser av försäkringen och dess effekter för individ och samhälle, till exempel delaktighet i arbetsliv och föreningsliv.

När det gäller assistansersättning ska Försäkringskassan kunna svara på frågor om vad timmarna i assistansersättningen består av och även analysera effekten av assistansersättningen för individ och samhälle.

9.5.1 Faktorer att ta hänsyn till vid beräkningen

I det här avsnittet beskrivs faktorer som du behöver ta hänsyn till i din beräkning av grundläggande, övriga och totala behov. Alla faktorer är inte aktuella i alla ärenden men du behöver känna till samtliga för att din beräkning ska bli rätt från början.

Timmar per vecka eller genomsnitt per vecka

Som tidigare nämnts är det avgörande för rätten till assistansersättning att behovet av personlig assistans för de grundläggande behoven överstiger i genomsnitt 20 i timmar i veckan (51 kap. 3 § SFB). Det genomsnittliga behovet per vecka bygger på en beräkning och motsvarar inte per automatik den försäkrades faktiska behov per vecka.

Tidsmåttet

Det är viktigt att man konsekvent håller sig till samma mått vid tidsberäkningen. För att Försäkringskassan ska ha en enhetlig hantering av beräkningen av tid och för att den beviljade tiden ska motsvara den verkliga tiden ska du därför använda måttet timmar och minuter. Du använder hela minuter.

Timmar, hundradels timmar och minuter

Omvandling från timmar och minuter till hundradels timmar gör du i det sista steget av beräkningen, när du ska beräkna det totala behovet av assistanstimmar för perioden (51 kap. 9 § SFB). När det genomsnittliga antalet timmar per dag ska multipliceras med antalet dagar i en aktuell period, behöver du räkna med både timmar och hundradels timmar. Men i kommunikationen med den försäkrade anger du ändå alltid timmar och minuter.

Vid omvandling från minuter till hundradels timmar använder du två decimaler (se nedan).

Ett år är 365 dagar

I de fall som assistansbehovet ska räknas på årsbasis ska du utgå från antalet dagar under perioden. Ett år är lika med 365 dagar, utom det år då det är skottår, då året har 366 dagar.

Du ska räkna med dagar i stället för veckor, eftersom det ger en mer exakt beräkning. Ett år har i praktiken mer än 52 veckor (365/7=52,14).

Avrundning (decimaler)

När du beräknar tid för assistansersättning och det inte är möjligt att räkna med exakta tal, använder du högst två decimaler. Det blir aktuellt när du ska räkna ut det genomsnittliga antalet timmar per dag som ska multipliceras med antalet dagar i perioden eftersom du då behöver använda timmar och hundradels timmar.

Om siffran efter avrundningssiffran är 0, 1, 2, 3 eller 4 avrundar man nedåt
Om siffran efter avrundningssiffran är 5, 6, 7, 8 eller 9 avrundar man uppåt

9.5.2 Beräkning av grundläggande behov

För att kunna bedöma rätten till assistansersättning behöver du som tidigare nämnts först beräkna tiden för de grundläggande behoven för att se om behovet av hjälp med dessa överstiger i genomsnitt 20 timmar i veckan (51 kap. 3 § SFB).

Det är alltså det *genomsnittliga* antalet timmar som räknas. Kammarrätten i Göteborg har i två domar funnit att den rimligaste tolkningen av dåvarande 3 § LASS (numera 51 kap. 3 § SFB) är att om beräkningen av de grundläggande behoven avser en längre period, så ska beslutet om assistansersättning grundas på det genomsnittliga hjälpbehovet per vecka under perioden (KRNG 6235-07 och 1312-07). Det innebär att en person kan ha rätt till assistansersättning för samtliga veckor, även om de grundläggande behoven under vissa veckor understiger 20 timmar i veckan. Det som är avgörande är alltså att behovet i *genomsnitt* överstiger 20 timmar i veckan.

Det innebär att du i genomsnittsberäkningen av grundläggande behov inte bara ska ta hänsyn till behov som inträffar varje dag eller varje vecka utan även till sådant behov av hjälp med de grundläggande behoven som inträffar med en annan frekvens. Det kan till exempel handla om ett behov av hjälp som uppkommer var tredje dag eller en gång i månaden. I den genomsnittliga beräkningen av grundläggande behov ska du också ta hänsyn till att behovet av personlig assistans kan variera beroende på att den försäkrades behov kan variera. Det kan till exempel hända att ett barn, som går i skolan och inte har särskilda skäl för rätt till assistansersättning under tiden i skolan, har olika behov en skoldag och en skolfri dag.

HFD konstaterade i en dom att av dåvarande 4 § LASS, numera 106 kap. 24 § SFB, har ansetts följa att det normala är att en person med funktionsnedsättning som deltar i verksamhet som omfattas av paragrafen ska anses få sina grundläggande behov tillgodosedda inom den verksamheten. Sådan tid ska man därför inte ta hänsyn till när omfattningen av de grundläggande behoven bestäms enligt 51 kap. 2 och 3 §§ SFB. Denna regel kan bara frångås om det finns särskilda skäl och om tiden för deltagande i bland annat daglig verksamhet då kan ingå i timberäkningen enligt tidigare 3 § LASS (numera 51 kap. 3 § SFB) (RÅ 2000 ref. 11).

Det som framkommer i domen ovan är att om en person inte bedöms ha särskilda skäl för att bli beviljad assistansersättning vid barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 106 kap. 25 § SFB, så ska man inte ta hänsyn till behov av personlig assistans för de grundläggande behov som infaller under tiden personen deltar i sådana verksamheter.

Beräkning av grundläggande behov när behoven inte är lika varje dag eller vecka – *små* variationer

Om det finns grundläggande behov som uppstår ett visst antal gånger per vecka, per månad eller till och med per år, beräknar du tidsåtgången för detta så att den kan ingå i genomsnittet per vecka.

Den genomsnittliga tiden per vecka behövs endast för att kunna bedöma om grundläggande behov överstiger 20 timmar i veckan. Därför ska du inte omvandla behovet till ett veckogenomsnitt i beslutet till eller i kommunikationen med den försäkrade. Om den försäkrade behöver hjälp med något exempelvis var sjätte dag eller fyra gånger per år, så är det också så som behovet ska beskrivas för den försäkrade. Du skriver till exempel att Försäkringskassan har beräknat tid för personlig assistans i samband med fyra läkarbesök per år.

Om ett behov inträffar ett visst antal gånger i veckan kan du beräkna behovet på detta sätt (mått i minuter):

Vecka	Dag 1	Dag 2	Dag 3	Dag 4	Dag 5	Dag 6	Dag 7
Behov 1	100	100	100	100	100	100	100
Behov 2	25		25		25		25
Behov 3	10	10					
Summa	820						

Om behovet i stället inträffar i ett intervall som inte är kopplat till en vecka utan i förhållande till dagar, kan man göra beräkningen i förhållande till fler veckor för att få fram en genomsnittlig tidsåtgång per vecka. Om en person behöver en insats varannan dag, så skulle man i princip kunna beskriva detta med 3,5 gånger i veckan. Men det låter ju konstigt att göra något 3,5 gånger i veckan och därför kan du i stället beräkna på följande sätt. Om det i beräkningen inte blir hela minuter avrundar du till närmaste hel minut enligt vanliga avrundningsregler.

Varannan dag

Den försäkrade behöver hjälp och stöd varannan dag och det tar 30 minuter per tillfälle att tillgodose hjälpbehovet

Behov: (30 minuter x 7 dagar) ÷ 2 veckor = 105 minuter per vecka = 1 timme och 45 minuter per vecka.

Detta sätt att beräkna kan användas oavsett med vilket intervall behovet uppkommer. Exemplen nedan är därför inte uttömmande utan åskådliggör endast hur modellen används vid några andra intervaller.

Var tredje dag

De försäkrade behöver hjälp och stöd var tredje dag och det tar 30 minuter per tillfälle att tillgodose hjälpbehovet

Behov: (30 minuter x 7 dagar) ÷ 3 veckor = 70 minuter per vecka = 1 timme och 10 minuter per vecka.

Var sjätte dag

Den försäkrade behöver hjälp och stöd var sjätte dag och det tar 30 minuter per tillfälle att tillgodose hjälpbehovet

Behov: (30 minuter x 7 dagar) ÷ 6 veckor = 35 minuter per vecka.

Per månad

Om den försäkrade har ett behov som inträffar en gång i månaden kan du göra följande beräkning för att komma fram till den genomsnittliga tidsåtgången per vecka.

Behov: 30 minuter per månad x 12 månader/365 dagar x 7 dagar = 6,90 minuter avrundat till 7 minuter per vecka.

Regelbundet återkommande per år

Om den försäkrade har ett regelbundet årligen återkommande behov kan du beräkna veckogenomsnittet på följande sätt:

Tidsåtgång per år ÷ 365 dagar x 7 dagar = genomsnittlig tidsåtgång per vecka

Om det i stället handlar om ett regelbundet årligen återkommande behov som uppstår ett visst antal gånger per år kan du använda följande beräkning:

(Tidsåtgång per tillfälle x antal gånger per år) ÷ 365 dagar x 7 dagar = genomsnittlig tidsåtgång per *vecka*

Exempel på beräkning enligt ovan när ett behov förekommer vid fem tillfällen per år och varje tillfälle är två timmar: (120 minuter x 5) ÷ 365 dagar x 7 dagar = i genomsnitt 12 minuter per vecka.

Beräkning av grundläggande behov när behoven inte är lika varje dag eller varje vecka – *stora* variationer

För en försäkrad som får sitt behov tillgodosett i skola, barnomsorg eller daglig verksamhet enligt 106 kap. 24 § SFB eller på annat sätt enligt 7 § LSS eller 51 kap. 6 § SFB kan behovet av personlig assistans variera från vecka till vecka eller från dag till dag. Behovet kan till exempel se olika ut för ett barn under en skolvecka och en lovvecka.

När det gäller de grundläggande behoven i en sådan situation, kan du beräkna det genomsnittliga antalet timmar genom att utgå från den vecka då behovet av personlig assistans är lägst, till exempel en skolvecka. Om du då kommer fram till att hjälpen för grundläggande behov överstiger 20 timmar i veckan för den veckan, kan du följaktligen konstatera att tiden för hjälp med grundläggande behov måste vara i genomsnitt mer än 20 timmar per vecka för de andra veckorna. Du kan därefter gå vidare med din beräkning av grundläggande och andra personliga behov utifrån de faktiska förhållandena.

Att utgå från den vecka då behovet av assistans är lägst är lämpligast när det behovet varierar mellan två olika veckor Vid större variationer till följd av att veckorna innehåller olika kombinationer av till exempel skoldagar, lovdagar, dagar på korttidshem, riskerar beräkningen att bli mycket omfattande om de grundläggande behoven inte överstiger 20 timmar i veckan vare sig för vecka ett eller två etc. Det är då mer lämpligt att göra beräkningen utifrån typdagar.

Ett exempel på en situation, där det är mer lämpligt att beräkna behovet utifrån typdagar, är när den försäkrades assistansbehov varierar beroende på vistelse i hemmet, i skolan, barnomsorgen eller korttidshem. Beroende på hur behovet ser ut kan du behöva beräkna dessa typdagar för en längre period för att konstatera det genomsnittliga antalet timmar per vecka.

När du använder detta sätt att beräkna måste du ha kännedom om:

- Vilka olika slags dagar som den försäkrade har.
- Antalet olika typdagar.
- Assistansbehovet under respektive typ av dag.
- Om det finns särskilda skäl för assistans i verksamhet enligt 106 kap. 24–25 §§.
- Antalet olika typdagar under de slutavräkningsperioder som är aktuellt i det enskilda fallet.

Du använder sedan dessa uppgifter för att beräkna assistansbehovet. Det innebär att du beräknar den tid då den försäkrade faktiskt behöver assistans. Om behovet tillgodoses på annat sätt än genom personlig assistans, till exempel genom föräldraansvar, har du redan tagit hänsyn till det när du bedömde behovet av personlig assistans och tidsåtgången för detta. Du ska alltså *inte* utgå från ett dygn och sedan göra avdrag för olika situationer eller perioder då det inte behövs någon assistans.

Det är framför allt när du ska konstatera om den försäkrades grundläggande hjälpbehov överstiger i genomsnitt 20 timmar i veckan som du behöver komma fram till vad den genomsnittliga tidsåtgången är per vecka. När du i ett senare skede ska beräkna det totala behovet av assistans under perioden, behöver du också ha uppgifter om hur det faktiska behovet under olika typdagar ser ut (se 9.5.4). Det är därför lämpligt att fortsätta beräkna även andra personliga behov utifrån typdag, om du har konstaterat att tiden för grundläggande behov överstiger 20 timmar i veckan.

När du ska beräkna om grundläggande behov i genomsnitt överstiger 20 timmar i veckan, utgår du från att ett år är 365 dagar. Det innebär att du räknar samman det behov av personlig assistans för grundläggande behov som faktiskt finns, dividerar med 365 dagar och multiplicerar med 7 dagar för att få ett veckogenomsnitt. Det här beräkningssättet använder du alltså även om den försäkrade endast har behov av assistans under 300 dagar per år. Det kan till exempel handla om att den försäkrade under en vecka får hela sitt behov tillgodosett genom korttidsvistelse. Anledning till att beräkningen ska utgå från 365 dagar per år är att beräkningen av de grundläggande behoven ska avse en längre period och grundas på det genomsnittliga hjälpbehovet per vecka. Då kan den försäkrade ha rätt till assistansersättning för årets samtliga veckor, även om det faktiskt finns enstaka veckor då behovet av hjälp med de grundläggande behoven inte överstiger 20 timmar.

Beräkning av tid för kommunikation som grundläggande behov

Ett behov av hjälp med att kommunicera uppkommer ofta samtidigt som ett annat hjälpbehov. Om den försäkrade samtidigt får hjälp med något av de andra grundläggande behoven, så ska man inte beräkna någon tid för kommunikationen. Om den försäkrade däremot får hjälp med kommunikation samtidigt som ett annat personligt

behov, till exempel vid ett läkarbesök, så ska tiden för kommunikation beräknas som ett grundläggande behov.

När tiden för andra personliga behov sedan ska beräknas måste du tänka på att tid för kommunikation i samband med läkarbesöket redan har beaktats. Det är endast den tid som återstår för läkarbesöket som du kan ta hänsyn till vid beräkningen av andra personliga behov.

9.5.3 Beräkning av andra personliga behov

Till skillnad från beräkningen av tid för de grundläggande behoven är det egentligen inte nödvändigt att beräkna tiden för andra personliga behov som ett veckogenomsnitt. Det beror på att det inte finns någon gräns för ett veckogenomsnitt att förhålla sig till på det sätt som finns för de grundläggande behoven.

Sådana behov som förekommer till exempel en gång i månaden kan du i stället ta hänsyn till vid beräkningen av det totala behovet av assistans. Men när du i beräkningen av det totala behovet av personlig assistans (se 9.5.4) behöver använda ett veckogenomsnitt, kan det vara lämpligt att beräkna även andra personliga behov som ett veckogenomsnitt (se 9.5.2). Precis som när det gäller grundläggande behov är det viktigt att du skiljer på hur du beräknar och hur du kommunicerar med den försäkrade. För den försäkrade uppstår behovet av hjälp en gång i månaden och inte som ett veckogenomsnitt.

Beräkning av tid för kommunikation som ett annat personligt behov

Tid för kommunikation som andra personliga behov ska inte beräknas om det samtidigt behövs hjälp med andra personliga behov, till exempel vid utövandet av en fritidsaktivitet. I de situationer som kommunikation som andra personliga behov sker parallellt med ett annat personligt behov beräknas tiden inom ramen för aktiviteten.

9.5.4 Beräkning av det totala behovet

Det totala behovet beräknas till ett visst antal timmar per vecka, månad eller längre tid, dock längst sex månader, då personen har behov av personlig assistans i sin dagliga livsföring (51 kap. 9 § SFB).

I bedömningen av det totala antalet timmar utgår Försäkringskassan från den försäkrades behov. Behov som uppstår på grund av andra skäl som till exempel kan hänföras till de personliga assistenterna, schemaläggning eller liknande beaktas inte. Det är den försäkrades behov av personlig assistans i den dagliga livsföringen som är avgörande för hur många timmar som kan beviljas (51 kap. 2 och 3 §§ SFB och 3 § förordningen [1993:1091]). Försäkringskassan ska inte väga in om de beviljade timmarna medför eventuella problem vid schemaläggningen för assistenterna eller om antalet beviljade timmar i sig gör det svårt för en anordnare att ordna assistansen.

Information som ska framgå i den totala beräkningen

Vid beräkningen av det totala assistansbehovet ska det framgå hur mycket tid som avser:

- Grundläggande respektive andra personliga behov
- Dubbel assistans
- Väntetid, omvandlat till assistanstimmar
- Beredskap, omvandlat till assistanstimmar
- Aktiva insatser under dygnsvilan.

Grundläggande respektive andra personliga behov

I beräkningen av det totala assistansbehovet ska det framgå hur mycket tid som beräknas för grundläggande respektive andra personliga behov.

Beräkningen av tiden är viktig, eftersom det i varje ärende ska vara tydligt hur Försäkringskassan har kommit fram till det antal timmar som den försäkrade behöver hjälp. Tidsberäkningen ska också göras på ett sätt som visar vilket beräknat assistansbehov som finns inom olika livsområden. Om den försäkrade inte behöver assistans för några av de livsområden som nämns nedan, så ska de inte heller ingå i beräkningen av assistanstimmar. Däremot ska du i din bedömning ha tagit ställning till om den försäkrade behöver personlig assistans för vart och ett av de grundläggande behoven, se avsnitt 9.1. I tidsberäkningen tar du naturligtvis bara med de moment som du kommit fram till att den försäkrade behöver hjälp med.

I de fall du har bedömt att den försäkrade behöver personlig assistans och du har beräknat tid för detta, ska behovet redovisas utifrån följande områden. De fyra första områdena ska vid behov delas upp på grundläggande respektive andra personliga behov, utifrån hur du har bedömt behovet:

- Personlig hygien
- På- och avklädning
- Måltider
- Kommunikation
- Ingående kunskap
- Handla eller uträtta ärenden
- Sköta sin del av hushållsarbetet
- Sköta sin hälsa eller besöka vårdinrättningar
- Träna
- Handräckning och andra förflyttningar
- Arbete och studier
- Fritids- och samhällsaktiviteter
- Att fungera som förälder
- Hjälp inom annat område.

Dubbel assistans

Det ska framgå hur mycket tid som avser dubbel assistans samt i vilka situationer den försäkrade behöver dubbel assistans (enligt livsområdena ovan).

Väntetid

När det totala behovet av assistansersättning beräknas ska väntetid omvandlas till assistanstimmar. En timmes väntetid ersätts med ett belopp som motsvarar en fjärdedel av den ersättning som betalas ut för en assistanstimme (2 § andra stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]). Det innebär att för den som behöver ha en assistent tillgänglig i sitt hem i väntan på att behöva hjälp under en dygnsvila på åtta timmar, så beräknas väntetiden till 56 timmar per vecka. Det motsvarar 14 assistanstimmar per vecka.

Beredskap

När det totala behovet av assistansersättning beräknas ska beredskapen omvandlas till assistanstimmar. En timmes tid för beredskap ersätts med ett belopp som motsvarar en sjundedel av den ersättning som betalas ut för en assistanstimme (2 § fjärde stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

Beräkning utifrån det exakta antalet dagar i perioden

Vid fastställandet av periodens längd kan faktorer som om den försäkrade går i skolan, arbetar eller har daglig verksamhet ha betydelse. Periodens längd och förläggning beror på från och med när den försäkrade har rätt till assistansersättning. Periodens förläggning kan påverkas av nya beslut om rätten till assistansersättning.

För att säkerställa att rätt antal timmar betalas ut ska assistansersättning beviljas för det exakta antalet dagar under perioden. Det innebär att om en period till exempel infaller mars–augusti och september–februari, så ska assistansersättning beviljas för 184 dagar för perioden mars–augusti och 181 dagar för perioden september–februari (om det inte är skottår).

Behovet av personlig assistans fastställs och beräknas till ett genomsnittligt antal timmar per vecka. Eventuella minuter omvandlas till hundradelar. Antalet timmar och eventuella hundradels timmar divideras därefter med sju varvid ett heltal och två decimaler används (beräknas per dag). Antalet timmar per dag multipliceras med antalet dagar i den period då beslutet börjar gälla. Resultatet ska anges i hela timmar.

Här nedan följer ett exempel på hur assistansersättning kan beräknas.

Exempel

Anuk bedöms ha rätt till assistansersättning med 54 timmar per vecka. Beslutet ska börja gälla i januari 2013, och perioderna ska vara under sex månader.

Följande beräkning gäller: 54 veckotimmar/7 dagar = 7,71 timmar per dag.

Den första perioden januari–juni:
7,71 timmar/dag x 181 dagar = 1 396 timmar

Den andra perioden juli–december:
7,71 timmar/dag x 184 dagar = 1 419 timmar

Fördelning av timmar under perioden

Som tidigare nämnts ska assistansersättning beviljas för exakt antal dagar under en specifik period (se ovan). För en person som har ett varierat behov av assistans under året, till exempel därför att han eller hon har skoldag eller lovdag, så har det betydelse att timmarna beräknas för rätt period. Fördelningen av timmar under perioden görs utifrån de regelbundet återkommande behov som ligger till grund för beslutet om assistansersättning.

Om man gör en snittberäkning på årsbasis och utifrån den förlägger timmarna i olika perioder finns det risk för att den försäkrade får för många timmar den ena perioden och för få timmar den andra perioden. För ett barn som går i skolan kan det ibland bli aktuellt att bevilja timmar per kvartal eller annan period eller att förlägga perioderna så att de beviljade timmarna fördelas mellan terminer och lov. Varje period kan då anpassas till de förutsättningar som ges vad gäller lovdagar, helger m.m.

9.6 Ersättning för retroaktiv tid

Assistansersättning får inte beviljas för längre tid tillbaka än en månad före den månad då ansökan eller anmälan gjorts. Detsamma gäller ansökan om ett högre timbelopp, det vill säga ett högre timbelopp kan tidigast beviljas en månad före ansökningsmånaden (51 kap. 7 § SFB).

Ett grundläggande villkor för att assistansersättning ska betalas ut är att den sökande har beviljats rätt till assistansersättning med ett visst antal assistanstimmar. Ett annat villkor för utbetalning är att ersättningen används för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter (51 kap. 4 §). För att det ska röra sig om ett köp av personlig assistans eller en kostnad för personliga assistenter i lagens mening krävs att den utförda assistansen redovisas enligt Försäkringskassans föreskrifter (FKFS 2016:4) (jfr 11 a § förordning (1993:1091) om assistansersättning).

För assistans som utförs innan beslutet har fattats kan man få assistansersättning bara om man månadsvis redovisar att assistansen har utförts enligt de krav och förutsättningar som framgår i SFB (51 kap. 7 § SFB). Läs mer i kapitel 15.

10 SFB och andra stödformer

Detta kapitel behandlar de avgränsningar som behöver göras mot andra stödformer för personer med funktionshinder. Redogörelsen är inte uttömmande. Det kan finnas andra avgränsningar som kan vara aktuella i enskilda ärenden hos Försäkringskassan.

Detta kapitel behandlar

- bostad med särskild service enligt LSS och SoL
- begreppet omvårdnad
- SFB och LSS
- SFB och SoL
- SFB och speciella skolformer
- vissa andra boendeformer
- särskilt utbildningsstöd/assistans
- personligt biträde till arbetshandikappad
- hjälpmedel och bostadsanpassning.

10.1 Bostad med särskild service enligt LSS och SoL – en möjlighet att leva som andra

Personer med funktionshinder har under stora delar av 1900-talet varit hänvisade till att bo på institutioner såsom mentalsjukhus, anstalter, vårdhem och sjukhus. Under 1960-talet började institutionerna att avskaffas. I stället eftersträvades mindre och mer hemlika boendeformer. På 1970-talet genomfördes en rad åtgärder för att personer med funktionshinder skulle kunna bo i en egen bostad. LSS med dess olika specificerade insatser har än mer bidragit till att personer med funktionshinder kan bo och leva som andra. Det innebär att bo i en fullvärdig bostad som är personens privata och permanenta hem, och som inte har en institutionell prägel. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 3 och 25)

Samhället har enligt SoL en skyldighet att ordna lämplig bostad och service för personer med funktionshinder. Personer med omfattande funktionshinder har dessutom rätt till bostad enligt LSS. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 26)

Syftet med LSS är att verksamhet och insatser enligt lagen ska främja jämlikhet i levnadsvillkoren och full delaktighet i samhällslivet för de personer som lagen omfattar. Målet är att personer med funktionshinder ska få möjlighet att leva som andra. (5 § LSS)

Av SoL framgår att socialnämnden ska verka för att personer som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra (5 kap. 7 §). Detta kan innebära att personen får bo på ett sätt som är anpassat efter behov av särskilt stöd. Insatsen ”bostad med särskild service” är enligt SoL en rättighet för den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt. Insatsen ska tillförsäkra personen en skälig levnadsnivå och förutsätter en individuell behovsbedömning där hänsyn tas till personens helhetssituation. SoL är en ramlag utan specificerade insatser och ger inte personen en ovillkorlig rätt till en viss typ av

insats. Det är fullt möjligt att kommunen föreslår en alternativ insats så länge den tillgodoser behovet och medför en skälig levnadsnivå. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 26)

Boendeformernas benämningar och innehåll, både vad avser SoL och LSS, kan variera från kommun till kommun. Det kan vara svårt att klart avgränsa och skilja de olika boendeformerna från varandra. Under senare år har en rad mellanformer utvecklats utifrån strävan att tillgodose olika individuella behov och lokala förutsättningar. Det är därför lämpligt att Försäkringskassan hämtar in dokumentation och beslut från kommunen som styrker vilken slags boendeinsats enligt LSS eller SoL som personen med funktionsnedsättning som söker assistansersättning har blivit beviljad. Se även avsnitt 6.3.

10.2 Begreppet omvårdnad – vad innebär det?

Vid utredning om rätten till assistansersättning och dess omfattning är det viktigt att utreda boende- och vistelseformerna eftersom det är avgörande för om personen kan få assistansersättning eller inte. Det har också betydelse för omfattningen av antalet assistanstimmar. Försäkringskassan måste ta ställning till om en annan insats enligt till exempel LSS och SoL påverkar rätten till assistansersättning. Huvudmannen för insatser enligt LSS och SoL är kommunen.

Begreppet omvårdnad finns i såväl LSS och SoL. Gemensamt är att det inte finns någon allmänt vedertagen definition av begreppet, men däremot kan dess syfte och innehåll beskrivas.

10.2.1 Omvårdnad enligt LSS

Alla verksamheter enligt LSS ska vara grundade på respekt för personens självbestämmande och integritet. Personen ska i största möjliga utsträckning ges inflytande över de insatser som ges. I verksamheten ska det finnas den personal som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges. (6 § LSS)

Vidare gäller även att insatser enligt LSS ska anpassas till personens individuella behov och utformas på ett sätt så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem och stärker deras förmåga att leva ett självständigt liv (7 § LSS).

I insatserna enligt 9 § 5–8 och 10 samt insatsen bostad med särskild service för vuxna ingår omvårdnad (9 e § LSS). Hit hör bland annat insatserna korttidsvistelse utanför det egna hemmet, boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet och bostad med särskild service för vuxna eller annan anpassad bostad för vuxna (9 § 6,8 och 9 LSS).

Det finns inte någon allmänt vedertagen definition av omvårdnad enligt LSS. Begreppet fanns även i omsorgslagen. Av förarbetena framkommer det att i begreppet ingår en skyldighet att stödja och hjälpa personen med dagliga behov som hon eller han har svårigheter att klara själv. Det kan till exempel vara hjälp med att sköta hygien, att äta, klä sig, att gå och förflytta sig liksom hjälp med att klara till exempel personliga inköp. Omvårdnaden ska ges utifrån personens behov. I ansvaret för omvårdnaden ligger också att hjälpa personen så att hon eller han får den hjälp som behövs från sjukvården, tandvården och de hjälpmedel som behövs. I begreppet ingår även att se till att misstankar om övergrepp och andra brott polisanmäls så att de blir utredda och föremål för åtgärd. (Prop. 1992/93:159 s. 181–182)

Omvårdnad kan ses som ett samlingsbegrepp för allt som en person behöver hjälp med i sin dagliga livsföring. Det innebär att omvårdnad innehåller både stöd och

service som ska tillgodose personens individuella, psykiska, fysiska och sociala behov. Omvårdnaden kan bestå av såväl praktisk hjälp som av mer vägledande natur, allt beroende på personens behov och förutsättningar. Omvårdnaden syftar till att underlätta för personen att leva som andra. Oavsett innehåll ska omvårdnaden ges på ett sådant sätt att den stärker personens tilltro till sin egen förmåga. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 39)

Omvårdnad kan konkret innebära hjälp med att:

- äta, dricka och förflytta sig
- sköta personlig hygien och att klä sig
- sköta hemmet, tillreda måltider, göra ärenden och inköp
- kommunicera, upprätthålla sociala kontakter och bryta isolering
- göra tillvaron begriplig, förutsägbar och trygg samt hjälp med att planera framåt
- göra hälso- och sjukvård, inklusive habilitering, rehabilitering och hjälpmedel, och tandvård tillgänglig
- se till att misstankar om övergrepp och andra brott mot personen polisanmäls. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, s. 39)

Behovet av omvårdnad varierar mellan olika personer. Det kan också variera över tid för en och samma person till exempel på grund av att personen blir äldre eller att behovet förändras. Omvårdnaden ska därför kontinuerligt anpassas efter de omständigheter som råder och hela tiden svara mot personens aktuella situation och behov. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 42)

Det ska finnas den personal som behövs för att ge ett gott stöd, en god service och omvårdnad i verksamheter enligt LSS (6 § LSS). Personalen ska ha den utbildning och erfarenhet som kan krävas för varje specifik uppgift (prop. 1992/93:159 s. 171).

I kombination med vissa vistelseformer kan det förekomma att personen är beviljad personlig assistans enligt LSS eller SFB. Kontinuiteten i det personliga stödet är inte alltid samma sak som att staten ska stå för kostnaden via assistansersättningen. Det kan i stället betyda att den personliga assistenten kan komma att få en annan uppdragsgivare under denna tid. Omvårdnad enligt SoL

I SoL finns det särskilda bestämmelser för olika grupper. Personer med funktionshinder är en av dessa grupper. Insatser för personer med funktionshinder kallas i SoL omsorger om funktionshindrade. Med omsorger avses insatser i form av service och omvårdnad som omfattas av socialtjänstlagen. Med service avses bland annat:

- praktisk hjälp med hemmets skötsel, till exempel städning och tvätt
- hjälp med inköp
- hjälp med ärenden på post och bank
- tillredning av måltider eller distribution av färdiglagad mat.

Med omvårdnad avses vad som mer behövs för att tillgodose fysiska, psykiska och sociala behov, bland annat:

- hjälp med att dricka, klä sig och förflytta sig
- hjälp med att sköta personlig hygien
- insatser för att bryta isolering
- insatser för att känna trygghet och säkerhet.

10.3 SFB och LSS

9 § LSS

Insatserna för särskilt stöd och service är

1. rådgivning och annat personligt stöd som ställer krav på särskild kunskap om problem och livsbetingelser för människor med stora och varaktiga funktionshinder,

2. biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans, till den del behovet av stöd inte täcks av beviljade assistanstimmar enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken,

3. ledsagarservice,

4. biträde av kontaktperson,

5. avlösarservice i hemmet,

6. korttidsvistelse utanför det egna hemmet,

7. korttidstillsyn för skolungdom över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen samt under lov,

8. boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet,

9. bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna,

10. daglig verksamhet för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig.

I LSS finns tio insatser angivna (9 § LSS). Personer som tillhör lagens personkrets har rätt till insatserna i form av särskilt stöd och särskild service enligt 9 § 1–9, om de behöver sådan hjälp i sin dagliga livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Personer som tillhör lagens personkrets, första och andra gruppen, har även rätt till insatser enligt 9 § 10 (7 § LSS).

Personen ska genom insatserna tillförsäkras goda levnadsvillkor. Insatserna ska vara varaktiga och samordnade. De ska anpassas till personens individuella behov och utformas så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem och stärker deras förmåga att leva ett självständigt liv. (7 § LSS)

En insats enligt LSS ska endast ges om personen har begärt det (8 § LSS). Det är alltså frivilligt för personen att delta i till exempel daglig verksamhet eller att använda sig av korttidstillsyn i samband med skoldagen eller under lovet. Detta gör att assistansersättning kan betalas ut under den tid personen inte deltar i sådana verksamheter om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.

För rätt till assistansersättning krävs att en person för sin dagliga livsföring har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov under i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan (51 kap. 3 § SFB).

Nedan beskrivs de olika insatserna och hur de påverkat rätten till assistans-ersättning.

10.3.1 Råd och stöd

Insatsen ger rätt till stöd från personer med särskild kunskap om hur det är att leva med funktionshinder. Det kan vara kuratorer, psykologer, sjukgymnaster, arbetsterapeuter m.fl. Rådgivning och annat personligt stöd är ett komplement till rehabilitering och habilitering som ges via HSL eller SoL. Landstinget ansvarar i regel för denna insats. (prop. 1992/93:159 s 173–174)

Assistansersättning kan beviljas vid de tillfällen personer har rådgivning och stöd om behovet av personlig assistans finns i samband med dessa tillfällen och behovet i övrigt är förenligt med bestämmelserna i SFB.

10.3.2 Biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans (9 § LSS p. 2)

Biträde av personlig assistent innebär att kommunen i samråd med den enskilde anordnar assistans i kommunens egen regi eller genom uppdrag till kooperativ, företag eller annan som de har avtal med. Kommunen är skyldig att göra det när den enskilde inte vill anordna sin personliga assistans själv (se prop. 1992/93:159 s. 175).

Kommunen kan också bevilja ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för assistans. Den enskilde får då pengar som han eller hon använder för att köpa assistans eller själv anställa personliga assistenter (se prop. 1992/93:159 s. 175).

Läs mer

Läs mer om personlig assistans och assistansersättning i kapitel 1, 3 och 9 och om köp av personlig assistans eller kostnader för personliga assistenter i kapitel 14.

10.3.3 Ledsagarservice

Insatsen ledsagning ges som ett led för att underlätta för personen att ha kontakter med andra. Ledsagningen syftar till att bryta isolering som ofta kan bli följden av ett funktionshinder. Insatsen bör ha karaktären av en personlig service och anpassas efter de individuella behoven. (prop. 1992/93:159 s. 178)

Den som inte har behov av personlig assistans, alltså inte har behov av hjälp med de grundläggande behoven, utan har behov av hjälp för att till exempel delta i samhälls- och kulturlivet kan i stället ha rätt till ledsagarservice.

Assistansersättning är inte förenlig med ledsagning. Har personen behov av hjälp med de grundläggande behoven i genomsnitt mer är 20 timmar per vecka har han eller hon även rätt assistansersättning för andra behov som inte tillgodoses på något annat sätt. I dessa behov ryms de behov som ledsagningen är tänkt att tillgodose. När en person får personlig assistans enligt LSS eller assistansersättning enligt SFB upphör i regel ett beslut om ledsagning.

10.3.4 Kontaktperson

En kontaktperson är en medmänniska som hjälper till att minska den sociala isoleringen. Kontaktpersonen kan underlätta för den enskilde så att hon eller han kan komma ut och träffa människor. (prop. 1992/93:159 s. 178)

En kontaktperson ska inte tillgodose de behov som en personlig assistent hjälper till med. En kontaktperson ska inte hjälpa individen med den personliga omvårdnaden.

Assistansersättning kan beviljas under den tid personen träffar sin kontaktperson om ett behov av personlig assistans finns som i övrigt är förenligt med bestämmelserna i socialförsäkringsbalken.

10.3.5 Avlösarservice i hemmet

Avlösarservice i hemmet är till för att anhöriga, eller familjehemsförälder, ska få avkoppling och kunna uträtta sysslor utanför hemmet. Insatsen kan både vara regelbunden och till för oförutsedda situationer. Den ska kunna beviljas när som helst på dygnet. (prop. 1992/93:159 s. 76–77 och s. 178)

Omvårdnad ingår i insatsen (9 a § LSS).

Assistansersättning är inte förenlig med avlösarservice i hemmet. Assistansersättning kan inte beviljas för samma tid och behov som insatsen avlösarservice tillgodoser. När en person får personlig assistans enligt LSS eller assistansersättning enligt SFB upphör i regel ett beslut om avlösarservice i hemmet.

10.3.6 Korttidsvistelse utanför det egna hemmet

Genom att personen med funktionshinder får korttidsvistelse utanför det egna hemmet ska de anhöriga kunna få avlösning och utrymme för avkoppling. För personen med funktionshinder kan korttidsvistelsen både tillgodose behovet av miljöombyte och rekreation och ge möjlighet till personlig utveckling. Korttidsvistelsen kan förläggas till ett korttidshem eller i en annan familj – en stödfamilj. Sommarläger och annan lägerverksamhet kan också vara en form av korttidsvistelse. Även kortkurser vid folkhögskola eller liknande kan beviljas under insatsen korttidsvistelse. Insatsen kan även ses som ett led i att bryta ett beroendeförhållande mellan barn och föräldrar (prop. 1992/93:159 s. 77). Omvårdnad ingår i insatsen korttidsvistelse (9 e § LSS). Se även avsnitt 10.2.1.

I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som personer inte kan klara själv. Det kan till exempel röra sig om hjälp med att sköta hygien, klä sig, gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella, psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden. (Prop. 1992/93:159 s. 181–182).

Assistansersättning kan beviljas för tid då personen är på korttidsvistelse utanför det egna hemmet för de omvårdnads- och assistansbehov som inte tillgodoses genom insatsen.

10.3.7 Korttidstillsyn för skolungdomar över 12 år utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen och under lov

Kommunen ska enligt skollagen bedriva fritidsverksamhet för skolpliktiga barn till och med tolv års ålder. Insatsen enligt LSS ger barn med funktionshinder som är över tolv år ålder rätt till korttidstillsyn utanför det egna hemmet före och efter skolans slut, under lovdagar, studiedagar och längre lov. Omvårdnad ingår i denna insats (9 e § LSS, prop. 1992/93:159 s. 178, se även avsnitt 10.2.1)

I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som en person inte kan klara själv, till exempel hjälp med att sköta hygienen, att klä sig, att gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden (prop. 1992/93:159 s. 181–182).

Assistansersättning kan beviljas för tid då personen har korttidstillsyn utanför det egna hemmet för de omvårdnads- och assistansbehov som inte tillgodoses genom insatsen.

10.3.8 Boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet

Insatsen rymmer två olika boendeformer: familjehem och bostad med särskild service. Boendeformerna är frivilliga och ska vara en kompletterande varaktig uppväxtmiljö till barnets hem. Barn och ungdomar som inte kan bo hos sina föräldrar kan ha rätt att bo i en annan familj eller i en bostad med särskild service. Det kan dels vara fråga om ett komplement till föräldrahemmet för barn som bor hos sina föräldrar en del av tiden, dels en ersättning för att bo i föräldrahemmet. (prop. 1992/93:159 s 79–80 och s. 179)

Omvårdnad ingår i denna insats. I bostad med särskild service för barn och ungdomar ingår dessutom fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter (9 e § LSS). Se även avsnitt 10.2.1

Familjehem

Familjehem avser flera olika funktioner inom samhällets stöd till barn och ungdomar. Insatsen boende i familjehem enligt LSS innebär att ett barn bor i en annan familj än den egna (9 § 8 LSS, prop. 1992/93:159 s. 179).

Familjehem definieras i 3 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937). Definitionen är densamma oavsett om den enskilde är placerad i ett familjehem med stöd LVU, SoL eller LSS. Placering på ett familjehem – med eller utan stöd av LVU – utgör inte en sådan institutionsvistelse som avses i 106 kap. 24 §. SFB. (KRNG 4461-11, Domsnytt 2014:005)

Det går inte alltid att dra en skarp gräns mellan vad som är korttidsvistelse i form av boende i en stödfamilj och vad som är boende i ett familjehem. Korttidsvård kan bland annat ges genom att som har en funktionsnedsättning under en kortare eller längre tid bor i en annan familj, en stödfamilj. Ett barn kan också behöva bo hos en annan familj under veckorna men tillbringa helger och skollov hos föräldrarna. (Prop. 1992/93:159 s. 80 och 179)

Ett boende i familjehem innebär att barnet inte bor i sitt föräldrahem. Det är ett av samhällets stöd till unga människor. Kommunen betalar familjehemsersättning i form av arvode och ersättning för omkostnader till familjehemsföräldern. Sveriges Kommuner och Landsting lämnar årligen rekommendationer till kommunerna hur stor ersättningen bör vara beroende på hur mycket stöd den familjehemsplacerade personen behöver. Ersättningen betalas bland annat ut som ett beskattningsbart arvode som ingår i den sjukpenninggrundande inkomsten. Se vidare www.skl.se

Omvårdnad ingår i insatsen familjehem. I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som personer inte kan klara själv. Det kan till exempel vara behov av hjälp med att sköta hygienen, att klä sig, att gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella, psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden (prop. 1992/93:159 s. 181–182).

I förarbetena framhåller man att rätten till övriga stöd- och serviceinsatser ska gälla för barn och ungdomar med funktionshinder som bor i familjehem på samma sätt som för barn och ungdomar med funktionshinder som bor i sina föräldrahem (prop. 1992/93:159 s. 80). Assistansersättning kan därför beviljas för de behov som inte tillgodoses genom familjehemsplaceringen.

HFD konstaterade i avgörandet HFD 2013 ref. 81 att familjehemmets ansvar motsvarar föräldraansvaret vid bedömning av om ett barn har rätt till assistansersättning. Det innebär att när ett barn är placerat i familjehem ska hänsyn tas till föräldraansvaret på samma sätt som om barnet bodde hos sina ordinarie vårdnadshavare.

Domen innebär att det förhållandet att förhöjt arvode utgår till familjehemsföräldrarna inte påverkar bedömningen av om barnet har rätt till assistansersättning. Det är alltså inte möjligt att i denna situation utifrån bestämmelsen i 7 § LSS hävda att barnets behov tillgodosetts genom förhöjning av arvodet. Se Domsnytt 2014:005

Bostad med särskild service för barn eller ungdom

Bostad med särskild service är en insats som ska ses som ett komplement till föräldrahemmet. Orsaken kan vara både barnets eller den unges skolsituation och ett mycket omfattande omvårdnadsbehov. Bostaden kan också vara centrum för fördjupade och specialiserade habiliteringsinsatser. (Prop. 1992/93:159 s. 81)

Bostaden delas av ett litet antal barn. Den bör vara utformad som en vanlig bostad och ska fungera så hemlikt som möjligt. Ett sådant boende kan vara föranlett av att barnet eller ungdomen på grund av funktionshinder behöver undervisning eller medicinsk eller annan vård som inte finns tillgänglig i hemkommunen. Bostäderna ska kunna användas flexibelt och efter barnets och familjens behov. Det är fråga om bostäder med mångsidiga användningsmöjligheter där olika inslag av förstärkta resurser kan erbjudas. Det är ofta fråga om att tillgodose komplicerade omvårdnadsbehov och det är i första hand omvårdnadsbehovet som föranleder valet av denna boendeform (prop. 1992/93:159 s. 81–82 och 179). Omvårdnad ingår i denna insats (9 e § LSS). Se även avsnitt 10.2.1.

I begreppet omvårdnad ingår en skyldighet att ge stöd och hjälp med personliga behov som en person inte kan klara själv. Det kan till exempel vara behov av hjälp med att sköta hygien, att klä sig, att gå och förflytta sig liksom att klara inköp eller liknande. Det är personens individuella, psykiska och fysiska behov som ska kunna tillgodoses via omvårdnaden (prop. 1992/93:159 s. 181–182).

I bostäder med särskild service för barn och ungdom tillhandahålls omvårdnad och service i en sådan omfattning att hjälpbehovet normalt är tillgodosett. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans.

Socialstyrelsen har föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:6) om bostad med särskild service för barn eller ungdom enligt LSS.

Assistansersättning kan beviljas när barnet bor hemma under till exempel veckoslut och skolferier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.

10.3.9 Bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna

Insatsen bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna reglerar inte i detalj hur boendet för vuxna ska vara organiserat men tre huvudformer kan urskiljas:

- gruppbostad
- servicebostad
- annan särskilt anpassad bostad.

Med anledning av LSS mål och grundläggande principer har lagstiftaren lämnat öppet för andra boendealternativ och för en utveckling av olika boendeformer. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 33)

Gruppbostad och servicebostad är att betrakta som bostäder med särskild service. I båda bostadsformerna ingår omvårdnad (9 e § LSS). I bostad med särskild service, gruppbostad och servicebostad, ingår också fritidsverksamheter och kulturella aktiviteter (9 e § LSS). Se även avsnitt 10.2.1.

Gruppbostad

I en gruppbostad ska det finnas fast bemanning som i huvudsak ska täcka de boendes hela stödbehov vid alla tider på dygnet. En gruppbostad består vanligtvis av ett litet antal lägenheter, i regel tre till fem lägenheter, som är grupperade i villor, radhus eller flerfamiljshus kring gemensamma utrymmen.

Syftet med gruppbostäder är att vuxna personer med funktionshinder som inte klarar ett eget boende eller ett boende i servicebostad ändå ska ha möjlighet att lämna föräldrahemmet och skapa sig ett eget hem. Gruppbostäderna ersätter också bland annat vårdhemsboende. Gruppbostad är ett bostadsalternativ för personer som har ett så omfattande tillsyns- och omvårdnadsbehov att mer eller mindre kontinuerlig närvaro av personal är nödvändig. Bostadslägenheten i gruppbostaden ska vara den försäkrades permanenta bostad. Detta ställer särskilda krav på bostadsstandarden. Huvudregeln är att de generella byggbestämmelser som gäller för bostäder i allmänhet, också ska gälla för bostadslägenheter i en gruppbostad. (Prop. 1992/93:159 s. 86–87 och 180)

I en gruppbostad finns det fast anställd personal som bas. Därför bör personlig assistans normalt inte beviljas för den som bor i en gruppbostad. De boende ska ha inflytande och medbestämmande över vilken personal som ska hjälpa dem i bostaden. Med det kan finnas behov av personlig assistans vid fritidsaktiviteter och andra aktiviteter utanför bostaden. Kommunen har ansvar både för att tillhandahålla och finansiera personlig assistans för personer som bor i en gruppbostad, om den försäkrade önskar sådan och det finns ett behov av assistans. (Prop. 1992/93:159 s. 175 och 177)

Assistansersättning beviljas inte för tid då en person bor i en gruppbostad (106 kap. 24 § SFB). Se även avsnitt 6.3.

Servicebostad

En servicebostad består av ett antal lägenheter som har tillgång till gemensam service och fast anställd personal. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 36)

Servicebostad innebär att den funktionshindrade personen har en egen bostad från vilken han eller hon dygnet runt kan tillkalla närbelägen servicepersonal. Lägenheterna är fullvärdiga bostäder och ofta anpassade efter den enskildes behov. I servicebostaden finns ofta tillgång till annan gemensam service, till exempel restaurang, matdistribution och hobbylokaler (prop. 1992/93:159 s. 86 och 180).

Insatsen servicebostad är en mellanform mellan att bo i ett helt självständigt boende och i en lägenhet i en gruppbostad. Denna mellanform kan rymma flera olika typer av boende. För samtliga gäller att lägenheterna ska vara fullvärdiga och att dygnet runt-stöd, utifrån den enskildes behov, erbjuds i den egna lägenheten av en fast personalgrupp. (Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen, s. 36)

Assistansersättning kan beviljas för den som bor i en servicebostad för de omvårdnads- och assistansbehov som inte tillgodoses i boendet.

Särskilt anpassad bostad

Annan särskilt anpassad bostad för vuxna kan vara en lägenhet utan fast bemanning där den fysiska miljön anpassats efter den boendes behov (prop. 1992/93:159 s. 87 och 179).

Med en särskilt anpassad bostad för vuxna avses en bostad med en viss fysisk grundanpassning till de behov som en person med funktionsnedsättning har. Däremot ingår ingen fast bemanning. Assistansersättning kan betalas ut under förutsättning att övriga krav är uppfyllda.

10.3.10 Daglig verksamhet

Den som tillhör grupp ett och grupp två i LSS personkrets har rätt till daglig verksamhet om personen har behov av insatsen och behovet inte tillgodoses på annat sätt (7 § LSS). Rätten gäller personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och som inte utbildar sig.

Huvudregeln säger att assistansersättning inte betalas ut för tid då personen vistas eller deltar i daglig verksamhet enligt LSS (106 kap. 24 § SFB). Undantaget säger dock att om det finns särskilda skäl kan assistansersättning betalas ut (106 kap. 25 § SFB). Se avsnitt 6.10.

10.4 SFB och SoL

10.4.1 Särskilda boendeformer för service och omvårdnad enligt SoL

Kommunen ska tillhandahålla olika boendeformer för personer med särskilda behov (5 kap. 5 § andra stycket och 7 § tredje stycket SoL).

Till de särskilda boendeformerna för service och omvårdnad hör ålderdomshem och andra servicehus. Dit hör även gruppboende för äldre samt sjukhem. Hit räknas dessutom bostäder med särskild service för personer som till följd av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i livsföringen.

Assistansersättning kan beviljas till den som bor i dessa boendeformer för de omvårdnads- och assistansbehov som inte omfattas av kommunens beslut om bistånd i form av särskilt boende och vård- och omsorgsinsatser.

10.4.2 Hemtjänst

Personlig assistans bör beviljas i sådan omfattning att den enskildes hela behov av personliga stödinsatser kan tillgodoses, även sådant stödbehov som sett för sig kanske inte skulle ge rätt till personlig assistans. Den personliga assistenten ökar då möjligheterna att samordna samhällets insatser för den svårt funktionshindrade. Assistenten ska exempelvis kunna utföra arbetsuppgifter som annars utförs av den sociala hemtjänsten enligt SoL. (Prop. 1992/93:159 s. 175–176)

Meningen är dock inte att assistenten för svårt funktionshindrade personer till alla delar ska ersätta hemtjänstens insatser. Städning, inköp och liknande uppgifter som inte görs tillsammans med den enskilde som ett led i det personliga stödet, ska inte tas med vid beräkningen av behovet av personlig assistans (prop. 1992/93:159 s. 175–176). Med liknande uppgifter kan avses till exempel matlagning, tvätt av kläder och övrig klädvård.

Den enskilde kan ibland vilja ha städning, inköp eller liknande uppgifter utförda under tider då han eller hon själv arbetar eller deltar i annan verksamhet och inte är hemma. I sådana fall kan personen inte få dessa uppgifter utförda som personlig

assistans. Detsamma gäller om personen i övrigt väljer att få insatserna utförda av en städfirma, kommunens hemtjänst eller liknande. (Bet. 1995/96:SoU15 s. 15)

10.4.3 Familjehem enligt SoL

Familjehem enligt SoL innebär ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot personer som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna (6 kap.1 § SoL).

Ett boende i familjehem innebär att barnet inte bor i sitt föräldrahem. Det är ett av samhällets stöd till unga människor. Kommunen betalar familjehemsersättning i form av arvode och ersättning för omkostnader till familjehemsföräldern. Sveriges Kommuner och Landsting lämnar årligen rekommendationer till kommunerna på hur stor ersättningen bör vara i förhållande till det stöd den familjehemsplacerade personen behöver. Ersättningen betalas bland annat ut i form av ett beskattningsbart arvode. Se vidare www.skl.se.

Placering på ett familjehem – med eller utan stöd av LVU – utgör inte en sådan institutionsvistelse som avses i 106 kap. 24 § SFB (KRNG 4461-11, se Domsnytt 2014:005). Assistansersättning kan därför beviljas för de omvårdnadsbehov som inte omfattas av familjehemsplaceringen. HFD konstaterade i HDF 2013 ref 81 att familjehemmets ansvar motsvarar föräldraansvaret vid bedömning av om ett barn har rätt till assistansersättning. Det innebär att när ett barn är placerat i familjehem ska hänsyn tas till föräldraansvaret på samma sätt som om barnet bodde hos sina ordinarie vårdnadshavare.

Domen innebär att det förhållandet att förhöjt arvode utgår till familjehemsföräldrarna inte påverkar bedömningen av om barnet har rätt till assistansersättning. Det är alltså inte möjligt att i denna situation utifrån bestämmelsen i 7 § LSS hävda att barnets behov tillgodosetts genom förhöjning av arvodet. Se Domsnytt 2014:005.

10.5 SFB och speciella skolformer

10.5.1 Elevhem vid statliga specialskolor

Den statliga specialskolan ger undervisning på grundskolenivå. Det finns sex specialskolor för döva och hörselskadade barn och ungdomar. Skolorna är samlade i en myndighet, Specialskolemyndigheten (SPM). Specialskolans läroplan är tioårig. Fem skolor är regionala och täcker sammanlagt hela landet. Det är Manillaskolan (Stockholm), Birgittaskolan (Örebro), Östervångskolan (Lund), Vänerskolan (Vänersborg) och Kristinaskolan (Härnösand). Åsbackaskolan är riksrekryterande och erbjuder anpassad utbildning för barn och ungdomar som är födda dövblinda eller som är utvecklingsstörda och döva eller hörselskadade.

Specialpedagogiska institutet riktar sig till barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning och även till föräldrar till funktionshindrade. Institutet riktar sig också till lärare och annan personal som kommer i kontakt med funktionshindrade. Specialpedagogiska institutet är huvudman för fem resurscenter, Hällsboskolan och Ekeskolan. Hällsboskolan är en skola för gravt språkstörda barn och ungdomar. Till skolan hör även resurscentret tal/språk. Ekeskolan är en skola för synskadade. Till skolan hör även resurscentret för syn. Detta resurscenter tar även emot elever för visstidsutbildning. Det finns även resurscenter för syn i Stockholm samt resurscenter för dövblindhet och döv/hörsel i Gnesta. Specialpedagogiska institutets webbplats är www.sit.se

Eleverna vid specialskolan med kunskapscenter och specialskolans resurscenter har möjligheter att vistas i elevhem under skolveckorna. Enligt skollagen (2010:800) ansvarar då staten för att eleverna utan extra kostnader får tillfredsställande

förhållanden (12 kap. 10 § SkolL). Vid elevhemmen finns fast anställd personal som ansvarar för elevernas omvårdnad.

Vid boende i elevhem vid ovannämnda skolor tillhandahålls stöd och omvårdnad i sådan omfattning att elevernas personliga hjälpbehov normalt är tillgodosett. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans för den tid eleven bor i elevhemmet.

När en elev bor i sitt föräldrahem eller i en egen bostad kan assistansersättning betalas ut. Detsamma gäller när eleven bor hemma under veckoslut och skolferier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda för rätt till assistansersättning.

10.5.2 Boende vid riksgymnasier

Riksgymnasieverksamheten i landet omfattar gymnasial utbildning för döva och hörselskadade samt svårt rörelsehindrade ungdomar (15 kap. 9 § SkolL).

Riksgymnasier för döva och gravt hörselskadade ungdomar

Hörselskadade ungdomar har rätt till gymnasieutbildning som är anpassad efter deras funktionshinder. Örebro kommun bedriver verksamhet vid två riksgymnasier. Vid Riksgymnasiet för döva (RGD) bedrivs utbildning för döva ungdomar från hela landet. Denna utbildning vänder sig även till dem som på grund av språkstörning behöver insatser av samma slag som döva ungdomar. Undervisningen bedrivs på teckenspråk.

För elever som behöver och önskar det ska Örebro kommun anvisa kost och logi. Kommunen ska svara för att eleverna har tillgång till den hjälp i övrigt som föranleds av funktionshindret (10 kap.11 § gymnasieförordningen). Hemkommunen svarar för kostnaderna för utbildningen (10 kap.10 § gymnasieförordningen).

För elever i RGD och RGH förekommer följande boendeformer: veckohemsfamilj och elevkollektiv. I båda boendena finns personal att tillgå. Under lov och praktik har inte eleverna tillgång till sina boenden.

Om en försäkrad ansöker om assistansersättning eller redan är beviljad ersättning behöver Försäkringskassan göra en särskild utredning angående vilken omvårdnad och service som tillgodoses genom boendeformen. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans för den tid eleven bor boendeformen.

När en elev bor i sitt föräldrahem eller i en egen bostad kan assistansersättning betalas ut. Detsamma gäller när eleven bor hemma under veckoslut och skolferier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda för rätt till assistansersättning.

Riksgymnasieplatser med Rh-anpassad utbildning

Svårt rörelsehindrade ungdomar har rätt till Rh-anpassad gymnasieutbildning (11 kap. gymnasieförordningen). Riksgymnasieplatser med Rh-anpassad utbildning finns f.n. inom den reguljära gymnasieskolan i fyra kommuner i landet: Stockholm, Göteborg, Kristianstad och Umeå.

Eleverna har rätt till omvårdnadsinsatser i anslutning till utbildningen. Omvårdnads-insatserna innefattar rehabilitering, boende i elevhem för elever som har sådant behov samt omvårdnad i elevhemsboendet.

De omvårdnadsinsatser i anslutning till utbildningen som svårt rörelsehindrade ungdomar har rätt till betalas av staten genom Statens institut för särskilt utbildningsstöd, Sisus.

De elever som bor i elevhem betalar månadsvis en avgift för kost och logi, s.k. elevavgift.

Vid boende i elevhem tillhandahålls omvårdnad och service i sådan omfattning att hjälpbehovet normalt är tillgodosett. I vissa fall kan det dock finnas behov av kompletterande insatser i form av personlig assistans för tid eleven bor i elevhemmet.

När en elev bor i sitt föräldrahem eller i en egen bostad kan assistansersättning betalas ut för denna tid. Detsamma gäller när eleven bor hemma under veckoslut och skolferier om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda för rätt till assistansersättning. Se avsnitt 10.3.

10.6 Vissa andra boendeformer

Gruppboende ska inte förväxlas med kollektiva boendeformer där exempelvis flera personer som har personlig assistans på eget initiativ bor tillsammans men där var och en för sig har personlig assistans.

Assistansersättning kan betalas ut till elever som studerar vid folkhögskolor både under vistelsen där och under de perioder som eleverna bor hemma, om förutsättningarna för rätt till assistansersättning är uppfyllda. Assistansersättning kan betalas ut till dem som bor i studenthem eller liknande boendeformer där omvårdnad inte ingår.

10.7 Särskilt utbildningsstöd

Folkhögskolor, högskolor och universitet kan söka bidrag för särskilt utbildningsstöd till kursdeltagare/studenter hos Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM). Särskilt utbildningsstöd regleras i förordningen (2011:1163) om statsbidrag för särskilt utbildningsstöd. Bidrag lämnas i mån av medel och ska täcka kostnader för särskilda utbildningsinsatser, det vill säga kostnader för utbildningen och för åtgärder i samband med utbildningen.

Enligt förordningen kan folkhögskolor, universitet eller högskolor som utbildningsanordnare söka bidrag för insatser som inte tillgodoses på annat sätt, till exempel av kommunen, Försäkringskassan eller genom andra stödåtgärder av utbildningsanordnaren.

Stödet är kostnadsfritt för deltagaren/studenten och organiseras som regel lokalt av utbildningsanordnaren. Det är utbildningsanordnarens förutsättningar som styr stödets utformning.

Folkhögskolor kan söka bidrag för stödpersoner till kursdeltagare som har behov av stöd i sin dagliga livsföring. Folkhögskolan gör en bedömning av kursdeltagarens behov av stöd och utreder om en annan part bör tillgodose hela eller delar av stödbehovet. Deltagare i folkhögskolekurser kan få stöd oberoende av typ av funktionshinder. Folkhögskolan söker bidraget hos SPSM i januari men det är möjligt för skolan att korrigera ansökan under året.

Universitet och högskolor kan söka bidrag för särskilt utbildningsstöd till studerande med svåra rörelsehinder, psykiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Särskilt utbildningsstöd för studerande på högskolor och universitet är bland annat mentorstöd. Mentorstöd innebär att studenten kan få hjälp med att strukturera och planera sina studier. Särskilt utbildningsstöd omfattar inte personlig assistans. Bidraget kan sökas en gång per år i november. Det är också möjligt för universitet och högskolor att söka bidrag från nationella medel för stöd till studenter med funktionshinder som Stockholms universitet ansvarar för.

En kombination av personlig assistans (genom LSS, SFB) och särskilt utbildningsstöd är möjlig. Om en deltagare har personlig assistans ska folkhögskolor räkna bort dessa timmar vid ansökan om stödperson till SPSM. Särskilt utbildningsstöd och personlig assistans får inte omfatta samma insats. För att Försäkringskassan inte ska bevilja assistansersättning ska behovet faktiskt tillgodoses genom särskilt utbildningsstöd.

10.8 Personligt biträde till personer med arbetshandikapp

Bestämmelserna om personligt biträde åt en person med arbetshandikapp finns i förordningen (2000:630) om särskilda insatser för personer med arbetshandikapp.

En arbetsgivare kan få ett statligt bidrag till arbetsbiträde för en person med funktionsnedsättning som utan hjälp har svårt att få eller behålla ett arbete. Bidraget ska kompensera arbetsgivaren för de merkostnader som uppstår för att biträda personen på arbetsplatsen. Arbetsförmedlingen beslutar om bidrag till arbetsbiträde.

När den försäkrade har personlig assistans för att kunna utföra arbetsuppgifter som lönearbete, motsvarar assistansfunktionen dels insatser som ett arbetsbiträde gör, dels ytterligare personliga stödinsatser som den försäkrade har behov av i denna situation (prop. 1992/93:159 s. 176).

Om en person har rätt till assistansersättning kan därför det totala behovet av assistanstimmar i arbetssituationen medräknas. Då kommer assistansersättningen att ersätta bidraget till arbetsbiträde.

10.9 Hjälpmedel och bostadsanpassningsbidrag

Då den försäkrade behöver hjälp av mer än en personlig assistent samtidigt, ställs krav på att möjligheten till hjälpmedel och bostadsanpassning har utretts. Nedan beskrivs de viktigaste av de bestämmelser som finns när det gäller hjälpmedel och bostadsanpassning.

10.9.1 Hjälpmedel

Bestämmelserna om ansvar för hjälpmedel finns i HSL.

Begreppet hjälpmedel saknar en tydlig definition. Under senare år har dessutom begreppet breddats till att omfatta mer än bara produkten. Med begreppet avses nu även metoder och ny teknik.

Hjälpmedel ska

- förebygga framtida förluster av funktion och förmåga,
- förbättra och vidmakthålla funktion och förmåga,
- kompensera för nedsatt eller förlorad funktion och förmåga och att klara det dagliga livet.

Hjälpmedel som möjliggör för en person med funktionsnedsättning att arbeta kallas arbetshjälpmedel. De hjälpmedel som en anställd behöver för att motverka att arbetsskador uppstår i arbete, är ett arbetsgivaransvar och benämns som ett arbetstekniskt hjälpmedel.

Landstinget ska erbjuda hjälpmedel för funktionshindrade till dem som är bosatta inom landstinget och till dem som är kvarskrivna enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481) och stadigvarande vistas där (3 b § första stycket 2 HSL). Men landstinget kan även enligt 18 § HSL komma överens med en kommun inom landstinget om att kommunen ska ha ansvar för hjälpmedel för funktionshindrade. Landstingets

ansvar innebär inte någon inskränkning i de skyldigheter som arbetsgivare eller andra kan ha enligt annan lag. (3 b § andra stycket HSL)

Landstinget ansvarar däremot inte för hjälpmedel som en kommun inom landstinget erbjuder till funktionshindrade enligt 18 b § HSL. Kommunen ansvarar för att erbjuda hjälpmedel för dem som bor i sådana boendeformer eller bostäder som avses i 5 kap. 5 och 7 §§ samt 7 kap. 1 § SoL. (18 b § HSL)

Att tillhandahålla hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning är alltså landstingets, regionens eller kommunens ansvar. Eftersom det regleras i HSL, som är en ramlag innebär det att varje landsting, region och kommun själv kan besluta om regler för hjälpmedel, till exempel vilka produkter som ska betraktas som hjälpmedel. De beslutar även om eventuella avgifter. Möjligheten att få ett visst hjälpmedel kan därför variera beroende på var i landet man är bosatt.

Hjälpmedel som ska användas i hemmet, närmiljön och skolan för att underlätta det dagliga livet eller för vård och behandling, är ett ansvar för sjukvårdshuvudmännen, det vill säga landstinget, regionerna och kommunerna. (Vägar till hjälpmedel och samhällsstöd för personer med funktionsnedsättning, s 12–13, Hjälpmedelsinstitutet)

Information om sjukvårdshuvudmannens organisation och regelverk kan lättast inhämtas lokalt. Viss information finns på www.hinfo.se under rubriken *Hur får jag hjälpmedel.*

Som framgått delas ansvaret för hjälpmedel av olika aktörer. Det kan medföra gränsdragningsproblem mellan framför allt personliga hjälpmedel, som sjukvårdshuvudmannen ansvarar för enligt HSL, och arbetstekniska hjälpmedel som arbetsgivaren ansvarar för enligt arbetsmiljölagen (1977:1160). Den typ av hjälpmedel som oftast är diskussioner om är sängar, lyftar och vårdaraggregat till rullstolar som manövreras exempelvis av en personlig assistent. Hjälpmedlet kan behövas för den enskildes dagliga livsföring men även en personlig assistent kan behöva använda det som ett arbetstekniskt hjälpmedel. Frågan uppkommer då vilken huvudman som har ansvaret för att tillhandahålla hjälpmedlet. Gränsdragningsproblematiken har uppmärksammast i flera utredningar och översyner och i LOKAH-rapporten har man konstaterat att arbetsgivarens ansvar avser endast sådan arbetsteknisk utrustning som krävs för att förebygga och förhindra ohälsa och olycksfall bland personalen. Regeringen har under 2011 förtydligat i förordningen (1993:1091) att assistansersättningen inte ska användas till hjälpmedel som den enskilde behöver för att själv eller med hjälp av någon annan kunna tillgodose sina behov. Övriga områden är däremot ännu inte reglerade. (Förskrivningsprocessen, s. 18–19, Hjälpmedelsinstitutet)

10.9.2 Bostadsanpassning

Bestämmelserna om bostadsanpassningsbidrag finns i lagen (2018:222) om bostadsanpassningsbidrag. Kommunen beslutar om rätten till bostadsanpassningsbidrag.

Mer information om bostadsanpassning kan ges av varje kommun.

11 Beslut hos Försäkringskassan

Detta kapitel handlar om

- att kommunicera beslutsunderlag
- att fatta beslut.

11.1 Kommunicering

Innan Försäkringskassan fattar ett beslut ska den enskilde eller annan som är part få ta del av de uppgifter som ligger till grund för beslutet för att få möjlighet att yttra sig över dem.

Läs mer

Vägledning (2004:7) beskriver vad som gäller för kommunicering och när undantag till det finns. Där finns också ett metodstöd för hur kommunicering går till och vad man ska ta hänsyn till i olika situationer. Hur du kommunicerar beskrivs även i Försäkringsprocessen (2007:02) *Assistansersättning.*

11.2 Beslut om assistansersättning

Läs mer

Vägledning (2004:7) beskriver utförligt vad som gäller för beslut. Där kan man till exempel läsa om

- dokumentation av beslut
- motivering av beslut
- interimistiska beslut
- när beslut får verkställas
- avskrivning.

Du kan läsa om omprövning och överklagan i Vägledning (2001:7).

Du kan läsa om rättelse och ändring av beslut Vägledning (2018:1).

Du kan läsa om hur beslutsbrev ska utformas i riktlinjerna (2005:14) *Att skriva kommuniceringsbrev och beslutsbrev i Försäkringskassan.*

Beslut om assistansersättning omfattas av den särskilda beslutsordningen. Läs mer Försäkringskassans arbetsordning och i vägledning (2004:7). Nedan beskrivs vilka beslut som fattas av särskilt utsedd beslutsfattare och vilka beslut som fattas av handläggare.

11.2.1 Beslut av särskilt utsedd beslutsfattare

När det gäller assistansersättning avgörs följande frågor av en särskilt utsedd beslutsfattare:

- I beslut om rätten till assistansersättning ingår att sökanden tillhör den svenska socialförsäkringen och i övrigt omfattas av det svenska socialförsäkrings-skyddet (3–7 kap. SFB).
- Rätten till assistansersättning med ett visst antal assistanstimmar per vecka, månad eller längre tid men längst sex månader då sökanden har behov av personlig assistans för sin dagliga livsföring (51 kap. 9 § SFB). I beslutet anges vilken grupp i personkretsen som sökanden bedöms tillhöra. Av beslutsbrevet ska framgå storleken på det preliminärt utbetalade beloppet per månad.
- Inte rätt till assistansersättning. I beslutet anges om sökanden bedöms tillhöra eller inte tillhöra personkretsen (51 kap. 2 § SFB). Ställning ska även tas till det datum då rätten till assistansersättningen upphörde.
- Från vilken tidpunkt assistansersättning beviljas (51 kap. 9 § SFB)
- Beslut om särskilda skäl för högre timbelopp om frågan prövas i samband med rätten till assistansersättning (51 kap. 11 § andra stycket SFB)
- Interimistiska beslut att bevilja assistansersättning (112 kap. 2 § SFB)
- Beslut om att inte bevilja assistansersättning vid vård på institution och gruppboende (106 kap. 24 § SFB)
- Beslut om särskilda skäl vid vistelse i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet (106 kap. 25 § SFB)
- Beslut vid omprövning när rätten till assistansersättning har minskat i omfattning på grund av väsentligt ändrade förhållanden (51 kap. 12 § SFB).

11.2.2 Beslut om assistansersättning av handläggare

Bland annat avgörs följande frågor av handläggare om frågorna inte prövats i samband med rätten till assistansersättning:

- Beslut om avslag i de fall grunden för avslaget är att den enskilde inte omfattas eller har omfattats av socialförsäkringen enligt bestämmelserna i 3–7 kap. SFB eller motsvarande äldre bestämmelser.
- Beslut att assistansersättningen inte ska betalas ut till anordnaren på grund av att anordnaren inte har beviljats tillstånd eller fått tillståndet indraget av IVO, eller saknar tillstånd för rätt grupp i personkretsen eller åldersgrupp (51 kap. 19 § SFB).
- Beslut om utbetalning (51 kap. 11 och 14–18 §§ SFB; 6 § förordningen [1993:1091]).
- Beslut om att dra in assistansersättningen tillfälligt (110 kap. 52–53 §§ SFB) se avsnitt 7.4.
- Beslut om att fastställa en längre beviljandeperiod enligt 51 kap. 9 § SFB, när antalet beviljade assistanstimmar endast har angetts per vecka i beslutet om rätten till assistansersättning (jfr avsnitt 9.4).
- Beslut om utbetalning för tid innan beslut om assistansersättning har fattats enligt 51 kap. 7 § andra meningen SFB och därtill hörande föreskrifter då det vid beslutstillfället inte är fastslaget från och med när assistansen påbörjats eller de handlingar som krävs för utbetalning retroaktivt inte har kommit in ännu för samtliga månader.
- Beslut om högre timbelopp. (51 kap. 11 § andra stycket SFB)
- Beslut om skäligt belopp (51 kap. 11 § tredje stycket SFB)

- Beslut om särskilda skäl vid kortare sjukhusvård. (106 kap. 25 § SFB)
- Beslut om att assistansersättning upphör när en person avlidit (51 kap. 9 § SFB)
- Preskription (107 kap. 12 § SFB)
- Utredningsåtgärder (110 kap. 14 § SFB).

11.3 Beslut gäller omedelbart eller vid annan tidpunkt

Försäkringskassans eller en allmän förvaltningsdomstols beslut enligt social-försäkringsbalken ska gälla omedelbart, om inget annat föreskrivs i beslutet eller bestäms av en domstol som har att pröva beslutet (112 kap. 5 § SFB).

Det innebär att ett beslut i ett ärende om assistansersättning gäller omedelbart, om inte något annat står i beslutet.

En ändring av assistansersättning vid väsentligt ändrade förhållanden ska gälla från och med den månad när anledningen till ändringen uppkom (51 kap. 13 § SFB).

11.4 Beslut med förbehåll

Assistansersättning lämnas inte för tid när personen

1. vårdas på en institution som tillhör staten, en kommun eller ett landsting,
2. vårdas på en institution som drivs med bidrag från staten, en kommun eller ett landsting
3. bor i en gruppbostad (106 kap. 24 § 1–3 SFB).

För att en person ska kunna planera att flytta från en institution eller gruppbostad behöver han eller hon veta om hjälpbehovet kan tillgodoses genom assistans-ersättning.

Försäkringskassan har därför ett allmänt råd till 106 kap. 24 § SFB. Inför planerad flyttning från en institution bör Försäkringskassan fatta beslut med förbehåll att beslutet gäller under förutsättning att den försäkrade faktiskt flyttar från institutionen i fråga. På motsvarande sätt bör beslut kunna fattas vid flyttning från en gruppbostad (RAR 2002:6 till 106 kap. 24 § SFB)

12 Assistansersättningens timbelopp

Detta kapitel behandlar assistansersättningens timbelopp

- schablonbelopp
- högre timbelopp
- skäligt belopp

12.1 Schablonbelopp

Assistansersättningen betalas med ett särskilt angivet belopp per timme (schablonbelopp). Schablonbeloppet beräknas med ledning av de uppskattade kostnaderna för att få assistans (51 kap. 11 § första stycket SFB). Beloppet fastställs av regeringen och schablonbeloppet per timme framgår av 5 § förordningen (1993:1091).

Schablonbeloppet avrundas till närmaste tiotal öre efter uppräkning. Om det uppräknade beloppet slutar på 5 öre, avrundas det till närmaste högre tiotal öre (jfr 5 § förordningen [1993:1091]).

Inom ramen för schablonbeloppet får personen, eller den som han eller hon köper assistans av, avgöra hur stor del av beloppet som ska användas till lön och andra omkostnader (prop. 2007/08:61 s. 19).

Kostnader för personlig assistans inkluderar löne- och lönebikostnader, assistans- och utbildningsomkostnader, arbetsmiljöinsatser, personalomkostnader och administrationskostnader. Arbetsmiljöinsatser omfattar inte hjälpmedel som personen behöver för att själv eller med hjälp av någon annan kunna tillgodose sina behov (5 a § förordningen [1993:1091]).

Det framgår av förarbetena att 5 a § förordningen (1993:1091) och de kostnadsslag som beskrivs där gäller de försäkrade som själva anställer sina personliga assistenter. Detta därför att möjligheterna att ställa krav på hur assistansanordnare använder intäkterna i verksamheten är begränsade. Det har att göra med att assistansersättningen är en socialförsäkringsförmån vilket innebär att Försäkringskassan har en direkt relation till den försäkrade men inte till assistansanordnaren i fråga om utbetalning – även om Försäkringskassan kan betala ut assistansersättningen till anordnaren på den försäkrades begäran. (Prop. 2007/08:61 s. 22)

Det allmänna rådet till 5 a § förordningen (1993:1091), som närmare beskriver kostnaderna (se nedan) avser därför de som själva anställer sina personliga assistenter. När det gäller assistansanordnare som den försäkrade köper assistans av är det Skatteverket som bedömer vilka kostnader som är godtagbara i en assistansverksamhet och som det kan medges skatteavdrag för.

I allmänna råd (2002:6 till 5 a § förordningen [1993:1091]) anges följande:

> ”Med löne- och lönebikostnader bör avses samtliga lönekostnader och kostnadsersättningar till anställda, lagstadgade sociala avgifter, särskild löneskatt, premier för försäkringar, skattepliktiga förmåner och andra liknande ersättningar och kostnader.
>
> Med assistansomkostnader bör avses kostnader som den försäkrade har för sina personliga assistenter i samband med gemensamma aktiviteter utanför bostaden. Som exempel kan nämnas resekostnader för assistenterna samt inträdesavgifter och liknande kostnader för assistenter vid aktiviteter tillsammans med den försäkrade.

> Med utbildningsomkostnader bör avses kostnader för kurser, lärare och föreläsare samt lokaler för utbildning och fortbildning av assistenter och ersättningsberättigade. Vidare bör avses kostnader för handledning av assistenter utöver lönekostnader för assistenterna.
>
> Med arbetsmiljöinsatser bör avses kostnader för att stärka arbetet för en god arbetsmiljö för de personliga assistenterna. Som exempel kan nämnas kostnader för hjälpmedel av enklare slag, kostnader för att lösa arbetsmiljöfrågor, insatser för att möjliggöra personalens hygien och för att ordna med jourrum till assistenten. Assistansersättningen bör inte täcka kostnader för andra hjälpmedel än kostnader för enklare arbetstekniska hjälpmedel som exempelvis handskar och förkläden.
>
> Med personalomkostnader bör avses kostnader för företagshälsovård, friskvård, kaffe, hudkräm, tvål och liknande till assistenterna samt personalarrangemang, personaldagar och liknande aktiviteter.
>
> Med administrationskostnader bör avses kostnader för att administrera assistansen. Det kan till exempel handla om kostnader för köp av administrativ hjälp, inventarier, resor, revision, företagsförsäkringar samt kostnader till arbetsgivar- och branschorganisation eller liknande.”

Med löne- och lönebikostnader till anställda avses endast kostnader för personliga assistenter.

Under löne- och lönebikostnader ska även följande redovisas:

- lönekostnader som uppkommer i samband med att assistenterna deltar i personalmöten och planeringsmöten
- assistentens lönekostnader om denne deltar i utbildning som har koppling till tjänsten som personlig assistent
- lönekostnader för vikarier som anställs när ordinarie assistenter deltar i utbildningar
- lönekostnader som uppstår vid utbildningstillfällen eller introduktion när personliga assistenter går dubbelt, det vill säga när en personlig assistent går bredvid en annan för att lära sig arbetet och rutinerna hos den försäkrade
- jourtillägg eller jourersättning.

Att jourrum räknas som en arbetsmiljöinsats innebär inte något krav på att den försäkrade ska avsätta ett särskilt rum att användas av assistenterna under jourtid. I vilken mån en arbetsgivare har ett sådant ansvar framgår till vissa delar av annan författning och genom överenskommelser med arbetsmarknadens parter.

Kostnader för jourrum kan till exempel vara en sängplats om rummet är avsett att användas under dygnsvilan och andra nödvändiga möbler etc. för jourrummet. Det kan också vara kostnader för enklare avskärmningar i ett rum.

Det som sägs om insatser för att möjliggöra personalens hygien täcks även av kostnadsslaget personalomkostnader, till exempel kostnader för tvål, handdukar och toalettpapper. Det innebär inte kostnader för att till exempel bygga till separata toaletter och sanitetsutrymmen för den personliga assistenten.

Kostnader uppstår av olika anledningar och betalas därför på olika sätt. Omkostnader för personlig assistans kan ersättas av assistansersättningen. Privata kostnader har alla för hushållet, inträdesavgifter, resor med mera. Därför är den assistansberättigades privata resor med bil tillsammans med en assistent exempel på kostnader för resa som ska betalas av den som reser och inte av assistansersättningen. De merkostnader man kan ha på grund av en funktionsnedsättning kan

ligga till grund för bidrag i form av till exempel vårdbidrag, handikappersättning eller merkostnadsersättning.

Schablonbeloppet ska alltså täcka flera kostnader som en arbetsgivare eller assistansanordnare normalt har för sin personal. I schablonbeloppet ingår dessutom normala kostnader för ob-tillägg.

12.2 Högre timbelopp

51 kap. 11 § andra stycket SFB

Om det finns särskilda skäl kan ersättning till en försäkrad efter ansökan lämnas med ett högre belopp än det schablonbelopp med vilket assistansersättning ska lämnas till den försäkrade enligt vad som följer av första stycket. Ersättningen får dock inte överstiga schablonbeloppet med mer än 12 procent.

Läs i kapitel 3 om ansökan.

I förarbetena till bestämmelsen uttalades att om den ersättningsberättigade är i behov av en särskilt kvalificerad assistent, assistenter som behöver särskild utbildning eller dylikt, kan det undantagsvis förekomma att den fastställda ersättningsnivån är otillräcklig. Det införs därför en möjlighet för Försäkringskassan att efter ansökan medge att det fastställda beloppet får överskridas – dock med högst 12 procent. (Prop. 1996/97:150 s. 138)

I samband med att bestämmelsen infördes uttalade socialutskottet att den föreslagna möjligheten för ersättningsberättigade som har särskilda skäl att få en högre ersättning än schablonen var nödvändig. Det kan till exempel behövas personal med speciell kompetens, det kan också krävas någon form av arbetsledning för att samordna assistansen och ge assistenterna stöd i arbetet. Utskottet underströk samtidigt att bedömningen av den högre ersättningen ska göras individuellt från fall till fall med beaktande av de särskilda behov den försäkrade har och de kostnader detta medför. (Bet. 1996/97 SoU7y)

En förutsättning för rätt till högre belopp än schablonbeloppet är alltså att schablonersättningen är otillräcklig för den enskildes behov. Det innebär att kostnaderna för assistansen i det enskilda fallet ska vara högre än schablonbeloppet till följd av den enskildes behov.

12.2.1 Särskilda skäl för högre timbelopp

Vid bedömningen av om det finns särskilda skäl för att bevilja högre belopp än schablonbeloppet är en given förutsättning att personen behöver personlig assistans, i den meningen att stödet är personligt utformat och ges av ett begränsat antal personer.

De särskilda skälen för att beviljas ett högre timbelopp kan till exempel vara att den försäkrade har högre kostnader för sin assistans för att han eller hon behöver en assistent med en speciell kompetens och därmed högre lön eller att den försäkrades funktionsnedsättning innebär ett behov av omfattande dubbelgång vid introduktion. Om en tillräckligt stor del av assistansen ligger på obekväm arbetstid kan även det vara ett särskilt skäl om det medför att kostnaderna för assistansen blir högre än schablonbeloppet. För att det ska anses finnas särskilda skäl är det individens behov som ska medföra att assistenten till exempel behöver ha en speciell kompetens eller arbeta mer på obekväm arbetstid. (Jfr prop. 2017/18:175 s. 8 f., prop. 1996/97:150 s. 138 och bet. 1996/97:SoU7y s. 7 f.)

De vanligaste situationerna för beviljande av högre timbelopp beskrivs nedan.

Speciell kompetens

Den som får personlig assistans kan behöva assistenter med speciell kompetens, vilket kan medföra högre lönekostnader. När schablonbeloppet infördes framkom det att man till exempel kan behöva en assistent som är särskilt kvalificerad eller har en särskild utbildning (prop. 1996/97:150 s. 138 och bet. 1996/97:SoU7y s. 7).

Särskilda kvalifikationer och särskild kompetens kan vara utbildningar eller fortbildningar inom till exempel kommunikation, kvalificerad omvårdnad eller tekniska hjälpmedel som assistenten i normalfallet går in i uppdraget med och som kan medföra högre lönekostnader. Den försäkrades behov är avgörande för vilken kompetens assistenten behöver, hänsyn tas inte till annan kompetens som assistenten kan ha.

Kostnader för upplärning som bedöms överstiga normala lönekostnader kan vara särskilda skäl under en begränsad tid. Det kan gälla tjänstgöring parallellt med en annan assistent eller en viss tids upplärning på grund av den försäkrades behov.

Utbildning

Assistenter kan behöva regelbunden handledning på grund av den försäkrades funktionsnedsättning, vilket kan medföra högre kostnader. Om det är en extern konsult eller liknande som handleder bör kostnaderna räknas som utbildningskostnader. Om en annan assistent handleder bör högre löner för den assistenten räknas som lönekostnader.

Högre kostnader för assistenternas utbildning, vidareutbildning, fortbildning och handledning kan innebära högre kostnader för utbildning. Här avses dock inte assistenternas lönekostnader under utbildning. Dessa bör i stället räknas som lönekostnader.

Arbetsledning

Försäkringskassan behöver utreda på vilket sätt assistansanordnaren tillgodoser behovet av samordnad assistans. Arbetsledning kan till exempel bli aktuellt när den försäkrades funktionsnedsättning kräver att en arbetsledare är med när assistansen utförs. Vid utredningen av om det finns särskilda skäl till att bevilja högre timbelopp för att assistansen ska kunna samordnas räcker det inte att konstatera att den försäkrade själv inte kan samordna assistansen (bet. 1996/97:SoU 7y s. 7 och KRNS 8377-98).

En personlig assistent kan vara arbetsledare med högre lön. Som arbetsgivare har anordnaren ett visst ansvar för att leda de personliga assistenternas arbete. Anordnaren kan även ha noggranna arbetsbeskrivningar och kvalitetssäkringsdokument där vardagliga rutiner framgår.

Utgångspunkten – när en försäkrad själv på grund av sin funktionsnedsättning inte kan fungera som arbetsledare men har anlitat en verksamhet som yrkesmässigt tillhandahåller assistans – är i stället att högre timbelopp för arbetsledning normalt inte kan komma ifråga eftersom det anses ingå i verksamhetens ansvar. En individuell bedömning ska dock alltid göras och det är då upp till den försäkrade att visa att han eller hon har högre kostnader. (KRNS 183-13, Domsnytt 2013:030).

HFD fann i en dom att ett 6-årigt barn som hade arbetsledaransvar för sina assistenter inte hade rätt till högre timbelopp för den arbetsledande uppgiften som utfördes av barnets mor. Arbetsledningen ansågs inte vara av den omfattningen att

den gick utöver det ansvar som en förälder har enligt föräldrabalken för ett barn i den åldern. (RÅ 2004 ref. 16)

Obekväm arbetstid

Om en tillräckligt stor del av de beviljade assistanstimmarna ligger på obekväm arbetstid kan även det vara ett särskilt skäl för högre timbelopp om det medför att kostnaderna för assistansen blir högre än schablonbeloppet.

12.2.2 Utreda och bedöma det högre timbeloppets storlek

Om Försäkringskassan bedömer att den försäkrade behöver assistansinsatser som kan medföra högre kostnader är det lämpligt att begära in uppgifter om beräknade kostnader. Utredningen bör utgå från dessa uppgifter. Riksförsäkringsverkets allmänna råd används som ledning för vilka kostnader som kan anses vara en kostnad för personlig assistans (RAR 2002:6 till 5 a § förordningen [1993:1091]). Se även under avsnitt 12.1.

Beslutet om högre timbelopp grundar sig på den försäkrades beräkning av framtida kostnader och hur Försäkringskassan bedömer dem. Därför ska det alltid stå i beslutet vilka särskilda skäl som har godtagits.

Ett beslut om högre timbelopp kan begränsas till den period som Försäkringskassan anser att det finns särskilda skäl. Det kan till exempel vara när assistenterna får utbildning. När utbildningen är klar finns det inte längre särskilda skäl för högre timbelopp.

Ett beslut om högre timbelopp ska begränsas till att gälla en viss anordnare eller om den försäkrade själv anställer sina assistenter.

Beslut om att en försäkrad har särskilda skäl för högre belopp än schablonbeloppet innehåller ett preliminärt högre belopp. Vilken ersättning som den försäkrade har rätt till kan avgöras först efter redovisning av kostnader.

Du kan läsa om kostnadsredovisning i kapitel 16 och 17.

Den som beviljats ett högre timbelopp behöver inte ansöka om ett högre timbelopp enbart av den anledningen att timbeloppet höjts vid ett årsskifte. För den som i december har preliminär utbetalning med högre timbelopp ska Försäkringskassan i början av nästa år räkna upp det högre timbeloppet med den årliga procentsats som följer av 5 § första stycket förordningen (1993:1091). Uppräkningen görs automatiskt i det administrativa systemet.

Metodstöd – utreda och bedöma högre timbelopp

I din utredning behöver du hämta in underlag så att du kan bedöma om den försäkrade på grund av sin funktionsnedsättning behöver särskilda assistansinsatser som leder till högre kostnader än schablonbeloppet. Du ska också bedöma om de uppgivna kostnaderna är rimliga utifrån vad som kan anses som normala kostnader för assistans och om den högre kostnaden kommer att finnas under en begränsad tid.

Nedan finns exempel på frågor som du behöver få svar på i din utredning för att kunna bedöma om det finns särskilda skäl för högre timbelopp.

Speciell kompetens

- Vilken speciell kompetens har assistenterna?
- Varför behöver den försäkrade assistenter med den speciella kompetensen?
- Behöver du konsultera en försäkringsmedicinsk rådgivare för att bedöma om den försäkrade behöver assistenter med den speciella kompetensen på grund av sin sjukdom eller funktionsnedsättning?
- Hur många av assistenterna behöver ha den kompetensen?
- Hur mycket arbetar assistenten med speciell kompetens?
- Hur är löneläget för de assistenter med speciell kompetens som arbetar hos personen? Är grundlönen högre än lönen för personliga assistenter i allmänhet?
- Hur har lönekostnaden beräknats?
- Finns det redovisning av den beräknade lönekostnaden per assistanstimme?

Utbildning

- Vilken utbildning behöver assistenterna och hur är det relaterat till den försäkrades funktionsnedsättning?
- Vilken utbildning söker personen ersättning för och vad är anledningen till det?
- Hur länge pågår utbildningen? Hur ofta förekommer den?
- Finns det uppgift om beräknad kostnad för utbildningen?
- Finns det redovisning av den beräknade utbildningskostnaden per timme?

Upplärning

- Varför behövs en längre introduktion vid anställning av nya assistenter och på vilket sätt är det relaterat till den försäkrades funktionsnedsättning?
- Hur går upplärningen till?
- Hur lång tid krävs för upplärning?
- Hur ofta anställs nya assistenter?
- Hur har kostnaden för upplärning beräknats?

Arbetsledning

- Varför behöver den försäkrade arbetsledning utöver vad som kan och bör täckas av schablonbeloppet?
- Vad består arbetsledningen av och hur omfattande är insatserna?
- Finns det uppgifter om ansvarsfördelning, till exempel i avtalet om assistans?
- Finns det redovisning av den beräknade lönekostnaden per assistanstimme (i vilket kostnadsslag har kostnaden redovisats)?

Obekväm arbetstid

- Hur stor del av de beviljade assistanstimmarna är förlagd till obekväm arbetstid?
  - Finns det kollektivavtal? Vilken tid är obekväm arbetstid enligt kollektivavtalet?
  - Gör en bedömning över en tidsperiod som är lämplig i det enskilda ärendet. Utgå från vad som framgår av hur timmarna är förlagda i utredningen inför beslut om rätten till assistansersättning.
  - Räkna ihop aktiv tid (enkel och dubbel assistans), väntetid (timmarna delas med fyra) och beredskapstid (timmarna delas med sju) som är förlagd till obekväm arbetstid.
  - Kontrollera hur många beslutade timmar som är förlagda till obekväm arbetstid jämfört med det totala antalet beviljade assistanstimmar.
- Beräkning av kostnader vid obekväm arbetstid
  - Olika kollektivavtal kan ha olika ersättningsnivåer. För att beräkna ob-kostnaden utgår du från kostnaden enligt gällande kollektivavtal i det enskilda ärendet. Om det inte finns något kollektivavtal är det lämpligt att begära in uppgifter som styrker vilken ersättning som betalas ut under obekväm arbetstid.

Efter att du gjort en beräkning för tidsperioden över förlagda timmar och dess kostnader så bör du även beakta att ytterligare timmar kan påverka din bedömning såsom till exempel storhelger.

12.3 Skäligt belopp

Om Försäkringskassan bedömer att det finns särskilda skäl att godta att assistansen har utförts av någon som är bosatt utanför Europeiska ekonomiska samarbetsområdet ska de redovisade timmarna ersättas med ett skäligt belopp per timme (51 kap. 16 § SFB) (se närmare avsnitt 15.6.8). Det beror på att de förutsättningar som gäller för schablonbeloppet inte alltid är relevanta när andra förhållanden råder. (prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9, s. 222).

Ett skäligt belopp per timme motsvarar normalt de faktiska kostnader som den assistansberättigade har haft för assistansen. Om de faktiska kostnaderna som redovisas förefaller omotiverat höga vid en jämförelse med schablonbeloppet och med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, kan ersättningen bestämmas till ett lägre belopp. Ett högre belopp än de faktiska kostnaderna kan dock aldrig anses som skäligt. (Prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9, s. 257)

I betänkandet *Åtgärder mot fusk och felaktigheter med assistansersättning* granskades kända fall av fusk och överutnyttjande. Därvid konstaterades att det förekommer problem med att brukare vistas längre tider utomlands och då anlitar assistenter på plats i länder utanför EU eller EES-området. Försäkringskassan har i sådana fall inga möjligheter att kontrollera om de angivna personerna fått någon ersättning för lämnad assistans eller ens om de över huvud taget existerar. Utredningen anser att situationer av nu nämnt slag alltför lätt kan utnyttjas för fusk och därför bör förebyggas. Assistansersättningens belopp är dessutom bestämt med hänsyn till det svenska löneläget och svenska skatte- och avgiftsregler. Om sådana belopp betalas ut till länder med lägre eller inga krav i sådana hänseenden är det betydande belopp av statens medel som på detta sätt kommer att användas till annat än personlig assistans. (SOU 2012:6, avsnitt 12.6)

Det finns ingen begränsning till att timbeloppet kan vara högst schablonbeloppet eller högst 12 procent över schablonbeloppet. Det skäliga beloppet kan med andra ord

vara både högre eller lägre än schablonbeloppet, även om det vanligaste borde vara att det är lägre än schablonbeloppet eftersom löne- och kostnadsläget i flera länder utanför EES är lägre än i Sverige.

Den försäkrade ska redovisa uppgifter om samtliga kostnader för utförd assistans under perioden på samma sätt som den som själv anställer personliga assistenter eller som köper assistans och är beviljad ett högre timbelopp (på blankett Räkning – Assistansersättning). Den försäkrade ska i dessa fall alltid visa det underlag som ligger till grund för de kostnader som har uppstått om assistansen har utförts av någon som är bosatt utanför Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (14 § andra stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]). Det kan till exempel vara underlag som visar att lön har betalats ut och med vilket belopp, samt kvitton på assistansomkostnader. Försäkringskassan bör sedan kontrollera om dessa kostnader verkar skäliga utifrån det allmänna kostnadsläget i det aktuella landet. Försäkringskassan kan behöva kontakta Skatteverket och Migrationsverket för att få ledning i denna fråga.

Exempel

Bengt är beviljad assistansersättning med 3 000 timmar under en beviljandeperiod på sex månader. Han köper sin assistans av en anordnare och ersättningen betalas ut i efterskott. Han har vistats på Kuba en månad och använt 400 assistanstimmar där. Eftersom en av Bengts medföljande assistenter blev sjuk fick han assistans i 200 timmar av en person bosatt på Kuba. Till månadsräkningen bifogar han en redovisning av sina kostnader för de 200 timmar som han begär ersättning för med ett skäligt belopp, ett sjukintyg för den medföljande assistenten och underlag för kostnader för den lokala assistentens lön. Bengt hade inte några andra kostnader för den lokala assistenten.

Försäkringskassan kommer efter utredning fram till att det finns särskilda skäl för att godta de 200 timmarna för utförd assistans och att kostnaderna för dessa timmar ska ersättas med ett skäligt belopp. Timbeloppet beräknas till 100 kronor för de 200 timmarna då Bengt anlitat en lokal assistent. För de övriga 200 timmarna som han använt under månaden har han rätt till schablonbeloppet.

13 Kommunen och Försäkringskassan

Detta kapitel behandlar

- beslut till kommunen
- utbetalning till kommunen när en försäkrad fått biträde
- kommunens betalningsansvar
- sjukdom hos ordinarie assistent
- anmälningsskyldighet för kommunen.

13.1 Beslut till kommunen

Försäkringskassan ska sända beslutet om assistansersättning och beslut enligt 17–19 §§ till kommunen (51 kap. 21 § SFB).

Beslutet till kommunen ska sändas till den kommun som enligt 16, 16 c eller 16 d § LSS har ansvar för insatser för den enskilde (51 kap. 21 § SFB).

Försäkringskassan ska underrätta kommunen om det belopp som kommunen ska betala till Försäkringskassan enligt 51 kap. 22 § SFB (51 kap. 23 § SFB).

Metodstöd – lämna uppgifter till kommunen

Du behöver säkerställa att du skickar beslutet till rätt funktion inom kommunen. Du behöver därför veta vilken del inom den kommunala organisationen som ska ha informationen.

13.2 Utbetalning till kommunen när en försäkrad fått biträde av personlig assistent av kommunen

51 kap. 17 § SFB

Om den försäkrade har fått biträde av personlig assistent genom kommunen får Försäkringskassan besluta att assistansersättningen ska betalas ut till kommunen i den utsträckning som den motsvarar avgiften till kommunen för sådan hjälp.

18 § LSS

Av dem som enligt beslut av Försäkringskassan är berättigade att få assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken får avgift för personlig assistans tas ut inom ramen för sådan ersättning.

51 kap. 17 § SFB tar i första hand sikte på de fall där den försäkrade låtit bli att ansöka om assistansersättning och kommunen i stället har gjort en anmälan till Försäkringskassan. Bestämmelsen kan dock tillämpas även om det t.ex. senare visar sig att kommunen har svårt att få in avgiften från den försäkrade (jfr prop. 1992/93:159 s. 198).

51 kap. 17 § SFB gäller bara biträde av personlig assistent och kan inte tillämpas när kommunen har beviljat ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för personlig assistans.

När Försäkringskassan har beslutat om assistansersättning kan kommunen få retroaktiv ersättning för att den gett biträde av personlig assistent i avvaktan på Försäkringskassans beslut. Ersättningen ska motsvara kommunens avgift och får högst vara det belopp som assistansersättningen har beviljats med. När Försäkringskassan betalar ersättning till kommunen för retroaktiv tid gäller inte bestämmelsen i 51 kap. 7 § SFB om att den enskilde månadsvis under handläggningstiden ska redovisa till Försäkringskassan att assistansen utförs i enlighet med SFB. Kommunen kan använda Försäkringskassans blankett för att ansöka om utbetalning för retroaktiv tid, *Begäran från kommunen Ersättning för biträde av personlig assistent genom kommunen* (3032).

Om en försäkrad har övergått till att anlita kommunen som anordnare och köper personlig assistans av kommunen gäller

- bestämmelsen i 51 kap. 7 § SFB om att den enskilde månadsvis under handläggningstiden ska redovisa till Försäkringskassan att assistansen utförs i enlighet med SFB och
- uppgiftsskyldigheten som regleras i 51 kap. 24 § SFB.

Utbetalning till kommunen kan då inte ske enligt 51 kap. 17 § SFB eftersom det inte längre är fråga om biträde av personlig assistent utan köp av personlig assistans av kommunen. Assistansersättningen kan i en sådan situation betalas ut till den försäkrade eller till kommunen på den försäkrades begäran givet att alla förutsättningar i övrigt är uppfyllda. Läs mer i avsnitt 15.4.

Metodstöd – utbetalning till kommunen

När du utreder ett ärende om assistansersättning och ser att det kan komma att beviljas bör du fråga kommunen om den har beslutat om biträde av personlig assistent och vill ha utbetalning från Försäkringskassan. Om kommunen svarar ja, behöver du också ta reda på

- när LSS-beslutet fattades
- LSS-beslutets perioder och antal timmar per period
- när verkställdes det aktuella beslutet om biträde
- hur många timmar per månad som kommunen har utfört, uppdelat på aktiv tid, väntetid och beredskapstid
- vilken avgift som kommunen har haft per månad.

Läs mer

Läs mer i avsnitt 10.3.2 om biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans, i kapitel 14 om utbetalning, utförandet av personlig assistans och möjliga betalningsmottagare och i avsnitt 15.4 om redovisning när assistans utförts innan beslut fattats.

13.3 Kommunens betalningsansvar

51 kap. 22 § SFB

För den som beviljats assistansersättning ska den kommun som enligt 16, 16 c eller 16 d § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade har ansvar för insatser åt den försäkrade ersätta kostnaderna för de första 20 assistanstimmarna per vecka.

51 kap. 23 § första och andra stycket SFB

Försäkringskassan ska underrätta kommunen om det belopp som kommunen ska betala enligt 22 §. Beloppet ska betalas månadsvis till Försäkringskassan, om inte annat följer av föreskrifter som regeringen har meddelat med stöd av tredje stycket.

Kommunen har rätt att ta del av den slutavräkning som ska göras enligt 15 §. Har kommunen betalat ersättning med ett för högt belopp ska beloppet återbetalas från Försäkringskassan.

10 § första stycket förordning (1993:1091) om assistansersättning

Av 51 kap. 22 § socialförsäkringsbalken följer att kommunen ska ersätta Försäkringskassan för den del av utbetalningen enligt 7 a § som avser de 20 första assistanstimmarna per vecka.

Den kommun som ansvarar för insatser för den försäkrade enligt 16, 16 c eller 16 d §§ LSS ska betala kostnaderna för de första 20 assistanstimmarna per vecka. Försäkringskassan ska underrätta kommunen om beslut om assistansersättning och vilket belopp som kommunen ska betala. Kommunen ska också ersätta Försäkringskassan för den del av utbetalningen vid slutlig avstämning som avser de 20 första assistanstimmarna per vecka.

Försäkringskassan ska senast den 15:e i varje månad debitera kommunen den ersättning som kommunen ska betala månadsvis. Senast den 15:e dagen i månaden efter månaden för den kompletterande utbetalningen ska Försäkringskassan debitera kommunen den ersättning som kommunen ska betala efter den slutliga avstämningen. Betalningen ska därefter ha kommit in senast den sista vardagen i samma månad. Vid för sen betalning får dröjsmålsränta enligt räntelagen (1975:635) debiteras (9 och 10 § förordningen [1993:1091] om assistansersättning).

För att underlätta hanteringen av kommunens betalningsansvar finns en maskinell rutin som omfattar alla ärenden där assistansersättning betalas ut. Rutinen innebär att kommunen faktureras för 20 timmar per kalendervecka som assistans har utförts under en redovisningsmånad. I de fall assistans utförts med färre timmar än i genomsnitt 20 timmar per kalendervecka faktureras dock endast utförda timmar. Om en kalendervecka inte innehåller någon timme som ska ersättas med assistansersättning faktureras inte kommunen för den veckan.

Reglering av kommunens betalningsansvar

Den maskinella faktureringen av kommunen sker efter att Försäkringskassan har fattat beslut om utbetalning. Det innebär att faktureringen anpassas efter hur många timmar som kommunen ska betala multiplicerat med registrerat timbelopp för respektive ersättningsberättigad person.

Om en kommun har betalat för mycket ska Försäkringskassan betala tillbaka det belopp som har betalats för mycket. Kommunen behöver inte påpeka att den har

betalat för mycket. Om kommunen har betalat för lite ska Försäkringskassan debitera mellanskillnaden. Reglering kan bli aktuellt om ett nytt beslut om utbetalning fattas för en tidigare fakturerad månad och antalet timmar eller belopp per timme som kommunen ska betala påverkas. Detsamma gäller vid slutavräkning och avstämning. I så fall sker en maskinell reglering av kommunens betalningsansvar på kommande faktura. Den maskinella regleringen avser skillnaden mellan det belopp som kommunen ska betala utifrån det nya beslutet och tidigare fakturerat belopp.

Betalningsansvar för färre än 20 timmar per vecka

När Försäkringskassan bedömer kommunens betalningsansvar ska använda och godkända timmar under redovisningsmånaden fördelas på de kalenderveckor i redovisningsmånaden som assistans har utförts. För de veckor då assistans inte utförts eller godkänts ska kommunen inte betala. Med kalendervecka menas måndag till söndag.

Kommunens ersättningsskyldighet ska grunda sig på det beviljade antalet timmar. För den som beviljats 25 assistanstimmar per vecka men som under en tvåveckors-period utnyttjar till exempel 19 timmar ena veckan och 26 timmar den andra ska kommunen ändå finansiera sammanlagt 40 timmar (prop. 1996/97:146 s. 11). Den genomsnittliga beräkningen av antalet utförda assistanstimmar sker i förhållande till en redovisningsmånad när kommunen faktureras i efterskott.

13.4 Om den ordinarie assistenten blir sjuk

Kommunen har ett basansvar för insatsen personlig assistans. Det innebär bland annat att kommunen ansvarar för tillfälliga utökningar av assistansen, till exempel när den ordinarie personliga assistenten är sjuk. Med tillfällig utökning avses såväl att rent faktiskt tillhandahålla en vikarie som att lämna ekonomisk ersättning om den försäkrade själv ordnar en vikarie. Om den försäkrade gett i uppdrag åt kommunen att anordna assistansen betalar kommunen för de extra kostnader för vikarie som uppstår när den ordinarie assistenten är sjuk. (Prop. 1992/93:159 s. 72–73)

HFD hade i ett mål att ta ställning till om kommunen, under ordinarie assistents sjukdomstid, skulle ersätta den sökande med ett belopp motsvarande de faktiska kostnadsökningarna eller med assistansersättningens fastställda timbelopp. Kvinnan i målet hade redan beviljats assistansersättning med schablonbeloppet för de timmar för vilka hon begärde ersättning från kommunen. HFD fann att kommunen endast var skyldig att ersätta kvinnan för de faktiska kostnadsökningarna till den del dessa inte täcktes av den redan beviljade assistansersättningen (RÅ 2005 ref. 86).

I RÅ 2009 ref. 104 hade HFD anledning att ta upp frågan hur dessa kostnader närmare skulle beräknas och uttalade följande. Schablonbeloppet för assistans-ersättning avser att täcka såväl kostnader för arbetande assistent som administrativa kostnader. Vid ordinarie assistents sjukdom får beloppet som Försäkringskassan betalar ut anses täcka kostnaden för vikarien samt administrativa kostnader, inklusive kostnaden för anskaffning av vikarie etc. Den faktiska merkostnaden motsvaras därför av kostnaderna för den assistent som är sjuk.

HFD har därefter i en rad domar från den 10 oktober 2011 tagit ställning till om schablonbeloppet kan anses täcka kostnaderna för sjuklön. HFD hänvisade till RÅ 2005 ref. 86 och RÅ 2009 ref. 104 och anförde att det utökade behovet av stöd vid den ordinarie assistentens sjukdom ansågs omfattat av de beviljade assistans-timmarna endast i den mån kostnaderna för det utökade behovet var att hänföra till sådana administrativa kostnader som täcktes av schablonen. Schablonbeloppet är alltså inte avsett att täcka kostnader för sjuklön till ordinarie assistent när denne är sjuk. (HFD 3959–3961-10, 3962-10, 3963-10, 3964-10, 3965-10, 3966-10 och 3967-10).

13.5 Kommunens anmälningsskyldighet

Kommunen ska underrätta Försäkringskassan när någon som får assistansersättning enligt 51 kap. SFB beviljas boende med särskild service, daglig verksamhet, barnomsorg eller någon annan insats som kan påverka behovet av personlig assistans. Kommunen ska också anmäla till Försäkringskassan om det finns anledning att anta att assistansersättning används för annat än köp av personlig assistans eller kostnader för personliga assistenter (15 § LSS).

Underrättelsen från kommunen ska ses som ett rutinmässigt informationslämnande angående beslut som har fattats av kommunen. Syftet är att säkerställa att information ges till Försäkringskassan i de situationer kommunen beviljar insatser som kan påverka rätten till assistansersättning (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 234).

Kommunens anmälningsplikt inträder när det rent faktiskt finns en anledning till att anta att assistansersättningen används för annat än vad den är avsedd för. Om kommunen genom sin övriga verksamhet får vetskap om att en assistansberättigad klarar betydligt mer av sin dagliga livsföring än vad som borde vara fallet för den som beviljats assistansersättning ska kommunen anmäla detta till Försäkringskassan (prop. 2012:13:1, utgiftsområde 9,s. 235)

Om Försäkringskassan får en anmälan från kommunen enligt 15 § LSS ska Försäkringskassan ompröva om den försäkrade har rätt till assistansersättning i den omfattning som tidigare har beviljats.

Kommunen ska även anmäla till IVO om det finns anledning att anta att en tillståndshavares lämplighet för att bedriva verksamhet med personlig assistans kan ifrågasättas (15 § LSS).

Kommunen ska anmäla till överförmyndaren när en person som omfattas av 1 § LSS kan antas behöva förmyndare, förvaltare eller god man (15 § 6 LSS).

14 Utbetalning, utförande av personlig assistans och möjliga betalningsmottagare

Assistansersättning betalas ut för att bekosta den personliga assistans som den enskilde får (jfr 51 kap. 4 § SFB). Det är därför viktigt att känna till hur personlig assistans kan utföras, hur ersättningen kan betalas ut, vilka som kan få pengarna och vad som krävs för utbetalning.

9 § första stycket förordningen om assistansersättning

Assistansersättning som betalas månadsvis ska kunna lyftas av mottagaren den 20 i utbetalningsmånaden. Om utbetalningsdagen infaller på en lördag, söndag eller helgdag, ska ersättningen kunna lyftas närmast föregående vardag

Försäkringskassans vägledning (2005:1) behandlar bland annat frågor om

- utmätning
- vem som aviseras om utbetalningen.

14.1 Assistansersättning används för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter

Assistansersättning betalas ut under förutsättning att den försäkrade använder den till att köpa assistans från en anordnare eller själv anställer och avlönar sina personliga assistenter (51 kap. 4 § SFB och prop. 2007/08:61 s. 17). Denna bestämmelse ska säkerställa att assistansersättningen används för det som den är avsedd till.

Assistansersättningen är en skattefri inkomst enligt 8 kap. 19 § inkomstskattelagen (1999:1229). Eftersom ersättningen används för köp eller kostnader för personlig assistans ska avdrag för preliminärskatt och inbetalning av arbetsgivaravgifter göras. Det är inte möjligt att använda assistansersättningen, som inte är föremål för beskattning hos mottagaren, för andra utgifter för den försäkrade som inte har en koppling till kostnader för personlig assistans.

Assistansersättningen förverkas om den inte tagits ut före utgången av det andra året efter att beloppet förfallit till betalning. Ersättningen får inte utmätas, vilket innebär att den försäkrades fordran hos Försäkringskassan inte kan utmätas. Den kan inte heller överlåtas förrän den förfallit till betalning (107 kap. 9 § SFB).

14.1.1 Den som köper assistans

När den försäkrade anlitar en assistansanordnare sker ett köp. De medel (assistansersättning) som anordnaren får från den försäkrade blir inkomster i verksamheten. Assistansersättningen är en inkomst i anordnarens näringsverksamhet, vilket innebär att samma skatteregler gäller för assistansanordnare som för andra företag. Assistansanordnaren kan därför inte betala tillbaka sparade medel till den försäkrade. Det är Skatteverket som bedömer vilka kostnader som är godtagbara i en assistansverksamhet och som det kan medges skatteavdrag för. (Jfr prop. 2007/08:61 s. 20)

14.1.2 Den som själv anställer sina assistenter

Den som själv anställer sina assistenter kan bara använda ersättningen till att betala kostnader som har samband med anställningen och arbetet som personlig assistent (11 a § förordningen [1993:1091] och prop. 2007/08:61 s. 22). Han eller hon kan inte själv ta ut medel ur assistansersättningen för eget arbete. Medel som är skattefria hos mottagaren kan inte användas som skattefri ersättning för utfört arbete. För att säkerställa att assistansersättningen bara används för kostnader för personliga assistenter är den försäkrade skyldig att redovisa samtliga kostnader till Försäkringskassan, se nedan.

De kostnadsslag som anges i 5 a § i förordningen (1993:1091) avser kostnader för personliga assistenter och gäller därför bara den som själv anställer sina assistenter (jfr prop. 2007/08:61 s. 22). Därför gäller det allmänna rådet (RAR 2002:6) till 5 a § förordningen (1993:1091) bara den som själv anställer sina assistenter.

14.1.3 Uppföljning och kontroll av utbetald ersättning

I förarbetena talar man om bestämmelsen i 51 kap. 4 § SFB som en förutsättning för assistansersättningens legitimitet. Men en bestämmelse som beskriver under vilka förutsättningar assistansersättning betalas ut kan inte leda till denna önskade effekt om den inte kompletteras med möjligheter till uppföljning och kontroll. I detta sammanhang innebär uppföljning och kontroll att de försäkrade lämnar uppgifter om att de använt utbetald assistansersättning på det sätt som anges i lag, förordning eller föreskrifter. För att följa upp att den som inte själv är arbetsgivare för sina assistenter använder den utbetalda ersättningen för att köpa assistans av en assistansanordnare behöver Försäkringskassan få tillgång till uppgifter om anordnaren och underlag i form av avtal med mera som visar att anordnaren anlitats och att assistansersättningen använts för köp av assistans och inte finns kvar på den försäkrades bank- eller plusgirokonto. Grundläggande för kontrollen bör vara att Försäkringskassan begär att den försäkrade antingen kan visa någon form av kvittens från anordnaren som styrker köp av assistans eller redovisa att lön med mera har betalats till personliga assistenter. (Jfr prop. 2007/08:61 s. 23–24)

För att kunna upprätthålla denna kontroll finns krav på att kostnader och köp ska redovisas (7 och 11 a §§ förordningen [1993:1091]). Försäkringskassan har i sina föreskrifter (FKFS 2016:4) reglerat hur denna redovisning ska göras och att det ska finnas ett avtal mellan den försäkrade och den assistansanordnare som han eller hon köper sin assistans av. Du kan läsa mer om redovisning i kapitel 15, 16 och 17.

14.1.4 Assistansersättning betalas ut i efterskott, men Försäkringskassan kan medge utbetalning i förskott

Enligt huvudregeln betalas assistansersättning ut månadsvis med ett visst belopp för det antal beviljade assistanstimmar som en person har fått assistans (51 kap. 14 § SFB). Det innebär att ersättningen betalas ut först efter att Försäkringskassan har fått redovisning av den utförda assistansen.

Försäkringskassan kan medge att utbetalningen i stället grundas på ett beräknat antal assistanstimmar för månaden och betalas ut i förskott med ett preliminärt belopp (51 kap. 15 § SFB). I förarbetena framgår att möjligheten att betala ut ersättningen i förskott infördes för att den som själv anställer sina assistenter ska kunna avlöna dem och klara övriga omkostnader utan att ligga ute med pengar (prop. 1992/93:159 s. 71). Det innebär att Försäkringskassan kan medge utbetalning i förskott till den som anställer alla sina assistenter själv under förutsättning att det inte sker i aktiebolag, handelsbolag, kommanditbolag eller enskild firma. Läs mer om de redovisningsbestämmelser som är specifika för utbetalning i efterskott i kapitel 16 och i förskott i kapitel 17.

Metodstöd – förskotts- eller efterskottsbetalning

Den som själv anställer alla sina assistenter ska vara registrerad som arbetsgivare hos Skatteverket för att kunna få utbetalning i förskott.

Även den som själv anställer alla sina assistenter och köper viss administration eller utbildning kan bedömas uppfylla förutsättningarna för att få utbetalning i förskott.

Den som själv anställer sina assistenter kan i undantagsfall även köpa viss assistans av en anordnare och trots det få utbetalning i förskott. Det ska då handla om ett tillfälligt köp av assistans, till exempel på grund av att en assistent plötsligt avlidit eller måste avskedas med kort varsel. Köpet ska avse en kort tid och täcka ett särskilt behov av vikarie till dess en ny assistent har kunnat anställas.

Förskotts- eller efterskottsbetalning, följer beviljandeperioderna, vilket innebär att det bara kan ändras när en ny beviljandeperiod börjar. Undantaget är om den försäkrade har sagt att han eller hon inte ska köpa assistans av en anordnare men gör det ändå. Då kan Försäkringskassan byta från förskotts- till efterskottsbetalning under en pågående beviljandeperiod.

För att kunna avgöra hur betalning ska ske behöver du ta reda på hur den försäkrade har för avsikt att anordna sin assistans, det vill säga om han eller hon ska köpa assistans av en anordnare eller själv anställa alla sina assistenter. I följande situationer behöver du särskilt utreda om utbetalning ska göras i efterskott eller förskott:

- Den försäkrade anställer alla sina assistenter och vill ha förskottsbetalning.
- Den försäkrade anställer alla sina assistenter och har utbetalning i förskott, men köper också assistans och du bedömer att förutsättningarna för tillfälligt köp inte är uppfyllda.
- Den försäkrade byter från att köpa assistans till att anställa sina assistenter, eller tvärtom.

14.2 Utförandet av personlig assistans

Personlig assistans utförs av personliga assistenter. Det är den enskilde som avgör vem som ska utföra assistansen. Den som har rätt till assistansersättning kan själv anställa sina assistenter eller köpa personlig assistans av en assistansanordnare. En kombination av alternativen är också möjlig.

Den som är arbetsgivare för eller uppdragsgivare åt en personlig assistent har vissa skyldigheter att lämna uppgifter till Försäkringskassan enligt 51 kap. 24 § SFB.

Med arbetsgivare menas både den som själv anställer sina assistenter och den assistansanordnare som är arbetsgivare för personliga assistenter (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 239).

Med uppdragsgivare menas till exempel den som anlitar en assistent genom bemanningsföretag eller den som anlitar en assistent som bedriver enskild närings-verksamhet (jfr prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 256 och 258).

14.2.1 Den försäkrade anställer själv sina assistenter

Den som valt att själv anställa assistenter blir arbetsgivare för dem.

Den som själv anställer sina assistenter ska anmäla det till IVO innan assistenten börjar sitt arbete (23 § LSS).

Med arbetsgivarrollen följer en hel del skyldigheter (prop. 1992/93:159 s. 73). Som arbetsgivare är man till exempel skyldig att göra skatteavdrag och betala in arbetsgivaravgifter (10 kap. skatteförfarandelagen [2011:1244] och 2 kap. socialavgiftslagen [2000:980]). Den som själv anställer sina assistenter ska därför också vara registrerad som arbetsgivare hos Skatteverket.

En försäkrad kan själv bedriva assistansverksamhet i egen näringsverksamhet (enskild firma) genom att han eller hon anordnar assistans för andra brukare. En försäkrad som är egen näringsidkare kan dock inte köpa assistans av sin egen firma (fysisk person), eftersom den inte kan ses som fristående i förhållande till den försäkrade. Den försäkrade kan alltså inte bedriva näringsverksamhet med sig själv som kund. Assistansersättningen är enligt lag skattefri för den försäkrade och kan därför inte utgöra inkomst i hans eller hennes enskilda näringsverksamhet.

Om den försäkrade inte fyllt 18 år

Skatteverket bedömer att en underårig inte med rättslig verkan kan betala ut ersättning för arbete till sin personliga assistent. Ersättningen får i stället anses utbetald av den underåriges förmyndare, vanligen någon av barnets föräldrar. Det innebär att någon av föräldrarna ska registreras i Skatteverkets arbetsgivarregister. I vissa undantagsfall kan det bli aktuellt att registrera den som är underårig som arbetsgivare, till exempel den som fyllt 16 år och som med överförmyndarens samtycke bedriver näringsverksamhet (rörelse) och anlitar arbetskraft i verksamheten (13 kap. 13 § föräldrabalken) eller en underårig med eget hushåll och som i hushållet betalar ut arbetsersättning som innebär skyldighet att göra skatteavdrag och betala arbetsgivaravgifter. Detta innebär att föräldrar till ett omyndigt barn kan köpa assistans av en assistansanordnare eller själva anställa assistenter för barnets räkning. I de fall som de själva anställer assistenter för sitt barns räkning är det inte fråga om ett köp av personlig assistans, vilket betyder att assistansersättningen ska redovisas på samma sätt som om den försäkrade (barnet) själv hade anställt sina personliga assistenter.

Skatteverket behandlar i ett rättsligt ställningstagande (2006-11-03, dnr 131 590173-06/111) frågan om barn själva kan anställa sina personliga assistenter. Se https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning

När den försäkrade fyller 18 år

När den försäkrade fyller 18 år och föräldrarna tidigare har anställt assistenter för hans eller hennes räkning, måste han eller hon bestämma hur assistansen fortsättningsvis ska anordnas.

Den som har god man

Enligt föräldrabalken 14 kap. 14 § får en god man endast med överförmyndarens samtycke låta den enskilde driva rörelse som medför bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen. Av bokföringslagen (2 kap. 6 §) framgår att en fysisk person som bedriver näringsverksamhet är bokföringsskyldig för denna.

Den som själv anställer sina assistenter bedriver inte näringsverksamhet. Det finns därför inte reglerat i lag att det behövs ett samtycke från överförmyndaren för att en god man för huvudmannens räkning ska kunna anställa assistenter och i övrigt sköta det som har med anordnandet av assistans att göra. Det kan ändå i vissa fall vara lämpligt att Försäkringskassan kontaktar överförmyndaren för att säkerställa att det inte finns något hinder för att den gode mannen anställer assistenter och sköter de arbetsuppgifter som har med assistansen att göra. Om överförmyndaren anser att det behövs ett samtycke ska Försäkringskassan begära in underlag för det.

14.2.2 Kommunen eller någon annan som bedriver verksamhet med personlig assistans

Den försäkrade kan välja att ingå avtal om och köpa personlig assistans av en kommun eller någon annan som har tillstånd enligt 23 § LSS att bedriva verksamhet med personlig assistans.

Kommunen har ett ansvar för att tillhandahålla assistans (2 § andra stycket LSS). En kommun som ska bedriva verksamhet med personlig assistans ska anmäla det till IVO innan verksamheten börjar (23 § LSS). Detta gäller även landstinget.

Kommunen kan utföra assistansen i egen regi eller välja att lägga ut hela eller delar av verksamheten på entreprenad. Den som har valt kommunen som anordnare och har avtal med kommunen har formellt kommunen som anordnare även om kommunen lägger ut hela sin verksamhet med personlig assistans på entreprenad. Assistansen utförs då av någon annan på kommunens uppdrag.

Andra anordnare än kommunen kan till exempel vara bolag, stiftelser, föreningar, andra privata aktörer eller någon som valt att anordna sin egen assistans inom ramen för en juridisk person, exempelvis aktiebolag, handelsbolag eller kooperativ. Det är möjligt för den försäkrade att köpa assistans från till exempel ett aktiebolag som han eller hon själv är ägare eller delägare i. Det beror på att bolaget är en självständig juridisk person som är fristående från den försäkrade själv. Gemensamt är att andra anordnare än kommunen måste ha beviljats tillstånd för att bedriva verksamhet med personlig assistans av IVO enligt 23 § LSS.

Den som är arbetsgivare är skyldig att göra skatteavdrag och betala in arbetsgivaravgifter (10 kap. skatteförfarandelagen [2011:1244] och 2 kap. socialavgiftslagen [2000:980]). Den som avser att bedriva näringsverksamhet som anordnare av personlig assistans ska därför registrera sig som arbetsgivare hos Skatteverket.

Skatteverket kan efter ansökan från en anordnare besluta att godkänna denne för F-skatt. Ett godkännande innebär att företagaren ansvarar för att betala skatter och socialavgifter på ersättning för utfört arbete. Ett av villkoren för att bli godkänd för F-skatt är att man ska bedriva näringsverksamhet. Det är lämpligt att Försäkringskassan kontaktar Skatteverket vid frågor om F-skatt med mera. Mer information om F-skatt finns på www.skatteverket.se.

14.2.3 Avtal med en assistansanordnare

Ett avtal mellan den försäkrade och en assistansanordnare behöver minst innehålla dessa uppgifter:

- den försäkrades namn och personnummer
- anordnarens eller kommunens namn och organisationsnummer eller personnummer
- daterad underskrift av den försäkrade och anordnaren eller kommunen
- specifikation över vad avtalet gäller
- från och med vilken tidpunkt avtalet börjar gälla.

Avtal med en assistansanordnare om personlig assistans till ett barn bör undertecknas av båda föräldrarna, förutsatt att de har gemensam vårdnad.

När den försäkrade fyller 18 år och vårdnadshavarna tidigare har undertecknat ett avtal med en anordnare, ska Försäkringskassan kontakta den försäkrade personligen. Om han eller hon har en legal ställföreträdare ska den kontaktas. Försäkringskassan ska fråga om den försäkrade kommer att fortsätta ha avtal med samma

anordnare. Svaret ska dokumenteras i ärendets journal. Om den försäkrade fortsatt kommer att ha avtal med samma anordnare behöver inget nytt avtal begäras in.

14.3 Möjliga betalningsmottagare

Den försäkrade kan själv ta emot ersättningen eller begära att den betalas till någon annan. Den försäkrade ska skriftligen meddela Försäkringskassan uppgifter om konto.

För att Försäkringskassan ska betala ut assistansersättning måste ett antal förutsättningar vara uppfyllda. De varierar beroende på vem som är betalningsmottagare. Det finns en möjlighet för Försäkringskassan att betala ut assistansersättning till kommunen om den försäkrade har fått biträde av personlig assistent genom kommunen under en retroaktiv tid enligt 51 kap 17 § SFB. Den situationen beskrivs i avsnitt 13.2.

En annan anordnare än kommunen som saknar tillstånd att bedriva verksamhet med personlig assistans kan inte vara betalningsmottagare av assistansersättningen, se avsnitt 14.3.2.

14.3.1 Utbetalning till den försäkrade

Huvudregeln är att assistansersättningen betalas ut till den försäkrade (51 kap. 2, 14–15 §§ SFB). Assistansersättning betalas enbart under förutsättning att den används för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter (51 kap. 4 § SFB). För att assistansersättning ska kunna betalas ut till den försäkrade måste en av dessa förutsättningar vara uppfyllda:

- Den försäkrade har skrivit avtal om att köpa personlig assistans med kommunen eller någon annan anordnare.
- Den försäkrade har själv anställt personliga assistenter.

Försäkringskassan kan betala ut assistansersättning till den som själv har anställt personliga assistenter även om han eller hon inte har anmält det till IVO (FKRS 2019:03). Det här gäller efter Högsta förvaltningsrättens dom den 21 februari 2019 i mål nr 6518-17.

Om en anordnare har varit betalningsmottagare men det senare visar sig att den inte längre är godkänd för F-skatt, ska assistansersättningen betalas ut till den försäkrade själv. Han eller hon ska då själv betala arbetsgivaravgifter och göra skatteavdrag. Om detta inte görs, kan Skatteverket i efterhand kräva den försäkrade på skattebeloppet.

14.3.2 Utbetalning till en assistansanordnare

Försäkringskassan får på begäran av den försäkrade besluta att assistansersättningen ska betalas ut till en kommun eller någon annan som har tillstånd enligt 23 § LSS att bedriva verksamhet med personlig assistans (51 kap. 19 § SFB).

När en annan anordnare än en kommun saknar tillstånd från IVO att bedriva verksamhet med personlig assistans får ersättningen inte betalas ut till anordnaren. Det gäller också om anordnaren har haft ett tillstånd som har dragits in. Ersättning till anordnaren betalas inte heller ut när anordnaren saknar tillstånd för den försäkrades grupp i personkretsen, eller om anordnaren saknar tillstånd för barn och ansökan gäller barn (jämför 51 kap. 19 § SFB).

Försäkringskassan kan inte avslå en begäran om utbetalning av assistansersättning till en försäkrad på grund av att den anordnare som anlitats inte har tillstånd från IVO.

Det beror på att det inte finns något stöd i LSS eller socialförsäkringsbalken för Försäkringskassan att neka utbetalning till en försäkrad i dessa fall, detta enligt Högsta förvaltningsdomstolens dom den 21 februari 2019 i mål nr 6518-17. Om en anordnare saknar tillstånd, ska vi betala ut ersättningen till den försäkrade. (Domsnytt 2019:010)

Försäkringskassan bör inte åta sig att betala ut assistansersättning till mer än en betalningsmottagare (RAR 2002:6 till 51 kap. 19 § SFB). Försäkringskassans beslut om utbetalning till någon annan än den försäkrade ska skickas till kommunen (jämför 51 kap. 21 § SFB).

En begäran om utbetalning ska göras på blanketten *Begäran om betalningsmottagare och anordnare av assistansersättning* (3079). Till begäran ska den försäkrade bifoga ett skriftligt avtal om personlig assistans mellan honom eller henne och assistansanordnaren. Begäran ska ha kommit in till Försäkringskassan senast den femtonde i månaden före den månad då den personliga assistansen kommer att utföras för vilken den försäkrade vill att ersättning ska betalas ut till den nya betalningsmottagaren. Om en begäran kommer in efter detta datum får assistansersättning betalas ut till en tidigare betalningsmottagare om det framgår av underlaget att det är denne som har utfört den personliga assistansen. I annat fall ska ersättningen betalas ut till den försäkrade. (3 § föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Om den försäkrade är ett barn ska begäran vara underskriven av båda vårdnadshavarna.

När den försäkrade fyller 18 år och vårdnadshavarna tidigare har undertecknat begäran om utbetalning till en anordnare ska Försäkringskassan kontakta den försäkrade personligen. Om han eller hon har en legal ställföreträdare ska den kontaktas. Försäkringskassan ska fråga om den försäkrade vill att utbetalningen även i fortsättningen ska gå direkt till anordnaren. Svaret ska dokumenteras i ärendets journal. Om svaret är ja behövs inte någon ny skriftlig begäran om utbetalning.

För att ersättningen ska kunna betalas ut till en annan anordnare än en kommun ska anordnaren vara godkänd för F-skatt. Om anordnaren är arbetsgivare ska den vara registrerad som arbetsgivare hos Skatteverket. (3 § tredje stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Förutsättningarna i 3 § föreskrifterna (FKFS 2016:4) måste vara uppfyllda vid varje utbetalningstillfälle. Det är inte tillräckligt att förutsättningarna är uppfyllda vid den tidpunkt då Försäkringskassan får en begäran om utbetalning till någon annan.

14.3.3 Byte av betalningsmottagare

En begäran om att assistansersättningen ska betalas ut till en ny betalningsmottagare ska ha kommit in till Försäkringskassan senast den femtonde i månaden före den månad då den personliga assistans ska utföras för vilken den försäkrade vill att ersättning ska betalas ut till den nya betalningsmottagaren. Om en begäran kommer in senare får ersättningen betalas ut till en tidigare betalningsmottagare om det framgår av underlaget att det är den som har utfört assistansen. I annat fall ska ersättningen betalas ut till den försäkrade. (3 § föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Vid efterskottsbetalning är det redan före utbetalningen känt vem som har utfört assistansen. Om någon begär att ersättningen ska betalas till en ny anordnare kan Försäkringskassan göra det bara om det framgår av tidsredovisningen för den månaden att assistansen har utförts av den anordnaren eller någon som den har anlitat. Om den tidigare anordnaren står kvar som betalningsmottagare och en ny anordnare har utfört assistans under delar av månaden ska Försäkringskassan

betala ersättningen till den försäkrade, som själv får betala den som anordnat assistansen.

Om en begäran om byte av betalningsmottagare kommer in för sent och den försäkrade har avtal med en kommun som inte utför assistansen (se ovan), kan utbetalning inte göras till den kommunen. Det beror på att kommunen inte har utfört assistansen. Utbetalning kan i så fall bara ske till den försäkrade. Det följer av 3 § andra stycket föreskrifterna (FKFS 2016:4).

14.3.4 Beslut om utbetalning till någon annan på Försäkringskassans initiativ

Försäkringskassan har möjlighet att i vissa fall besluta att betala ut assistansersättningen till någon annan än den försäkrade (51 kap. 18 § SFB).

Om den försäkrade till följd av ålderdomssvaghet, sjuklighet, långvarigt missbruk av beroendeframkallande medel eller någon annan liknande orsak är ur stånd att själv ta hand om assistansersättningen, får Försäkringskassan besluta att ersättningen ska betalas ut till någon annan person eller till en kommunal myndighet för att användas till kostnader för personlig assistans till den försäkrade.

Försäkringskassan kan tillämpa denna bestämmelse oavsett om den försäkrade får ersättningen för att köpa assistans av en anordnare eller för att avlöna sina assistenter. Om Försäkringskassan beslutar att assistansersättningen ska betalas till någon annan ska kommunen få ett beslut om det (51 kap. 21 § SFB). Det ska bara innehålla uppgift om från och med när och till vem ersättningen kommer att betalas ut samt att Försäkringskassan har fattat beslutet med stöd av 51 kap. 18 § SFB.

Den som Försäkringskassan har beslutat att ersättningen ska betalas ut till blir endast betalningsmottagare. Den som är arbetsgivare för assistenterna ska fortsätta att fullgöra sin roll som arbetsgivare. Om den försäkrade till exempel själv har varit arbetsgivare till sina assistenter så ska han eller hon fortsätta att fullgöra de skyldigheter som finns i rollen som arbetsgivare.

15 Redovisning av utförd assistans

Begreppen köp av assistans respektive kostnader för personliga assistenter förutsätter att köpet eller kostnaden redovisas enligt föreskrifterna (FKFS 2016:4, jfr 11 a § förordningen [1993:1091] och prop. 2007/08:61 s. 23).

Den som inte redovisat köpet av assistans eller kostnader för personliga assistenter på ett korrekt sätt kan inte anses ha köpt eller haft kostnader enligt 51 kap. 4 § SFB, vilket är det grundläggande kravet för att ersättningen ska betalas ut.

I detta kapitel beskrivs de bestämmelser om redovisning som gäller oavsett om ersättningen betalas i efterskott eller förskott. I kapitel 16 beskrivs det som gäller enbart vid efterskott och i kapitel 17 det som gäller enbart förskott. De bestämmelserna ska tillämpas i kombination med dem som beskrivs i detta kapitel.

15.1 Tidsredovisning och räkning

I förarbetena till 51 kap. 4 § SFB beskrivs att det är viktigt att Försäkringskassan ska kunna följa upp att assistansersättningen har använts på ett korrekt sätt. Det ligger på den ersättningsberättigade att intyga att assistansersättningen har använts till kostnader för personlig assistans. I anslutning till detta anges också att Försäkringskassan med stöd av dåvarande 20 kap. 8 § lagen (1962:381) om allmän försäkring, vilken motsvarar 110 kap. 13 § andra stycket SFB, kan begära att den ersättningsberättigade ska intyga faktiska förhållanden på heder och samvete.
(Prop. 2007/08:61 s. 23–24)

Försäkringskassan reglerar i sina föreskrifter att redovisning av utförd assistans ska ske på särskilt fastställda blanketter; tidsredovisning och räkning (5 och 6 §§ föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

15.2 Tidsredovisning

Den som är arbetsgivare för eller uppdragsgivare åt en personlig assistent ska lämna uppgifter som visar den arbetstid som assistenten har arbetat hos den försäkrade månadsvis i efterhand (51 kap. 24 § 2 SFB).

Det är den anordnare som den försäkrade har avtal med som ska lämna uppgifter om assistenternas arbetstid. Det innebär att om den försäkrade har avtal med en anordnare som i sin tur anlitar ett bemanningsföretag som är arbetsgivare för assistenterna är det anordnaren i egenskap av uppdragsgivare som ska lämna uppgifter om arbetstid. Om den försäkrade själv anställer sina assistenter ska han eller hon i egenskap av arbetsgivare lämna uppgifter som visar den arbetstid som assistenterna har arbetat.

Av Försäkringskassans föreskrifter (FKFS 2016:4) framgår att uppgifterna om arbetad tid ska lämnas på blanketten *Tidsredovisning assistansersättning* (FK 3059) eller via en e-tjänst som Försäkringskassan har godkänt. Uppgifterna ska lämnas för varje assistent som har anlitats under månaden. Arbetsgivaren eller uppdragsgivaren ska underteckna tidsredovisningen. Assistenten ska intyga uppgifterna. (5 § föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Assistenten intygar de uppgifter som han eller hon lämnar genom sin namnteckning eller på elektronisk väg.

Arbetsgivaren eller uppdragsgivaren visar genom sin underskrift dels att det är den som har lämnat uppgifter, dels att det som assistenten har intygat på tidsredovisningen är korrekt utifrån det som den kan förväntas känna till om assistenternas arbetade tid utifrån sitt ansvar som arbetsgivare eller uppdragsgivare.

15.2.1 Uppgifter på tidsredovisningen

Den tid som assistenten har utfört assistans ska redovisas till Försäkringskassan eftersom det bara är för den tiden som assistansersättning kan betalas (jfr 51 kap. 14 § och 24 § 2 SFB).

Det innebär att den tid som assistenterna använder för gemensamma träffar, arbetsmöten och utbildningar inte ska redovisas eftersom den inte har använts för att utföra assistans. Täckning för den typen av kostnader ingår i timbeloppet, se avsnitt 12.1.

Förutom assistentens arbetade tid ska tidsredovisningen också innehålla uppgift om assistentens arbetstid regleras av kollektivavtal, assistentens beräkningsperiod, arbetsgivarens namn, organisationsnummer och kontaktperson.

I förordningen [1993:1091] beskrivs två situationer som ska jämställas med att assistans har lämnats enligt 51 kap. 14 § SFB.

Den ena situationen handlar om tid efter det att den försäkrade har avlidit eller tagits in på institution eller liknande, i den mån assistenten inte kan få annat godtagbart arbete och därför får lön från den försäkrade. Det gäller dock högst under tid motsvarande uppsägningstid som följer av lag. (6 § förordningen [1993:1091])

Att assistenten får lön från den försäkrade innebär att bestämmelsen endast avser den som själv anställer sina assistenter, vilket även fastslås i en kammarrättsdom (KRNG 876-05). Det är därmed lagen (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete som reglerar uppsägningstiden.

I den lagen finns en grundläggande regel om minst en månads uppsägningstid för både arbetsgivare och arbetstagare. När arbetsgivaren säger upp den anställde är uppsägningstiden två månader om arbetstagaren har varit anställd sammanlagt minst fem år och tre månader om den sammanlagda anställningstiden är minst tio år. (12 § lagen [1970:943] om arbetstid m.m. i husligt arbete)

För att utbetalning ska kunna göras för den aktuella tiden behöver Försäkringskassan uppgift om assistentens uppsägningstid och att assistenten inte erbjudits ett annat arbete som kan anses vara godtagbart under uppsägningstiden. Den tid som ska redovisas på tidsredovisningarna och sammanställs på räkningen är den tid som assistenten skulle ha arbetat, däremot inte den tid då assistenten har fått ett godtagbart arbete under uppsägningstiden.

Den andra situationen gäller den tid som assistenten får sjuklön av den försäkrade (6 § förordningen [1993:1091]). Även detta avser alltså endast den som själv anställer sina assistenter. När assistenten är anställd av en privat anordnare är det kommunen som ansvarar för sjuklönen. Se avsnitt 13.4.

15.3 Räkning

Efter utgången av varje månad ska en sammanställning av de uppgifter om utförd assistans som framgår av tidsredovisningarna redovisas till Försäkringskassan. Redovisningen ska göras på blankett *Räkning assistansersättning* (3057), som den försäkrade ska underteckna (6 § föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

Assistansersättning betalas inte vid vistelse på institution enligt 106 kap. 24 § SFB. Om det finns särskilda skäl kan assistansersättning betalas vid kortare sjukhusvistelse enligt 106 kap. 25 § SFB. Därför ska den försäkrade redovisa på räkningen om han eller hon har vårdats på sjukhus under den aktuella månaden.

Om assistansen har utförts av någon som är bosatt utanför EES betalas assistansersättning enligt 51 kap. 14 § SFB endast ut om det finns särskilda skäl enligt 51 kap. 16 § andra stycket. Detta ska därför anges på räkningen.

Den försäkrade ska underteckna räkningen på heder och samvete (110 kap. 13 § andra stycket SFB). Om den försäkrade inte har fyllt 18 år ska vårdnadshavaren underteckna räkningen. Det räcker med en vårdnadshavares underskrift eftersom det inte anses vara ett beslut av ingripande betydelse för barnets framtid. Om den försäkrade har en ställföreträdare (god man eller förvaltare) är det normalt ställföreträdaren som företräder honom eller henne i kontakterna med Försäkringskassan. Det innebär att ställföreträdaren kan underteckna räkningen om det kan anses ingå i uppdraget (att bevaka huvudmannens rätt). Även ställföreträdaren skriver under på heder och samvete.

Läs mer

Läs mer om rättshandlingsförmåga, samtycke, ombud, ställföreträdare samt heder och samvete i Vägledning 2004:7

15.3.1 Metodstöd om underskrift saknas

Om en försäkrad på grund av sin sjukdom eller sin funktionsnedsättning inte kan bedöma i hur många timmar assistansen utförts kan det vara omöjligt för honom eller henne att skriva under en räkning på heder och samvete. En ställföreträdare som är närstående och bor tillsammans med den försäkrade bör däremot kunna underteckna räkningen. Huvudregeln är därför att vi ska kräva underskrift på heder och samvete av någon behörig person för att inte vara tvungna att dra in eller sätta ned ersättningen.

Om en ställföreträdare vägrar att underteckna räkningen eller har strukit över texten ”heder och samvete”, ska Försäkringskassan utreda vad det beror på. Då kan det komma fram att den försäkrade eller ställföreträdaren inte kan intyga att uppgifterna på räkningen stämmer. Om ställföreträdaren till exempel varit förhindrad att kontrollera utförd assistans, kan det leda till att det inte finns någon som kan uttala sig om hur många timmar den försäkrade fått assistans och att det därför inte finns någon som kan intyga uppgifterna på heder och samvete. Denna situation kan alltså vara ett sådant särskilt skäl för att inte kräva att ställföreträdaren intygar uppgifterna på heder och samvete (110 kap. 13 § andra stycket SFB). Om ställföreträdaren däremot menar att han eller hon misstänker att timmarna inte är utförda, måste en utredning kring detta startas i stället för handläggning enligt nedanstående metodstöd.

Om en försäkrad, vårdnadshavare, god man eller förvaltare inte vill eller kan skriva under en räkning, av annat skäl än att misstanke om felaktigheter föreligger, ska du därför utreda frågan enligt följande.

1. Utred om den försäkrade själv vet hur många timmar assistans som utförts, och om han eller hon kan skriva under räkningen själv eller med någons hjälp. Om han eller hon kan det, ska du uppmana honom eller henne att göra det. En person med god man har rättshandlingsförmåga vilket innebär att han eller hon kan skriva under räkningen själv. Det krävs inte att underskriften ska vara läslig.

a. Om den försäkrade helt saknar förmåga att skriva under kan han eller hon samtycka till att någon annan skriver under i den försäkrades namn. Underskrift med samtycke innebär att det är den som är avsedd att underteckna räkningen som på heder och samvete, och under straffansvar, intygar att de lämnade uppgifterna är riktiga. Det betyder att det är den personens namn som ska stå på räkningen. Det ska framgå att det är någon annan än den som är avsedd att underteckna räkningen som skriver under, vilket görs genom att den som skriver under i anslutning till underskriften skriver till exempel ”Anna Andersson genom Per Persson”.

b. För att ett undertecknande med samtycke ska vara giltigt ska den vars namn som skrivs på något sätt ha tagit del av de uppgifter som finns på räkningen och intygat att de stämmer. Om det finns anledning att anta att personen inte tagit del av uppgifterna på räkningen, ska handläggaren utreda det. Handläggaren kan då kontakta den som bruka skriva under för att utreda varför han eller hon inte gjort det denna gång. Eller så kan den som har undertecknat eller den vars namn har skrivits på räkningen kontaktas för att, kontrollera att han eller hon tagit del av uppgifterna. Om det kommer fram att den som ska lämna samtycke inte tagit del av uppgifterna eller godkänt samtycket, kan räkningen inte godtas.

2. Om du inte får en underskrift enligt punkt ett, får du gå vidare till den gode mannen för att få honom eller henne att skriva under. En god man, som förordnats att bevaka den försäkrades rätt, lämnar uppgifter om faktiska förhållanden på heder och samvete och kan därmed skriva under en räkning om utförd assistans. För att kunna fullgöra sitt godmansuppdrag bör en god man ha god kännedom om vilken assistans som utförts. Även i detta fall kan samtycke enligt 1.a och b användas.

3. Om varken den försäkrade eller den gode mannen kan eller vill skriva under räkningen, bör du utreda om någon av dem kan utse någon annan som kan det. Eftersom ett ombud i ett ärende om assistansersättning har en lagstadgad skyldighet att lämna uppgifter om faktiska förhållanden på heder och samvete, bör de även kunna ge en person som har kännedom om utförd assistans fullmakt att skriva under räkningen.

4. Om den gode mannen inte kan utse någon annan som kan skriva under på heder och samvete, bör du utreda varför den gode mannen inte kan göra det. I undantagsfall kan det tillfälligt uppstå en situation där ingen kan skriva under på heder och samvete och då kan det vara särskilda skäl för att tillämpa undantagsbestämmelsen i 110 kap. 13 § andra stycket SFB.

15.3.2 Vikten av att underteckna på heder och samvete

Läs mer

I vägledning 2004:7 kan du läsa om vikten av att uppgifter lämnas på heder och samvete.

Det är mycket viktigt att det finns någon som kan underteckna en räkning om utförd assistans på heder och samvete, inte minst med tanke på ersättningens omfattning och vikten av att den enskilde får den assistans som han eller hon har rätt till. Samtidigt är det viktigt att den person som undertecknar räkningen verkligen känner till vilken assistans som har utförts. Tänk på att även ett ombud omfattas av kravet på heder och samvete (110 kap. 5 § tredje stycket SFB).

Uppgifter om faktiska förhållanden behöver inte lämnas på heder och samvete om det finns särskilda skäl som talar mot det. I förarbetena anges bara ett exempel på när det kan finnas särskilda skäl, och exemplet gäller ett återkravsärende. Men bestämmelsen bör kunna tillämpas även i ärenden om assistansersättning.

Samtycke kan bara lämnas för uppgifter som är möjliga att intyga, det vill säga sådant som redan har hänt och som går att kontrollera. Därför går det inte att samtycka framåt i tiden till att någon annan skriver under i ens ställe. Skulle någon lämna ett sådant samtycke måste handläggaren informera om att det inte kan godtas och att personen måste ge sitt samtycke i samband med att den andra personen skriver under.

Läs mer

Läs mer om samtycke och rättshandlingsförmåga i vägledning 2004:7

Om det står ett annat namn än den försäkrades, vårdnadshavarens eller ställföreträdarens på räkningen, utan att det framgår att de har en fullmakt att göra så kan den inte godtas.

Ett godmansförordnande upphör när den försäkrade avlider. Då tar dödsbodelägarna/arvingarna över den enskildes rättigheter och skyldigheter. Om det inte finns arvingar eller andra dödsbodelägare utses en god man av Kammarkollegiet att förvalta dödsboet.

15.4 Redovisning när assistans utförs innan beslut har fattats

Assistansersättning som avser assistans som utförs innan beslut har fattats i ett ärende betalas endast om den försäkrade månadsvis under handläggningstiden redovisar till Försäkringskassan att assistansen utförs i enlighet med kraven och förutsättningarna i SFB (51 kap. 7 § andra meningen SFB).

I den omfattning som den försäkrade har fått biträde av personlig assistent genom kommunen och vi kan betala till kommunen gäller andra regler, läs mer i avsnitt 13.2.

När en person ansöker om assistansersättning eller om fler timmar och i avvaktan på beslut anlitar någon för att utföra assistansen ska därför uppgifter om tidsredovisning dokumenteras och redovisas till Försäkringskassan på samma sätt som redovisningen av assistans som redan är beviljad. Personen ska också säkerställa att anställningsavtal finns för assistenten. (Prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 232)

Av förarbetena framgår att syftet med 51 kap. 7 § andra meningen SFB är att de krav som framgår där ska gälla fram till dess att ett ärende slutligt har avgjorts (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 231–232). Det innebär att om den försäkrade får ett avslagsbeslut från Försäkringskassan och begär omprövning av detta och eventuellt överklagar omprövningsbeslutet så fortsätter kraven att gälla fram till dess att ärendet slutligt har avgjorts.

Den som får assistans innan beslut om assistansersättning har fattats ska alltså under handläggningstiden lämna tidsredovisning och räkning till Försäkringskassan på det sätt som beskrivs ovan (5 och 6 §§ föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

Försäkringskassan beskriver dessutom i sina föreskrifter vilka övriga uppgifter som ska lämnas till Försäkringskassan när assistans utförs innan beslut har fattats.

När den försäkrade själv anställt sina personliga assistenter krävs

1. vid ny ansökan uppgift om datum för anmälan till IVO enligt 23 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
2. vid ny ansökan eller ansökan om fler timmar handlingar som styrker de personliga assistenternas anställning och dess omfattning (7 § andra stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

När den försäkrade köpt personlig assistans av en assistansanordnare krävs

1. vid ny ansökan ett avtal med assistansanordnaren (se avsnitt 14.2.3.)
2. vid ny ansökan eller ansökan om fler timmar handlingar som styrker de personliga assistenternas anställning och dess omfattning (7 § tredje stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

När den försäkrade ansöker om fler timmar och assistenternas utökade arbetstid kan omfattas av de tidigare lämnade handlingarna behöver handlingarna inte lämnas igen (7 § fjärde stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

Om den försäkrade ansöker om fler timmar och den utökade assistansen utförs av redan anställda assistenter och det inte framgår av tidigare inlämnade handlingar att assistenterna kan utöka sin arbetstid i den aktuella omfattningen ska nya handlingar som styrker anställning och anställningsgrad alltså lämnas. Det behöver finnas ett underlag som styrker att assistans kan ha utförts i den redovisade omfattningen.

Vad en handling som ska styrka anställning minst ska innehålla

För att ett anställningsavtal ska anses giltigt ska det innehålla ömsesidiga rättigheter och förpliktelser samt överenskommelser om arbetets omfattning, förläggning i tid och när ersättningen ska betalas ut (jfr KRNS 1058-09, Domsnytt 2011:004). Ett anställningsavtal eller en annan handling som styrker anställning ska därför minst innehålla

- arbetsgivarens och arbetstagarens namn och adress
- anställningens tillträdesdag
- att arbetstagaren är anställd som personlig assistent
- uppgift om anställningen gäller tills vidare eller är tidsbegränsad. Är den tidsbegränsad ska anställningens slutdag eller de förutsättningar som gäller för att anställningen ska upphöra framgå
- arbetstiden, till exempel heltid, deltid eller antal timmar
- hur ofta lönen ska betalas ut
- arbetsgivarens och arbetstagarens underskrift.

Det är inte ett krav att arbetsgivaren faktiskt ska ha betalat ut lön till en assistent för att assistansersättning ska kunna betalas för tid före beslutsdatumet (RÅ 2000 not. 176).

15.4.1 När handlingarna senast ska lämnas in

Om personlig assistans har börjat utföras innan beslut har fattats i ett ärende ska avtal mellan den enskilde och anordnaren samt handlingar som styrker de personliga assistenternas anställning och omfattning ha kommit in till Försäkringskassan senast den femte i den andra månaden efter den månad då personlig assistans började utföras. Tidsredovisning och räkning ska fortlöpande komma in till Försäkringskassan senast den femte i andra månaden efter den månad som redovisats. (8 § föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

15.4.2 Från vilken tidpunkt ersättningen tidigast kan betalas

Utbetalningen kan aldrig gälla längre tillbaka än en månad innan ansökan eller anmälan gjordes till Försäkringskassan enligt 51 kap. 7 § första meningen SFB.

Även om handlingar som styrker anställning och avtal kommit in i tid får Försäkringskassan inte betala ut ersättning tidigare än den dag då det av handlingar som styrker anställning framgår att assistenten har börjat sin anställning och det av avtalet om assistans framgår att det har börjat gälla. Det ska även framgå av tidsredovisning och räkning att assistans har utförts. (9 § föreskrifterna [FKFS 2016:4])

15.4.3 Om handlingarna kommer in för sent

Vid redovisning av personlig assistans som utförts före beslut om assistansersättning får skyldigheten att redovisa enligt föreskrifterna (FKFS 2016:4) anses följa av 51 kap. 7 § SFB.

Det innebär att korrekt tidsredovisning och räkning måste komma in senast den femte i andra månaden efter redovisningsmånaden. En försenad redovisning för en viss månad medför att utbetalning ska nekas för denna månad. Det gäller även om den för sent inlämnade redovisningen är korrekt. Om den femte infaller på en söndag, annan allmän helgdag eller lördag får handlingarna komma in senast nästa vardag (jfr 2 § lagen [1930:173] om beräkning av lagstadgad tid).

Utbetalning kan inte heller göras om avtal mellan den enskilde och anordnaren eller handlingar som styrker de personliga assistenternas anställning kommer in för sent enligt 8 § föreskrifterna (FKFS 2016:4). Det gäller även om tidsredovisningar och räkning för den aktuella månaden skulle ha lämnats in i rätt tid.

15.5 Redovisning när assistansersättning har beviljats

15.5.1 Vid vilken tidpunkt handlingarna senast ska lämnas in

Av 8 § föreskrifterna (FKFS 2016:4) framgår att räkningar och tidsredovisningar ska lämnas in för varje redovisningsmånad, senast den femte i andra månaden efter redovisningsmånaden, medan handlingar som styrker anställning (förutom vid ny ansökan) enbart behöver lämnas in vid ansökan om fler timmar senast den femte i andra månaden efter den månad då assistans började utföras. Det innebär att om en korrekt redovisning kommer in för sent blir utbetalningen fördröjd.

15.6 Utredning och bedömning av redovisade timmar

Utifrån räkning och tidsredovisning ska Försäkringskassan varje månad bedöma hur många utförda assistanstimmar som kan godtas och ligga till grund för utbetalning. Det kan finnas olika skäl till att Försäkringskassan inte kan godta alla redovisade timmar.

15.6.1 Fler timmar än vad som ingår i beviljandeperioden

Assistansersättning kan inte betalas ut för fler timmar än det totala antalet timmar i beviljandeperioden (51 kap. 9 § SFB).

Om den försäkrade begär ersättning för fler timmar än vad som ingår i beviljandeperioden ska Försäkringskassan besluta om att inte betala ut ersättning för de överskjutande timmarna. När utbetalning sker i förskott har Försäkringskassan samtliga uppgifter för att kunna göra denna bedömning först i samband med slutavräkning. Läs mer i avsnittet om bestämmelser när utbetalning sker i förskott.

15.6.2 Redovisningen är inte komplett

Redovisningen är inte komplett till exempel om en eller flera tidsredovisningar saknas trots att timmar har tagits upp på räkningen, om det saknas en underskrift på räkningen eller tidredovisningen, eller om en assistent har redovisat tid 00.00–24.00 och arbetat fem timmar under denna tid, något som inte kan godtas. Den här typen av brister försöker Försäkringskassan avhjälpa genom att begära komplettering.

Vid efterskottsbetalning

När assistansersättningen betalas i efterskott kan ersättningen betalas ut först när de kompletterande uppgifterna har kommit in. Det beror på att hela månadsutbetalningen ska göras vid ett tillfälle. Försäkringskassan ska i samband med begärd komplettering informera den försäkrade om att ersättningen för den aktuella månaden inte kan betalas ut förrän underlaget är kompletterat eller att det står klart att någon komplettering inte kommer att göras. Försäkringskassan ska ha tillgång till föregående månads redovisning i en beviljandeperiod för att kunna ta ställning till om utbetalning ska göras för en senare månad (11 § tredje stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]). Om det saknas räkning för en tidigare månad i beviljandeperioden bör Försäkringskassan därför kontakta den försäkrade för att utreda om det kommer att komma in en räkning för den månad som saknas. När komplettering har kommit in eller det står klart att den försäkrade inte kommer att lämna kompletterande uppgifter får Försäkringskassan handlägga ärendet vidare utifrån det, det vill säga bedöma och besluta för hur många assistanstimmar ersättning kan betalas.

Vid förskottsbetalning

Om den försäkrade får sin assistansersättning utbetald i förskott och uppgifter inte har kommit in efter begärd komplettering före brytdatum ska Försäkringskassan fatta beslut om de timmar som kan godtas. Ersättningen betalas då bara för de timmar som kan godtas enligt 51 kap. 14–15 §§ SFB. Kan inga timmar godtas så hålls utbetalningen inne. Försäkringskassan ska i samband med begärd komplettering informera den försäkrade om att detta kan bli följden om inte de kompletterande uppgifterna kommer in i tid.

Flera räkningar för samma månad

Det kan hända att det kommer in en räkning som innehåller tilläggsuppgifter eller som ersätter en redan inlämnad räkning. Om den första räkningen ännu inte lett till utbetalning ska den nya räkningen bedömas tillsammans med den tidigare. Den nya räkningen kan innebära att utbetalningen fördröjs eftersom utredning kring varför det finns två räkningar måste göras.

Om räkningarna gäller assistans som har utförts innan Försäkringskassan har fattat beslut måste den nya räkningen komma in i rätt tid enligt 51 kap. 7 § SFB för att kunna ligga till grund för utbetalning.

När utbetalning sker i efterskott gäller att om ersättningen redan har betalats för en månad och det senare kommer in en ny räkning för samma månad ska Försäkringskassan utreda orsaken till detta, i första hand genom att kontakta den försäkrade och vid behov kontakta anordnaren. Försäkringskassan ska utifrån utredningen bedöma om den nya räkningen innebär att ytterligare ersättning ska betalas ut för månaden eller om den tidigare utbetalningen var för stor. När utbetalning sker i förskott kan en ny räkning eller uppgifter i en ny räkning ersätta en tidigare godkänd räkning så länge slutavräkningen inte är gjord för den aktuella beviljandeperioden. Det beror på att det är först efter slutavräkning, när beviljandeperioden har löpt ut, som utbetalningen är definitiv.

15.6.3 Kortare sjukhusvistelse

Huvudregeln är att man inte kan få assistansersättning när man vårdas på sjukhus. Man kan dock få assistansersättning vid en kortare sjukhusvistelse om det finns särskilda skäl (106 kap. 25 § SFB).

Även om sjukhusvistelsen förväntas bli långvarig ska ersättning kunna betalas ut under ett initialt kortare skede (prop. 1995/96:146 s. 21). Som kortare tid för vård på sjukhus bör räknas en tid på högst fyra veckor (RAR 2002:6 till 106 kap. 25 § SFB, se även Domsnytt 2012:031). Om personen lämnar in en räkning där det framgår att sjukhusvistelsen har varat mer än fyra veckor kan assistansersättning inte betalas ut för den tid som överstiger fyra veckor även om kravet på särskilda skäl är uppfyllt.

Utbetalning kan inte göras för de timmar då personlig assistans har lämnats under tid som personen vistats på sjukhus när Försäkringskassan har bedömt att det inte finns särskilda skäl (106 kap. 24 och 25 §§ SFB).

Läs mer i avsnitt 6.3.1

15.6.4 Vistelse i eller deltagande i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet

106 kap. 24 § 4 SFB

Assistansersättning lämnas inte för tid när den funktionshindrade

…

4. vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet enligt 9 § 10 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

106 kap. 25 § SFB

Om det finns särskilda skäl kan assistansersättning lämnas även under tid när den funktionshindrade vårdas på sjukhus under en kortare tid eller deltar i verksamhet enligt 24 § 4.

Assistansersättning betalas inte ut för de timmar då personen vistas i eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet. Om Försäkringskassan har bedömt att det finns särskilda skäl får dock assistansersättning ändå betalas ut. (Jfr 106 kap. 24 och 25 §§ SFB)

Läs mer

Om när en person vistas eller deltar i barnomsorg, skola eller daglig verksamhet i avsnitt 6.10.

15.6.5 Assistans som utförs av någon som inte fyllt 18 år

Assistansersättning betalas inte ut om assistansen har utförts av någon som är under 18 år (51 kap. 16 § första stycket 1 SFB).

Förbudet för utbetalning av assistansersättning när minderåriga har arbetat som assistenter gäller dock inte om assistenten har anställts före den 1 juli 2013 (övergångsbestämmelserna till lagen [2012:935] om ändring i socialförsäkrings-balken).

15.6.6 Assistans utöver tillåten arbetstid

Assistansersättning betalas inte ut om assistansen har utförts av någon på arbetstid som överstiger den tid som anges i

- 2–4 §§ lagen (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete,
- 5–10 b §§ arbetstidslagen (1982:673) eller
- kollektivavtal som uppfyller kraven i 3 § arbetstidslagen.

(51 kap. 16 § SFB)

Bestämmelsen i 51 kap. 16 § SFB syftar till att assistansersättning inte ska finansiera arbete som strider mot arbetstidslagstiftningen (prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9, s. 221).

Detta innebär däremot inte att en beräkning av en personlig assistents totala arbetstid ska göras om assistenten utför arbete åt flera brukare eller har andra arbeten utöver arbetet som personlig assistent. Det är enbart den totala arbetstiden som en personlig assistent har hos en försäkrad som ska beräknas. Detta gäller även om assistenten är anställd hos två olika anordnare.

Lagen (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete

Lagen om arbetstid m.m. i husligt arbete reglerar arbetstiden för en arbetstagare som arbetar i arbetsgivarens hushåll i de fall det inte finns kollektivavtal som reglerar arbetstiden. Denna lag gäller om assistenten har den assistansberättigade som arbetsgivare. Även de assistenter som är anhöriga till den assistansberättigade personen omfattas av lagen om de är anställda av den assistansberättigade (1 §).

Ordinarie arbetstid enligt 2 §

Enligt 2 § första stycket får den ordinarie arbetstiden uppgå till högst 40 timmar i veckan i genomsnitt för en tid av högst fyra veckor. Den ordinarie arbetstiden får enligt 2 § andra stycket förlängas med högst 12 timmar i veckan i genomsnitt för en tid av högst fyra veckor under följande förutsättningar:

- Arbetet ska innefatta tillsyn av barn eller annan hushållsmedlem som inte kan ta vård om sig själv.
- De medlemmar av hushållet som har ansvar för tillsynen ska vara ur stånd att utöva den, till följd av förvärvsarbete utanför hemmet eller nedsatt arbetsförmåga.

Av förarbetena framgår att bestämmelsen i 2 § andra stycket främst tar sikte på situationen att någon av föräldrarna eller båda är förhindrade att vårda barnet, på grund av förvärvsarbete utanför hemmet eller egen nedsatt arbetsförmåga, och att den anställde därför behöver se till barnet. Skäl för att förlänga arbetstiden finns däremot inte om förvärvsarbetet utförs i hemmet. (prop.1970:150 s. 47)

Enligt 2 § fjärde stycket behöver en begränsningsperiod inte räknas från kalender-veckans första dag. Också en annan dag i veckan kan väljas som utgångspunkt. Beräkningen ska däremot ske utifrån ett fast system (prop. 1970:150 s. 48).

Övertid enligt 3 §

När det finns särskilda skäl får övertid tas ut med högst 48 timmar under en tid av fyra veckor, dock högst 300 timmar under ett kalenderår.

Bestämmelsen om övertid är tänkt att tillämpas extensivt, det vill säga de allra flesta orsaker till övertiden godtas. Det är däremot inte meningen att bestämmelsen ska utnyttjas för att utsträcka den ordinarie arbetstiden regelbundet under en längre period. (Prop. 1970:150 s.48–49)

Med hänsyn till förarbetena anser Försäkringskassan att det inte finns någon anledning att närmare pröva orsaken till övertid. I praktiken innebär det att Försäkringskassan, utöver ordinarie arbetstid med 40 timmar i veckan under en fyraveckorsperiod, godtar övertid med högst 48 timmar under en tid av fyra veckor, dock högst 300 timmar per kalenderår.

Övertid enligt 4 §

Om det oundgängligen behövs på grund av olyckshändelse eller akut sjukdomsfall eller annan sådan omständighet, som inte kunnat förutses, får övertid tas ut i den utsträckning som förhållandena kräver (nödfallsparagraf). För att assistansersättning ska kunna betalas ut enligt denna bestämmelse ska Försäkringskassan pröva anledningen till övertiden. Av förarbetena framgår att övertid bara får tas ut för arbete som står i omedelbart samband med den inträffade händelsen som inte kan anstå och som inte kan utföras av någon annan. (Prop. 1970: 150 s. 49)

All tid som assistenten arbetar enligt lagen ingår i den arbetade tiden enligt 51 kap. 16 § SFB. Det innebär att även tid då assistenten arbetar jourtid ingår i den arbetade tiden.

Arbetstidslagen

Arbetstidslagen (1982:673) (ATL) reglerar arbetstiden för arbetstagare som utför arbete för en arbetsgivares räkning, det vill säga är anställda hos en anordnare (1 §). Lagen gäller inte arbete som utförs i arbetsgivarens hushåll.

Arbetstidslagen gäller däremot inte arbete som utförs av arbetstagare som med hänsyn till arbetsuppgifter och anställningsvillkor har företagsledande ställning (2 § första stycket 2 ATL).

Även om arbetstidslagen inte begränsar antalet timmar som assistenter med företagsledande ställning får arbeta har det redan i förarbetena till 9 d § 4 LSS betonats att kvaliteten på assistansen kan påverkas negativt när antalet arbetstimmar överstiger normal arbetstid och att ersättning för sådan övertid inte bör anses som kostnad för personlig assistans (prop. 1994/95:77 s. 13 och 17). När bestämmelsen sedan utvidgades till att även omfatta arbetstidslagen och assistenter som inte enbart var anställda direkt av den assistansberättigade uttalade regeringen att det inte är rimligt att assistansersättning och ekonomiskt stöd för assistans ska utbetalas för arbete som sker under förhållanden som strider mot arbetstidslagen (prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9 s. 221).

Försäkringskassan anser därför att det arbete som en assistent som är företagsledare utför som personlig assistans inte kan ersättas med assistansersättning för den arbetstid som överstiger den tid som följer av 5–10 b §§ arbetstidslagen (Domsnytt 2016:018).

Olika typer av arbetstid

Det finns olika typer av arbetstid och olika beräkningsperioder under vilken viss typ av arbetstid får läggas ut. I lag och kollektivavtal finns benämningen ordinarie arbetstid. Det som utmärker ordinarie arbetstid är att den är planerad till skillnad mot övertid och mertid som bara får användas när arbetstiden behöver utökas tillfälligt. Den ordinarie arbetstiden får enligt arbetstidslagen uppgå till i genomsnitt högst 40 timmar i veckan under en tid av fyra veckor. Det motsvarar heltid. Många arbetstagare har ett lägre arbetstidsmått än heltid. Det kallas att de arbetar deltid. Vid sidan av heltids- eller deltidsarbete finns enligt arbetstidslagen begreppen mertid vid deltidsanställning, övertid, jourtid och bestämmelser om sammanlagd arbetstid. Med jourtid avses den tid då arbetstagaren står till arbetsgivarens förfogande på arbetsstället för att vid behov utföra arbete. Om assistenten faktiskt utför arbete är det inte frågan om jourtid utan insatsen räknas som ordinarie arbetstid eller övertid.

Sammanlagd arbetstid enligt 10 b §

Bestämmelsen om sammanlagd arbetstid finns i 10 b § arbetstidslagen och innebär att den sammanlagda arbetstiden (hel- eller deltid, mer- eller övertid samt jourtid tillsammans) under en sjudagarsperiod får uppgå till högst 48 timmar i genomsnitt under en beräkningsperiod om högst fyra månader. Väntetid jämställs med jourtid vid beräkning av assistentens arbetade tid. Assistans i form av en timmes jour- eller väntetid likställs med en arbetad timme. I 3 § första stycket ATL har en uttrycklig regel införts om att en avvikelse från 10 b § (48-timmarsregeln) inte får innebära en längre beräkningsperiod än tolv månader.

Utöver arbetstidslagens bestämmelser om olika typer av arbetstid finns i många kollektivavtal också bestämmelser om beredskap. Beredskap betyder att arbetstagaren är anträffbar för att vid behov kunna inträda i arbete. Antalet beredskapstimmar räknas inte in i den sammanlagda arbetstiden enligt 10 b § arbetstidslagen.

En person i företagsledande ställning omfattas inte av någon arbetstidsreglering och det finns därför inte heller någon fastställd beräkningsperiod. För att kunna bedöma arbetad tid även för en assistent i företagsledande ställning utgår Försäkringskassan från 10 b § arbetstidslagen och använder fyra månader som beräkningsperiod för dessa assistenter (jfr Domsnytt 2016:018). Om arbetsgivaren anger en kortare period än fyra månader används den kortare perioden. Beräkningsperioden räknas i dessa situationer från och med assistentens anställningsdatum.

Bestämmelsen i 10 § b ATL har kommit till för att tydligare genomföra EU:s arbetstidsdirektivs begränsning av veckoarbetstiden (48-timmarsregeln). Enligt bestämmelsen har begreppet arbetstid samma betydelse i arbetstidslagen som i arbetstidsdirektivet och EU-domstolens praxis. Beräkningsperioden ska alltid läggas ut efter ett fast och inte ett rullande system, oavsett hur perioden bestäms. Beräkningsperioden följer inte alltid kalendermånaden eller börjar på en måndag. Den kan omfatta månader eller veckor och den kan gå över ett eller flera månadsskiften. Vid avbrott i samband med exempelvis byte av scheman, kan arbetsgivaren lägga om beräkningsperioden. I övrigt måste perioden bestämmas i förväg och tillämpas konsekvent. 48-timmarsmåttet som sådant kan inte avtalas bort enligt arbetstidsdirektivet men beräkningsperiodens längd kan enligt 3 och 19 §§ ATL utsträckas på de villkor som anges i direktivet. Beräkningsperioden får, som ovan nämns, vara högst tolv månader.

Övertid enligt 7 §

Med övertid menas sådan tid som överstiger ordinarie arbetstid enligt 5 § och jourtid enligt 6 § ATL. Vid beräkning av övertid ska kompensationsledighet eller annan ledighet som förläggs till arbetstagarens ordinarie arbetstid eller jourtid likställas med fullgjord ordinarie arbetstid respektive jourtid. Det finns olika former av övertid. Dessa benämns i arbetstidslagen som allmän övertid, extra övertid och nödfallsövertid. Bestämmelserna om beräkning av övertid ska tillämpas även vid beräkning av mertid. Det vill säga sådan arbetstid som vid deltidsanställning överstiger arbetstagarens ordinarie arbetstid och jourtid.

Allmän övertid enligt 8 §

När det finns särskilt behov av ökad arbetstid får övertid tas ut med högst 48 timmar per arbetstagare under en tid av fyra veckor eller 50 timmar under en kalendermånad, dock med högst 200 timmar under ett kalenderår. Vid beräkning av övertid jämför man den faktiska arbetstiden med den ordinarie arbetstiden eller jourtiden.

Allmän övertid får bara utnyttjas för tillfälliga behov. Det beror på att det i lagtexten uttrycks att det ska finnas ett särskilt behov av ökad arbetstid. Det är alltså inte tillåtet att under ett par månader öka den dagliga arbetstiden någon timme. All arbetstid utöver den ordinarie arbetstiden eller jourtiden behöver inte vara övertid. Det kan till exempel vara inarbetning av en tidigare eller senare ledighet, så kallad kvittningstid.

Extra övertid enligt 8 a §

I de fall det behövs ytterligare övertid utöver allmän övertid finns en möjlighet att ta ut extra övertid om högst 150 timmar per arbetstagare under ett kalenderår om det finns särskilda skäl för det. En förutsättning för extra övertid är att situationen inte gått att lösa på annat rimligt sätt. Extra övertid och allmän övertid får tillsammans inte överstiga 48 timmar per arbetstagare under en tid av fyra veckor eller 50 timmar under en kalendermånad.

Vanligtvis ska den allmänna övertiden vara förbrukad innan extra övertid tas ut.

Särskilda skäl för extra övertid kan vara tillfälliga arbetsanhopningar som varit omöjliga att förutse, oförberedda sjukdomsfall eller förlust av spetskompetens som inte går att ersätta omedelbart (prop. 2010/11:89 s. 49).

Nödfallsövertid enligt 9 §

Om en natur- eller olyckshändelse eller annan liknande omständighet som inte kunnat förutses av arbetsgivaren inträffat får nödfallsövertid tas ut under vissa förutsättningar. Nödfallsövertid får tas ut utan någon begränsning i antal timmar och timmarna inkräktar inte på utrymmet för den allmänna övertiden. Uttaget av nödfallsövertid ska anmälas till den berörda lokala fackliga organisationen så snart omständigheterna medger.

Kollektivavtal

Arbetstiden för en assistent kan regleras i kollektivavtal oavsett om det är arbetstidslagen eller lagen om arbetstid m.m. i husligt arbete som annars skulle vara tillämpliga. Enligt 3 § arbetstidslagen får det i kollektivavtal göras undantag från lagen i dess helhet och avvikelser från bland annat bestämmelsen om sammanlagd arbetstid i 10 b § om detta inte innebär att mindre förmånliga villkor ska tillämpas för arbetstagarna än vad som följer av parlamentets och rådets direktiv 2003/88/EG. Det är således inte möjligt att i kollektivavtal avtala bort minimidirektivet om arbetstidens förläggning i 3 § ATL. Det är upp till varje medlemsland att avgöra i sin lagstiftning om man kan gå utöver 48 timmar. Sverige har valt att inte ge den möjligheten.

Om det finns ett kollektivavtal utgår Försäkringskassan vid tillämpningen av 51 kap. 16 § SFB från att kollektivavtalet uppfyller kraven i 3 § arbetstidslagen. Kollektivavtalen är tidsbegränsade och följer ofta industriavtalens längd. I vissa kollektivavtal används termen begränsningsperiod. Den är synonym med beräkningsperiod som används i ATL och av Försäkringskassan. Beräkningsperioden följer inte alltid kalendermånaden eller börjar på en måndag. Den kan omfatta månader eller veckor och den kan gå över ett eller flera månadsskiften

Arbetsmiljöverket har enbart tillsynsansvar över arbetstiden om den inte har avtalats bort i kollektivavtalet. Även om arbetstiden har avtalats bort har Arbetsmiljöverket tillsyn över arbetsmiljön.

15.6.7 Assistans av någon som saknar arbetsförmåga

Ersättning får inte betalas ut om assistansen har utförts av någon som till följd av ålderdom, sjukdom eller liknande orsak saknar förmåga att utföra arbete som personlig assistent (51 kap. 16 § SFB).

Denna bestämmelse infördes 1 juli 2013. Anledningen var att man funnit ett antal fall där man allvarligt kunnat ifrågasätta assistenternas förmåga att utföra något arbete, till exempel därför att assistenterna själva länge varit sjukskrivna eller har uppnått en mycket hög ålder. Det har i några fall varit fråga om uppenbart brott. Avsaknaden av regler kring detta har gett utrymme för överutnyttjande eller felaktig användning av

assistansersättningen och det har även funnits risk för att den enskilde inte fått den assistans som han eller hon haft rätt till. (Prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 221)

I förarbetena sägs att någon fast övre åldersgräns inte bör anges utan arbetsförmågan bör bedömas från fall till fall. Med arbetsoförmåga avses helt nedsatt arbetsförmåga.

Om det visar sig att en assistent får hel sjukersättning eller aktivitetsersättning måste utgångspunkten vara att assistenten saknar förmåga att arbeta som assistent. Försäkringskassan bör i så fall kunna kontrollera dels vad assistansersättningen används till, dels den assistansberättigades verkliga behov.

Den som kan arbeta deltid bör inte vara förhindrad att göra det som personlig assistent. Tanken är inte att alla assistenters arbetsförmåga ska utredas i varje enskilt fall, utan endast på förekommen anledning. (Prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 221–222)

Enligt 51 kap. 24 § 3 SFB är den som är arbetsgivare för eller uppdragsgivare åt en personlig assistent skyldig att på Försäkringskassans begäran lämna uppgifter som visar att något förhållande som anges i 16 § första stycket 3 SFB inte föreligger, dvs. om en personlig assistent till följd av ålderdom, sjukdom eller liknande orsak saknar förmåga att utföra arbete som personlig assistent.

Försäkringskassan kan få tillgång till uppgifter om en enskild assistents arbetsförmåga. De intyg som arbetsgivaren då lämnar in (det kan till exempel vara ett medicinskt underlag som rör den personliga assistenten) förvaras i den försäkrades ärende eftersom det är uppgifter som behövs för att bedöma den försäkrades rätt till utbetalning av assistansersättning. Sådana intyg kan behöva kommuniceras med den försäkrade om Försäkringskassan överväger att inte betala ut ersättning med anledning av dem. Den försäkrade har även rätt att få se dessa intyg om han eller hon begär partsinsyn i sitt eget ärende. Se vidare om partsinsyn och sekretess i *vägledningen 2001:3.*

Om det visar sig att en assistent får hel sjukersättning måste utgångspunkten vara att assistenten saknar förmåga att arbeta som assistent (prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9, s. 222). Vid partiell sjukersättning och ålderdom blir det i stället en bedömning från fall till fall hur arbetsförmågan kommer att bedömas.

15.6.8 Assistans av någon som är bosatt utanför EES

Sedan den 1 juli 2013 gäller som huvudregel att en assistent ska vara bosatt inom EES-området för att assistansersättning ska betalas ut (51 kap. 16 § andra stycket SFB). Detta gäller dock inte om assistenten har anställts före den 1 juli 2013 (övergångsbestämmelserna till lagen [2012:935] om ändring i socialförsäkringsbalken). Det framgår av förarbetena att anledningen till att bestämmelsen tillkommit är att det i vissa fall av fusk och överutnyttjande har förekommit problem med att assistenter anlitas vid vistelse i länder utanför EU eller EES-området. Försäkringskassan anser mot den bakgrunden att bestämmelsen endast ska tillämpas på assistans som utförs utanför EU eller EES-området.

Tidigare fanns i detta sammanhang inga begränsningar i fråga om vem en enskild fick anlita för att utföra sådan personlig assistans som ekonomiskt stöd eller assistansersättning utbetalas för. Bakgrunden till denna begränsning är att det i vissa fall av misstänkt brott och överutnyttjande förekommit problem med att assistenter anlitats vid vistelse i länder utanför EU eller EES-området, där det saknades möjligheter till kontroll för kommunen och Försäkringskassan. Denna bristande kontrollmöjlighet hade utnyttjats i så gott som alla ärenden där grov organiserad brottslighet förekommit. Detta till skillnad från när ordinarie assistenter följer med på en utlandsresa, då löner, skatt och arbetsgivaravgifter betalas i vanlig ordning.

Någon ökad risk för misstänkt brott med assistansersättningen borde inte uppstå i de fallen. (Prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9, s. 222)

Utgångspunkten är därför att den som anlitats för att utföra personlig assistans åt en enskild ska tillhandahålla all assistans som den försäkrade behöver. Det framgår av 24 § LSS. Det innebär att en enskild assistansberättigad normalt ska kunna begära att den ordinarie assistenten följer med vid utlandsvistelser. (Prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9, s. 222)

Undantag görs enbart då det finns särskilda skäl.

Särskilda skäl kan enligt förarbetena anses finnas i situationer där

- den ordinarie assistenten blir akut sjuk under utlandsvistelsen
- den försäkrade är under 18 år och har en förälder som är bosatt utanför EES-området som vill arbeta som personlig assistent åt sitt barn
- den försäkrade i andra fall (till exempel för att bedriva arbete och studier) har behov av att vistas en längre tid utanför EES och det inte är rimligt att den ordinarie assistenten följer med. En bedömning får här göras i varje enskilt fall. (Prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 222 och 258)

En bedömning av om det finns särskilda skäl måste alltid göras i varje enskilt fall utifrån samtliga omständigheter i ärendet. Här bör man tänka på att särskilda skäl gäller i undantagssituationer, det måste med andra ord framgå att den försäkrade har behov av att vistas i ett land utanför EES och att detta behov inte kan tillgodoses lika bra i ett land inom EES.

När det gäller den tredje punkten ovan kan man ställa sig följande frågor för att kunna ta ställning till särskilda skäl:

- Är utlandsvistelsen så lång att det inte är möjligt för de ordinarie assistenterna att följa med?
- Vad är orsaken till att utlandsvistelsen behöver vara så lång?
- Vad är orsaken till att utlandsvistelsen behöver ske i just ett land utanför EES?
- Om den försäkrade ska arbeta eller studera, är det huvudsakliga syftet med resan studier eller arbete? Här spelar omfattningen av studierna och arbetet roll – bedrivs studierna på över halvtid är det sannolikt att det huvudsakliga syftet är studier och arbete. Om det huvudsakliga syftet är arbete eller studier är det mer sannolikt att särskilda skäl kan anses föreligga.

Den försäkrade ska lämna in intyg som styrker att han eller hon har eller haft behov av att anlita assistenter som är bosatt utanför EES-området. Det kan till exempel vara intyg som styrker att

- ordinarie assistent blivit akut sjuk under utlandsvistelsen
- att personen har en förälder som är bosatt utanför EES-området
- att studier eller arbete ska ske utanför EES-området och i vilken omfattning.

15.6.9 Arbetsgivaren eller uppdragsgivaren har inte uppfyllt sin uppgiftsskyldighet

För att Försäkringskassan ska kunna kontrollera om kraven i fråga om assistenterna är uppfyllda har den som är arbetsgivare för eller uppdragsgivare åt en personlig assistent en lagreglerad skyldighet att lämna vissa uppgifter (51 kap. 24 § SFB och prop. 2012/13:01, utgiftsområde 9, s. 239).

Den som är arbetsgivare för eller uppdragsgivare åt en personlig assistent ska innan assistansen börjar utföras och vid ändrade förhållanden enligt 51 kap. 24 § 1 SFB lämna följande uppgifter till Försäkringskassan:

- Om assistenten är närstående till eller lever i hushållsgemenskap med den assistansberättigade. Med närstående avses make, sambo, barn, förälder och syskon samt deras makar, sambor och barn (51 kap. 16 a § SFB).
- Om assistenten har fyllt 18 år.
- Om assistenten är bosatt inom eller utanför EES-området.

Mot bakgrund av att uppgifterna ska användas för kontroll konstateras i förarbetena att det är rimligt att de lämnas innan en assistent påbörjar sitt arbete och vid ändrade förhållanden. Försäkringskassan har då möjlighet att påtala för den försäkrade att förutsättningarna för ersättning inte är uppfyllda, om någon brist upptäcks utifrån de uppgifter som lämnas. (Prop. 2012/13:01 s. 239)

Formuleringen ”påbörjar sitt arbete” tyder på att avsikten varit att begreppet ”börjar utföras” bör knytas till anställningen. Alltså bör uppgiftsskyldigheten endast gälla assistenter som efter den 30 juni 2013 anställts som assistenter. Det är även i linje med övergångsbestämmelsen till 51 kap. 16 § SFB som säger att 18-årsgränsen som krav för att assistansersättning ska kunna betalas ut inte ska tillämpas för den som anställts före den 1 juli 2013.

Assistansersättning för assistans som en assistent har utfört kan därmed betalas ut bara om Försäkringskassan har fått de uppgifter som följer av 51 kap. 24 § SFB. Så länge arbetsgivaren eller uppdragsgivaren inte har lämnat dessa uppgifter om assistenten kan den arbetade tid som assistenten redovisar på sin tidsredovisning inte godtas.

16 Redovisning av utförd assistans – efterskottsbetalning

I detta kapitel kan du läsa om de bestämmelser som är specifika för när assistansersättningen betalas ut i efterskott.

Assistansersättning betalas ut månadsvis med ett visst belopp för det antal beviljade assistanstimmar som assistans har utförts (51 kap. 14 § SFB). Ersättningen per timme är antingen ett schablonbelopp, ett högre timbelopp om den försäkrade har beviljats det eller ett skäligt belopp om den försäkrade har rätt till det (51 kap. 11 § SFB). Läs mer i kapitel 12 om timbeloppet.

Den som själv anställer sina assistenter får ett belopp som motsvarar de faktiska kostnaderna. Den utförda assistansen för en viss månad ska redovisas till Försäkringskassan innan utbetalning kan göras. Bestämmelser om vilken redovisning som krävs och hur den ska göras finns i förordningen (1993:1091) och i föreskrifterna (FKFS 2016:4).

När utbetalning görs i efterskott är varje månadsutbetalning definitiv både avseende timmar och beloppets storlek. Den som har rätt till högre belopp än schablonbeloppet kan få en kompletterande utbetalning när slutlig avstämning görs vid beviljandeperiodens slut (7 a § förordningen [1993:1091] om assistansersättning).

Om en efterskottsbetalning har gjorts felaktigt eller med ett för högt belopp tillämpas bestämmelserna om återbetalning i 108 kap. 2 och 9 a § SFB. Det innebär att det för återbetalning krävs att den försäkrade eller den som annars har fått ersättningen har orsakat den felaktiga utbetalningen genom att lämna oriktiga uppgifter, underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet eller att den som fått ersättningen har insett eller skäligen borde ha insett felet (108 kap. 2 § SFB).

16.1 Redovisning av hur assistansersättningen har använts

Den som har köpt personlig assistans ska redovisa att ersättningen har använts för sådant köp medan den som själv har anställt sina assistenter ska redovisa att ersättningen har använts för kostnader för dem (11 a § förordningen [1993:1091]).

Försäkringskassan har reglerat att denna redovisning ska göras på den räkning som den försäkrade varje månad lämnar till Försäkringskassan inför utbetalning av assistansersättning (6 § och 10 § första stycket p. 1 och 2 föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

Redovisningen av att ersättningen har använts för köp av personlig assistans ska avse föregående utbetalning av assistansersättning (10 § första stycket p. 1 föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

För att den försäkrade ska kunna redovisa användningen måste han eller hon faktiskt också har fått en utbetalning av assistansersättning. Därför gäller redovisningen hur stor del av *föregående utbetalning* som använts för köp av personlig assistans.

Om den försäkrades rätt till assistansersättning har upphört, ska han eller hon redovisa på blanketten *Redovisning av utbetald assistansersättning* (3095) att den sista utbetalningen av assistansersättning enligt 51 kap. 14 § SFB har använts till köp av personlig assistans (10 § fjärde stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]). Det beror på att när rätten till assistansersättning har upphört, antingen för att den försäkrade inte längre bedöms ha rätt till ersättning eller att han eller hon har avlidit,

kommer det inte att finnas någon räkning där den försäkrade eller dödsboet kan intyga att den sista utbetalningen av assistansersättningen har använts till köp av personlig assistans.

Den som själv anställer sina assistenter ska redovisa samtliga kostnader för personliga assistenter på räkningen inför utbetalning. Utbetalningen för den redovisade månaden görs med ett timbelopp som har beräknats utifrån de faktiska kostnader som den försäkrade har redovisat (intygat) för månaden. Den som själv anställer sina assistenter har endast rätt till de faktiska kostnaderna han eller hon har haft för sin assistans (51 kap. 4 § SFB), vilket innebär att ersättningen kan understiga schablonbeloppet (Domsnytt 2012:108).

Eftersom den som själv anställer sina assistenter redovisar samtliga kostnader inför utbetalning för den lämnade assistansen krävs inget intygande vid en senare tidpunkt. Om det efter utbetalning av ersättningen skulle visa sig att de uppgifter om kostnader för personliga assistenter som den försäkrade lämnat på räkningen inte stämmer kan prövning av återbetalning göras utifrån 108 kap. 2 och 9 a §§ SFB.

16.2 Redovisning vid högre timbelopp och skäligt belopp

För att kunna göra en månadsutbetalning i efterskott behöver Försäkringskassan ha kännedom både om det antal timmar som personlig assistans har utförts den aktuella månaden och med vilket belopp assistansersättning ska betalas ut (51 kap. 14 § SFB).

Vid utbetalning med schablonbelopp, enligt 51 kap. 11 § första stycket SFB, vet Försäkringskassan med vilket belopp assistansersättningen ska betalas ut. Vid högre timbelopp eller skäligt belopp, enligt 51 kap. 11 § andra och tredje stycket SFB, krävs en redovisning av samtliga kostnader för att Försäkringskassan ska kunna besluta med vilket belopp assistansersättning ska betalas ut den aktuella månaden.

Den som har beviljats högre timbelopp, eller har eller kan ha rätt till utbetalning med skäligt belopp, ska därför inför utbetalning av assistansersättning lämna en redovisning av samtliga kostnader för utförd assistans till Försäkringskassan (7 § första stycket förordningen [1993:1091]).

Försäkringskassan har reglerat i sina föreskrifter att redovisningen ska göras på den räkning som den försäkrade varje månad lämnar till Försäkringskassan inför utbetalning. Detsamma gäller den som har ansökt om högre timbelopp för tid före Försäkringskassans beslut. Om den försäkrade har eller kan ha rätt till utbetalning med ett skäligt belopp ska han eller hon visa underlaget för de uppgifter som redovisas. I övriga fall ska den försäkrade visa underlaget för de uppgifter som han eller hon lämnat på begäran av Försäkringskassan. (10 § föreskrifterna [FKFS 2016:4])

En försäkrad som har beviljats högre timbelopp redovisar sina kostnader varje månad utifrån allmänna principer för bokföring och redovisning. Försäkringskassan bedömer utifrån den försäkrades redovisning och eventuell övrig utredning vilka kostnader som kan godtas och ligga till grund för det timbelopp som ska betalas ut.

För den som är beviljad högre timbelopp kan utbetalning göras varje månad med ett belopp som överstiger schablonbeloppet med högst 12 procent. Försäkringskassan ska varje månad bedöma samtliga kostnader som den försäkrade har redovisat på räkningen och vilka kostnader som kan godkännas. Det innebär att de godkända kostnaderna för månaden kan överstiga schablonbeloppet med mer än 12 procent. Månadsutbetalningen kan trots det endast ske med ett timbelopp som överstiger schablonbeloppet med högst 12 procent. Om kostnaderna under någon annan månad i avstämningsperioden varit lägre än det högsta möjliga timbeloppet finns det utrymme för en kompletterande utbetalning.

Den försäkrade ska alltid få minst schablonbeloppet om de faktiska kostnaderna för assistans under den tid som omfattas av redovisningen *överstiger* schablonbeloppet. Detta gäller oavsett om den försäkrade köper assistans eller själv anställer sina assistenter, eftersom den försäkrade i båda fallen annars skulle försättas i en sämre situation än den som får ersättning enligt schablonbeloppet trots att förhållandena i övrigt är likartade (Se KRNJ 2830-11, KRSU 487-11 KRNS 389-12 och KRNS 390-12, Domsnytt 2012:108).

Den som köper assistans och är beviljad högre timbelopp har alltid rätt till utbetalning med schablonbeloppet, även om de faktiska kostnaderna *understiger* schablonbeloppet. Anledningen till detta är att den försäkrade annars skulle hamna i en sämre situation än den som köper assistans men får utbetalning med schablonbeloppet. (KRNSU 487-11, Domsnytt 2012:108)

En förutsättning är att hela den utbetalade ersättningen används för köp av personlig assistans (se ovan i kapitel 15 angående redovisning av att den utbetalade ersättningen har använts för köp av assistans) (51 kap. 4 § SFB).

Den som själv anställer sina assistenter och är beviljad högre timbelopp kan bara få ett belopp som motsvarar de faktiska kostnaderna. Det innebär att beloppet även kan understiga schablonbeloppet. (Domsnytt 2012:108)

Ett skäligt belopp motsvarar i de flesta fall de faktiska kostnaderna för assistansen under den månad som den försäkrade begär ersättning för. Det innebär att det skäliga beloppet både kan vara lägre och högre än schablonbeloppet.

16.2.1 Slutlig avstämning

7 a § förordning (1993:1091) om assistansersättning

När assistansersättning har beviljats med ett högre belopp än schablonbeloppet enligt 51 kap. 11 § andra stycket socialförsäkringsbalken och ersättningen betalas ut månadsvis i efterskott ska Försäkringskassan göra en slutlig avstämning som avser den tidsperiod för vilken ersättning har beviljats enligt 51 kap. 9 § samma balk (beviljandeperioden). Om assistansersättning med ett högre belopp än schablonbeloppet endast har beviljats för en del eller delar av beviljandeperioden, ska den slutliga avstämningen i stället avse varje sammanhängande tidsperiod för vilken högre ersättning har beviljats inom beviljandeperioden.

Om de kostnader för personlig assistans som Försäkringskassan godkänner för avstämningsperioden överstiger den assistansersättning som har beslutats månadsvis för samma period, ska Försäkringskassan betala ut det överskjutande beloppet. Av 51 kap. 11 § andra stycket socialförsäkringsbalken följer dock att utbetalningen inte får innebära att timbeloppet för avstämningsperioden överstiger schablonbeloppet med mer än 12 procent.

Den slutliga avstämningen ska göras skyndsamt efter det att Försäkringskassan i slutliga beslut har bedömt den försäkrades rätt till utbetalning av assistansersättning för samtliga månader i beviljandeperioden.

I 7 a § förordningen regleras ett avstämningsförfarande som kan resultera i en kompletterande utbetalning. Vid avstämningen ska en jämförelse göras mellan utbetald assistansersättning och de godkända kostnaderna för att avgöra om ytterligare assistansersättning ska betalas ut för avstämningsperioden. Avstämningsperioden är vanligtvis densamma som beviljandeperioden men en beviljandeperiod kan innehålla fler än en avstämningsperiod. Om den försäkrade inte har beviljats

högre timbelopp för alla månader i beviljandeperioden kan det även finnas månader i en sådan period som inte ingår i en avstämningsperiod.

Syftet med de ändrade bestämmelserna är att en försäkrad som beviljats ersättning med ett högre belopp än schablonbeloppet ska kunna fördela kostnaderna för personlig assistans över en avstämningsperiod (prop. 2017/18:175 s. 8).

Vid avstämningen ska Försäkringskassan jämföra de kostnader som Försäkringskassan godkänner för avstämningsperioden med den ersättning som beslutats om för samtliga månader under perioden. Om de godkända kostnaderna är högre än den ersättning som beslutats ska Försäkringskassan göra en kompletterande utbetalning med mellanskillnaden. Den sammanlagda ersättningen för avstämningsperioden får dock inte överstiga det belopp som framgår av 51 kap. 11 § andra stycket SFB multiplicerat med det antal timmar för vilka assistansersättning betalas ut.

16.3 Begränsning av antalet timmar

Assistansersättning ska beviljas för ett visst antal timmar per vecka, månad eller längre tid, dock längst sex månader, när den försäkrade behöver personlig assistans för sin dagliga livsföring (51 kap. 9 § SFB). Försäkringskassan benämner denna tid för en beviljandeperiod (se avsnitt 9.4). Assistansersättning kan aldrig betalas ut för fler timmar än vad som ingår i beviljandeperioden. Om den försäkrade har använt alla beviljade timmar innan beviljandeperioden är slut ska Försäkringskassan fatta beslut om att inte betala ut överskjutande timmar. Om det finns timmar kvar i beviljandeperioden efter det att utbetalning har gjorts för hela perioden kan de timmarna inte användas i en kommande period.

16.3.1 Beviljandeperiod med enbart utbetalning i efterskott

Om utbetalningen ska göras i efterskott och har gjort det redan för tidigare månader i beviljandeperioden, ska Försäkringskassan inför utbetalningen jämföra det totala antalet beviljade timmar för beviljandeperioden med det antal timmar som assistansersättning har betalats ut för tidigare. Om den försäkrade begär ersättning för fler timmar än de som finns kvar för resten av beviljandeperioden, kan han eller hon inte få ersättning för det överstigande antalet timmar. (11 § första stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Så länge det finns timmar kvar i beviljandeperioden kan utbetalning göras, om övriga förutsättningar är uppfyllda. Det finns inget i förväg bestämt tak för hur många timmar per månad som ersättningen kan betalas. Det kan variera utifrån den försäkrades behov av personlig assistans och i vilken omfattning som assistans har utförts. Däremot kan utbetalning inte göras när samtliga timmar i beviljandeperioden har använts. Det gäller även om samtliga beviljade assistanstimmar skulle ha använts före utgången av beviljandeperioden.

För att Försäkringskassan inför utbetalningen för en viss månad ska kunna ta ställning till hur många timmar som finns kvar i beviljandeperioden måste tidsredovisning och räkning för föregående månader i perioden har kommit in (11 § tredje stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

Redovisningarna måste alltså hanteras i kronologisk ordning. Om det saknas redovisning för en tidigare månad i beviljandeperioden behöver Försäkringskassan därför skyndsamt utreda om den försäkrade har anspråk på ersättning för den månaden. Om den försäkrade inte gör anspråk på ersättning kan Försäkringskassan hantera redovisning för senare månader eftersom den räkning som saknas kan jämställas med en räkning där den försäkrade redovisar att assistans har utförts noll timmar.

16.3.2 Beviljandeperiod med både utbetalning i förskott och efterskott

Om en beviljandeperiod inleds med en eller flera utbetalningar i förskott och utbetalningen därefter ska göras i efterskott, gäller följande inför utbetalningen i efterskott. När Försäkringskassan bedömer hur många timmar som finns kvar av antalet beviljade timmar för hela beviljandeperioden, ska de timmar beaktas som bedöms ge rätt till assistansersättning vid en slutavräkning enligt 51 kap. 15 § socialförsäkringsbalken. (11 § andra stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Även när utbetalning i efterskott ska göras i en beviljandeperiod som inletts med utbetalning i förskott behöver Försäkringskassan bedöma hur många timmar som kvarstår i perioden och kan ligga till grund för utbetalning. Det ska alltid göras en slutavräkning då assistansersättningen har betalats ut i förskott. Slutavräkningen görs när beviljandeperioden är slut (51 kap. 15 § SFB). Slutavräkningen ska omfatta samtliga månader för vilka utbetalning skett i förskott under beviljandeperioden (16 § föreskrifterna [FKFS 2016:4]). Försäkringskassan ska inför varje månadsutbetalning i efterskott bedöma hur många timmar som kvarstår i perioden med hänsyn till det antal assistanstimmar som den försäkrade bedöms ha rätt till ersättning för när slutavräkningen har gjorts. Bedömningen ska alltså utgå från de timmar som den försäkrade har redovisat och som ersättning bedöms kunna betalas ut för under de månader som ersättning betalats ut i förskott (jfr 51 kap. 15 § SFB och 15 § föreskrifterna [FKFS 2016:4]). Vad som tidigare ersatts genom preliminär utbetalning saknar således betydelse.

Om den försäkrade har använt fler timmar under förskottsdelen än preliminär ersättning har betalats ut för, kommer utbetalning för dessa timmar att göras först i samband med slutavräkning. Om den försäkrade i stället har använt färre timmar än vad som preliminärt har betalats ut under månaderna med förskottsbetalning uppstår det en skuld som kommer att regleras i samband med slutavräkningen.

Även när utbetalning ska göras i efterskott under en beviljandeperiod som har inletts med förskottsbetalning måste tidsredovisning och räkning för föregående månader i perioden har kommit in för att Försäkringskassan ska kunna ta ställning till hur många timmar som finns kvar i beviljandeperioden (11 § tredje stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]). Det gäller även för de månader då utbetalning har gjorts i förskott.

17 Redovisning av utförd assistans – förskottsbetalning

I detta kapitel kan du läsa om de bestämmelser som gäller när utbetalning sker i förskott.

Utbetalningen av assistansersättning för en viss månad får grundas på ett beräknat antal assistanstimmar för den månaden. När utbetalning görs utifrån ett preliminärt beräknat belopp ska avräkning för större avvikelser göras senast andra månaden efter den då den preliminära utbetalningen gjorts. Slutavräkning ska göras senast två månader efter utgången av varje tidsperiod för vilken assistansersättning beviljats. (51 kap. 15 § SFB)

Läs mer i kapitel 12 om timbelopp.

Bestämmelser om vilken redovisning som krävs och hur den ska gå till samt vad som menas med avräkning för större avvikelser och slutavräkning finns i förordningen (1993:1091) och föreskrifterna (FKFS 2016:4).

17.1 Beräkning av preliminärt månadsbelopp

Det preliminära belopp som månadsvis betalas ut i förskott ska motsvara det schablonbelopp som regeringen fastställt multiplicerat med antalet beviljade assistanstimmar i genomsnitt per månad för varje beviljandeperiod.

För den som beviljats ett högre timbelopp ska det preliminära månadsbeloppet i stället grundas på den beräknade genomsnittliga timkostnaden. Den får inte överstiga det fastställda timbeloppet med mer än tolv procent. (12 § föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Vid beräkningen ska antalet minuter avrundas nedåt till närmaste hela timme (4 § föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

Eftersom Försäkringskassan använder ett genomsnitt tar antalet timmar per månad endast i viss utsträckning hänsyn till att den försäkrades behov av personlig assistans kan variera.

Om det finns särskilda skäl får den preliminära utbetalningen för en månad grundas på det aktuella behovet av assistanstimmar under månaden i stället för på det genomsnittliga antalet beviljade assistanstimmar per månad under beviljande-perioden (12 § tredje stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

När utbetalningen grundar sig på det faktiska behovet av assistanstimmar kan större variationer i den försäkrades behov tillgodoses utan att han eller hon behöver vänta till en senare tidpunkt i beviljandeperioden för att få assistansersättning utbetald för dessa timmar. I annat fall får den försäkrade vänta till den månadsvisa avräkningen eller till slutavräkningen för att få ersättning utbetald för behov som avviker från det i förväg beräknade genomsnittet.

En förutsättning för att en annan utbetalning än det genomsnittliga antalet beviljade assistanstimmar per månad ska kunna göras är att det finns tillräckligt med assistanstimmar kvar under resten av perioden. Särskilda skäl för att betala ut fler timmar bör därför endast anses finnas om det finns tillräckligt med assistanstimmar kvar under resten av perioden (Se RAR 2002:6 till 12 § tredje stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

17.2 Avräkning vid större avvikelser månadsvis

Om antalet utförda assistanstimmar under en månad avviker mer än 10 procent från det genomsnittliga antal timmar som legat till grund för den preliminära utbetalningen ska avräkning göras med ett belopp som motsvarar det av regeringen fastställda schablonbeloppet för det antal timmar som avviker mer än 10 procent. Avräkning som medför tilläggsutbetalning ska dock endast göras i den mån antalet resterande timmar för de återstående månaderna i perioden inte understiger antalet beviljade assistanstimmar för dessa månader med mer än 10 procent. (15 § första stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4])

För den som beviljats assistansersättning med ett högre belopp än schablonbeloppet ska avräkningen göras med den beräknade genomsnittliga timkostnaden för assistansen i stället för det av regeringen fastställda schablonbeloppet. (15 § andra stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Vid avräkningen ska Försäkringskassan avrunda antalet utförda assistanstimmar till närmaste hela timme. Då ska 30 eller fler minuter avrundas till närmaste högre antal timmar (4 § föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

När den försäkrade redovisar den utförda assistansen för en viss månad kan det framgå att han eller hon har fått assistans under fler eller färre timmar än vad som har betalats ut preliminärt. Om avvikelsen från den preliminära utbetalningen är större än 10 procent (fler eller färre timmar) görs en avräkning på kommande preliminära månadsutbetalning.

Avräkningen innebär att om den försäkrade har använt över 10 procent fler timmar än det preliminärt beräknade timantalet för månaden får han eller hon en tilläggs-utbetalning för det antal timmar som avviker mer än 10 procent. Utbetalningen blir ett tillägg till kommande månads preliminära utbetalning. En förutsättning för att tilläggsutbetalningen ska kunna göras är att det finns minst 90 procent kvar av det antal beviljade timmar som kvarstår i perioden. Denna avräkning innebär att den försäkrade direkt får en kompensation för de extra kostnader som har uppstått i förhållande till den preliminära utbetalningen. Det blir samtidigt tydligt att antalet kvarvarande timmar under perioden har minskat i motsvarande omfattning, eftersom den försäkrade har använt fler timmar än vad som har beräknats preliminärt.

Om den försäkrade har använt färre timmar än vad som har betalats ut preliminärt påverkas nästkommande månads preliminära utbetalning om avvikelsen är större än 10 procent. Då minskas kommande månadsutbetalning med ett belopp motsvarande de timmar som avviker mer än 10 procent. Detta görs eftersom den försäkrade då genom en preliminär utbetalning redan har fått ersättning för fler timmar än han eller hon faktiskt har använt för assistans. Om den försäkrade använder färre timmar än vad som motsvaras av det preliminärt beräknade timantalet och någon månatlig avräkning inte görs skulle resultatet bli ett stort överskott i slutet av perioden, vilket skulle medföra stora krav på återbetalning.

17.3 Slutavräkning

I 51 kap. 15 § SFB framgår att när assistansersättning betalats ut i förskott ska Försäkringskassan göra en slutavräkning senast två månader efter utgången av varje beviljandeperiod.

Slutavräkningen ska omfatta samtliga månader för vilka utbetalning skett i förskott under beviljandeperioden (16 § andra stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]). Det ska bara göras en slutavräkning per beviljandeperiod.

Om rätten till assistansersättning upphör före utgången av en beviljandeperiod ska det göras en slutavräkning för de månader i beviljandeperioden då assistans-

ersättning betalats ut i förskott. Om Försäkringskassan under en löpande beviljandeperiod fattar ett nytt beslut om rätt till assistansersättning som medför att beviljandeperioden ändras, ska slutavräkning göras för de månader i beviljandeperioden då assistansersättning betalats ut. De månader som omfattas av det nya beslutet ska dock inte tas med i slutavräkningen. (16 § sjätte stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4])

17.3.1 Avräkning av antalet utförda timmar mot antalet timmar som har legat till grund för preliminär utbetalning

Av Försäkringskassans föreskrifter (FKFS 2016:4) framgår att vid slutavräkningen ska antalet utförda assistanstimmar avräknas mot antalet timmar som assistansersättning har betalats ut för preliminärt under den tid som slutavräkningen avser. Om antalet utförda assistanstimmar är högre än antalet beviljade timmar, kan den försäkrade inte få ersättning för det överstigande antalet timmar. (16 § tredje och fjärde stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Eftersom förskottsutbetalningen är preliminär behöver Försäkringskassan vid beviljandeperiodens slut stämma av i hur många timmar assistans faktiskt har utförts och som därmed kan ersättas. Utbetalning kan aldrig göras för fler timmar än det totala antalet beviljade timmar under beviljandeperioden. Om den försäkrade har begärt fler timmar än vad som finns inom beviljandeperioden ska Försäkringskassan besluta om att inte betala ut assistansersättning för de överskjutande timmarna.

Vid slutavräkningen kommer samtliga timmar under perioden att beaktas.

Till skillnad från vid den månatliga avräkningen, då Försäkringskassan enbart beaktar större avvikelser, tar man vid slutavräkningen alltså även hänsyn till de timmar som under respektive månad avvek med mindre än 10 procent från det beräknade antalet timmar. Om det då visar sig att den försäkrade har använt färre timmar än det beviljade antalet timmar för perioden har den försäkrade fått utbetalning i förskott för timmar som han eller hon aldrig har använt. Den utbetalade assistansersättningen har inte använts för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter och ska därför betalas tillbaka till Försäkringskassan. Läs mer om återbetalning av assistansersättning nedan.

Om det visar sig i slutavräkningen att den försäkrade har använt fler timmar än beviljat får han eller hon inte någon ersättning för dem eftersom utbetalning aldrig kan göras för fler timmar än vad som totalt har beviljats för beviljandeperioden.

Slutavräkning vid interimistiskt beslut

Om assistansersättning betalas ut enligt ett interimistiskt beslut görs slutavräkning för den tid då det interimistiska beslutet gällde. Om det slutliga beslutet innebär ett högre timantal och den försäkrade har använt fler timmar än det interimistiska beslutet medgav görs en tilläggsutbetalning vid slutavräkningen.

Om det slutliga beslutet däremot omfattar färre timmar än det interimistiska beslutet, ska återbetalning på grund av det nya beslutet endast ske i de fall som särskilt anges i kapitel 18.

17.3.2 Avräkning av den genomsnittliga kostnaden per timme mot den timersättning som legat till grund för den preliminära utbetalningen

I vissa fall ska det i samband med slutavräkningen även göras en avräkning av den genomsnittliga kostnaden per timme för assistansen mot den timersättning som legat till grund för de preliminära utbetalningarna under beviljandeperioden. Det gäller för den som

- själv anställt sina assistenter
- beviljats assistansersättning med ett högre timbelopp
- har rätt att få assistansersättning med ett skäligt belopp enligt 51 kap. 11 § tredje stycket socialförsäkringsbalken. (16 § femte stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Om resultatet av avräkningen är att den preliminära utbetalningen har gjorts med ett för högt timbelopp har mellanskillnaden inte använts för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter. Den försäkrade ska då utan uppmaning betala tillbaka den ersättning som inte har använts (51 kap. 20 § SFB). Läs mer om återbetalning av assistansersättning nedan.

17.3.3 Redovisning av samtliga kostnader för personlig assistans

För att Försäkringskassan ska kunna göra en avräkning av den genomsnittliga timkostnaden krävs uppgifter om de faktiska kostnader som den försäkrade har haft för assistansen under beviljandeperioden.

Redovisning för den som själv anställer sina assistenter

Den som själv har anställt sina assistenter ska redovisa att ersättningen har använts för kostnader för assistenterna (11 a § förordningen [1993:1091]).

Försäkringskassan har reglerat att denna redovisning ska göras på räkningen för den sista månaden i varje period som assistanstimmar har beviljats för eller när Försäkringskassan ska göra en slutavräkning enligt 16 § sjätte stycket föreskrifterna (FKFS 2016:4). (14 § första stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Utifrån den försäkrades redovisning av samtliga kostnader för assistenterna ska Försäkringskassan fastställa den genomsnittliga timkostnad som ska avräknas mot den timersättning som har legat till grund för de preliminära utbetalningarna.

Lägre kostnader vid slutavräkningen för den som själv anställer sina assistenter och har fått schablonbelopp

Den som själv anställer sina assistenter har endast rätt till ersättning för de faktiska kostnaderna han eller hon har haft för sin assistans, vilket innebär att assistansersättningen kan understiga schablonbeloppet (se Domsnytt 2012:108). Den som inte är beviljad högre timbelopp kan inte få ett belopp som överstiger schablonbeloppet, även om de faktiska kostnaderna skulle göra det. Undantaget är om man har rätt till utbetalning med ett skäligt belopp, se nedan.

Redovisning vid högre timbelopp och skäligt belopp

När utbetalning inte har gjorts med schablonbelopp behöver Försäkringskassan få uppgift om den försäkrades faktiska kostnader för assistansen för att kunna fastställa den genomsnittliga timkostnad som ska avräknas mot den timersättning som har legat till grund för de preliminära utbetalningarna under beviljandeperioden.

Den som har beviljats högre timbelopp eller kan ha rätt till utbetalning med skäligt belopp i samband med slutavräkning ska lämna Försäkringskassan en redovisning av samtliga kostnader för utförd assistans (7 § andra stycket förordningen [1993:1091]).

Denna redovisning ska göras på räkningen för den sista månaden i varje period som assistanstimmar beviljats för eller när en slutavräkning ska göras. Detsamma gäller den som har ansökt om högre timbelopp för tid före Försäkringskassans beslut men där beslutet ännu inte har fattats. (14 § första stycket och 16 § sjätte stycket i föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Den som har eller kan ha rätt till utbetalning med ett skäligt belopp ska visa underlaget för de uppgifter som har redovisats. I övriga fall ska den försäkrade visa underlaget för de uppgifter som han eller hon lämnat på begäran av Försäkringskassan. (14 § föreskrifterna [FKFS 2016:4])

För den som är beviljad högre timbelopp får den genomsnittliga kostnaden överstiga schablonbeloppet med högst tolv procent räknat på hela beviljandeperioden. Det innebär att kostnaderna för en månad i perioden kan vara högre.

Högre eller lägre kostnader vid slutavräkningen för den som har högre timbelopp

De kostnader som den försäkrade redovisar på den sista räkningen i beviljandeperioden kan vara högre eller lägre än de kostnader som det preliminära högre timbeloppet grundas på. Då är det lämpligt att Försäkringskassan utreder anledningen till detta. Om en högre kostnad visar sig bero på sådana omständigheter som utgör särskilda skäl för ett ännu högre timbelopp, kan Försäkringskassan göra en tilläggsutbetalning för slutavräkningsperioden. Efter ansökan kan Försäkringskassan pröva om den fortsatta utbetalningen ska grundas på det högre timbeloppet.

Om de redovisade kostnaderna varit lägre än de kostnader som beviljats och orsaken till detta bedöms vara av mer tillfällig natur bör timbeloppet inte sänkas för nästkommande period (RAR 2002:6 till 7 § andra stycket förordningen [1993:1091]).

Den försäkrade ska alltid få minst schablonbeloppet om de faktiska kostnaderna för assistans under perioden *överstiger* schablonbeloppet. Detta gäller oavsett om den försäkrade köper assistans eller själv anställer sina personliga assistenter, eftersom den försäkrade i båda fallen annars skulle försättas i en sämre situation än den som får ersättning enligt schablonbeloppet trots att förhållandena i övrigt är likartade. (Se KRNJ 2830-11, KRSU 487-11, KRNS 389-12 och KRNS 390-12, Domsnytt 2012:108).

Om den försäkrade köper assistans och är beviljad högre timbelopp och de faktiska kostnaderna för assistansen *understiger* schablonbeloppet har han eller hon ändå rätt att få assistansersättning med schablonbeloppet, förutsatt att hela beloppet har använts för köp. Anledningen till detta är att den försäkrade annars skulle försättas i en sämre situation än den som köper assistans och får ersättning enligt schablonbeloppet trots att förhållandena i övrigt är likartade. (KRSU 487-11, Domsnytt 2012:108) Den som själv anställer sina assistenter och är beviljad högre timbelopp har endast rätt till utbetalning med ett belopp som motsvarar de faktiska kostnaderna. Det innebär att beloppet även kan understiga schablonbeloppet. (Domsnytt 2012:108)

Högre eller lägre kostnader vid slutavräkningen för den som har rätt till utbetalning med skäligt belopp

För den som har rätt till utbetalning med ett skäligt belopp motsvarar det i de flesta fall de faktiska kostnaderna för assistansen under den månad som den försäkrade begär ersättning för. Det innebär att det skäliga beloppet både kan vara lägre och högre än schablonbeloppet.

17.3.4 Redovisning av att assistansersättningen har använts för köp av personlig assistans

Den som har köpt personlig assistans ska redovisa att ersättningen har använts för sådant köp (11 a § förordningen [1993:1091]).

Försäkringskassan har reglerat att denna redovisning ska göras på räkningen för den sista månaden i varje period som assistanstimmar har beviljats för eller när Försäkringskassan ska göra en slutavräkning enligt 16 § sjätte stycket föreskrifterna (FKFS 2016:4) (14 § första stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4]).

När assistansersättningen betalas ut i förskott är det först när beviljandeperioden är slut som redovisningen av både använda timmar och använd ersättning är definitiv. Därför ska den försäkrade först på den sista räkningen i beviljandeperioden redovisa om hela assistansersättningen har använts för köp av personlig assistans. När den försäkrade lämnar räkningen för den sista månaden i beviljandeperioden till Försäkringskassan har en preliminär utbetalning för den månaden redan gjorts, vilket innebär att den försäkrade har fått utbetalningar som han eller hon kan intyga användandet av. (föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Om all utbetald ersättning inte har använts för köp av personlig assistans ska den försäkrade utan uppmaning betala tillbaka den ersättning som inte har använts (51 kap. 20 § SFB).

17.3.5 Saknad räkning

För att en period ska kunna slutavräknas måste samtliga räkningar finnas för den perioden. Om det saknas en räkning ska Försäkringskassan utreda varför den inte har kommit in. Om det trots påminnelse inte kommer in någon räkning utgår Försäkringskassan från att det inte har utförts någon assistans den aktuella månaden. För att kunna slutavräkna perioden måste den aktuella månaden anges till 0 timmar. Därefter kan slutavräkning göras.

17.3.6 Återbetalning av assistansersättning

Vid slutavräkning kan Försäkringskassan konstatera att den försäkrade inte har använt hela assistansersättningen för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter. Det kan bero på att den försäkrade har fått assistans under färre timmar eller att det timbelopp som fastställs efter kostnadsredovisning är lägre än vad som betalats ut preliminärt.

I socialförsäkringsbalken regleras att den försäkrade eller den som för den försäkrades räkning har tagit emot assistansersättning utan uppmaning ska betala tillbaka den ersättning som inte har använts för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter. Återbetalning ska göras senast i samband med slutavräkningen. Om det inte finns särskilda skäl, ska ersättningen betalas tillbaka av den försäkrades förmyndare i stället för av den försäkrade om denne är under 18 år. Om det finns flera förmyndare svarar de solidariskt för skyldigheten.

Om återbetalning inte görs får Försäkringskassan besluta om återbetalning enligt bestämmelserna i 108 kap. (51 kap. 20 § SFB)

I Försäkringskassans föreskrifter (FKFS 2016:4) beskrivs hur återbetalningen enligt 51 kap. 20 § SFB går till praktiskt när den försäkrade har fortsatt rätt till assistansersättning.

Om den försäkrade vill betala tillbaka självmant, kan han eller hon göra det genom att den felaktigt utbetalade assistansersättningen dras från kommande utbetalning av assistansersättning. (17 § andra stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Om den försäkrade inte vill betala tillbaka självmant, får Försäkringskassan besluta om återbetalning enligt bestämmelserna i 108 kap. socialförsäkringsbalken.
(17 § tredje stycket föreskrifterna [FKFS 2016:4])

Bestämmelserna i 108 kap. SFB tillämpas även i de fall då den försäkrade inte längre har rätt till assistansersättning och det därmed inte finns någon kommande utbetalning att dra den felaktiga utbetalningen från.

Den försäkrade meddelar om han eller hon vill att Försäkringskassan ska dra den felaktiga utbetalningen från kommande utbetalning eller inte genom att lämna uppgift om detta på den sista räkningen i beviljandeperioden.

18 Återbetalning av assistansersättning

Detta kapitel behandlar

- återbetalning
- eftergift
- kvittning
- interimistiska beslut

En utförligare beskrivning av reglerna för återkrav finns i *vägledning (2005:3).*

18.1 Återbetalning

Försäkringskassan ska besluta om återbetalning av assistansersättning om den som fått ersättning eller hennes eller hans ställföreträdare har orsakat att ersättning har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp genom att

- lämna oriktiga uppgifter
- underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

Försäkringskassan ska också besluta om återbetalning om ersättningen har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp, och den som fått ersättningen eller dennes ställföreträdare skäligen borde ha insett detta. (108 kap. 2 § SFB)

Ett beslut om att återkräva assistansersättning kan riktas till den försäkrade eller till den försäkrades förmyndare, annan ställföreträdare eller den till vilken ersättningen betalats ut i stället för till den försäkrade enligt 108 kap. 9 a § SFB.

En förutsättning för att återkrav ska kunna ställas mot annan än den försäkrade är att förutsättningarna i 108 kap. 2 § SFB är uppfyllda (108 kap. 9 a § SFB). Den som har tagit emot pengarna måste ha orsakat att ersättning betalats ut felaktigt eller med för högt belopp, eller insett eller skäligen bort inse att ersättningen lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp.

Om förutsättningarna för att kräva både den försäkrade och den anordnare som tagit emot ersättningen är uppfyllda bör Försäkringskassan som regel ställa återkrav mot anordnaren (oavsett om den försäkrade är över eller under 18 år) eftersom denne normalt sett har störst möjlighet att betala tillbaka ett sådant krav. Detta följer av syftet med bestämmelsens tillkomst. Av förarbetena framgår att anledningen till att denna bestämmelse infördes var att det ofta varit svårt för Försäkringskassan att få tillbaka utbetalad ersättning, varav ett av skälen var att krav endast kunde riktas mot den försäkrade, även om medlen aldrig utbetalats till honom eller henne utan till en ställföreträdare eller assistansanordnare (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 230).

Om däremot den försäkrade har lämnat oriktiga uppgifter kan Försäkringskassan inte ställa kravet till anordnaren om anordnaren har varit i god tro.

Bestämmelsen ger inte möjlighet för Försäkringskassan att ställa återkrav mot både den försäkrade och den som tagit emot utbetalningen.

Så länge som den försäkrade är under 18 år ska återkravet riktas mot förmyndarna i stället för mot den försäkrade om det inte finns särskilda skäl för att rikta återkravet mot den försäkrade (108 kap. 2 och 9 a §§ SFB). Särskilda skäl kan enligt förarbetena vara att barnet är nära 18 år och själv har ansökt om assistansersättning eller att förmyndaren har placerat alla tillgångar hos barnet för att kravet i stället ska

kunna riktas mot barnet (prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9, s. 231). Det kan även finnas andra omständigheter som kan utgöra särskilda skäl. I första hand ställs dock återkravet mot en anordnare även i dessa fall om det är denne som har tagit emot utbetalningen av medlen och förutsättningarna i övrigt för återkrav är uppfyllda.

Försäkringskassan har dessutom valt inom samtliga förmånsslag att inte ställa återkrav mot underåriga när den felaktiga utbetalningen skedde före 18 års ålder om det inte finns särskilda skäl.

18.1.1 När beslutet riktas till den försäkrade

I de fall som Försäkringskassan ställer återkrav mot den försäkrade ingår det i anordnarens uppdrag att bistå den försäkrade både med att ta emot ersättningen och återbetala denna för den del som inte använts för assistans (prop. 2007/08:61 s. 25). Det kan därför vara lämpligt att skicka en kopia av beslutet till anordnaren. Den försäkrade måste ge sitt samtycke till det.

18.1.2 Återbetalning om den försäkrade avlider

I förarbetena anges som exempel på när utbetalningen kan behöva återkrävas från en anordnare de fall då en assistansberättigad avlider innan den ersättning som har betalats ut i förskott har förbrukats för assistans (prop. 2012/13:1 utgiftsområde 9, s. 230).

Om den assistansberättigade själv anställde sina assistenter ställs återkravet mot dödsboet om den avlidne hade fyllt 18 år vid dödsfallet. Om den avlidne inte fyllt 18 år vid dödsfallet ställs återkravet mot förmyndarna.

18.1.3 Ränta

Ränta får tas ut på återbetalningen, se vidare *vägledning (2005:2) Fordringshantering hos Försäkringskassan*.

18.2 Eftergift

Om det finns särskilda skäl får Försäkringskassan efterge kravet på återbetalning helt eller delvis (108 kap. 11 § SFB). Eftergift kan beviljas för att mildra konsekvenserna av det stränga personliga ansvar som följer av återbetalningsregeln och för att anpassa återbetalningsbeloppets storlek till den försäkrades personliga förhållanden.

Se vidare i *vägledning 2005:3*.

18.3 Kvittning

Om någon enligt Försäkringskassans beslut är skyldig att betala tillbaka ersättning enligt socialförsäkringsbalken eller någon annan författning (med undantag för ersättning enligt lagen [2008:145] om statligt tandvårdsstöd). får Försäkringskassan vid en senare utbetalning av assistansersättning till denne hålla inne ett skäligt belopp i avräkning på vad som har lämnats för mycket, så kallad kvittning (108 kap. 22 § SFB).

Läs mer i *vägledning 2005:2*.

18.4 Interimistiskt beslut

Om det i ett slutligt beslut bestäms att assistansersättning inte ska betalas ut eller inte ska betalas med ett högre timbelopp, är den försäkrade återbetalningsskyldig endast i de fall som anges i 108 kap. 2 §. Den försäkrade är dock skyldig att betala tillbaka sådan ersättning som inte har använts för köp av personlig assistans eller för kostnader för personliga assistenter. (108 kap. 10 § SFB)

Källförteckning

Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/88/EG om arbetstidens förläggning i vissa avseenden

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 987/2009 om tillämpnings-bestämmelser till förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 988/2009 om ändring av förordning (EG) nr 883/2004

Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen

Konventioner

FN:s konvention om barnets rättigheter

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Lagar

Socialförsäkringsbalken

Föräldrabalken

Äktenskapsbalken

Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)

Patientsäkerhetslag (2010:659)

Skollagen (2010:800)

Offentlighets – och sekretesslagen (2009:400)

Socialtjänstlagen (2001:453)

Inkomstskattelagen (1999:1229)

Lagen (1993:1651) om läkarvårdsersättning

Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Lagen (2018:222) om bostadsanpassningsbidrag

Lagen (1991:1047) om sjuklön

Folkbokföringslagen (1991:481)

Förvaltningslagen (2017:900)

Arbetstidslagen (1982:6739)

Arbetsmiljölagen (1977:1160)

Lagen (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete

Förordningar

Förordning (2011:1163) om statsbidrag för särskilt utbildningsstöd

Gymnasieförordning (2010:2039)

Förordning (2001:526) om statliga myndigheters ansvar för genomförande av funktionshinderpolitiken

Förordning (2000:630) om särskilda insatser för personer med arbetshandikapp

Förordning (1993:1091) om assistansersättning

Folkbokföringsförordningen (1991:749)

Förordning (1984:908) om vissa stadsbidrag för sjukvården m.m.

Försäkringskassans författningssamlingar

Försäkringskassans föreskrifter (FKFS 2016:4) om assistansersättning

Riksförsäkringsverkets allmänna råd

Riksförsäkringsverkets allmänna råd (RAR 2002:6) om assistansersättning

Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden (FKRS)

2019:03	Utbetalning av assistansersättning när den försäkrade har anställt personliga assistenter
2018:04	Bedömning av hjälp vid måltid i form av sondmatning
2018:01	Bedömning av föräldraansvar och väntetid under dygnsvilan inom assistansersättning
2017:02	Hjälp med det grundläggande behovet personlig hygien inom assistansersättning
2016:09	Begreppet goda levnadsvillkor vid bedömningen av rätten till assistansersättning för andra personliga behov
2015:07	Psykisk funktionsnedsättning vid bedömning av grundläggande behov
2015:05	Föräldraansvarets omfattning vid hjälp med kommunikation i vanliga sociala situationer inom assistansersättning
2006:14	Sambor likställs med makar inom assistansersättningen
2006:04	Regelbundet återkommande behov inom assistansersättningen

Försäkringskassans Domsnytt

Domsnytt 2019:010

Domsnytt 2018:007

Domsnytt 2018:005

Domsnytt 2018:010

Domsnytt 2016:018

Domsnytt 2016:017

Domsnytt 2015:041

Domsnytt 2015:039

Domsnytt 2014:024

Domsnytt 2014:020

Domsnytt 2014:005

Domsnytt 2014:004

Domsnytt 2013:067

Domsnytt 2013:044

Domsnytt 2013:030

Domsnytt 2013:031

Domsnytt 2012:110

Domsnytt 2012:109

Domsnytt 2012:108

Domsnytt 2012:107

Domsnytt 2012:032

Domsnytt 2012:031

Domsnytt 2012:009

Domsnytt 2012:007

Domsnytt 2012:003

Domsnytt 2011:079

Domsnytt 2011:004

Domsnytt 2010:33

Föreskrifter och allmänna råd från annan myndighet

HSLF-FS 2018:54	Socialstyrelsens föreskrifter om att utfärda intyg i hälso- och sjukvården
SOSFS 2014:2	Socialstyrelsens allmänna råd om kunskaper hos personal som ger stöd, service eller omsorg enligt SoL och LSS till personer med funktionsnedsättning
SOSFS 2012:6	Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om bostad med särskild service för barn eller ungdomar enligt LSS

SOSFS 2011:9	Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete
SOSFS 2011:5	Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om lex Sarah
SOSFS 2009:6	Socialstyrelsens föreskrifter om bedömningen av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård.

Försäkringskassans policyer, interna föreskrifter och riktlinjer

Försäkringskassans policy (2015:03) för Mänskliga rättigheter på Försäkringskassan

Försäkringskassans interna föreskrifter (2016:02) Generaldirektörens arbetsordning för Försäkringskassan

Försäkringskassans riktlinjer (2016:10) om det försäkringsmedicinska arbetet på Försäkringskassan

Försäkringskassans riktlinjer (2016:02) Anmälan till socialtjänsten eller polisen vid misstanke om att ett barn far illa

Försäkringskassans riktlinjer (2009:09) Överlämnande av impulser till kontroll-utredning och till andra myndigheter samt beslut i samband med kontrollutredning

Försäkringskassans riktlinjer (2005:14) Att skriva kommuniceringsbrev och beslutsbrev i Försäkringskassan

Försäkringskassans riktlinjer (2005:05) för hantering och diarieföring av allmänna handlingar

Förarbeten

Prop. 2017/18:175 Vissa förslag på assistansområdet

Prop. 2017/18:78 Vissa förslag om personlig assistans

Prop. 2016/17:180 En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag

Prop. 2012/13:1 Utgiftsområde 9

Prop. 2009/10:176 Personlig assistans och andra insatser – åtgärder för ökad kvalitet och trygghet

Prop. 2009/10:131 Lex Sarah och socialtjänsten – förslag om vissa förändringar

Prop. 2008/09:200 Socialförsäkringsbalk

Prop. 2008/09:28 Mänskliga rättigheter för personer med funktionshinder

Prop. 2007/08:61 Kostnader för personlig assistans

Prop. 2004/05:39 Kvalitet, dokumentation och anmälningsplikt i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) m.m.

Prop. 2000/01:5 Personlig assistans till personer över 65 år

Prop. 1999/2000:79 Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken

Prop. 1996/97:150 1997 års ekonomiska vårproposition

Prop. 1996/97:146 Vissa frågor om personlig assistans

Prop. 1996/97: 121 Systembrister och missbruk inom socialförsäkringssystemen

Prop. 1995/96:146 Vissa frågor om personlig assistans

Prop. 1994:95:77 Vissa frågor om personlig assistans och om kostnadsansvar för insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade

Prop. 1993/94:58 Vissa frågor om beräkning av assistansersättning

Prop. 1992/93:159 Stöd och service till vissa funktionshindrade

Socialutskottets betänkande 1997/98:SoU4 Vissa frågor om personlig assistans

Socialutskottets yttrande 1996/97:SoU7y Tilläggsbudget till stadsbudgeten för budgetår 1997

Socialutskottets betänkande 1995/96:SoU15 Vissa frågor om personlig assistans

Socialutskottets betänkande 1992/93:SoU19 Stöd och service till vissa funktions-hindrade

SOU 1991:46 Handikapp Välfärd Rättvisa

Domar

HFD mål nr 6518-17, 2019-02-21

HFD 2018 ref. 44

HFD 2018 ref. 21

HFD 2017 ref. 27

HFD 2015 ref. 46

HFD 2013 ref. 81

HFD 2012 ref. 41

HFD 2012 ref. 8

HFD 2011 not. 81

RÅ 2010 ref. 53

RÅ 2010 ref. 17

RÅ 2009 ref 104

RÅ 2009 ref. 61

RÅ 2009 ref. 57

RÅ 2008 ref. 78

RÅ 2008 ref.17

RÅ 2005 ref. 86

RÅ 2004 ref. 90

RÅ 2004 ref. 31

RÅ 2004 ref. 16

RÅ 2003 ref. 33

RÅ 2000 ref. 11

RÅ 2000 not.176

RÅ 2000 not. 97

RÅ 1999 ref. 54

RÅ 1997 not. 165

RÅ 1997 ref. 23 I

KRNG mål nr 422-10, 2010-12-06

KRNG mål nr 555-2001, 2001-02-22

KRNG mål nr 876-05, 2005-06-30

KRNG 1312-07, 2008-11-18

KRNG mål nr 2086-11, 2012-03-06

KRNG mål nr 2753-10, 2011-01-31

KRNG mål nr 4461-11, 2012-02-03

KRNG mål nr 4738-01, 2001-12-19

KRNG mål nr 5273-10, 2011-09-28

KRNG mål nr 5809-11, 2012-10-18

KRNG mål nr 6235-07, 2008-11-18

KRNG mål nr 6340-10, 2011-09-28

KRNG mål nr 6645-10, 2011-06-16

KRNG mål nr 8091-12, 2013-04-26

KRNG mål nr 8637–8638-12, 2013-10-23

KRNS mål nr 183-13, 2013-03-15

KRNS mål nr 389-12, 2012-10-11

KRNS mål nr 390-12, 2012-10-11

KRNS mål nr 1058-09, 2009-09-10

KRNS mål nr 2398-08, 2009-01-05

KRNS mål 4091-12, 2013-03-12

KRNS mål nr 4203-09, 2010-03-26

KRNS mål nr 4984-02, 2003-11-12

KRNS mål nr 8377-98, 2000-05-09

KRNSU mål nr 437-11, 2012-09-20

KRNSU mål nr 487-11, 2012-09-21

KRNSU mål nr 1789-09, 2010-08-24

KRNJ mål nr 244-13, 2013-03-19

KRNJ mål nr 2830-11, 2012-07-11

KRNJ mål nr 3237-10, 2011-07-08

KRNJ mål nr 3361-09, 2010-05-24

KRNJ mål nr 3650-10, 2011-02-22

Försäkringskassans vägledningar

2018:4	Omvårdnadsbidrag
2018:3	Merkostnadsersättning
2018:1	Rättelse och ändring av beslut
2017:1	Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal
2013:1	Sjukersättning
2013:2	Aktivitetsersättning
2012:2	Handikappersättning
2012:1	Vårdbidrag
2005:3	Återkrav
2005:2	Fordringshantering hos Försäkringskassan
2005:1	Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar
2004:7	Förvaltningsrätt i praktiken
2004:1	Kontrollutredning
2001:10	Vårdförmåner i internationella förhållanden
2001:7	Omprövning och överklagande av Försäkringskassans beslut
2001:3	Offentlighet eller sekretess?

Försäkringskassans övriga publikationer

2015:1	Rättslig uppföljning, Rättsfallsöversikt – personlig assistans (föräldraansvar)
2012:2	Anser, Rättsfallsöversikt – personlig assistans
2007:02	Försäkringskassans produktionsprocess för att utreda och besluta om assistansersättning

Speciallitteratur

Anmäla oro för barn – stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare, Socialstyrelsen

Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS – Stöd för rättstillämpning och handläggning, Socialstyrelsen 2002

Förskrivningsprocessen, Hjälpmedelsinstitutet 2011 (Hjälpmedelsinstitutets webbplats www.hi.se)

Individens behov i centrum, Socialstyrelsen

Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa, Barn- och ungdomsversion Svensk version av International Classification of Functioning, Disability and Health: Children & Youth Version: ICF-CY, Socialstyrelsen

Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa, Svensk version av International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF), Socialstyrelsen

Lex Sarah – Handbok för tillämpningen av bestämmelserna om lex Sarah, Socialstyrelsen

LOKAH – rapporten, landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet, Stockholm 1996

Vägar till hjälpmedel och samhällsstöd för personer med funktionsnedsättning, Hjälpmedelsinstitutet 2011 (Hjälpmedelsinstitutets webbplats www.hi.se)

Bilaga 1 Beslut som har fattats före lagändringarna i SFB och LSS den 1 april 2018

Från och med den 1 april 2018 har det skett förändringar i SFB och LSS. Den här bilagan handlar om vad det är som har ändrats och hur Försäkringskassan ska hantera beslut som har fattats före den 1 april 2018. Bakgrunden till lagändringarna beskrivs i prop. 2017/18:78 *Vissa förslag om personlig assistans.*

Förändringar från och med den 1 april 2018

- Tvåårsomprövningen av rätten till assistansersättning tas bort.
- Försäkringskassan är skyldig att ompröva rätten till assistansersättning i den utsträckning som denna rätt har minskat i omfattning på grund av väsentligt ändrade förhållanden som är hänförliga till den försäkrade.
- Personlig assistans ska kunna beviljas för
  - tid under den enskildes dygnsvila när en assistent behöver vara tillgänglig i väntan på att den enskilde behöver hjälp utan att det är fråga om tillsyn (väntetid)
  - tid under den enskildes dygnsvila när en assistent i stället behöver finnas till förfogande på annan plats i väntan på att den enskilde behöver hjälp (beredskap)
  - tid när en assistent behöver vara närvarande i samband med en aktivitet utanför den enskildes hem på grund av att ett hjälpbehov kan förväntas uppstå.

Beslut som har fattats före den 1 april 2018

Äldre bestämmelser i SFB och LSS gäller före den 1 april 2018. Äldre bestämmelser gäller även om den försäkrade begär omprövning eller överklagar ett beslut som fattats utifrån äldre bestämmelser.

Beslut som fattas efter den 1 april 2018

Nya bestämmelser i SFB eller LSS gäller från och med den 1 april 2018.

Omprövning vid ändrade förhållanden före den 1 april

51 kap. 12 § SFB

Rätten till assistansersättning ska omprövas sedan två år förflutit från senaste prövningen och vid väsentligt ändrade förhållanden.

Lämnas assistansersättning till en försäkrad som har fyllt 65 år får omprövning ske endast vid väsentligt ändrade förhållanden.

51 kap. 13 § SFB

13 § En ändring av assistansersättning vid väsentligt ändrade förhållanden ska gälla från och med den månad när anledningen till ändring uppkom.

Personlig assistans före den 1 april

9 a § LSS

Med personlig assistans enligt 9 § 2 avses personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med sin personliga hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (grundläggande behov).

Den som har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov har även rätt till insats enligt 9 § 2 för andra personliga behov om behoven inte tillgodoses på annat sätt.

Den som har behov av mer än en personlig assistent samtidigt, har rätt till två eller flera assistenter endast om möjligheterna att få bidrag enligt lagen (2018:222) om bostadsanpassningsbidrag eller hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), har utretts.

Med anledning av HFD 2017 ref. 27 beslutade Försäkringskassan den 27 oktober 2017 om ett rättsligt ställningstagande:

(FKRS 2017:05) Assistansersättning - hjälp med andra personliga behov.

Som en följd av domen och det rättsliga ställningstagandet slutade två andra rättsliga ställningstaganden att gälla:

(FKRS 2012:05) Bedömning av aktiviteter utanför hemmet inom assistansersättning

(FKRS 2013:01) Bedömning av föräldraansvar och väntetid under natten inom assistansersättning

Det rättsliga ställningstagandet FKRS 2017:05 slutade att gälla efter lagändringen i LSS den 1 april 2018.

Vägledning 2003:6 version 19

3.5 Omprövning efter två år och vid väsentligt ändrade förhållanden

51 kap. 12 § SFB

Rätten till assistansersättning ska omprövas sedan två år förflutit från senaste prövningen och vid väsentligt ändrade förhållanden.

Lämnas assistansersättning till en försäkrad som har fyllt 65 år får omprövning ske endast vid väsentligt ändrade förhållanden.

Försäkringskassan kan inte ompröva rätten till assistansersättning innan två år har gått sedan den senaste prövningen annat än om förhållandena har ändrats väsentligt.

Även beslut om högre timbelopp enligt 51 kap. 11 § SFB ska omprövas i samband med tvåårsomprövning och vid väsentligt ändrade förhållanden.

Det är Försäkringskassan som ska visa att förutsättningarna för omprövning är uppfyllda. Antingen för att det gått minst två år sedan senaste prövningen av rätt till assistansersättning eller för att förhållandena har ändrats väsentligt sedan dess. När Försäkringskassan har visat att det finns anledning att ompröva beslutet är det den försäkrade som ska visa att han eller hon har rätt till assistansersättning.

När rätten till assistansersättning omprövas enligt 51 kap. 12 § SFB ska sakfrågan, det vill säga rätten till ersättning, bedömas utifrån de förutsättningar som gäller vid tiden för omprövningen. Förutsättningarna för rätten till assistansersättning styrs av författningar, rättspraxis och annan normering. Annan normering kan vara domsnytt, rättsfallsöversikter eller rättsliga ställningstaganden. Om förutsättningarna har ändrats sedan den senaste prövningen kan det påverka den enskildes fortsatta rätt till ersättning eller antalet beviljade assistanstimmar. Alla förutsättningar för rätten till assistansersättning ska fortfarande vara uppfyllda. Försäkringskassan är alltså inte bunden av den bedömning som är gjord vid föregående prövning.

Vid en omprövning finns uppgifter sedan tidigare prövningar som kan vara en utgångspunkt när kompletteringsbehovet bedöms. Utifrån de förutsättningar som gäller vid tidpunkten för den aktuella prövningen behöver handläggaren ta ställning till om de uppgifter som redan finns är tillräckliga eller om, och i så fall på vilket sätt, de måste kompletteras med hänsyn till aktuella förhållanden eller eventuell ny praxis.

Ett beslut efter omprövning kan innebära att den enskilde har rätt till assistans-ersättning i samma omfattning som tidigare eller att ersättningen minskas eller dras in. Eftersom besluten kan vara betungande för den enskilde har Försäkringskassan ett stort utredningsansvar. Hur omfattande utredning som måste göras får bedömas i varje enskilt fall.

Om omprövningen medför en annan bedömning än i det tidigare beslutet ska beslutet motiveras tydligt, så att den enskilde kan se vad det är som har gjort att Försäkringskassan kommit fram till en annan slutsats än i tidigare beslut. Försäkringskassan måste även i framtida prövningar kunna se hur bedömningen har gjorts.

Läs mer i riktlinjer (2005:14) Att skriva kommuniceringsbrev och beslutsbrev i Försäkringskassan och i vägledning (2004:7), avsnitt 10.4.

Metodstöd – omprövning efter två år och vid väsentligt ändrade förhållanden

När du har bedömt att förutsättningarna för en omprövning är uppfyllda (se 3.5.1 och 3.5.2) behöver du ta ställning till följande:

- Vilka förutsättningar gäller vid tidpunkten för omprövningen?
- Vilken information finns tillgänglig från andra ärenden och vad säger den?
- Behövs ytterligare information för att kunna bedöma om det finns rätt till assistansersättning?

Om omprövningen innebär att du gör en annan bedömning än i tidigare beslut behöver du också tänka på att motivera det nya beslutet så att den försäkrade förstår varför du nu har gjort en annan bedömning.

3.5.1 Omprövning två år efter den senaste prövningen

Med den senaste prövningen av rätten till assistansersättning menas Försäkringskassans senaste prövning av

- om den enskilde uppfyller förutsättningarna för rätt till assistansersättning
- hur många assistanstimmar den enskilde har rätt till ersättning för.

Det innebär att en omprövning, det vill säga en ny prövning, av rätten till assistansersättning görs två år efter ett grundbeslut eller ett beslut efter en omprövning enligt 51 kap 12 § SFB. Det gäller även om det tidigare beslutet har omprövats enligt 113 kap. 3 eller 7 §§ SFB eller överklagats enligt 113 kap. 10 § SFB och avgjorts, oavsett utgången. En annan ordning skulle innebära att den enskilde genom att överklaga det tidigare beslutet skulle kunna skjuta upp kommande tvåårsomprövning.

En omprövning av rätten till assistansersättning två år efter den senaste prövningen innebär att Försäkringskassan ska bedöma rätten till ersättning utifrån de författningar, den rättspraxis och den normering som tillkommit sedan det tidigare beslutet. Det innebär att Försäkringskassan ska göra en ny fullständig prövning av sakfrågan.

Metodstöd – ta ställning till tidpunkten för omprövning

När någon har beviljats assistansersättning första gången ska du ta ställning till när rätten till assistansersättning ska omprövas. En tvåårsomprövning ska göras två år efter tidpunkten för det senaste beslutet.

När Försäkringskassan efter omprövning har beslutat att den enskilde har fortsatt rätt till assistansersättning ska du ta ställning till när rätten till assistansersättning ska omprövas nästa gång.

Tidpunkten för nästa omprövning flyttas inte fram även om den enskilde

- ansöker om och beviljas assistansersättning för fler timmar innan två år har förflutit
- begär omprövning eller överklagar Försäkringskassan beslut eller ett domstolsbeslut.

Tidpunkten registreras i IT-stödet, vilket genererar en åtgärdsimpuls när det är dags att ompröva rätten till assistansersättning. Om den försäkrade vid den tidpunkten har fyllt 65 år är det dock inte aktuellt med någon tvåårsomprövning.

3.5.2 Omprövning vid väsentligt ändrade förhållanden

Begreppet väsentligt ändrade förhållanden har funnits med sedan LASS tillkom. I fråga om omprövning för den som fyllt 65 år uttalas i förarbetena att det förekommer att den enskilde på eget initiativ väljer bort assistans och assistansersättning för att till exempel i stället flytta till en gruppbostad eller begär att assistansen ska minska (prop. 2000/01:5 s. 14). I övrigt har frågan inte närmare berörts i förarbetena. Det saknas också närmare praxis på området.

Ändrade förhållanden är förhållanden hos den enskilde eller i omgivningen som har ändrats sedan Försäkringskassans tidigare beslut och som påverkar rätten till eller storleken på assistansersättningen (jfr 110 kap. 46 § SFB). Det går däremot inte att exakt säga vad som är väsentligt ändrade förhållanden. Bestämmelsen innebär att rätten till assistansersättning endast kan omprövas i vissa fall. Det kan till exempel vara att den enskildes hjälpbehov tillgodoses genom annat samhällsstöd, att han eller hon har ett annat boende eller att hälsotillståndet är förändrat.

Det blir en bedömning från fall till fall om förändringen är så betydelsefull att den är väsentlig. Det innebär till exempel att det oftast ska vara fråga om omfattande annat samhällsstöd. Att den enskilde flyttar till gruppbostad och därmed inte längre uppfyller lagens krav för rätt till personlig assistans, innebär väsentligt ändrade förhållanden. Om han eller hon däremot flyttar till en bostad med särskild service för vuxna behöver det utredas om förhållandena är väsentligt förändrade.

En utredning om väsentligt ändrade förhållanden kan göras när den enskilde eller någon annan har gjort en anmälan till Försäkringskassan. Försäkringskassan kan också i handläggningen, till exempel genom uppgifter i Tidsredovisning assistans-

ersättning (3059) eller Räkning assistansersättning (3057), få indikationer om att det finns skäl att göra en utredning.

Det är de faktiska förhållandena som ska ha ändrats sedan senaste beslutet att bevilja assistansersättning. Ändrad tillämpning – till exempel på grund av RÅ 2009 ref. 57 – utgör inte väsentligt ändrade förhållanden. Försäkringskassan måste också med en konkret utredning kunna styrka att förhållandena har ändrats väsentligt sedan tidigare beslut, det räcker inte med indicier eller en utredning som innehåller frågetecken. (Jfr Domsnytt 2013:044)

Om Försäkringskassan bedömer att förhållandena har ändrats väsentligt ska rätten till assistansersättning enligt 51 kap. 12 § SFB omprövas utifrån de författningar, den rättspraxis och den normering som tillkommit sedan det tidigare beslutet. Det innebär att Försäkringskassan ska göra en ny fullständig prövning av sakfrågan.

Metodstöd – väsentligt ändrade förhållanden

När du får en impuls som indikerar att något har förändrats behöver du ta ställning till om förändringen innebär att förhållandena har ändrats väsentligt. Om du bedömer att förhållandena

- inte har ändrats väsentligt dokumenterar du din bedömning i journalen och utreder inte rätten till assistansersättning
- har ändrats väsentligt gör du en ny fullständig sakprövning av den enskildes rätt till assistansersättning.